

Cilt: 26, Sayı: 44, Yıl: 2021
Vol: 26, No: 44, Year: 2021
ISSN: 1300-2929

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
Dicle University Journal of Law Faculty

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ YAYINI

Diyarbakır 2021

DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
(DÜHFD)

Dicle University Journal of Law Faculty

Derginin Sahibi	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi adına Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ (Dekan)
Sorumlu Müdür	: Fırat YANIK (Fakülte Sekreteri)
Yönetim Yeri	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi / Diyarbakır
Yayının Türü	: Süreli Yayın / Hakemli Hukuk Dergisi
ISSN	: 1300-2929
e-ISSN	: 2458-7907

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK	Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM
Prof. Dr. Gürsel KAPLAN	Prof. Dr. Ezeli AZARKAN
Prof. Dr. Ali AYLİ	Doç. Dr. Tahir MURATOĞLU
Doç. Dr. M. Burak BULUTTEKİN	Dr. Öğr. Üyesi Neşe BARAN ÇELİK

Editör: Doç. Dr. M. Burak BULUTTEKİN

Editör Yardımcısı: Dr. Öğr. Üyesi Neşe BARAN ÇELİK

Kurumsal İletişim Bilgileri

Adres	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 21280 / Diyarbakır
Tel / Fax	: +90 412 2488357 / +90 412 2488358
Url	: http://www.dicle.edu.tr/hukuk-fakultesi-dergi
E-Mail	: diclehukukdergisi@gmail.com / hukukdergisi@dicle.edu.tr
Dizgi	: Doç. Dr. M. Burak BULUTTEKİN
Basım Yeri	: Dicle Üniversitesi Basımevi - Diyarbakır
Basım Yılı	: Haziran 2021

Dergi Hakkında

A. Amaç: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayını olan Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi'nin amacı, hukuk alanında özgün ve bilimsel akademik çalışmaları yayımlamak suretiyle ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamaktır.

B. Kapsam: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, yılda iki kez (Haziran ve Aralık), basılı ve elektronik olarak yayımlanan hakemli bir dergidir. Derginin kapsamına, hukuk alanında yazılmış bilimsel çalışmalar dahildir. Derginin yayını dili Türkçedir, ancak Türkçe özetine yer verilmek koşuluyla başka dillerdeki çalışmalara da yer verilmektedir. Makalelerden kaynaklanan sorumluluk yazarlara aittir.

C. İngilizce İsim ve Kısaltma: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi'nin İngilizce ismi, Dicle University Journal of Law Faculty'dir. Derginin isminin kısaltması, DÜHFD'dir.

DANIŞMA KURULU*

- Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Üniversitesi İİBF)
Prof. Dr. Ali AYLİ (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Ali Cem BUDAK (İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER (Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Ali ULUSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Ezeli AZARKAN (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Fazıl Hüsnu ERDEM (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Gürsel KAPLAN (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Hakan HAKERİ (İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ (Dicle Üniversite Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ (İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Janbernd OEBBECKE (em.) (WWU Münster / Germany)
Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Mehmet BAHTİYAR (Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Mehmet ÜÇER (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Merih Kemal OMAĞ (İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Metin GÜNDAY (Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Murat KANDEMİR (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa Fadıl YILDIRIM (Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa KOÇAK (Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Müslüm AKINCI (Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ (Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Recep GÜLŐEN (İğdır Üniversitesi İİBF)
Prof. Dr. Selim ERDOĞAN (Gaziantep Üniversitesi İİBF)
Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ VEZNEAROĞLU (Altınbaş Ün. Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Şafak NARBAY (Sakarya Üniversitesi Hukuk Fak.)
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Zehra ŐEKER ÖĞÜZ (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Adil BUCAKTEPE (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

* Unvanlara ve alfabetik olarak isimlere göre sıralanmıştır.

Doç. Dr. Cevat Gökhan ERBAŞ (Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fak.)
Doç. Dr. Mehmet Burak BULUTTEKİN (Dicle Üniversitesi Hukuk Fak.)
Doç. Dr. Nedim MERİÇ (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Nihat TAŞDELEN (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Tahir MURATOĞLU (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Varol KARAASLAN (Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ'NİN TARANDIĞI İNDEKSLER VE DİZİNLER

ULAKBİM TÜBİTAK ULAKBİM DÜHFD, 2015 yılından itibaren TÜBİTAK ULAKBİM Hukuk Veri Tabanında taranmaktadır.

DergiPark AKADEMİK DÜHFD, Dergipark'ta taranmaktadır.

Jurix Hukuk Dergileri Veritabanı DÜHFD, Jurix Hukuk Dergileri Veri Tabanında taranmaktadır.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanmak üzere dergiye gönderilecek yazıların yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olması gerekir.
2. Yazıların ulusal ve uluslararası alanda geçerli araştırma ve yayım etiğine ilişkin kurullarla uyumlu olması gerekir.
3. Yazıların bilimsel standartlara uygun ve özgün olması gerekir. İntihal programları kullanılmak suretiyle veya başka bir şekilde intihale yer verdiği tespit edilen yazılar kabul edilmez.
4. Yazılar elektronik ortamda teslim edilmelidir.
5. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını ve e-mail adreslerini bildirmelidirler.
6. Yazıların teslimi sırasında ayrıca yazının türü (makale, derleme, özet, editöre mektup, çeviri, karar incelemesi, kitap veya muhtelif eser kritiği, vaka takdimi, mevzuat incelemesi, araştırma notu, tez özeti vb.) hakkında da bilgi verilmelidir.
7. Gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu ve yayıma hazır olduğu kabul edilir. Bu konudaki sorumluluk yazarlara aittir. Bununla birlikte derginin dizgisinin yapıldığı tarihe kadar editörün uygun görüşü alınmak suretiyle yazılarda yeni bir hakem incelemesi gerektirmeyecek ve mevcut hakem raporlarıyla çelişmeyecek ufak çaplı değişiklikler yapılabilir.
8. Yayın Kurulunca ilk incelemesi yapılan yazılar değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Yazılar farklı kurumlardan olmak üzere en az iki hakem incelemesine tabi tutulur. Hakemlerden en az biri fakülte dışından seçilir. Hakemler yazıların yayımlanması, yayımlanmasının uygun olmadığı veya düzeltilerek yayımlanması yönünde görüş bildirebilirler. Her iki hakemin de olumsuz görüş bildirmesi halinde yazıların yayım talebi reddedilir. İki hakemden birinin olumlu diğerinin olumsuz görüş bildirmesi halinde, ilgili yazı talep üzerine veya re'sen üçüncü bir hakeme gönderilebilir ve üçüncü hakem raporuna göre işlem yapılabilir. Hakemlerden birinin olumsuz görüş bildirmesi halinde editör görüşüne göre de hareket edilebilir. Yazarlar hakem süreçlerinden en kısa sürede haberdar edilir.

9. Yazım yanlışlarının olanağın dışında bulunması, bilimsellik ölçütlerinin uyulmaması, yazının Yayın Kurulu tarafından geri çevrilmesi için yeterli görülecektir. Yayın Kurulu başka sebeplerle de bir yazının yayımlanması talebini reddedebilir. Hakem incelemesinin olumlu bir şekilde sonuçlanmış olması yazara yayım hakkı vermez.
10. Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi bu konuda herhangi bir mesuliyet kabul etmez.
11. Yayına kabul edilen eserlerin telif hakkı Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesine aittir. Yazarlara telif ücreti veya başka bir isim altında herhangi bir ödeme yapılmaz.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Yazıların “Times New Roman” karakterinde, ana metnin tek satır aralığında ve 11 punto olarak, dipnot metninin 10 punto olarak hazırlanması gerekir.
2. Yazılar hem yazı dilinde hem de İngilizce, Almanca veya Fransızca gibi dillerde hazırlanmış bir “Öz” kısmına yer vermelidir. Ayrıca “Öz” kısmından hemen sonra gelmek üzere hem yazı dilinde hem de ilgili yabancı dilde en az beş anahtar kelimeye ve yazının ilgili yabancı dildeki başlığına da yer verilmelidir. “Öz”ün ve “Öz”ün yabancı dildeki tercümesinin her biri 400 kelimeyi geçmemelidir. Türkçeden başka bir dilde yazılan yazıların Türkçe “Öz”üne yer verilmesi zorunludur.
3. Yazının sistematığı aşağıdaki şekilde olmalıdır.

BAŞLIK

(Bu başlık altında öz ve anahtar kelimelere yer verilecektir.)

YABANCI DİLDEKİ BAŞLIK

(Burada yabancı dilde öz ve anahtar kelimelere yer verilecektir.)

I. GİRİŞ (Bu başlık **büyük** harflerle yazılacaktır.)

II. ...

A. ... (Bu başlık **küçük** harflerle yazılacaktır.)

B. ...

1. ... (Bu başlık **küçük** harflerle yazılacaktır.)

2. ...

a. ... (Bu başlık **küçük** harflerle yazılacaktır.)

b. ...

III. ... (Bu başlık **büyük** harflerle yazılacaktır.)

IV. SONUÇ (Sonuç başlığına da **numara verilmelidir.**)

KAYNAKÇA (Bu başlık **büyük** harflerle yazılacak ve başlığa **numara verilmeyecektir.**)

4. Kaynakça kısmında önce büyük harflerle yazarın soyadına, sonra adına yer verilmeli, iki nokta üst üste işaretinden sonra da esere ilişkin bilgiler yazılmalıdır. Kaynakçada yer verilen her eser veya kaynak sonra nokta işareti (.) ile sonlandırılmalıdır. Kaynakçanın ilk satırı soldan başlatılmalı, devam eden satırlar 1,25 cm içerden (sağdan) başlatılmalıdır.

MEHMETOĞLU, Ahmet: Anayasa Hukuku, 25. Baskı, Anayasa Yayınevi, Ankara 2015. **(Kitap örneği)**

MEHMETOĞLU, Ahmet: Anayasa Hukukunda Normlar Hiyerarşisi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 32, Yıl: 2015, s. 1- 33. **(Makale örneği)**

5. Dipnotların sayfa altında gösterilmesi ve tüm dipnotların mutlaka nokta işareti (.) ile sonlandırılması gerekir.
6. Editörden onay alınan haller hariç olmak üzere yayımlanmak üzere gönderilen yazıların kural olarak 30 sayfayı geçmemesi gerekir.

DERGİNİN GEÇMİŞİ

(ARŐIV)

Cilt: 1	Sayı: 1	Yıl: 1983
Cilt: 2	Sayı: 2	Yıl: 1984
Cilt: 3	Sayı: 3	Yıl: 1985
Cilt: 4	Sayı: 4	Yıl: 1988
Cilt: 5	Sayı: 5	Yıl: 1992
Cilt: 6	Sayı: 6	Yıl: 1993
Cilt: 7	Sayı: 7	Yıl: 2003
Cilt: 8-9	Sayı: 8-9-10-11	Yıl: 2003-2004
Cilt: 10-11	Sayı: 12-13-14-15	Yıl: 2005-2006
Cilt: 12-13	Sayı: 16-17-18-19	Yıl: 2007-2008
Cilt: 14	Sayı: 20-21	Yıl: 2009
Cilt: 15-16	Sayı: 22-23-24-25	Yıl: 2010-2011
Cilt: 17-18	Sayı: 26-27-28-29	Yıl: 2012-2013
Cilt: 19	Sayı: 30-31	Yıl: 2014
Cilt: 20	Sayı: 32	Yıl: 2015
Cilt: 20	Sayı: 33	Yıl: 2015
Cilt: 21	Sayı: 34	Yıl: 2016
Cilt: 21	Sayı: 35	Yıl: 2016
Cilt: 22	Sayı: 36	Yıl: 2017
Cilt: 22	Sayı: 37	Yıl: 2017
Cilt: 23	Sayı: 38	Yıl: 2018
Cilt: 23	Sayı: 39	Yıl: 2018
Cilt: 24	Sayı: 40	Yıl: 2019
Cilt: 24	Sayı: 41	Yıl: 2019
Cilt: 25	Sayı: 42	Yıl: 2020
Cilt: 25	Sayı: 43	Yıl: 2020
Cilt: 26	Sayı: 44	Yıl: 2021

NOT: DÜHFD 32. sayıya kadar 1303-9105 ISSN numarasıyla, 33. ve sonraki sayılarda ise 1300-2929 ISSN numarasıyla yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

KAMU HUKUKU

Prof. Dr. Fazıl Hüsni ERDEM /

Öğr. Gör. Bahar ÖNGÜÇ

SÜRYANİCE ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI: SORUNLAR VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ3

Yrd. Doç. Dr. Dilaver NİŞANCI

AİHM KARARLARI IŞIĞINDA ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK
HAKKI (AİHS m. 5) VE BU HAKKIN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ
(AİHS m. 10) İLE AMAÇTA SAPTIRMA YASAĞI (AİHS m. 18)
AÇISINDAN İRDELENMESİ37

Öğr. Gör. Dr. Osman ERCAN /

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KOLÇAK

DOĞU TÜRKİSTAN'DA İNSAN HAKLARI: GÜNCEL
İHLALLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ.....76

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KOÇAK

LİBERALİZM-CEMAATÇİLİK TARTIŞMASINDA
HAKKIN İYİYE ÖNCELİĞİ MESELESİ137

Arş. Gör. Dr. Yasin ÖZTÜRK

DAVETLE MÜDAHALE BAĞLAMINDA RUSYA'NIN SURİYE
OPERASYONU192

CONTENTS

ARTICLES

COMMON LAW

Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM /

Lec. Bahar ÖNGÜÇ

THE RIGHT TO EDUCATION IN SYRIAN MOTHER TONGUE:
PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS 4

Asst. Prof. Dilaver NİŞANCI

THE RIGHT TO FREEDOM AND SECURITY IN THE LIGHT
OF THE ECHR DECISIONS (ECHR ART. 5) AND THE
EXAMINATION OF THIS RIGHT IN TERMS OF FREEDOM
OF EXPRESSION (ECHR ART. 10) AND THE PROHIBITION
OF DISTRIBUTION (ECHR ART. 18) 38

Lec. Dr. Osman ERCAN /

Asst. Prof. Hakan KOLÇAK

HUMAN RIGHTS IN EAST TURKESTAN: CURRENT
VIOLATIONS AND FUTURE PROSPECTS 75

Asst. Prof. Mustafa KOÇAK

THE ISSUE OF PRIORITY OF THE RIGHT OVER THE GOOD
IN THE LIBERALISM-COMMUNITARIANISM DEBATE 138

Res. Asst. Dr. Yasin ÖZTÜRK

SYRIA OPERATION OF RUSSIA IN CONTEXT OF
INTERVENTION BY INVITATION 191

KAMU HUKUKU

SÜRYANİCE ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Fazıl Hüsnü ERDEM*

Bahar ÖNGÜÇ**

ÖZ

Milliyetçi ideolojide ulus, çoğunlukla “ortak dil”e referansla tanımlandığından, ulus-devletler açısından dil, ulusal kimliğin inşasında kullanılan elverişli araçlardan birini oluşturmuştur. Bu bağlamda genel olarak ulus-devletler, ortak bir dil oluşturmak ve/veya dilde birliği sağlamak amacıyla tek-dilli bir eğitim sistemini kabul etmişlerdir. Bu yöntemle, duyguda ve sadakatte bir vatandaşlar topluluğu yaratılmak istenmiştir. Çok dilli ve çok kültürlü Osmanlı bakiyesi üzerine kurulmuş olan Türk ulus-devleti de, aynı

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: fherdem@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-1428-0643.

** Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, E-Mail: baharonguc@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1028-2633.

Makalenin Gönderim Tarihi : 18.02.2021.

Makalenin Kabul Tarihi : 12.04.2021.

Bu makale, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı’nda, Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM danışmanlığında hazırlanan “Süryanilerin Anadilde Eğitim Hakkı” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

amaçla, tek-dilli eğitim sistemini kabul etmiş ve Türk etnisinin ortak dili olan Türkçe dışındaki dillerde eğitim yapılmasını yasaklamıştır. Bunun yegane istisnasını, Lozan Barış Antlaşması tarafından gayrimüslim vatandaşlar için öngörülen anadilinde eğitim hakkı oluşturmuştur. Ne var ki, Antlaşma metninde söz konusu hakkın özneli olarak “gayrimüslim Türk vatandaşları”ndan söz edilmişse de, uygulamada -hukuka aykırı olarak- bu haktan sadece Rumlar, Ermeniler ve Museviler yararlandırılmıştır. Böylece, Anadolu’nun kadim topluluklarından bir olan Süryaniler bu hakkın dışında tutulmuşlar ve kendilerine ait son okullarının 1928 yılında kapatılmasından sonra, Lozan’ın tanıdığı olduğu anadilinde eğitim hakkından istifade edememişlerdir. Dilin kuşaktan kuşağa aktarımında eğitimin üstlenmiş olduğu kilit rol göz önüne alındığında, bu durum, Süryanicenin yok olma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtimalin gerçekleşmesini ve Süryanicenin dil kırımına uğramasını önleyebilmek için, bir yandan Süryanilerin Lozan tarafından tanınan haklardan yararlanabilmeleri sağlanmalı, diğer yandan da Süryanilere yönelik olarak pozitif ayrımcı bir siyaset izlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar, Lozan Barış Antlaşması, Süryaniler, Süryanice, anadilinde eğitim.

THE RIGHT TO EDUCATION IN SYRIAN MOTHER TONGUE: PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS

ABSTRACT

In nationalist ideology, since the nation is often defined concerning the “common language”, language has constituted one of the convenient tools used in the construction of national identity for nation-states. In this context nation-states, in general, have adopted a monolingual education system to create a common language and/or to ensure unity in language. With this method, it was aimed to create a community of citizens with feelings and loyalty. For the same purpose, the Turkish nation-state, founded on a multilingual and multicultural Ottoman remnant, adopted a monolingual education system and prohibited education in languages other than Turkish, the common language of the Turkish ethnicity. The only exception to this is the right to education in the mother tongue foreseen for non-Muslim citizens by the Lausanne Peace Treaty. However, although “non-Muslim Turkish citizens” are mentioned as the subjects of the right in the text of the Treaty, in practice-contrary to the law- only Greeks, Armenians and Jews have benefited from this right. Thus, Assyrians, one of the ancient communities of Anatolia, were excluded from this right and after the closure of their last school in 1928, they could not benefit from the right to

education in the mother tongue recognized by Lausanne. Considering the key role education has undertaken in the transmission of language from generation to generation, this has raised the possibility of the extinction of Syriac. To prevent the realization of this possibility and the language of the Syriac from being persecuted, it should be ensured that Assyrians benefit from the rights recognized by Lausanne on the one hand, and a positive discriminatory policy towards Assyrians on the other hand.

Keywords: Minorities, The Treaty of Lausanne, Assyrians, Syriac, mother tongue education.

I. GİRİŞ

Düşünme yetisinin bir ifade aracı olan dil, insani varoluşun temel yapı taşıdır. Sartre'nin ifadesi ile “*düşünce dilde başlar*”. Böylelikle insan, düşündüklerini dil ile somutlaştırma, yani dışa vurma imkânına sahip olur. Bu bağlamda düşünce ve dil arasında vazgeçilmez bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür.¹ Dil, bireylerin düşündüklerini ve işittiklerini dışa vurma aracı olmakla birlikte, aynı zamanda ait olduğu etnik grupla ilişkisini kuran bir kimlik ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.² Bir başka ifadeyle, bir topluluğa/kimliğe aidiyetin başat ögesi olan dil, azınlıklara mensup bireylerin kendi kimliklerini sürdürebilmeleri açısından önemli bir yeri haizdir.

Canlı bir varlık olan dilin sürdürülebilmesinin ön şartı, şüphesiz o dilin eğitim kurumlarında kullanılmasıdır. Nitekim Lahey Tavsiyelerinde yer alan ifadeye göre dil ve kimlik gelecek kuşaklara ancak eğitim yolu ile aktarılabilir.³ Dilin eğitimde kullanılması ise, anadilini kullanma hakkının tabii bir sonucudur.⁴

¹ Fazıl Hüsnü Erdem, “Kürt Meselesinin Çözümünde Anadilin Eğitimde Kullanılmasını Konuşmak”, *Liberal Düşünce Dergisi* 63 (Haziran 2011), s. 144.

² Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, “Dil Özgürlüğü”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (1998-1999), s. 557.

³ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), “Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri” (24 Şubat 2021).

⁴ Ulusal bir azınlığa mensup bir kişinin temel bir insan hakkı olan kendi dilini kullanma hakkı, doğal olarak kendi dilini bilme ehliyetine bağlıdır. Lahey Tavsiyelerinde belirtildiği gibi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel kimliklerini sürdürme hakkı ancak eğitim sürecinde kendi anadillerini tam olarak öğrenmeleri halinde gerçekleşmiş sayılır. Dilin sözel

Bir ulus-devlet olarak kurulduğu günden bu yana Türkiye açısından anadilinde eğitim hakkı, azınlık hakları terminolojisinden azade düşünülemeden, pedagojik ve eğitimsel boyutları sürekli biçimde ihmal edilen politize edilmiş bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye, kendi iç hukukunda anadilinde eğitim hakkına ilişkin -yasak hükümler istisna olmak üzere- her hangi bir hüküm barındırmama, anadilinde eğitim hakkını ihtiva eden uluslararası antlaşmalara taraf olmaktan kaçınma yahut hakka ilişkin hükümlere ihtirazi kayıt koyma eğilimi göstermektedir. Yıllardır süregelen bu kararlı tutum, Türkiye'nin anadilinde eğitim hakkına karşı bakış açısını oldukça açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Bugün hâlâ anadilinde eğitim hakkını düzenleme altına alan tek hukuki metin, Türkiye'nin kurucu antlaşması niteliğinde olan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'dır. Her ne kadar Lozan, anadilinde eğitim hakkının öznelerini *de jure* gayrimüslim Türk vatandaşları olarak belirlemişse de, uygulamada hakkın özneleri Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltılmış, diğer küçük gayrimüslim topluluklar ise hukuka aykırı bir biçimde antlaşmanın sağlamış olduğu koruma dışına itilmiş ve anadilinde eğitim hakkının öznesi olmaktan *de facto* bir biçimde çıkarılmışlardır.

Çalışmanın konusunu oluşturan Süryanilerin, azınlıkları koruma rejiminin dışına itilmesi, başta Lozan olmak üzere uluslararası hukuku ciddi anlamda ihlal anlamına gelmektedir. Hukuka aykırı bu uygulamanın tabii bir sonucu olarak Süryaniler, Lozan'ın 41. maddesi ile azınlıklara tanınmış olan anadilinde eğitim hakkından istifade edememektedir. Dilin kuşaktan kuşağa aktarımında eğitimin üstlenmiş olduğu kilit rol göz önüne alındığında, bu durum aynı zamanda Süryaniler için bir kimlik öğesi olan Süryanicenin yok olma ihtimalini gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada, dünyanın en eski dillerinden biri olduğu söylenen Aramicenin bir lehçesi ve Süryanilerin anadili olan Süryanicenin eğitim kurumlarında anadili olarak okutulmaması meselesi ve bunun sonuçları ele alınmıştır. Yapılan literatür taramasında Süryanilerin azınlık hakları bağlamında konu edildiği akademik eserlerin sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiş, var olan bu çalışmaların ise dilsel bir grup olan

boyutu aile içinde aktarılabilse de yazılı ve edebi boyutları ancak eğitim kurumlarında öğretilmek yolu ile bireylere intikal eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2013), s. 313.

Süryanilerin dil haklarına ilişkin boşlukları doldurmakta yetersiz kaldıkları görülmüştür. Literatürdeki bu boşluk, bu çalışmanın kaleme alınmasındaki en önemli itki olmuştur. Bu amaç doğrultusunda dinsel ve dilsel olarak bir azınlık grubu olan Süryanilerin anadilinde eğitim hakkı ile ilgili betimleyici ve yorumlayıcı yöntemler aracılığıyla genel bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada önce, azınlık gruplarının en belirgin ahlâki ve insani talebi olan anadilinde eğitim hakkı ile ilgili bir çerçeve oluşturularak, bu hakkın Türkiye'deki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Süryani dilinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıyla, bu dilin eğitim yolu ile nesilden nesile aktarılabilmesi arasındaki neden-sonuç ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise, Süryaniler için bir kimlik ögesi, Türkiye açısından bir zenginlik kaynağı olan ve ciddi tehlike altında olan Süryanilerin korunması ve geliştirilmesine yönelik önerilere yer verilmiştir.

II. GENEL OLARAK ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI

Dilsel olarak gayri mütecanis toplumlarda bütünleştirici veya dışlayıcı etkiye sahip olan başat öge, dilin kendisidir. Bu bağlamda dil, milliyetçiliğin neredeyse tüm uygulamalarında kamusal alanın yeniden şekillendirilmesi gayesiyle sürekli bir biçimde müdahale edilen bir alan olmaktan kurtulamamış ve ulus-devletlerde nüfusun endokrinasyonu amacıyla asli bir araç olarak kullanılmıştır.⁵ Bu bakımdan ortak bir dil seçip yaygınlaştırmak, türdeş bir kimlik oluşturma çabası açısından her zaman ayrı bir öneme sahip olmuştur. Zira milliyetçi ideolojide ulus sıklıkla “ortak bir dil”e referansla tanımlanmıştır. Humboldt, “*bir ulusun dili ruhudur; ruhu da dildir*” diyerek, bu gerçeğe vurgu yapmıştır.⁶

Milliyetçi ideoloji ve onun mahsulü olan ulus-devlet, dilde birliğe ayrı bir önem atfetmektedir. Çünkü *yaşayanlar, ölümler ve henüz doğmamışlardan müteşekkil olan ulusun*⁷ geçmişi ve geleceği arasında

⁵ M. Berk Balçık, “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), s. 777.

⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dil Bilim*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015), s. 65.

⁷ Mustafa Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, *Liberal Düşünce* 15, (Yaz 1999), s. 90.

doğrudan bir bağlantı kuran dil, her şeyden önce ulusal kimliğin ve “biz” olmanın simgesidir ve “biz” olma şuurunun toplumda yer etmesi ise dilde birliği öne çıkartmaktadır.⁸ Dilde birliği sağlamanın en etkin yolu, standartlaşmış bir eğitim sistemidir. Nitekim ulus-devletleri diğer devletlerden ayıran en tipik özellik, tek-tip dil, kültürel uygulamalar ve standartlaşmış bir eğitim sistemi konusunda ısrarcı olmak adına eşi benzeri görülmemiş bir gayret içerisine girmeleridir.⁹ Bu anlamda ulus-devletler, eğitimi, “makbul vatandaşlar” yaratmanın ve bu vatandaşların sadakatini temin etmenin en önemli aracı olarak görmektedirler. Zira tasavvur edilen kültürel kimliğin taşıyıcısı olan dil, eğitim yolu ile ortak inanç ve ideolojilerin endoktrinasyonunu sağlamaya aracılık etmektedir.¹⁰ Wallerstein da tasavvur edilen ulus kimliğinin hayat bulması ve sürekli olarak canlı kalması için her ulus-devletin başvurduğu yöntemin zorunlu eğitim olduğuna dikkat çekmekte ve bu anlamda dilde birliğin önemine işaret etmektedir.¹¹

Hal böyle olmakla birlikte, tek-dilli eğitim sistemi, tarafgir bir öze sahiptir ve kendi içerisinde birçok açmazı barındırır. Zira dilsel anlamda homojen olan tek bir devletin bulunmadığı bilgisinden hareketle, bilinçli olarak uygulanan tek-dilli eğitim politikalarının kendi içinde birçok etik sorunu barındırdığını söylemek mümkündür.¹² Bu sorunlardan en tipik olanı ise, tek-dilli eğitimin dilsel asimilasyona sebebiyet vermesidir. Nitekim birçok ulus-devletin izlediği tek-dilli eğitim politikaları, devlet tarafından desteklenen dilin toplumun geneline yayılmasını sağlayarak dilsel grupların asimilasyonuna aracılık etmektedir. Dilsel tahribata yol açan bu uygulamaların bir sonucu olarak anadilinde eğitim, insani ve ahlâki bir talep olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu insani ve ahlâki meşruiyet zemininden hareket eden ve tek-dilli eğitimin kendi dilleri açısından olumsuz yönlerinin farkında olan azınlık grupları, kendi anadillerinde eğitim hakkını elde etmenin

⁸ Vahap Coşkun vd., *Dil Yarası- Türkiye’de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*, (Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010), s. 13.

⁹ Charles Tilly, *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan, (İstanbul: Yeni Binyıl Yayınları, 2001), s.61-62.

¹⁰ İlhan Kaya-Hasan Aydın, *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2014), s. 11.

¹¹ Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, çev. Erol Öz, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), s.131.

¹² Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 211-213.

mücadelesi içine girmişlerdir. Zira anadilinde eğitim, dilsel asimilasyonu önlemesinde ve bir zenginlik kaynağı olarak ifade edilen azınlık dillerinin korunmasında kilit bir rol üstlenmektedir.¹³

Günümüzde, bir dil hakkı olan anadilinde eğitim hakkı tartışmalarının azınlık hakları terminolojisiyle birlikte ele alınması yönünde geniş bir temayülün olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda anadilinde eğitim hakkı talepleri, dilsel anlamda dezavantajlı olan azınlık gruplarının kimliklerini koruma refleksi ve/veya mücadelesi olarak görülebilir.

Eğitimde anadilinin yeri tartışılırken literatürde iki farklı kavram ile karşılaşılmakta ve bazen bu kavramlar birbirleri yerine yanlış bir biçimde kullanılabilir. Bunlardan ilki eğitimde azınlık dilinin kullanılması anlamına gelen *anadilinde eğitim*, bir diğeri ise eğitim kurumlarında azınlık dilinin seçmeli ders olarak öğretilmesi anlamına gelen *anadili eğitim*dir.¹⁴

Anadilinde eğitim, sanıldığı gibi aksine, bir eğitim kurumunda bütün derslerin anadilinde öğretilmesi değil, eğitim faaliyetinin hem anadilinde hem de egemen/resmi dilde yapılması anlayışına dayanmaktadır.¹⁵ Bu çerçevede anadilinde eğitim gören bir öğrencinin,

¹³ Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 317.

¹⁴ Sibel İnceoğlu, “Eğitimde Anadilin Yeri: Uluslararası Belgeler ve Yeni Anayasa”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*19/2, (Aralık 2013), s.152.

¹⁵ Dünyada uygulanmakta olan iki-dilli eğitim modellerinden dördünün öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki olan “geçiş modeli”ne göre öğrenci, eğitimin ilk iki yılında hem anadilinde hem de egemen dilde eğitim almakta, daha sonra da tamamen egemen dile eğitime geçilmektedir. İkincisi olan “idame modeli”ne göre öğrenciye hem anadilinde hem de egemen dilde eğitim verilmekte fakat geçiş modelinden farklı olarak anadilinde eğitimin süresi ve yoğunluğu arttırılmaktadır. Üçüncüsü olan “zenginleştirici model”de idame modelinin tüm özellikleri korunmakta ve buna ilaveten azınlık dilini bilmeyenlerin de o dili öğrenmesi teşvik edilmektedir. Dördüncü model olan “miras modeli”nde ise çok az kişi tarafından konuşulan ve kaybolmaya yüz tutmuş dillerin eğitim dili olarak kullanılması ve böylece bu dilin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kaya-Hasan Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*, (UKAM, 2013), s. 10; Hazal Sürmeli, *Anadilinde Eğitim Hakkı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 50.

anadili yanı sıra resmi dili de öğrenmesi ve böylelikle ulusla dilsel anlamda bütünleşmesi sağlanmaktadır. Nitekim resmi dilin öğrenilmesinin vatandaşlar açısından bir yükümlülük olduğunu ifade eden Lahey Tavsiyeleri, “ulusal azınlıklara mensup kişiler, aynı anda devlet dilini yeterli düzeyde öğrenerek daha geniş anlamda ulusal topluma entegre olmakla da sorumludurlar” demektedir. Toplumda yerleşik ön yargıların kırılması adına bazı yazarlar tarafından *iki-dilli* veya *çok-dilli eğitim modeli*¹⁶ olarak da ifade edilen anadilinde eğitim, eğitim faaliyetinin iki veya daha fazla dilde yürütülmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bir azınlık dilinin eğitim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulması, anadilinde eğitime emsal oluşturmamaktadır. Anadilinde eğitim, sadece azınlık dilinin öğretilmesi değil, aynı zamanda o dilin eğitimin diğer alanında da kullanılması anlamına gelmektedir.¹⁷

Çoğulcu bir perspektifle bakılıp pragmatik yanları da hesaba katıldığında makul, sevimli ve sorunsuz görülmesi gereken anadilinde eğitim hakkı, maalesef ulus-devlet pratiğinde “bölücü” ve “yıkıcı” olarak görülmüş; konuşulması ve tartışılması yasaklanmış ve adeta bir tabu haline getirilmiştir. Ulus-devletler tarafından suni bir şekilde yaratılan korkular nedeniyle, çok-dilli eğitim modeline ilişkin taleplerin toplumsal kutuplaşmaya, çatışmaya ve hatta bölünmeye sebep olacağı savunulmuştur.

Oysa, toplumların kolektif hafızalarına kazınan bu korkudan hareketle yürütülmeye çalışılan tek-dilli eğitim politikaları, demokratik ve çoğulcu bir toplumsal-siyasal ortamın oluşmasını engellediği gibi, toplum içerisinde sağlıklı bir iletişimin kurulmasını ve toplumsal barışın tesis edilmesini de engellemektedir.

Öte yandan, anadilinde eğitim konusunun siyasetin malzemesi haline getirilmesi, konunun eğitimsel ve pedagojik boyutlarının ihmaline yol açmaktadır. Nitekim son zamanlarda yapılan birçok araştırma, anadilinde eğitimin, azınlık dillerini konuşan öğrencilerin başarısına olumlu etki ettiğini, kültürel eşitsizliğin ve ayrımcılığın en aza indirgenmesine aracı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸ Buna paralel olarak kendi anadilinde eğitim görmeyen öğrencilerin hem başarısız

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Müge Ayhan Ceyhan-Dilara Koçbaş, *Çiftdillilik ve Eğitim*, (ERG, 2009).

¹⁷ Kaya-Aydın, *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*, s. 19-20.

¹⁸ Kaya-Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*, s. 13.

oldukları hem de küçüklik gelişiminde sorunlar yaşadıkları ileri sürülmektedir. Sonuçta bu tür öğrencilerin her iki dili de tam anlamıyla iyi kullanmadıkları ve *yarım dilli* oldukları söylenebilir.¹⁹

Eğitim kurumlarında azınlık dillerinin kullanılması konusunda UNESCO aracılığıyla yürütülen ilk ve en önemli çalışmalardan biri olan 1953 tarihli “Eğitimde Yerel Dillerin Kullanılması” başlıklı raporda, anadili farklı olanlar üzerinde resmi dilin kullanılması konusunda mutlak ısrarın olumsuz sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir. Raporda böyle bir ısrarın, azınlık gruplarının ulusal yaşamdan bir ölçüde geri çekilmesine neden olacağı, bunu önleyebilmenin yolunun azınlık dillerinin eğitim sürecinde desteklenmesinden geçtiği ifade edilmiştir.²⁰

III. TÜRKİYE’DE ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI

Bir ulus-devlet olarak kurgulanmış olan Türkiye Cumhuriyeti, Kemalist ideojinin “milliyetçilik” ilkesi üzerine temellendirilmiştir. Modern çağların bir mahsulü olan ve İngiliz düşünce tarihçisi Isaiah Berlin’in ifadesiyle “*yaralı ulusal bilincin patolojik alevlenmesi*”nden²¹ doğan milliyetçilik, Türk ulusal birliğini yaratmada rehber edinilen en önemli ilkelere biri olmuştur. Yeni kurulan devletin sınırlarının “ulus” adı verilen toplumsal birimin sınırlarıyla örtüşmesi ve bu yeni ulus-devletin tek bir ulusa sahip olması öngörülmüştür.²² Böylece duyguda bir, sadakatte bir, kendini fedada bir vatandaşlar topluluğu, devlet eliyle adım adım yaratılmak istenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun bakiyesi üzerine kurulmuş olan Türk ulus-devleti, her ne kadar etnik, dinsel ve dilsel olarak heterojen bir yapı sergilese de, Türklük üzerine inşa edilmiştir. Yeni kurulan devletin gerçek sahipleri ve asli unsurları Milli Mücadele önderleri tarafından

¹⁹ Amed Tigris, *Anadili Eğitimi ve Birden Fazla Resmi Dil*, (Stockholm: Apec Yayınları, 2009), s. 45.

²⁰ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), *The Use of Vernacular Languages in Education*, (Paris: 1953), s. 49-50.

²¹ Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, s. 90.

²² Vahap Coşkun, *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2009), s. 240; Erdoğan, “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”, s. 90.

“Türkler” olarak belirlenmiştir.²³ Cumhuriyetin ilanından sonra Türklük üzerine oluşturulmaya çalışılan ortak kimliğin dili ise Türkçe olmuştur.²⁴ Türk etnisinin ortak dili olan Türkçe lehine teşvik edici, diğer diller aleyhine ise yasaklayıcı ve baskılayıcı yöntemler geliştirilmiştir. Türkçe dilinden başka dillerin konuşucusu olan topluluklar ise ayrımcı uygulamalara maruz kalarak ciddi hak ihlallerinin mağduru olmuşlardır.

Dilsel anlamda heterojen bir yapı sergileyen Türkiye için anadilinde eğitim tartışmaları, neredeyse cumhuriyet tarihi kadar eskidir. Cumhuriyet öncesinde gayrimüslim azınlıkların kültürel hakları ve dolayısıyla kendi okullarını açma ve işletme hakkı, Osmanlı İmparatorluğu tarafından görece korunmakta idi. 1863 yılında, İstanbul’daki 454 okuldan 174’ü gayrimüslimlere aitti ve 33.005 öğrenciden 16.248’i gayrimüslim okullarına kayıtlıydı. 1894 yılında, tüm İmparatorluk bünyesinde kapsamlı bir özerklikten yararlanan 6437 azınlık okulu bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde ayrıca yabancılar tarafından işletilen 326 okul daha bulunuyordu.²⁵

Cumhuriyetle birlikte anadilinde eğitim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaya başlandı. Bunda, azınlıkların, kurucu kadrolar tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasının müsebbibi olarak görülmesi ve oluşturulmak istenen ulusal birlik ve bütünlük karşısında bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmesi etkili oldu.

Ulus-devlet fikri üzerine inşa edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti, milli birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla türdeş bir toplum yaratma projesini hayata geçirmeye çalışmış ve bu çerçevede eğitimi bir araç olarak kullanmıştır. Bu projenin hayata geçirilmesiyle, azınlıkların anadilinde eğitim hakkı çok ciddi ölçüde engellenmiştir. Eğitimin toplumsal homojenizasyonu sağlamada araç kılınmasının somut örneğini, cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra kabul edilen ve hâlâ

²³ Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt’un Ağrı isyanından hemen sonra seçim çalışmaları esnasında Ödemiş’teki ifadeleri bu bağlamda oldukça çarpıcı niteliktedir: “... Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türk’tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır”.Bkz. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Sküler Sınırları, 1919-1938*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 210.

²⁴ Coşkun vd., *Dil Yarası*, s. 24.

²⁵ Nurcan Kaya, *Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye’nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar*, (MRG, 2009), s. 8.

yürürlükte olan 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu oluşturmaktadır. Kanunun yürürlüğe girmesi, resmi dil olan Türkçe dışındaki dillerin bastırılmasına sebep olmuştur.²⁶

Türkiye’de mevzuat hükümleri, anadilinde eğitim hakkını tanımamaktadır. 1982 Anayasası’nın “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” kenar başlıklı 42. maddesinin son fıkrası, “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” demek suretiyle, anadilinde eğitim hakkını yasaklamaktadır. Doğal olarak yasal düzenlemelerde de bu hakka yer verilmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, anadilin eğitimde kullanılmasını engellemede üç yol izlemektedir²⁷: 1) Ulusal mevzuatında anadilinde eğitimi engelleyen hükümleri korumaya devam etmektedir. 2) Uluslararası belgeleri imzalarken anadilinde eğitim hakkı öngören maddelere “ihtirazi kayıt” koymaktadır. 3) Özellikle dil haklarını konu edinen ve eğitimde dil odaklı ayrımcılığı yasaklayan sözleşmelere taraf olmaktan kaçınmaktadır.

Halihazırda anadilinde eğitim hakkını ihtiva eden tek hukuki metin 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’dır. Antlaşma’nın 40. maddesi ile, Müslüman olmayan tüm vatandaşlara giderleri, yönetimi ve denetimi kendilerine ait olan eğitim kurumları kurma ve bu kurumlarda kendi dillerini kullanma hakkı tanınmıştır. Antlaşmanın 41. maddesi ile de, Müslüman olmayan Türk vatandaşlarına kendi anadillerinde eğitim hakkı tanınmıştır. Bu madde, hakkın temini için bazı kolaylıklar sağlama noktasında ve hatta lüzumu halinde bütçeden pay ayrılması gerektiği konusunda devlete bir takım yükümlülükler getirmiştir.

Her ne kadar Lozan Antlaşması, azınlık haklarının öznelere *de jure* gayrimüslim Türk vatandaşları olarak belirlemişse de, uygulamada Türkiye, hakkın öznelere Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltmış; böylece Gürcüler, Protestanlar, Maronitler, Yezidiler ve Süryaniler gibi diğer gayrimüslim unsurlar hukuka aykırı bir biçimde

²⁶ Kaya-Aydın, *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modelis*. 64.

²⁷ Coşkun vd. *Dil Yarastı*, s. 35.

Antlaşmanın sağlamış olduğu koruma dışına itilmişlerdir.²⁸ Bu hukuka aykırılık, kanun koyucu tarafından 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 2. maddesi ile yasal bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen kanunun ilgili maddesinde azınlık okulları; “*Rum, Ermeni ve Musevî azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmış ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim özel okulları*” olarak tanımlanmış; böylece diğer dilsel topluluklarının kimlikleri ve anadilinde eğitim hakları sistematik bir biçimde yok sayılmıştır.

IV. TÜRKİYE’DE SÜRYANİCENİN EĞİTİMDE KULLANILMAMASI SORUNU

Osmanlı Devleti’nde azınlıkların eğitim hakkını da içine alan kültürel hakları görece teminat altına alınmıştı. Dini alanda olduğu gibi eğitim alanında da özerk hareket edebilme imkânına sahip olan gayrimüslimler, kendi cemaat okullarını kurabilme, bu okullarda anadilinde eğitim yapabilme ve kendi müfredatlarını istedikleri gibi oluşturabilme hakkına sahiptiler. O dönemde Süryaniler, her ne kadar ayrı bir millet olarak değerlendirilmeseler de, eğitim konusunda diğer gayrimüslimlerin sahip olduğu haklara sahiptiler. Bu dönemde Süryaniler, kilise ve manastırlarında eğitim faaliyetlerine devam edebildiler.²⁹ Tarih boyunca kilise ve manastırlar, Süryaniler için “madrasto” adı verilen birer eğitim mekânı oldular. Kilise ve manastırlardaki dil öğretiminin temel amacı ise öğrencilere Süryanice konuşma, anlama ve yazma becerilerini kazandırarak, kutsal metinleri okuyup anlayabilecekleri yetkinliğe ulaşmalarını sağlamaktı.³⁰

Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrasında eğitim alanında gözle görülür bir takım olumlu değişiklikler yaşandı. İlk defa 1856 tarihli Islahat Fermanı ile birlikte daha önce dağınık halde olan eğitim-öğretim faaliyetleri bir disipline bağlandı ve gayrimüslimler, anadilinde eğitim

²⁸ Nurcan Kaya, *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar*, (MRG, 2007), s. 12.

²⁹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, (İstanbul: Risale Yayınları, 1990), s. 166-167.

³⁰ Talip Atalay, “Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*8/23 (Haziran 2005), s. 44-46.

veren okullar açma imkânına sahip oldular. Nitekim 1869'da yürürlüğe giren “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile, devlet idaresindeki okullar “umumi”; cemaat idaresindeki okullar ise “hususî” olmak üzere ikiye ayrıldı ve eğitim-öğretim faaliyetinin bir sistematige oturtulması hedeflendi.³¹ Bu gelişmelerin ardından Süryaniler de, tıpkı diğer gayrimüslim topluluklar gibi, kendi okullarını açtılar. Osmanlı istatistiklerine göre 1897 yılında Süryanilere ait 49 iptidaiye (ilkokul), 5 rüştiye (ortaokul) ve 1 idadiye (lise) bulunuyordu.³²

Cumhuriyet döneminde gayrimüslim topluluklar, milliyetçi bakış açısının etkisiyle birçok baskıcı uygulamalara maruz bırakılmışlardır. Bu uygulamalardan en başta cemaat okulları nasibini almış ve bu okullar adeta bir fesat ve hıyanet yuvası olarak görülmüşlerdir. Nitekim dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in azınlık okulları ile ilgili olarak 10 Mart 1921 tarihinde Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'ne vermiş olduğu demeç, bu okulları nasıl bir geleceğin beklediğini gözler önüne sermesi bakımından oldukça çarpıcıdır:

*“Gayrimüslim mektepler memleketimizde, çok acı ve çok kanlı vakayı ile sabit olduğu üzere, siyasi propaganda merkezi hizmetini görmekte devam edemezler. Şimdiki mektepler, umumiyeti itibariyle, doğrudan doğruya memleketin muhtelif unsurlara mensup evladi arasında ihtilafatı her gün körükleyen ani'l-merkez hareketleri vücuda getiren komiteler mahiyetinde kaldıkça, bunların mevcudiyetine razı olmak, memleketin emniyetine karşı kurulan açık bir ifsat teşkilatını serbest bırakmak demektir. Gayrimüslim mekteplerini bu faaliyetlerden men etmek için azami murakabe şeraitini tatbik edeceğiz”.*³³

Uluslaşma sürecinde milli birlik ve bütünlüğün önünde adeta bir engel olarak görülen azınlık okulları ile ilgili bu ayrımcı bakış açısı hız kaybetmeden devam etmiştir. Her ne kadar Lozan Barış Antlaşması ile azınlıkların kendi eğitim-öğretim kurumlarını kurma hakları teminat altına alınmışsa da, anılan teminattan Ermeni, Rum ve Museviler dışındaki Müslüman olmayan topluluklar hukuka aykırı bir şekilde yararlandırılmamış ve bu topluluklara ait okullar teker teker kapatılmıştır. Bununla beraber Ermeni, Rum ve Musevilere ait olan okullardan sadece İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da mevcut olanlar açık bırakılmış; bu

³¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 171-172.

³² Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 176.

³³ Rıfat Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 186.

okulların büyük bir kısmı ise, bürokratik sınırlamalar nedeniyle öğrenci kaybına uğramıştır.³⁴ 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemi merkezileşerek, azınlık okulları dâhil tüm okullarda verilecek olan dersler, müfredat, eğitim dili ve dersleri yürütecek öğretmenlere ilişkin hususlarda karar yetkisi Maarif Vekâlet'ine bırakılmıştır.³⁵ Böylece, azınlık okullarının birçoğu yeni getirilen sistem ile ortadan kalkmış; Süryani okulları da milli birlik ve vahdet ülküsü uğruna teker teker kapatılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine taşınan tek Süryani okulu, Mardin Kırklar Kilisesi Süryani Okulu olmuştur. 1799 yılında tedrisata başlayan Kırklar Kilisesi Süryani Okulu, Osmanlı döneminde yüksek dereceli okullar seviyesinde resmi bir okul niteliğine sahipti. Bu okulda din eğitiminin yanı sıra coğrafya, hesap, yabancı dil, tarih, cebir, beden eğitimi, usul defteri, mühendislik, makamlar, eşyaların ilmi, Arapça dilbilgisi, Osmanlıca dilbilgisi, Süryanice dilbilgisi, Süryanice okuma ve imla, Arapça okuma ve imla, sağlığın korunması, resim ve güzel yazma, tabii hikmet ve kimya, medeni ve ahlaki bilgiler dersleri öğretilmekteydi.³⁶ 1928 yılına kadar tedrisata devam eden bu okulun hangi gerekçe ile kapatıldığı hâlâ tam bir açıklığa kavuşamadı. Yaşlı Süryaniler tarafından bu okulun ekonomik yetersizlikler nedeniyle kapatılma kararı aldığı ifade edilse de, Oran, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçe gösterilerek kapatıldığını iddia etmektedir.³⁷ Nitekim erken Cumhuriyet döneminde Diyarbakır'da varlığını devam ettiren Diyarbakır Süryani Kadim Mektebi'nin de aynı yılda (1928) kapanmış olması³⁸ bu okulların Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince kapatıldığına dair şüpheleri kuvvetlendirmektedir.

1928 yılında Süryanilere ait son okul kapatıldıktan sonra, Süryani çocuklarının önemli bir kısmı, bir süre Ermenilere ait azınlık okullarında eğitim görmeye devam etmişlerdir. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 11.12.1971 tarih ve 15931 sayılı genelgesiyle azınlık okullarında sadece

³⁴ Nurcan Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Cilt 2*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2013), s. 2-3.

³⁵ Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları*, s. 7-8.

³⁶ Gabriyel Akyüz, *Kırklar Kilisesi*, (Mardin: Artuklu Yayınları, 2019), s. 7; Yakup Tahincioğlu, *Süryaniler*, (İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011), s. 143.

³⁷ Baskın Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar-Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2018), s. 195.

³⁸ Ercan Çağlayan, "Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır'da Eğitim (1923-1950)", *Tarih Okulu Dergisi* 19 (Eylül 2014), s. 629-632.

“babası okulla aynı azınlığa mensup olan çocukların” okuyabileceği kararlaştırılınca, Süryani öğrencilerin Ermeni azınlık okullarındaki kayıtları silinmiştir.³⁹ Son Süryani okulunun kapanması ve ardından Ermeni azınlık okullarında eğitim görmelerinin engellenmesi neticesinde, Süryani çocuklarının Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda öğrenim görmekten başka çareleri kalmamıştır. Böylece Süryaniler, çoğunluğun inanç ve ideolojisinin hâkim olduğu okullarda okumaya mecbur bırakılmış ve bu okullarda ayırımı muamelelere maruz bırakılmışlardır.

Süryaniler, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun 04.05.2009 tarihli talimatı ile 03.03.2011 tarihinde üçüncü baskısı yapılmış, 10. sınıflarda okutulan ve içeriğinde kendilerine yönelik yanlış ve tahkir edici ifadelerin yer aldığı tarih dersi kitabını okumaya mecbur bırakılmış ve bu ifadeler kendilerini okul ortamında kötü hissetmelerine sebep olmuştur. Ders kitabında yer alan ifadeler şu şekildedir:

*“1. Dünya savaşı sürecinde Rusların ve Avrupalı devletlerin kışkırtması ile Süryaniler ayaklandılar. Fakat bu ayaklanmalarda başarılı olamayınca Süryanilerin büyük kısmı Osmanlı topraklarından ayrıldılar. İngiltere petrol kaynaklarına giden yollarda üstünlük sağlamak amacıyla 1924 yılında Süryani azınlığı ayaklandırdı. Olaylar kısa sürede büyüdü. Hakkâri valisini esir alan isyancıların ağustos ayında çıkardıkları ayaklanma ekim başında bastırılabilirdi. Bu ayaklanmadan sonra Nasturi denen azınlığın tamamı Türkiye’den ayrıldı. Özellikle yurt dışına göç eden Süryaniler Batı’nın ekonomik refahı içinde ve yaşamak için o devletlerin siyasi ve dini çıkarlarına alet olmaktadır. Süryaniler hiçbir sorunla karşılaşmadan dini ve sosyal faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir”.*⁴⁰

Diğer öğrenciler açısından “hain” ve “işbirlikçi” olarak algılanmalarına sebebiyet veren bu ifadeler ve benzeri ayrılıkçı bakış açısı, Süryanilerin çoğunluk kültür, inanç ve ideolojisinin hâkim olduğu eğitim kurumlarında okumalarının psikolojik anlamda zorluğunu açık bir biçimde ortaya koymakta ve kendilerine ait eğitim kurumlarına dair ihtiyacı kuvvetli bir şekilde hissettirmektedir.

³⁹ Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları*, s. 140-141.

⁴⁰ <http://www.deyruhzafaran.org/turkce/detay.asp?id=246&kategori=HABERLER> (Erişim 9 Mayıs 2020).

Süryani öğrencilerin kendi okullarında değil de, yabancı oldukları ve kendilerini yabancılaştıran okullarda eğitim görmeye mecbur bırakılmaları, dünyayı ve hayatı Süryani dilinde algılayan ve bu dilde düşünen çocukların, eğitim hayatına dezavantajlı bir şekilde başlamalarına sebep olmakta ve eğitim süreçlerindeki başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Gündelik yaşantısında basit cümleler dışında anadilini kullanamayan Süryani çocukları açısından bakıldığında, çoğunluk kültür ve dilinin hâkim olduğu okullarda okuma mecburiyeti, bu çocukların neredeyse tamamının anadillerini öğrenmelerine engel olmaktadır. Kültürlerinin ve dillerinin kaybolmasından endişe duyan Süryaniler, okullarının Lozan Barış Antlaşmasına aykırı bir şekilde kapatılmasından bu yana, kilise ve manastırları -biraz korku ve biraz da endişeyle- gayri resmi okullar olarak kullanmaktadırlar.⁴¹ Süryani çocukları, yasal olarak tanınmayan bu “okullar” vasıtasıyla, çeşitli imkânsızlıklarla boğuşarak anadillerini öğrenmeye çalışmaktadırlar. Bunun yanında devlet okullarında okuyan Süryani çocukları ise, sadece isimlerinin farklı olması nedeniyle bile, sınıf ortamında ayırıcı muameleye maruz kalmakta ve bunun doğal sonucu olarak yabancılaşma duygusuna kapılmaktadırlar.

Son okullarının kapatılmasından bu yana Süryaniler için bir iletişim aracı olmaktan çok bir kimlik ögesi olan Süryanicenin anadili olarak eğitimde kullanılmaması, Türkiye’de yaşamakta olan yirmi bini aşkın Süryaninin en önemli sorunlarından birini oluşturmuştur.

UNESCO’nun 2007 yılında yayınladığı “Tehlike Altındaki Diller Atlası”nda, Türkiye’deki 15 dilin tehlike altında olduğu ve bu dillerden birinin de 5000 yıllık geçmişe sahip olan Süryanice olduğu tespit edilmiştir.⁴²

Bir dilin kaybolması, kendini o dil ile tanımlayan halkın ölmesi, o dildeki tüm repertuarın yok olması anlamına gelmektedir. Crystal’ın da ifade etmiş olduğu üzere, insanlığın toplam bilgi birikiminin bir parçası olan diller, aynı zamanda bir tarih ambarıdır.⁴³ Tarih ambarında yer alan

⁴¹ <http://www.aljazeera.com.tr/blog/yasak-dilin-gizli-kursu-suryanilerin-90-yill-ik-dil-savasi> (Erişim 2 Mart 2021).

⁴² <http://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede> (Erişim 10 Şubat 2020).

⁴³ David Crystal, *Dillerin Katli*, çev. Gökhan Cansız, (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015), s. 56.

dillerin yok olması, tarih ambarını boşaltır ve buna bağlı olarak insanlığın bilgi birikimi de zayıflar. Bu sebeple dillerin korunması ve geliştirilmeye çalışılması, bir bakıma insanlığın ortak hafızasının ve bunun yarattığı bilgi ve değerlerin korunması anlamına gelmektedir.

Bir dil topluluğuna mensup her bir üyenin müşterek katkısıyla oluşturulan ve insanlığın ortak mirasını temsil eden bir dilin ölümü, sadece “son konuşanı öldüğünde” gerçekleşmez, bazen insanlar hayatta kaldıkları halde de diller yok olma ve ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.⁴⁴ Skutnabb-Kangas tarafından “dilsel soykırım” olarak da ifade edilen dil ölümleri, o dil grubuna mensup bireylerin öldürülmesi ya da ölmelerini değil, bireylerin kendi dillerini zamanla terk edip başkaca dil alışkanlıkları kazanmalarını ifade etmektedir.⁴⁵ Siyasi güç, sosyal statü ve ayrıcalık sahibi olan hâkim dil, zamanla azınlık dilini marjinalleştirerek o dilin işlevlerinde bir azalmaya yol açmaktadır.⁴⁶ Zira, “*canlı bir varlık olan dil, kullanıldığı sürece gelişimini sürdürdüğü gibi kullanılmadığı zaman da yok olmaya mahkûmdur*”.⁴⁷ Bu bağlamda geçmiş deneyimler, dil ölümlerinin iki şekilde gerçekleşebileceğini göstermektedir: Dilin konuşucularının yok olması ve dilin terkedilmesi.

Günümüzde hâlâ dünyanın farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdüren üç milyonu aşkın Süryani olduğu düşünüldüğünde, Süryanicenin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasını tabii nedenlere bağlamak çok da gerçekçi olmayacaktır. Türkiye’de yaşamakta olan yaklaşık 20 bini aşkın Süryaniden sadece birkaç bini Süryaniceyi bilmekte; bu dili bilenlerin azımsanacak bir kısmı da, sadece evlerinde ve gündelik yaşamlarında Süryaniceyi anadili olarak kullanmaktadırlar. Klasik dili okuyup yazabilen ve anlayabilen insan sayısı ise, Süryani nüfusuna oranla neredeyse binde birler düzeyinde kalmaktadır.⁴⁸

Süryanicenin bu denli büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının birçok sebebinden söz etmek mümkündür. Bunlardan

⁴⁴ Crystal, *Dillerin Katli*, s. 97.

⁴⁵ Koçak, *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*, s. 315.

⁴⁶ Stephen May, “Language Policy and Minority Rights”, *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*, ed. Thomas Ricento (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), s. 258.

⁴⁷ Nihan Kahraman, “Anadilde Eğitim”, *Agos* (12.02.2013).

⁴⁸ <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=398> (Erişim 21 Şubat 2020).

birincisi, Süryanilerin *Sayfo*⁴⁹ travması nedeniyle dünyanın dört bir tarafına göçler yolu ile dağılmış olmalarıdır. İkincisi, Süryanilerin, göç etmiş oldukları Avrupa toplumlarının kültürlerine ve diline, Hristiyan kimliklerinden dolayı çok hızlı bir şekilde uyum sağlamaları ve entegre olmalarıdır. Üçüncüsü ise, Süryanilerin anayurtları olan Türkiye’de uygulanmakta olan asimilasyon politikalarıdır. Asimilasyon politikalarının en önemli ayağını oluşturan, Süryanicenin Lozan’a aykırı bir şekilde okullarda anadili olarak öğretilmemesi, bu dilin nesilden nesile aktarımını neredeyse imkânsız bir hale getirmekte, dilin kamusal alanın dışına itilmesine sebep olmakta ve hâkim dil tarafından marjinalleştirilen Süryanicenin kiliselerde, manastırlarda salt ibadet dili olarak konuşulmasına sebebiyet vermektedir. Süryanilerin karşı karşıya kaldıkları bu durum Rudnycky tarafından “dilkırım” olarak değerlendirilmektedir. Rudnycky, bir dili tamamen veya kısmen yok etmek ya da tabii gelişimini engellemek amacıyla -o dili konuşan bir etnik grubun talebine rağmen-söz konusu dilin kamu okullarında öğretilme ve kitle iletişim araçlarında kullanılma hakkını inkâr etmenin, “dilkırım” a yol açan önemli bir etken olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰

V. SÜRYANİLERİN DİL HAKLARI KONUSUNDA YAŞANAN OLUMLU GELİŞMELER

Türkiye’nin 1999 yılında Avrupa Birliği’ne adaylığının tescil edilmesiyle birlikte başlayan Türkiye-AB müzkere sürecinde, dil haklarına yönelik bir takım iyileştirmelerin yaşandığı görülmektedir. Dil hakları konusunda ulusal mevzuatta yaşanan başlıca olumlu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

- 2001 Anayasa değişikliğiyle, “düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddede yer alan “kanunla yasaklanmış diller” ibaresi Anayasa’dan çıkartılmıştır.
- Yine aynı şekilde, 2001 Anayasa değişikliğiyle, “basın hürriyeti” başlıklı 28. maddede yer alan “kanunla yasaklanmış olan

⁴⁹ Süryanicede “kılıç yılı” anlamına gelen Sayfo sözcüğü, 1915 olaylarının Süryani demografisi, kültürü ve iç dinamiğine etkisini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mutay Öztemiz, *Süryaniler*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), s. 36-47.

⁵⁰ Emir Hasanpur, *Kürt Diliyle İlgili Devlet Politikaları ve Dil Hakları*, çev. Cemil Gündoğan, (İstanbul: Avesta Yayınları, 1997), s. 78.

herhangi bir dilde yayım yapılamaz” ifadesi Anayasadan çıkarılmıştır.

- 2923 sayılı “Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu”nda 2002 yılında değişikliğe gidilerek, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil lehçelerin öğrenimi” için özel kurslar açılmasına imkân tanınmıştır.
- 6.10.1983 tarih ve 2908 sayılı Dernekler Kanununda yer alan “Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanarak azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak” amacıyla dernek kurulmasını yasaklayan hükme, 4.11.2004 tarih ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanununda yer verilmemiştir.
- 25.01.2004 tarihli ve 25357 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik” ile, yerel dillerde yayının önü açılmıştır.
- 02.03.2014 tarih ve 6529 sayılı Kanunun 11. maddesiyle, 2923 sayılı Kanunun 2. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine eklenen “Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel okul açılabilir” hükmüyle, bu hakkın sınırı genişletilmiştir.

Avrupa Birliği müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, anadilinin öğretilmesini engelleyen mevzuat hükümlerinin kaldırılmasına ilişkin adımlar atılmış ve böylece daha önce Türkçe dışındaki dillere yönelik uygulanan baskıcı ve yasaklayıcı tutum nispeten kırılmıştır. Bu olumlu gelişme kendini Süryanice dili üzerinde de hissettirmiştir. Bu bağlamda; özel kurslarda Süryanicenin öğrenilme hakkı tanınmış, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü bünyesinde Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalında yüksek lisans programı açılmış, yine aynı Üniversitenin Edebiyat Fakültesi bünyesinde Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans düzeyinde öğrenci kabulüne başlamış ve Özel Mor Efram Süryani Anaokulu açılmıştır.

A. Özel Kurslarda Süryanicenin Öğrenilmesi

Beş bin yıllık geçmişe sahip kadim bir dil olan Süryanicenin eğitim kurumlarında öğrenilmesini mümkün kılan ilk gelişme, 2923 sayılı “Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu’nda 2002 yılında yapılan değişiklikle yaşandı. 3.8.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, 2923 sayılı Kanunu’nun ismi “Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” olarak değiştirildi.

2923 sayılı Kanun’un değişik 2. maddesi, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir”⁵¹ hükmüne yer vermek suretiyle, Türkçe dışındaki yerel dillerde özel kursların açılmasına imkân verilmiştir.

Her ne kadar söz konusu yasal düzenleme, Süryanilerin anadilinde eğitim hakkına değil de, anadilin öğrenilmesi hakkına ilişkin olsa ve Süryaniler açısından tatmin edici olmaktan uzak olsa da, Süryanicenin özel kurslarda öğrenilmesi imkânının tanınması bakımından olumlu bir gelişme olmuştur. Tanınan bu hak çerçevesinde 2012 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü’nde ilk kez sertifikalı Süryanice kurslar açılmıştır. Bunun yanı sıra Geoaktif Kültür Merkezi, Süryanice Dil Kursu ve Tercüme Merkezi ve Midyat Süryani Kültür Derneği de Süryanicenin öğrenilmesi amacıyla kurslar açmıştır.

B. Süryani Dili Lisans ve Yüksek Lisans Programlarının Açılması

Süryani dili ile ilgili -yetersiz de olsa- atılan önemli adımlardan biri de, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalında yüksek lisans programının açılması ve 2013 yılından beri bu programa öğrenci kabulüne başlanmasıdır.⁵² Atılan bu adım Süryaniler tarafından olumlu karşılanmakla birlikte yetersiz görülmüş; lisans düzeyinde öğrenci kabul eden bölümlerin

⁵¹ Değişiklik için bkz. 09.08.2002 tarih ve 24841 sayılı R.G.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/suryani-dili-ve-kulturu> (Erişim 6 Mart 2020).

bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğu Süryaniler tarafından dile getirilmiştir. Bu eksikliği gidermek amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde lisans düzeyinde öğrenci kabul eden Süryani Dili ve Edebiyatı bölümü açılmış ve ilk olarak 2016 yılında öğrenci kabulüne başlanmıştır.⁵³

Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan Süryanicenin varlığını koruması açısından lisans düzeyinde öğrenci kabul eden Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılmış olması olumlu bir gelişme olarak görülmekle beraber, söz konusu bölümden mezun olanların öğretmenlik yapmalarının önünde bir engelin bulunduğu anlaşılmaktadır. İlerleyen süreçte Süryani topluluğuna Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde azınlık statüsünün tanınması halinde açılacak okulların öğretmen ihtiyacının karşılanmasında, lisans programının açılması etkisiz olacaktır. Zira, ilgili bölümden mezun olanların öğretmen olarak atanmaları, pedagojik formasyon eğitimini başarıyla tamamlamış olmalarına bağlıdır. Dolayısıyla, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümünden başarıyla mezun olanlar, formasyon eğitimi almadıkları sürece, öğretmen olarak atanamayacaklardır. Bu durum, çözülmesi gereken bir sorun alanı olarak karşımızda bulunmaktadır.

C. Özel Mor Efrem Süryani Anaokulunun Açılması

Süryanilerin anadilinde eğitim hakkı bir tarafa, bu dilin öğrenilmesi üzerinde dahi baskıcı ve yasaklayıcı politikalar 2000’li yıllara kadar devam etti. Türkiye’nin AB ile yürüttüğü müzakereler çerçevesinde attığı kimi adımlarla, devletin izlediği katı tutumda bir yumuşama yaşandı. Bu çerçevede; özel kurslarda Süryanicenin öğrenilme hakkı tanındı, Süryani Dili ve Kültürü yüksek lisans programı açıldı ve Süryani Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans düzeyinde öğrenci kabulüne başlandı. Bütün bu olumlu gelişmelerden daha önemlisi, Süryani dilinde eğitim veren bir özel okulun açılmasıdır.

Süryani dili üzerindeki yasakçı siyasetin yumuşamaya başladığı dönem içerisinde, Süryani topluluğu, giderek artan bir şekilde kendilerinin Lozan’a göre azınlık olduğunu ve buna bağlı olarak da Lozan’ın azınlıkları koruyan hükümlerinden yararlanmaları gerektiğini dile getirmeye ve görüşlerini kamuoyuyla paylaşmaya başladılar. Bu

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.artuklu.edu.tr/tr/suryani-dili-ve-edebiyati/bolum-hakkinda> (Erişim 6 Mart 2020).

çerçevede, 06.06.2012 tarihli bir dilekçe ile, Lozan'ın 40 ve 41. maddelerinden yararlanarak bir anaokulu açmak istediklerini Milli Eğitim Bakanlığı'na iletiler. Dilekçede, görüş ve taleplerini şu şekilde ifade ettiler:

*“Tarihi belgeler 5500 yılından beri Mezopotamya’da yaşayan Aramilerin M.S. 34 yılında Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Süryani ismini aldıklarını göstermektedir. Üç semavi dinin iman babası Hz. İbrahim’in, Hz. İsa’nın, Havarilerin ve Meryem Ana’nın konuştuğu antik dil Arami dilinin tek yaşayan lehçesi olan Süryanice, Cumhuriyet döneminde Süryaniler, azınlık olarak sayılmadıkları için, okul açma imkânından mahrum bırakılmış ve Süryanice dili unutulmaya yüz tutmuştur. Bildiğiniz gibi Avrupa’nın birçok üniversitesinde Süryani Dili ve Edebiyatı ile ilgili kürsüler bulunmaktadır. Ülkemizde bu konudaki eksikliğin giderilmesi amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesinde yeni açılan Yaşayan Diller Enstitüsünde Süryanice Dili ve Edebiyatı konusunda eğitim başlamıştır. Süryanice ile ilgili verdiğimiz kısa bilgiden sonra son yıllarda ülkemizdeki demokratikleşme sürecinin hızla iyileşmesinden de güç alarak bu konuda zatîalinize önemli bir isteğimizi iletmek istiyoruz. Türkiye’deki Süryanilerin %80-85’i İstanbul’da yaşamaktadır. Bunların tek temsilcisi Süryani Ortodoks Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu bünyesinde çocuklarımıza kuracağımız bir anaokulunda milli eğitimin müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersi de vermek istiyoruz”.*⁵⁴

Milli Eğitim Bakanlığı ise, bu talebi, 26.07.2012 tarihli cevabi yazısıyla Süryanilerin azınlık olmadıklarını ileri sürerek reddetmiştir. Bakanlığın cevabi yazısında şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

“(…) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin onurlu birer vatandaşı olan Süryani topluluğuna mensup vatandaşlarımız, Lozan Barış Antlaşması’nda azınlıklar arasında sayılmayıp asli unsur olarak kabul edildiğinden diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi kanun hükümlerine göre anaokulu açmalarında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak ilgili kanunun 2. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan ‘Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez’ hükmü ile aynı fıkranın (c) bendinde yer alan ‘Türkiye’de

⁵⁴ Beyoğlu Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı’nın İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne yapmış olduğu, 06.06.2012 tarih ve 41 sayılı başvuru dilekçesi (EK-1).

eğitim ve öğretimi yapılacak yabancı diller Bakanlar Kurulu Kararıyla tespit edilir' hükmü gereği açılmak istenen anaokulunda milli eğitim müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersinin verilmesinin mümkün olmayacağı, ancak Talim ve Terbiye Kurulunun 25.06.2012 tarihli 69 sayılı kararıyla kabul edilen İlköğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesinde Dil ve Anlatım alanında yer alan Yaşayan Diller ve Lehçeler adlı seçmeli ders kapsamında veya ilgili kanun çerçevesinde açılmış özel kurslarda söz konusu dilin ilgili kanun hükümlerince öğrenilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmiştir".⁵⁵

Bakanlığın ret cevabını içeren bu idari karar iptal davasına konu olmuş ve açılan iptal davasında, Ankara 13. İdare Mahkemesi, 18.06.2013 tarih, 2012/1746 esas ve 2013/952 karar sayılı özgürlükçü kararıyla, dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir. Bakanlık iptal kararına itiraz etmemiş ve böylelikle karar kesinleşmiştir. Bu tarihi kararla ilk kez Süryanilerin Lozan'da azınlıklar için tanınan haklardan istifade edebileceği kayıt altına alınmıştır. Yerel mahkemenin iptal kararının gerekçesinde şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

"Lozan'da azınlıklar için gayrimüslim Türk vatandaşları denmiş, bunların kimler olduğu ayrıca belirtilmemiştir. Gayrimüslim Türk vatandaşı olan Süryanilerin, Lozan'ın 40 ve 41. maddelerinde diğer azınlıklara verilmiş haklardan yararlanması gerekir. Davalı idarenin dayandığı kısıtlayıcı yasa hükümleri burada geçersizdir. Çünkü Anayasa'nın 90/5. maddesine göre kanunlar ile Lozan gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların çatışması halinde antlaşma hükümleri esas alınır".⁵⁶

Ankara 13. İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu bu kararla, 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığının izni alınarak, Özel Mor Efrem Süryani Anaokulu açılmıştır. Süryanice eğitim müfredatının Bakanlık tarafından kabul edilmesiyle Süryanice eğitime başlanmıştır. "Süryani kültürü ve değerlerine sahip mutlu ve sevgi dolu bireyler yetiştirme" vizyonuna sahip olan bu okul, hâlâ eğitim faaliyetlerine devam etmektedir.⁵⁷

⁵⁵ İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 26.07.2012 tarih ve 97154 sayılı yazısı ekinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 12.07.2012 tarih ve 4107 sayılı yazısı (EK-2).

⁵⁶ Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar*, s. 195.

⁵⁷ Bkz. <http://www.suryanianaokulu.com/hakkimizda/> (Erişim 8 Mart 2021).

D. Özel Okullarda Süryani Dilinde Eğitimin Yasal Güvenceye Kavuşturulması

Süryani cemaatinin 2012 yılında başlattığı hukuk mücadelesinin 2014'te başarıyla sonuçlandığı dönem içerisinde bir başka olumlu gelişme daha yaşandı. 2923 sayılı Kanun'un 2. maddesine, 2.3.2014 tarih ve 6529 sayılı Kanunla şu cümle eklendi: "Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel okul açılabilir".

2014 yılında gerçekleştirilen bu düzenlemeyle, Türkiye'de konuşulan bütün yerel dillerde olduğu gibi Süryani dilinde de eğitim ve öğretim yapmak amacıyla özel okulların açılması yasal teminat altına alınmış oldu. Hiç şüphesiz, atılan bu adım yetersiz de olsa, Türkiye'deki dil hakları konusunda önemli bir kazanımı ifade etmektedir. Ancak, yasal teminata kavuşturulan bu kazanımın bir anlam ifade edebilmesi ve işlevsel olabilmesi, hayata geçirilme imkânının varlığına bağlıdır. Bu noktada devletin kolaylaştırıcı olması ve maddi destek sunması büyük önem taşır.

Süryani cemaati özelinde ifade edilecek olursa, yasayla teminat altına alınmış olan bu hakkın kullanılabilmesinin önünde üç engelin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, maddi imkânsızlıktır. İlköğretim ya da ortaöğretim kurumu açmanın maliyetinin yüksekliği dikkate alındığında, ekonomik olarak zayıf durumda bulunan Süryani cemaatinin böyle bir girişimde bulunmasının ne denli güç olduğu anlaşılacaktır. İkinci engel ise, müfredat konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkaracağı bürokratik güçlüklerdir. Türkiye pratiğinde genel olarak bürokrasinin yasalar tarafından tanınan hakların hayata geçirilmesi konusundaki engelleyici ve zorlaştırıcı tavrının, özelde gayrimüslimler için çok daha katı işlediği bilinen bir gerçektir. Üçüncü bir engel ya da sorun alanı ise, açılacak okullarda görevlendirilecek öğretmenleri temin etme konusunda yaşanacak sıkıntılardır.

VI. SONUÇ

Kuruluşundan 2000'li yıllara kadar bünyesinde Türk dilinden başka dilleri konuşan etnik grupları barındırmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, çok katı bir tek-dilci politika yürütmüştür. Erken cumhuriyet döneminde Türkçe konuşmanın Türklüğün alameti farikası

olduğu fikri empoze edilirken, diğer dillerin konuşulması ise yeni rejime karşı ciddi bir tehlike olarak algılanmış ve bu dillere yönelik baskılayıcı ve özümseyici tedbirler geliştirilmiştir. Bu çerçevede, anayasal ve yasal düzenlemelerle anadilinde eğitim hakkı yasaklanmıştır. Bu yasağın tek istisnasını, Lozan Barış Antlaşması tarafından azınlık olarak kabul edilen Müslüman olmayan Türk vatandaşları oluşturmuştur.

Türkiye bağlamında anadilinde eğitim hakkı, devletin resmi olarak azınlık kabul ettiği gruplara özgülenmiş bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, anadilinde eğitim hakkının öznelere, Lozan Barış Antlaşması tarafından azınlık olarak kabul edilen gayrimüslim Türk vatandaşları olarak sınırlandırılmıştır. Fakat uygulamada bu hakkın öznelere, hukuka aykırı bir biçimde, Rumlar, Ermeniler ve Museviler olarak daraltılarak diğer küçük gayrimüslim topluluklar Lozan Antlaşması'nın koruması dışında bırakılmıştır. Türkiye'nin otokton halklarından bir olan Süryaniler, asli unsur oldukları gerekçesiyle bu korumanın dışında tutulmuş ve hukuken sahip oldukları ancak fiilen kullanamadıkları bir hakkın mücadelesini vermek zorunda bırakılmışlardır.

Süryanice, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir dildir. Bu durumun temel sebebi, Lozan Antlaşması'nın açık hükmüne rağmen Süryanilerin anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılmalarıdır. Süryanilerin kendilerine ait okullarının olmaması, Süryani çocuklarını tek-dilli eğitim kurumlarında okumaya mecbur bırakmaktadır. Bu çocuklar -her ne kadar ebeveynleriyle anadilinde iletişim kursalar da- eğitim süreçlerinde, okul arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişimde resmi dili kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Buna paralel olarak, Süryanice konuşma pratiğinin azalması ve resmi dilin kullanım alanının yaygınlaşması, bir dilkırımın yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durum, dilin bir sonraki nesile aktarımını gittikçe zorlaştırmaktadır.

Öte yandan hiç bilmediği veya çok az bildiği bir dilde eğitim görmeye çalışan Süryani öğrenciler, anadili Türkçe olan öğrencilere nispeten eğitim hayatına dezavantajlı bir şekilde başlamaktadırlar. Anadili Türkçe olmayan bu çocuklar bilmedikleri bir dilde eğitim almaya zorlanmakta, anayasal bir hak olan eğitim hakkından diğer çocuklarla eşit bir şekilde yararlanamamakta; bu durum başarılarına olumsuz yönde etki etmekte ve bundan da öte ciddi ruhsal sarsıntılar geçirmelerine sebep olmaktadır.

Anadilini eğitim kurumlarında kullanamayan çocuklar, okula başladıkları ilk yıllarda hem eğitim dilini hem de dersleri aynı anda

öğrenmeye çabalamakta, bu durum çocuklar açısından önemli eğitimsel ve pedagojik sorunları beraberinde getirmektedir. Çok daha vahim olan bir diğer sonuç ise, dilin aynı zamanda ötekileştirici bir işleve sahip olmasıdır. Şöyle ki; dil, yeni bir ulus yaratmada önemli olduğu kadar ayırıcılığın yeniden inşasına da hizmet etmektedir. Bu bağlamda anadili Süryanice olan Ninve, Yuhanna, Mihayel, Smuni, Lahdo isimli öğrencilerin Hristiyan oldukları diğer öğrenciler tarafından anlaşıldığından dolayı, Süryani öğrencilerin sınıf ortamında “*gâvur*” muamelesi görmeleri ihtimali ortaya çıkmaktadır. Süryani öğrencilerin sık sık karşıya kaldıkları bu tür muameleler, onların zihinlerinde ciddi travmalar yaratmaktadır.

Yok olma tehdidi altında bulunan Süryanicenin varlığını koruyup yaşamını sürdürebilmesi, öncelikle bir zihniyet dönüşümünü gerektirmektedir. Toplumsal ve siyasal kültürde yaygın ve güçlü olan tekçi ve çoğunlukçu zihinsel kodlar değişmeden, atılacak adımların sonuç vermesini beklemek gerçekçi değildir. Her şeyden önce, Süryanilerin bu topraklarda binlerce yıldır yaşayan otokton halklardan biri olduğu ve bu ülkede yaşayan diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip bireyler olduğu gerçeği kabullenilip içselleştirilmelidir. Süryanilerin eşit ve özgür vatandaşlar olarak, korkmadan, baskıya ve ayırıcı muameleye uğramadan bu ülkede yaşabilmelerinin toplumsal-siyasal vasatının oluşturulması gerekmektedir. Bunu sağlamak, devletin öncelikli hedefi ve görevi olmalıdır.

Dinsel ve dilsel anlamda bir azınlık grubu olan Süryanilerin anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılması, bu kültürel grubun hayatta kalmasını tehlikeye sokar. Zira dil, azınlık kültürlerinin nesiller arası aktarılmasını ve böylece hayatta kalmasını sağlar. Bir dilin korunmasının ve geliştirilmesinin en etkin ve en kalıcı yollarından biri de eğitimidir. Bu amaçların elde edilmesinin en sağlam ve en güvenli yolu ise, azınlıkların anadillerini koruyup geliştirebilmeleri için gereken kurumsal ve finansal kaynakların devlet tarafından sağlanmasıdır.⁵⁸

Süryanilerin eşit ve özgür vatandaşlar haline gelebilmesi, devletin bu gruba yönelik pozitif ayırıcı bir siyaset izlenmesini gerekli kılmaktadır. Devletin, dezavantajlı grupları ve/veya bireyleri, görece daha avantajlı olan diğer grup ve/veya bireylerle eşit konuma getirebilmek amacıyla bu gruplara/bireylere yönelik tedbirler alma yükümlülüğü

⁵⁸ Dilek Kurban, “Azınlık Hakları: Uluslararası Standartlar, AB ve Türkiye”, *Demokrasi Platformu* (Kış 2005), s. 215.

bulunmaktadır. Tıpkı diğer dezavantajlı gruplarda olduğu gibi, Süryani haklarında da benzer bir tutum içerisinde olmalıdır. Devlet, ancak pozitif ayrımcılık yoluyla Süryanilerin gerçek anlamda eşitliğini sağlayabilir.

Devletin Süryanilere yönelik pozitif ayrımcı bir politika uygulaması bir tarafa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu antlaşmasıyla güvence altına alınmış olan haklarını tanıması dahi, Süryani topluluğunun beklentilerini önemli ölçüde karşılayacaktır. Bu bağlamda yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öncelikle, Süryanilerin hukuki statülerine ilişkin var olan belirsizliğin giderilmesi gerekmektedir. Lozan Antlaşması'nın 39. maddesinin lafzına bakıldığında, bu maddenin çok açık bir biçimde Süryanileri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu belirsizliğin giderilmesinin tek yolu, Türkiye'nin kurucu antlaşması niteliğinde olan Lozan Barış Antlaşması'nın azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlerinin tam ve eksiksiz bir şekilde uygulanmasından geçmektedir.
- Lozan Antlaşması'nın 41. maddesi gereğince, Türkiye bağlamında anadilinde eğitim hakkı gayrimüslim azınlık gruplarına özgülenen bir hak olmasına karşın, Süryaniler bu haktan istifade edememektedirler. Buna gerekçe olarak gösterilen söz konusu Antlaşmanın 39. maddesi doğru yorumlandığında, bu sorun kendiliğinden çözülmüş olacaktır. Bundan sonraki aşamada yapılması gereken, Süryanilerin kendi okullarını açmalarına izin vermek olacaktır.
- Anadilinde eğitim hakkının tam ve etkin bir biçimde kullanılabilmesi için devletin gereken mali desteği sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede devlet, bir taraftan kurulacak Süryani okullarına mali destek sunmalı, diğer taraftan da bu okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla Mardin Artuklu Üniversitesi Süryani Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olanların bu okullarda öğretmenlik yapmalarına imkân sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

A AGİT, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. “Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri”. Erişim 24 Ocak 2021. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/32200.pdf>

Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dil Bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

Akyüz, Gabriyel. *Kırklar Kilisesi*. Mardin: Artuklu Yayınları, 2019.

Atalay, Talip. “Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 8/23 (Haziran 2005), 39-68.

Ayhan Ceyhan, Müge-Koçbaş, Dilara. *Çiftdillilik ve Eğitim*. ERG, 2009. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Ciftdillilik-ve-Egitim.pdf

Balçık, M. Berk. “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Bali, Rıfat. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri-Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Coşkun, Vahap vd. *Dil Yarası- Türkiye’de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*. Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010.

Coşkun, Vahap. *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*. Ankara: Liberte Yayınları, 2009.

Crystal, David. *Dillerin Katli*. çev. Gökhan Cansız. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015.

Çağlayan, Ercan. “Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır’da Eğitim (1923-1950)”. *Tarih Okulu Dergisi* 19 (Eylül 2014), 625-646.

Erdem, Fazıl Hüsnü “Kürt Meselesinin Çözümünde Anadilin Eğitimde Kullanılmasını Konuşmak”. *Liberal Düşünce Dergisi* 63 (Haziran 2011), 141-152.

Erdoğan, Mustafa. “Milliyetçilik İdeolojisine Dair”. *Liberal Düşünce* 15 (Yaz 1999), 89-98.

Eryılmaz, Bilal. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları, 1990.

- Hasanpur, Emir. *Kürt Diliyle İlgili Devlet Politikaları ve Dil Hakları*. çev. Cemil Gündoğan. İstanbul: Avesta Yayınları, 1997.
- İnceoğlu, Sibel. “Eğitimde Anadilin Yeri: Uluslararası Belgeler ve Yeni Anayasa”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/2 (Aralık 2013), 151-163.
- Kahraman, Nihan. “Anadilde Eğitim”. *Agos* (12.02.2013). <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8926/anadilde-egitim-nilhan-kahraman>
- Kaya, İlhan-Aydın, Hasan. *Çoğulculuk, Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.
- Kaya, İlhan-Aydın, Hasan. *Türkiye’de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli*. UKAM, 2013. https://www.academia.edu/5840399/Kaya_%C4%B0lhan_and_Ayd%C4%B1n_Hasan_2013_T%C3%BCrkiyede_Anadilde_E%C4%9Fitim_Sorunu_Zorluklar_Deneyimler_ve_%C4%B0ki_Dilli_E%C4%9Fitim_Modeli_%C3%96nerileri_UKAM_%C4%B0stanbul
- Kaya, Nurcan. *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye’de Azınlıklar*. MRG, 2007. <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-738-.pdf>
- Kaya, Nurcan. *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Cilt 2*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2013.
- Kaya, Nurcan. *Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye’nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar*. MRG, 2009. https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/07/MRG_Rep_TurkeyMinEd_TURK_2009.pdf
- Koçak, Mustafa. *Çok-Kültürlülük Açısından Dil Hakları*. Ankara: Liberte Yayınları, 2013.
- Kurban, Dilek. “Azınlık Hakları: Uluslararası Standartlar, AB ve Türkiye”. *Demokrasi Platformu* 1 (Kış 2005), 207-229.
- May, Stephen. “Language Policy and Minority Rights”. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. ed. Thomas Ricento. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Oran, Baskın. *Etnik ve Dinsel Azınlıklar-Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2018.

- Öztemiz, Mutay. *Süryaniler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Tahincioğlu, Yakup. *Süryaniler*. İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011.
- Tahmazoğlu Üzeltürk, Sultan. “Dil Özgürlüğü”. *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (1998-1999), 557–585.
- Tigris, Amed. *Anadili Eğitimi ve Birden Fazla Resmi Dil*. Stockholm: Apec Yayınları, 2009.
- Tilly, Charles. *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*. çev. Özden Arıkan. İstanbul: Yeni Binyıl Yayınları, 2001.
- (UNESCO), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *The Use of Vernacular Languages in Education*. Paris: 1953. Erişim 1 Şubat 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000002897>
- Wallerstein, Immanuel. *Liberalizmden Sonra*. çev. Erol Öz. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Sküler Sınırları, 1919-1938*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- <http://www.aljazeera.com.tr/blog/yasak-dilin-gizli-kursu-suryanilerin-90-yillik-dil-savasi> Erişim 2 Mart 2021.
- <http://www.artuklu.edu.tr/tr/suryani-dili-ve-edebiyati/bolum-hakkinda> Erişim 21 Kasım 2020.
- <http://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/suryani-dili-ve-kulturu> Erişim 6 Aralık 2020.
- <http://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede> Erişim 10 Şubat 2021.
- <http://www.deyrulzafaran.org/turkce/detay.asp?id=246&kategori=HABERLER> Erişim 9 Kasım 2020.
- http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhibi_tedrisat.htm Erişim 12 Kasım 2020.
- <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=398> Erişim 11 Şubat 2020.

EK 1

Ek: 1

**BEYOĞLU SÜRYANI KADİM
MERYEMANA KİLİSESİ VAKFI**
Yönetim Kurulu Başkanlığı

Kilisenin Kütüphanesi
Kilisenin Kütüphanesi
Kilisenin Kütüphanesi

No: 00041
Tarih: 06.06.2012
Konu : Anaokulu açma isteği

Sayın Dr. Muammer YILDIZ
İstanbul Millî Eğitim Müdürü

Tarihi belgeler 5500 yıldan beri Mezopotamya'da yaşayan Aramilerin M.S. 34. yılında Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Süryani ismini aldıklarını göstermektedir. Üç semavi dinin imanı babası Hz. İbrahim'in, Hz. İsa'nın, Havarilerin ve Meryem Ana'nın konuştuğu antik Arami dilinin tek yaşayan lehçesi olan Süryanice, Cumhuriyet döneminde Süryaniler, azınlık olarak sayılmadıkları için, okulu açma imkanından mahrum bırakılmış ve Süryanice dili unutulmaya yüz tutmuştur.

Bildiğiniz gibi Avrupa'nın bir çok üniversitesinde Süryani Dili ve Edebiyatı ile ilgili kürsüler bulunmaktadır. Ülkemizde bu konudaki eksikliğin giderilmesi amacı ile Mardin Artuklu Üniversitesinde yeni açılan "Yaşayan Diller Enstitüsü"nde Süryanice Dili ve Edebiyatı konusunda eğitim başlatılmıştır.

Süryanice ile ilgili verdiğimiz çaba-çaba bilginde sonra, son yıllarda ülkemizdeki demokratikleşme sürecinin hızla iyileşmesinden de güç alarak bu konuda zatialinize önemli bir isteğimizi iletmek istiyoruz.

Türkiye'deki Süryanilerin %80-85'i İstanbul'da yaşamaktadır. Bunların tek temsilcisi Süryani Ortodoks Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu bünyesinde çocuklarımıza kuracağımız bir anaokulunda millî eğitimin müfredatına ek olarak haftanın belli gün ve saatlerinde Süryanice dersi de vermek istiyoruz.

maatinin büyük bir kısmının yaşadığı Bakırköy-Yesilköy-Florya semtlerinde açmayı düşündüğümüz söz konusu okulu nasıl bir yönlendirememiz gerektiği konusunda yardım ve desteğinize ihtiyacımız var.

Süryaniler ile ilgili daha geniş bilgi vermek amacı ile Tokyo'de iki kitap sunuyoruz. Ayrıca daha önce Sayın Millî Eğitim Bakanımız ile yapmış olduğumuz yazışmada 10. sınıf tarih kitaplarında Süryaniler ile ilgili gerçek dışı bilgilerin olduğunu bildirmiş ve kendilerinden yeni yayın döneminde bu bilgilerin düzeltilmesine dair aldığımız yazıları da ekliyor, bu konuda ilginizi istirham ediyoruz.

İsteğimizin uygun bulunacağını umuyor bu konuda desteğinizi esirgemeseyenize inanyor, çalışmalarınızda başarılar diliyoruz.

Saygılarımızla

Sait SUSİN
Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı

EK 2

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.0.34.01.00.000.99/ 9*154
Konu : Anaokulu Açma İsteği

Ek:2

26.07.2012

BEYOĞLU SÜRYANİ KADİM MERYEMANA KİLİSESİ VAKFINA
(Yönetim Kurulu Başkanlığı)

İlgi : a) 06/06/2012 tarihli ve 41 sayılı yazı.
b) 12/07/2012 tarihli ve B.08.0.TTK.0.01.00.00.010.99/4107 sayılı yazı.

Süryani Cemaati tarafından anaokulu açılıp açılmayacağı ve bu konuda Süryanice dersi verilip verilemeyeceği ile ilgili ilgi (a) yazınız Bakanlığımız Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına gönderilmiş olup, Bakanlığımızdan alınan ilgi (b) yazı ektedir.

Bilgilerinize rica ederim.

Dr. Muammer YILDEZ
Millî Eğitim Müdürü

EKLER:
1-İlgi (b) yazı örneği. (1 sayfa)

5070 Sayılı Kanuna Göre MUAMMER YILDEZ tarafından 13631103198018723 SeriNo.lu ve ruhsatı ile 26.07.2012 18:09:06 Tarihinde Elektronik Olarak İmzalanmıştır.

İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü (Özel Kalem Bölünmü)
Ankara Cad. No 2 A Blok Çakıoğlu - Fatih / İSTANBUL
Tel (Santral): (0 212) 455 04 32 Dahili: 432 Faks: (0212) 528 10 34
E-Posta: isg@istanbul.meb.gov.tr
Elektronik Ağı: <http://istanbul.meb.gov.tr>

EGITIME
%100
DESTEK

T.C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Taliim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Sayı : B.08.0.TTK.0.01.00.00.010.99
Konu : Anaokulu Açma İsteği

12.07.2012*004107

İSTANBUL VALİLİĞİNE
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

- İlgi: a) 07/06/2012 tarih ve B.08.04.MEM.0.34.01.00.000.99/76166 sayılı yazı,
b) 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu,
c) 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun.

Süryani Cemaati tarafından anaokulu açılıp açılmayacağı ve bu okulda Süryanice dersi verilip verilemeyeceği hakkındaki ilgi (a) yazınız ile Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfının 06/062012 tarihli ve 41 sayılı yazısı incelendi.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin onurlu birer vatandaşı olan Süryani Topluğuna mensup vatandaşlarımız, Lozan Barış Antlaşmasında azınlıklar arasında sayılmayıp asli unsur olarak kabul edildiğinden diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi ilgi (b) Kanun hükümlerine göre anaokulu açmalarında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak ilgi (c) Kanunu 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan "Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil anailleri olarak okutulamaz ve öğretilmez." hükmü ile aynı fıkranın (c) bendinde yer alan "Türkiye'de eğitim ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Bakanlar Kurulu Kararıyla tespit edilir." hükmü gereği, açılmak istenen anaokulunda millî eğitim müfredatına ek olarak haftanın belirli gün ve saatlerinde Süryanice dersinin verilmesinin mümkün olmayacağı, ancak Talim ve Terbiye Kurulunun 25/06/2012 tarihli 69 sayılı Kararıyla kabul edilen İlköğretim Kurumları (İlkokul ve ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesinde Dil ve Anlatım alanında yer alan Yaşayan Diller ve Lehçeler adlı seçmeli ders kapsamında veya ilgi (b) Kanun çerçevesinde açılmış özel kurslarda söz konusu dilin ilgi (c) Kanun hükümlerince öğrenilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

169275
İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Vali A.

Ermin Karip
Prof. Dr. Ermin KARIP
Kurul Başkanı

18 Temmuz 2012

Tel : (0312) 212 65 30-(10 Hs)
Fax : (0312) 213 39 62
(0312) 213 78 36

e-posta : ttkb@meb.gov.tr
İnternet Adresi : http://tktb.meb.gov.tr
Teknikokullar 06330 ANKARA

**AIHM KARARLARI IŞIĞINDA ÖZGÜRLÜK VE
GÜVENLİK HAKKI (AIHS m. 5) VE BU HAKKIN İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ (AIHS m. 10) İLE AMAÇTA SAPTIRMA
YASAĞI (AIHS m. 18) AÇISINDAN İRDELENMESİ**

Dilaver NİŞANCI*

ÖZ

İnsan hakları, insanın içinde bulunduğu somut tehlikelerden kaynaklanan bir özgürlük arayışı ve onurlu bir şekilde özgürlük içinde yaşama isteğidir. İnsanın onurlu ve özgürce yani insan gibi yaşamasının temel alındığı hakların başında özgürlük ve güvenlik hakkı gelmekte olup; bu hak, başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere uluslararası ve ulusal tüm metinlerde yer almaktadır. Diğer taraftan bu hak; ifade özgürlüğü ve amaçta saptırma yasağı ile de yakın ilişki içerisindedir. Çalışmamızda; özgürlük ve güvenlik kavramları, bu kavramların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenişi, özgürlükten yoksun bırakma sebepleri ve özgürlüğünden yoksun bırakılanların hakları, özgürlük ve güvenlik hakkının ifade özgürlüğü ve amaçta saptırma yasağı ile ilişkisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi pratikleri ışığında ele alınmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., KKTC Uluslararası Fınal Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, E-Mail: dilaver.nisanci@final.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0427-432X.
Makalenin Gönderim Tarihi : 24.01.2021.
Makalenin Kabul Tarihi : 09.04.2021.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük ve güvenlik hakkı, özgürlükten yoksun bırakma sebepleri, özgürlüğünden yoksun bırakılanların hakları, yakalama, tutuklama, ifade özgürlüğü, amaçta saptırma yasağı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insan hakları.

THE RIGHT TO FREEDOM AND SECURITY IN THE LIGHT OF THE ECHR DECISIONS (ECHR ART. 5) AND THE EXAMINATION OF THIS RIGHT IN TERMS OF FREEDOM OF EXPRESSION (ECHR ART. 10) AND THE PROHIBITION OF DEFLECTION (ECHR ART. 18)

ABSTRACT

Human rights are the pursuit of freedom and the desire to live in dignity and freedom, stemming from the tangible dangers of human beings. One of the most important rights based on dignity and freedom, that is, human life, is the right to freedom and security; This right is included in all international and national texts, especially the United Nations Declaration of Human Rights and the European Convention on Human Rights. On the other hand, this right; It is also closely related to freedom of expression and the prohibition of deflection of purpose. In our study; the concepts of freedom and security, the regulation of these concepts in the European Convention on Human Rights, the reasons for deprivation of liberty and the rights of those who are deprived of their liberty, the relationship between the right to freedom and security, freedom of expression and the prohibition of deflection in purpose are dealt with in the light of the practices of the European Court of Human Rights.

Keywords: Freedom and security right, the reasons of deprivation of freedom, rights of those deprived of their freedom, catch, arrest, freedom of expression, prohibition on purpose, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, human rights.

I. GİRİŞ

İnsan hak ve özgürlükleri hem ulusal hukuk alanında, hem de uluslararası hukuk alanında önemli bir kavramdır. Bu kavramla anlatılmak istenen, insan haklarının devlet organlarına karşı korunması ve insan kişiliğinin geliştirilmesidir. İnsan hakları, insan onurunu korumayı,

insanın maddi ve manevi gelişimini sağlayan haklar olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda “insan hakları”, “temel haklar” ve “kamu özgürlükleri” kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır.¹

İnsan haklarının herkes tarafından kabul edilen ortak ve değişmez bir tanımı yoktur.² Genel kabul gören tanıma göre, insanların; doğuştan kazandıkları, sırf insan olmaları nedeniyle sahip oldukları, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez hakların bütününe “insan hakları” denmektedir. Bir başka açıdan insan hakkı; hangi ulusal, etnik, dini, zümrevi veya mesleki topluluktan olursa olsun, her kişinin yalnızca insan olmak itibarıyla sahip bulunduğu değeri korumaya dönük eylem potansiyelin başkalarının tanınmasını ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün ahlaki iddia veya taleptir.³

Aslında insan hakları, insanın içinde bulunduğu somut tehlikelerden kaynaklanan bir özgürlük arayışı ve insanın şeref ve haysiyeti ile özgürlük içinde yaşama isteğidir. İnsan gerek toplum içerisinde ve gerekse de devletle olan ilişkisinde sürekli olarak özgürlük alanlarını genişletmeye çabalar. Ancak bu çaba insan haklarının kendiliğinden sağlanarak korunmasına yetmez. İnsan haklarının temelini, insancıl, kurumsallaşmış ve hukuken bağlayıcı şekillerde, keyfi güce ve devlet ve toplumun tehditlerine karşı koruma çabaları oluşturur.

İnsanın onurlu ve özgürce, bir anlamda “insan gibi” yaşamasının temel alındığı hakların başında gelen özgürlük ve güvenlik hakkı, bu anlamda “tüm özgürlüklerin temeli”⁴ ve “bir temel insan hakkı” olduğu için tüm ulusal ve uluslararası metinlerde yer almaktadır.

¹ AKKAN, Bahattin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve Yerine Getirilmesi, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/36.sayı/bahattinakkan.pdf>, 2020.

² TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / SANCAKDAR, Oğuz / ÖNOK, Rifat Murat; İnsan Hakları El Kitabı, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 27.

³ KALABALIK, Halil; İnsan Hakları Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 21.

⁴ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref Gözübüyük; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 221.

II. ULUSLARARASI METİNLERDE VE 1982 ANAYASASI'NDA ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK HAKKI

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi' nin 3 ve 9. maddeleri bu hususu düzenlemektedir.⁵ Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme' nin 9. maddesi de özgürlük ve güvenlik hakkını oldukça detaylı olarak ortaya koymaktadır.⁶ Benzer şekilde Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi' nin 24. maddesi aynı konuyu düzenlerken⁷ aynı husus Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı' nın 6.

⁵ “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır” (m. 3).

“Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez” (m. 9).

⁶ “1. Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya tutuklanamaz. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

2. Tutuklanan herkese, tutuklandığı anda, tutuklanma nedenleri ve hakkında ileri sürülen iddialar derhal bildirilecektir.

3. Bir suç işlediği iddiasıyla yakalanan ya da tutuklanan herkes, derhal bir yargıcin ya da yasalarla yargı erkini kullanmaya yetkili kılınmış bir başka resmi görevlinin önüne çıkarılacak ve uygun bir süre içinde yargılanma ya da salıverilme hakkına sahip olacaktır. Yargılanmayı bekleyen kişilerin gözetiminde tutulmaları genel kural olmayacaktır; ancak, salıverme, sanığın duruşmalarda, adli takibatın diğer safhalarında ve gerekli hallerde hükmün infazında hazır bulunması için güvencelere bağlanabilir.

4. Yakalanma ya da tutuklanma yoluyla özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, mahkemenin gecikmeksizin tutuklamanın yasallığı konusunda karar vermesini ve yakalamanın yasal olmaması halinde, salıverilmesini kararlaştırması için mahkemeye başvurma hakkı vardır.

5. Yasal olmayan bir yakalama ya da tutuklama işleminden mağdur olan herkesin, icrası kabil zorunlu tazminat hakkı olacaktır”.

⁷ “Hiç kimse, daha önce yürürlüğe konmuş yasayla öngörülen hallerde ve usullere uygun olması hali hariç özgürlüğünden yoksun bırakılmaz. Hiç kimse, yalnızca medeni hukuk/sözleşmesel nitelikte yükümlülüklerin yerine getirilmemesinden ötürü, özgürlüğünden yoksun bırakılmaz. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her bireyin, bir mahkeme tarafından gecikmeksizin gözetimine alınmasının yasallığını netleştirme ve uygun olmayan bir gecikmeye mahal vardır. Her birey aynı zamanda, gözetiminde tutulduğu sürede insanca muamele görmeye de hak sahibidir”.

maddesinde yinelenmektedir.⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de “özgürlük ve güvenlik hakkı” başlığını taşıyan 5. maddesinde bu hakkı son derece ayrıntılı olarak ele almaktadır.⁹

Ulusal mevzuatın temel kaynağı olan Anayasa da 19. maddesinde AİHS’ e paralel bir şekilde “Kişi hürriyeti ve güvenliği” ni hüküm altına almaktadır.¹⁰

⁸ “Her birey kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse, yasa tarafından önceden düzenlenmiş nedenler ve koşullar hariç, özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Özellikle, hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz ya da gözaltında tutulamaz”.

⁹ İnceleme konumuzu oluşturması ve ileriki sayfalarda verilecek olması nedeniyle yineleme olmaması için Sözleşme metnine burada yer verilmemiştir.

¹⁰ “Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu

III. ÖZGÜRLÜK ve GÜVENLİK HAKKI

A. Özgürlük ve Güvenlik Kavramları

Kişi özgürlük ve güvenliği, kişinin yasayla belirli ve sınırlı haller dışında hareket serbestliği ve özgürlüğünden yoksun bırakılmamasıdır. Bir bütün oluşturan bu kavramlar, kişinin yalnızca beden özgürlüğü ve güvenliğine yöneliktir.

Kişi özgürlüğünün öğretide pek çok tanımı yapılmaktadır: Demirbaş'a göre, "kişilerin keyfi olarak yakalanamaması ve tutuklanamamasıdır".¹¹ Buna paralel olarak da kişi güvenliğinin gerçekleşebilmesi için, keyfi yönetimin kalkması, hukuka dayanan bir yönetimin oluşması gerekir.¹² Altıparmak, özgürlüğü "kişinin kendini kendi kuralları çerçevesi altında belirlemesi, kendisi dışındaki baskılardan, etkilerden ve zorlamalardan bağımsız olarak ideallerine, isteklerine yönelmesi", güvenliği de "toplumsal yaşamda yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca emniyet içerisinde yaşayabilmesi durumu" olarak tanımlamaktadır.¹³ Özgürlük-güvenlik

süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir".

¹¹ DEMİRBAŞ, Timur; Kişi Güvenliği, İÜHF Mecmuası, C. 43, S. 1-4, 1977, s. 150.

¹² DEMİRBAŞ, s. 151.

¹³ ALTIPARMAK, Cüneyd; Ülkemizdeki Kolluk Düzenlemeleri Açısından Hukuk Devletinde Özgürlük ve Güvenlik İkilemi,

arasındaki bu ikilem bireyin gerçek hürriyet alanını çizmekte olup, bu ikilemin aşılması da hukuk devleti ve adalet kavramları ile mümkün olabilecektir.¹⁴ Kişi özgürlüğü bireyin temel hakkı olması nedeniyle, keyfi yakalama ve tutuklamalara karşı korunmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu hakkın kişi özgürlüklerinin tümünü kapsayacak şekilde geniş yorumlanması gerekir.¹⁵ Nitekim Şahbaz, kişi özgürlüğünün “özel yaşama saygı”, “konut dokunulmazlığı”, “haberleşme özgürlüğü” ve “evlenme özgürlüğünü” de içine aldığını söylemektedir.¹⁶

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, gözüne alma, tutuklama veya hükümlü olunan cezanın infazı gibi ceza hukukuna bağlı sebeplerle özgürlüğünden yoksun bırakılmayı kapsadığı gibi bunun dışında özgürlüğün kısıtlandığı tüm durumları da kapsar.¹⁷

Kişi güvenliği, özgürlük kısıtlamasıyla tehlikeye gireceğinden, özgürlük kısıtlamasında keyfiliği önleyici düzenlemeler öngörülmektedir. Çünkü yasal olmayan her özgürlük kısıtlamasının güvenliği tehdit edeceği karinesi mevcut olduğu gibi, özgürlük kısıtlamasının devamına ilişkin her kararın da yasaya uygun olması gerekir.¹⁸ Bu nedenle kişi güvenliğinin sağlanmış sayılabilmesi için, Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamında alınacak her kararın, ulusal mevzuatta önceden öngörülen koşullara hem şekil hem de esas bakımından uygun olması; yani kararların yasal olması gerekir.¹⁹

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, kişinin fizik varlığı ile ilgili olarak, insanın somut varlığını, kişiliğinin bütünlüğünü teminat altına alan hayatını dilediği gibi korku ve tehditten uzak yaşamasını sağlayan

http://www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/CuneydAlti_parmak.pdf , 2020.

¹⁴ ALTIPARMAK, s. 4.

¹⁵ “Özgürlükten yoksun bırakma yalnızca gözüne alma veya tutuklama olarak nitelendirilmemeli geniş bir anlam taşıdığı kabul edilmelidir”. KABAN, Mater; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, Sempozyum 26-27 Eylül 2003, TBB Yayınları 72, Ankara, 2004, s. 180.

¹⁶ ŞAHBAZ, İbrahim; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği, TBB Dergisi, S. 58, 2005, s. 168.

¹⁷ TEZCAN / ERDEM / SANCAKDAR / ÖNOK, s. 176.

¹⁸ ŞAHBAZ, s. 165.

¹⁹ GÖLCÜKLÜ / GÖZÜBÜYÜK, s. 223.

temel haklardandır.²⁰ Bu hak, demokratik bir toplumda o kadar önemlidir ki, bir kimse sırf kendi isteği ile gidip tutulmak istediğini belirttiği gerekçesiyle, Sözleşme’ nin korumasından yararlanma hakkını kaybedemez. Özgürlükten yoksun bırakma, tutulan kimse buna rıza gösterse bile, Sözleşme’ nin 5. maddesini ihlal edebilir.²¹

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Özgürlük ve güvenlik hakkı AIHS’in 5. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olup, maddede belirtilen istisnalar dışında²² ve yasanın öngördüğü usule uymaksızın hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

²⁰ ŞENTUNA, Mustafa Tarık, İnsan Hakları Hukuku’nda “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”nın Gelişimi, TBB Dergisi, S. 2001/3, 2001, s. 984.

²¹ DOĞRU, Osman; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, Sempozyum 26-27 Eylül 2003, TBB Yayınları 72, Ankara, 2004, s. 185.

²² Bu istisnalar,

- 1) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
- 2) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
- 3) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
- 4) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
- 5) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
- 6) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması halleridir.

AİHS 5. madde, yakalanan her kişiye yakalanma nedenlerinin ve ne ile suçlandığının en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunluğunu da getirmektedir.

Maddede “Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması” durumunda; yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılmasının zorunlu olduğu, bu kişinin makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince gerek duyuluyorsa teminat göstermesi şartı ile serbest bırakılma hakkına sahip olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Ayrıca söz konusu maddede; özgürlüğünden yoksun kılınan herkesin tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi, tutulma yasaya aykırı ise serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurması ve madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkesin tazminat hakkına sahip olduğu da hüküm altına alınmaktadır.

1. Özgürlükten Yoksun Bırakma Sebepleri

AİHS m. 5/1.a’ dan 5/1.f’ ye kadar olan fıkralarda sınırlı sayıda belirtilen gerekçelerden birisi olmadıkça hiçbir özgürlükten yoksun bırakma hukuka uygun olmayacaktır.²³ Eğer bir özgürlükten mahrumiyet hali m. 5’in fıkralarından birinin kapsamı içine girmiyorsa; devlet çıkarları ile tutuklunun çıkarları arasında bir kıyaslama yapmak ve devlet çıkarlarının üstün olduğu gerekçe gösterilmek suretiyle özgürlükten yoksun bırakma kapsamının genişletilmesi de söz konusu olamaz.²⁴

²³ AİHM, Khlaifia ve Diğerleri / İtalya, 15.12.2016.

²⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi Yayınları, 2020, s. 12.

a. Hükümlünün Hapsedilmesi (AIHS m. 5/1.a)

Tutmanın amacı, hapis cezasının infazı olmalıdır. Maddenin aradığı hukuka uygunluk mahkûmiyet kararı için değil “hapsedilme” içindir. Dolayısıyla mahkûmiyet kararının hukuka uygunluğu, bu bent kapsamında incelenmez. Bir suça ilişkin uygun tutukluluk süresinin ne olduğunu belirlemek AIHM’ in görevi değildir.²⁵ Bu bendin aradığı “mahkûmiyet” koşulu özerk bir anlama sahiptir ve işlendiği kanıtlanan bir fiil nedeniyle suçluluğun tespitini ifade eder. Ulusal hukukların bazılarında ve bu arada hukukumuzda sanığın tutuklu sıfatı ancak mahkûmiyetin kesinleşmesiyle ortadan kalkar; özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan kişi temyiz incelemesi sırasında hükmen tutuklu olarak kabul edilir ve ancak temyiz aşamasının sonuçlanıp hükmün kesinleşmesiyle birlikte hükümlü olur. Oysa Sözleşme m. 5/1.a açısından mahkûmiyet “ilk derece mahkemesinin esas hakkında verdiği kararlar” oluşur ve kararın kesinleşmesine de ihtiyaç yoktur.^{26 27} Öte yandan m. 5/1.a, akli melekeleri yerinde olmayan kimselerin mahkûmiyet sonrasında psikiyatri kurumlarında tutuklu bulunduğu durumları da kapsamına almaktadır.^{28 29}

b. Yükümlülük Nedeniyle Tutulma (AIHS m. 5/1.b)

Maddede iki ayrı durum düzenlenmiştir: Birinci durum “mahkeme tarafından verilen karara uymama” nedeniyle özgürlükten yoksun bırakma halidir. Söz konusu karar, davanın esası hakkındaki mahkûmiyet hükmü dışında kalan ve 5. maddenin diğer fıkralarında da düzenlenmeyen kararlardır. Duruşmanın selameti için mahkemece alınan disiplin cezalarına ilişkin kararlar da bu bağlamda sayılabilir.³⁰ Yerel makamlar, demokratik bir toplumda, hukuki bir mahkeme emrine

²⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi, s. 17.

²⁶ DOĞRU, Osman / NALBANT, Atilla; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, 1. Cilt, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Yargıtay Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 385.

²⁷ AIHM, Ruslan Yakovenko / Ukrayna, 4.6.2015.

²⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi, s. 18.

²⁹ AIHM, Radu / Almanya, 16.5.2013.

³⁰ ŞAHBAZ, s. 173.

uymanın sağlanması ile özgürlük hakkı arasında makul bir dengeyi yakalamak üzere çaba göstermelidirler. Göz önüne alınacak olan etmenler arasında emrin hedefi, emre uymanın gerçekleştirilebilir olup olmadığı ve tutuklamanın süresi yer almaktadır. Orantılılık hususunda, olguların genel düzenine özel önem atfedilir.³¹ İkinci durumda ise “yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün yerine getirilmesini” sağlamak için özgürlükten yoksun bırakma hali düzenlenmektedir. Dolayısıyla, ilgili kişi tarafından yerine getirilmesi gereken ancak yerine getirilmemiş bir yükümlülük olmalı, özgürlükten yoksun bırakma da cezalandırıcı nitelikte değil bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmelidir. Söz konusu yükümlülük yerine getirilir getirilmez, m. 5/1.b kapsamında tutuklamanın temelini varlığı sona erer.³²

c. Suç Şüphelinin Tutulması (AİHS m. 5/1.c)

Sözleşme'nin 5/1.c hükmü ceza yargılamasına ilişkin olup; kişinin “suç işlediğine ilişkin makul şüphenin bulunması”, “suç işlemesine engel olunması” ya da “suç işledikten sonra kaçmasına engel olunması” zorunluluğu kanaatini oluşturan makul gerekçelerin bulunması söz konusudur. Ancak buradaki amacın “kişinin adli merciler huzuruna çıkarılması” olduğu unutulmamalıdır ki³³, bu şart yukarıda üç durum için de aranmaktadır.³⁴ Diğer taraftan kişinin “suç işlemesine engel olunması” amacıyla özgürlüğünden yoksun bırakılması son derece riskli bir düzenleme olup, türlü olayları bahane etmek suretiyle kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılması tehlikesini bünyesinde taşımaktadır. Bu konuya ilişkin olarak verilebilecek özgürlükten yoksun bırakma kararlarının, ancak yürütülmekte olan bir ceza soruşturması nedeniyle olabileceği ve ancak bu durumda kişinin suç işlemesinin önlenmesi açısından yakalanmasının makul addedilebileceği AİHM kararlarında vurgulanmıştır. Daha önce mahkûm olmuş ve cezasını çekmiş kişinin

³¹ AİHM, Gatt / Malta, 27.7.2010.

³² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi, s. 20.

³³ AİHM, Şahin Alpay / Türkiye, 20.3.2018.

³⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi, s. 21.

benzer suç işleyebileceği varsayımıyla yeniden yakalanması veya hapis cezasının uzatılmasının adalet düşüncesinde asla yeri yoktur.³⁵

Yakalama veya tutuklamadaki makul şüphenin varlığı için, kişinin o suçu işlemiş olabileceği konusunda, objektif bir gözlemciyi iknaya yeterli olgu ve bilgilerin mevcudiyeti yeterli olup, bunun kamu davası açılmasına yeterlilikte olması gerekmez.^{36 37}

Burada yargılama makamlarının bir takdir hakkına sahip olduğu kuşkusuz olmakla beraber, bu hakkın yasa ve AİHM içtihatları ışığında kullanılması gerekir. Zira özgürlük hakkı gibi bir temel hakkın kısıtlanmasının söz konusu olduğu bir durumda kullanılacak geniş takdir yetkileri keyfi tutuklamalara yol açar.³⁸ Sözleşme'nin 5/1.c

³⁵ ÇULHA, Rifat / DEMİRCİ, Turgay / YENİSEY, Feridun; Soruşturma Evresinde Görev Yapan Müdafî İçin CMK Cep Kitabı, 2. Baskı, TBB Yayınları, Ankara, 2012, s. 98.

³⁶ “Sözleşme'nin 5/1.c bendi, polisin gözaltına alma anında veya başvurusunun tutulu bulunduğu sırada başvuru hakkında dava açılmasını gerektirecek kadar yeterli delil toplamış olmasının zorunlu kılmaz” (AİHM, Erdagöz / Türkiye, 22.10.1997).

³⁷ “Makullük ibaresi, şüphenin, suçlamaların olabirliği noktasında tarafsız bir gözlemciyi ikna etmek için gerekli eşiği de ifade etmektedir. Bir özgürlükten mahkumiyet, söz konusu olayların gerçekten yaşandığına ilişkin makul şüpheli haklı gösterecek yeterli objektif unsurlara dayanmalıdır. Ayrıca, dayanılan olaylar, Ceza Kanununda cezai davranışı tanımlayan bölümlerden birinin kapsamında olmalıdır. Yani, eğer tutuklu kişi aleyhinde kullanılan fiiller ya da olaylar, gerçekleştiği zamanda suç teşkil etmiyor ise, makul şüphenin varlığından bahsedilemeyecektir” (AİHM, Kavala / Türkiye, 10.12.2019).

³⁸ Geçmişte ülke gündemimizde yer alan bir davaya yönelik olarak AİHM eski yargıçlarından Rıza Türmen' in bir gazetede yer alan görüşleri şu şekildedir: “CMK 100. maddesi, AİHS' nin 5. maddesi tutuklama için kuvvetli ya da makul suç kuşkusunun bulunmasını arar. AİHM' ne göre ölçüt, ‘nesnel bir gözlemciyi suç işlendiğine ikna etmeye yeterli veri ve bilgilerin’ bulunması. Burada söz konusu olan somut olguların varlığının gösterilmesi. Fox, Campbell ve Hartley/İngiltere ya da Berktaş/Türkiye davalarında AİHM, makul bir kuşkuyla haklı gösterecek somut veriler bulunmaması nedeniyle 5. maddenin ihlal edildiği sonucuna vardı. Sn. Savcı yaptığı açıklamada, ‘bilgi ve belgelerin suç isnadı için yeterli olup olmadığı konusunda değerlendirme sorumluluğu... Savcılığımıza aittir’ diyor. Savcılık tutuklama isteminde bulunurken elbette bir takdir yetkisi

maddesinin, 5/3 maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Zira “suç işlediği, suç işleyeceği ya da suç işledikten sonra kaçacağı kanaati” ile madde 5/1.c’ ye göre özgürlüğünden yoksun kılınan kimsenin, madde 5/3 gereğince de özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygunluğunun denetlenmesi için derhal yetkili bir adli merci önüne çıkarılma ve yargılmasının da makul sürede gerçekleştirilmesi veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmasının sağlanması söz konusudur. Görüleceği üzere (c) bendindeki durum ceza kovuşturması aşamasında ve bunun gereği olarak gerçekleşen bir durumdur. Kişinin kovuşturması tamamlanıp da tutukluluğunun hükümle beraber devam etmesi durumunda ise anılan kimse hükümlü statüsüne girer ve durumu (a) bendine dâhil olur.³⁹

Herhangi bir suç isnat etmek için yeterli gerekçe bulunmadığından yetkili bir adli merci huzuruna çıkarılmaksızın serbest bırakmayla neticelenen bir yakalama işlemi Sözleşme’nin 5. maddesinin ihlali anlamına gelmez.^{40 41}

var. Ancak bu takdir yetkisinin yasanın ve AİHM kararlarının çizdiği sınırlar içinde kullanılması gerekir. Özgürlükten yoksun bırakmak gibi bireysel hak ve özgürlükler açısından büyük bir önem taşıyan bir konuda savcının takdir yetkisi son derece dar. Bunun geniş tutulması, keyfi tutuklamalara yol açar.

Şener ve Şık’ın tutuklamaları Odatv’de bilgisayarda bulunan imzasız, tarihsiz dosyalara dayanıyor. Ancak Şener ve Şık bu dosyalardan bilgileri olmadığını, Odatv’nin avukatları ise bu dosyaların dışarıdan e posta ile gönderildiğini, buna ilişkin teknik rapor sunacaklarını belirtiyorlar. Şener ve Şık’ın tutuklamaları sadece bu verilere dayanıyorsa, tutuklamanın makul kuşkuyla haklı gösterecek somut verilerin bulunduğu söylenemez”.

TÜRMEŒ, Rıza; Hukuksal İşlemler, <http://www.milliyet.com.tr/-hukuksal-islemler/-rizaturmen/siyaset/yazardetay/11.03.2011/1362690/default.htm> , 2014.

³⁹ ŞAHBAZ, s. 176.

⁴⁰ DUTERTRE, Gilles; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Almanya, 2003, s. 93.

⁴¹ “Başvurucular hakkında bir suç isnadında bulunulmamış olması ve başvuruçuların bir mahkeme huzuruna çıkarılmamış olmaları, bu kişilerin alıkonulmalarının Sözleşme’nin 5. madde 1. fıkra c bendi hükümlerine aykırılık teşkil ettiği anlamına gelmez. Davalı Devlet ve Komisyon’un da belirttiği üzere, bu tür bir amacın bulunmasının, bu amaca ulaşılmasından bağımsız olarak değerlendirilmesi gerekir. 5. madde 1. fıkra c bendi

d. Küçüklerin Tutulması (AIHS m. 5/1.d)

Sözleşme'nin 5/1.d maddesi “küçüklere” ilişkin olup iki ayrı hususu düzenlemektedir. Birinci durumda bir “küçüğün gözetim altında eğitimi” söz konusu iken; ikinci durumda “küçüğün yetkili merci önüne çıkarılması için özgürlüğünün kısıtlanması” düzenlenmektedir. Küçüklerin belirli sebeplerle tutulmalarını öngören bu bent, gerektiğinde diğer bentlerin küçüklere uygulanmasına engel değildir. Küçük terimi, 18 yaşını doldurmamış olanları kapsar.⁴²

e. Hasta, Bağımlı veya Serserilerin Tutulması (AIHS m. 5/1.e)

Sözleşme'nin 5/1.e maddesinde; bir taraftan ikili bir ayırım yaparak “bulaşıcı hastalık yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının” yani “hasta ve bağımlıların” bir tarafta; “serserilerin” diğer tarafta değerlendirilebilmesi mümkün ise de; maddede sayılanların tamamının “hastalık ya da davranış bozukluğu” olduğu ve “rehabilite edilmeleri gerekliliği” gerçeğinden hareketle ayırım yapmadan incelenebilmelerinin de yanlış bir tutum olmayacağı kanaatindeyiz. Tüm bu kişiler arasında, tıbbi tedavi uygulanması ya da gerek tıbbi, gerek sosyal gerekçelere dayalı olarak, sosyal politika

hükümleri polisin yakalama anında veya başvuru sahipleri gözaltında tutulurken suç isnat etmeye yetecek derecede delil temin etmiş olması şartı getirmemektedir.

Bu tür delillerin elde edilmesi mümkün olmayabilir ya da bu tür deliller, şüphelenilen suçların özellikleri sebebiyle, diğer şahısların can güvenliklerini tehlikeye atmadan mahkemeye ibraz edilemeyecek mahiyette olabilir. Bu sebeple, bu davada, polisin yürüttüğü kovuşturmanın iyi niyetli olmadığını ya da başvuru sahiplerinin yakalanmalarına sebep oluşturan somut şüphelerin teyit ya da bertaraf etme amacıyla – Mahkeme teyit yönünde gerekçe bulunduğu kararına varmıştır – yürütülen kovuşturmanın tamamlanmasını hedeflemediğini düşünmek için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Polisin, mümkün olsaydı, suç isnat edeceği ve başvuru sahiplerinin yetkili bir adli merci huzuruna çıkarılacağı varsayılabilir.

Dolayısıyla, başvuru sahiplerinin yakalanmaları ve alıkonulmaları, 1. fıkra c bendi hükümleri uyarınca gerçekleştirilmiştir” (AIHM, Brogan ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 29.11.1998).

⁴² DOĞRU / NALBANT, s. 390.

tarafından gerekli kılınan hususlar nedeniyle özgürlüklerinden mahrum bırakılabilecek olmaları açısından bağlantı vardır.⁴³

Gerek Sözleşme ve gerekse de AİHM, akıl hastalığının tarifine girmemişlerdir. Buna karşın Mahkeme akıl hastalığının ne olmadığını söylemek suretiyle kavrama açıklık getirmiştir.⁴⁴ AİHM bu kararında ayrıca, akli dengesi bozuk olan kişinin hukuka uygun olarak tutulabilmesi için yerine getirilmesi gereken asgari şartları da belirlemiştir.⁴⁵

Akıl sağlığının yerinde olmadığı kabul edilen bir kişinin özgürlükten mahrumiyeti, eğer bu mahrumiyet emri bir tıp uzmanının görüşüne başvurulmaksızın verilmiş ise hiçbir şekilde Sözleşme'nin 5/1.e maddesine uygun kabul edilemez.⁴⁶

⁴³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi, s. 25.

⁴⁴ “Sözleşme’de ‘akıl hastası (akli dengesi bozuk kişi)’ ifadesinden ne anlaşılması gerektiği belirtilmemiştir. Bu ifade kesin bir yorum getirilebilecek bir ifade değildir: Komisyon, davalı Devlet ve başvuru sahibi tarafından da belirtildiği üzere bu ifade, psikiyatri alanındaki araştırmaların ilerlemesi neticesinde tedavide giderek artan bir esnekliğe yönelmesi ve toplumun akıl hastalığına bakışının değişmesi, özellikle de akıl hastalarının sorunlarının daha çok anlaşılmasının yaygınlaşması neticesinde sürekli olarak gelişmektedir.

Her halükârda, 5. madde 1. fıkra (e) bendi hükümlerinin, bir kişinin yalnızca düşünce ya da davranışlarının belirli bir toplumun baskın veya yerleşik normlarından farklı olduğu gerekçesiyle alıkonulmasına imkân sağlayacak şekilde yorumlanamayacağı açıktır” (AİHM, Winterwerp / Hollanda, 24.10.1979).

⁴⁵ “1. Acil durumlar dışında kişinin bu durumu tarafsız bir tıbbi raporla kanıtlanmalıdır,

2. Hastalığın derecesi ve türü alıkoymayı gerektirecek ölçüde olmalıdır,

3. Alıkoyma hali yalnızca tıbbi bozukluk ve bu bozukluğun devam ettiği süreyle kısıtlanmalıdır,

4. Alıkoyma halinin süresiz olma ihtimali bulunduğu durumlarda, kişiyi salıverme yetkisine haiz bir mahkeme tarafından kişinin durumu düzenli olarak değerlendirilmelidir,

5. Alıkoyma bir hastanede, klinikte ya da bu tür kişileri alıkoyma yetkisine sahip bir diğer kurumda olmalıdır” (DUTERTRE, s. 97; DOĞRU, s. 242).

⁴⁶ AİHM, Ruiz Rivera / İsviçre, 18.2.2014.

Sözleşme’de “serseri” kavramı da tanımlanmamıştır. AIHM, Belçika Ceza Kanunu’ndaki tanımı, m. 5/1.e’ de geçen serseri kavramı için yeterli görmektedir.⁴⁷

f. Sınırdışı veya İade Amacıyla Tutma (AIHS m. 5/1.f)

Sözleşme’ nin 5/1.f maddesinde; “usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkoyma veya yürütülmekte olan sınır dışı ya da iade işlemi nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanma veya tutuklanma durumu” düzenlenmektedir. Kişinin sınır dışı edilmesinin etkiliği ve kolaylığından istifade ederek, iade etmek maskesi altında bir kimsenin tutuklanması (f) bendine aykırıdır.⁴⁸ Diğer taraftan ülkemiz açısından henüz onay ve dolayısıyla da taraf olma prosedürü tamamlanmamakla beraber, Sözleşme’ye Ek 4 No’lu Protokol’ün “vatandaşların sınır dışı edilmeleri yasağı” başlığını taşıyan 3. maddesi⁴⁹, “yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı” başlığını taşıyan 4. maddesi⁵⁰ ve yine Sözleşme’ye Ek 7 No’lu Protokol’ün “yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usuli güvenceler” başlığını taşıyan 1. maddesi⁵¹ de, m. 5/1.f ile birlikte düşünülmelidir.

⁴⁷ “Sözleşme’de ‘serseri’ ifadesiyle ilgili bir tanım bulunmamaktadır. Belçika Ceza Kanunu 347. maddesinde şu şekilde bir tanım yer almaktadır: ‘serseri, sabit bir ikametgâhı, düzenli bir geliri, işi ya da mesleği olmayan kişidir’. Bu üç koşulun bulunduğu hallerde, yetkili merciler tarafından söz konusu kişilerin Devlet nezdinde serseri addedilmeleri mümkün olabilecektir. Yukarıda belirtilen bu tanım, ‘serseri’ ifadesinin genel anlamına herhangi bir şekilde aykırı görünmemektedir; Mahkeme bu doğrultuda, Belçika Ceza Kanunu’nun 347. maddesi uyarınca serseri addedilen bir kişinin ilke olarak Sözleşme’nin 5. madde 1. fıkra (e) bendi hükümlerinde getirilen istisna kapsamına girdiğini düşünmektedir” (AIHM, De Wilde, Ooms ve Versyp / Belçika, 18.6.1971).

⁴⁸ ŞAHBAZ, s. 178.

⁴⁹ “1. Hiç kimse, tek başına ya da toplu olarak, uyruğu bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilemez.

2. Hiç kimse, uyruğunda bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz”.

⁵⁰ “Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır”.

⁵¹ “1. Bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse,

2. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılanların Hakları

a. Tutma Nedenleri Hakkında Bilgilendirilme Hakkı (AİHS m. 5/2)

Sözleşme'nin 5/2. maddesi, Sözleşme' nin 5/1. maddesi gereğince hakkında işlem yapılan kişinin, yakalanma nedenleri ve yöneltilen suçlamadan bilgilendirilmesi hususuna ilişkindir. Bu bildirim, “en kısa sürede” ve “kişinin anladığı bir dilde” gerçekleştirilecektir.

Yakalanan kişilere, yakalanmasına ilişkin temel hukuki ve fiili gerekçeler, basit, teknik olmayan ve anlayabileceği bir dille bildirilmelidir ki bundan amaç, yakalanan kişinin uygun gördüğü takdirde 5/4. madde hükümleri çerçevesinde yakalanmasının hukuka uygunluğu konusunda bir mahkemeye başvurabilmesine imkân sağlamaktır.⁵²

Maddede yer alan “en kısa süre” nin her somut olay için ayrı ayrı dikkate alınması ve “mümkün olan en kısa süre” olarak anlaşılması gerekir.⁵³

a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme,

b) durumunu yeniden inceletme,

c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır.

2. Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı yukarıdaki 1. maddenin a, b ve c bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir”.

⁵² AİHM, Fox, Campbell ve Hartley / Birleşik Krallık, 30.8.1990.

⁵³ Bu konuda mahkemenin temel içtihadını oluşturan Murray kararıdır (Murray/Birleşik Krallık, 28.10.1994). “Ağabeyi İRA’ ya silah satın almak suçundan Amerika’ da tutuklanan başvurucunun terör örgütüne para toplamak suçundan sabah 07.00 da gözaltına alındığı, kendisine yönetilen sorulara cevap vermemesi üzerine saat 09.45 de salıverildiği olayda başvurucu, kendisine yükletilen eylemden derhal bilgilendirilmediğini iddia etmiş ise de mahkeme bilginin derhal verilmiş olması ya da kapsamının her olayda farklı değerlendirileceğini, gözaltına alınmanın ayrıntılarından çok temeli hakkında bilgilendirmenin yeterli olacağını, Bayan Murray’ın 07.00 da gözaltına alındıktan sonra saat 08.20 de sorguya alındığını, bu geçen sürenin uzun olmadığını belirtmiştir”. GÜZELOĞLU, Turan; AİHM

Diğer taraftan bildirimim, maddede geçen “İlgilinin anladığı bir dilde” deyimini, hem konuşulan dili hem de durumun fiili ve hukuki açıdan izah edilmesini ifade eder. Yani teknik bir anlatımdan çok, kişinin başına ne geldiğini onun anlayacağı dille anlatmak önemlidir. Yaş ve akli durum dikkate alınarak anlatım, gerektiğinde veli, vasi veya vekile yapılmalıdır. Yine, gerektiğinde anlatım dili körler alfabesi, dilsiz alfabesi de olabilecektir.⁵⁴

b. Derhal Hâkim Önüne Çıkarılma Hakkı (AIHS m. 5/3)

Yakalanan veya tutuklu durumda bulunan herkesin, derhal bir yargıç ya da adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması, makul bir süre içinde yargılanması ya da adli kovuşturma sırasında serbest bırakılması, m. 5/3 gereğidir. Maddenin, 5/1.c dışındaki hükümlerle birlikte uygulanması söz konusu değildir.

Yargı denetimi, tutuklamanın bu erken aşamasında en yüksek olan kötü muamele riskine ve kolluk kuvvetleri memurları ile yetkili makamlara verilen, dar biçimde sınırlanan amaçlar için olan ve öngörülen muhakemelere kat’i suretle uygun olarak icra edilmesi gereken yetkilerin bu taraflarca kötüye kullanılmasına karşı etkili koruma imkanları sağlamaya yarar.⁵⁵ Yakalanan birey ilk kez hakim karşısına çıktığında uygulanan yargı denetimi her şeyden önce, kötü muamele tespitine imkan vermek ve bireysel özgürlüğe gerekçesiz olarak müdahale edilmesini asgari düzeyde tutmak için hızlı olmalıdır.

Maddede geçen “adli görev” kavramı, yargısal görev kavramından farklı ve daha geniş kapsamlıdır. Adli görev yapmaya yetkili görevlinin öngörülmesi ve özgürlüğünden yoksun kılınan kişinin başvuru amacı düşünüldüğünde, bu kişide aranacak ilk şart yürütme ve taraflar karşısında bağımsız olmasıdır. Bu onun herhangi bir hâkim veya memurun denetimi altında veya astı olmasına engel değildir; ancak bu üst

Kararlarının Ceza Yargılaması Yasasına Yansımaları, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/aihmkararlari.pdf>, 2020.

⁵⁴ KAZANCI, Behiye Eker; AIHS ve AIHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması, TBB Dergisi, S. 98, 2012, s. 88.

⁵⁵ AIHM, Ladent / Polonya, 18.3.2008.

durumundaki kişinin de yürütme ve taraflar karşısında bağımsız olması gerekir. İkinci olarak, özgürlüğü kısıtlanarak önüne çıkarılan kişiyi bizzat dinlemesi gerekir. Üçüncü olarak ise, tutukluluk lehine veya aleyhine olan durumları yargısal kriterlere göre incelemesi ve tutukluluğu gerektiren nedenlerin bulunmaması halinde yakalanan kişiyi serbest bırakma yetkisine sahip olması gerekir.⁵⁶ Bu koşulları sağlamak kaydıyla, yargıçlar dışında kalan adli görevliler de bu işte yeterli görülmektedirler.⁵⁷

Yine maddede geçen “derhal” kavramını, gereksiz gecikmeye sebebiyet vermeksizin şekilde anlamak gerekir. Mahkeme azami gözaltı süresini 4 günle sınırlamış; bu süreyi aşan gözaltında tutma durumlarında, gözaltında işkence ve kötü muamele yapılması ve bunun izlerinin kaybolması riskinin yüksek olduğunu, aynı zamanda bu durumun baskı unsuru oluşturarak itiraf almaya sebep olabileceğini belirlemiştir.⁵⁸ AİHM’ in Brogan / Birleşik Krallık kararından sonra, 4 gün 6 saati aşan sürenin 5/3. maddede yer alan “derhal” deyimine aykırı olduğu ve bunu aşan sürelerin söz konusu maddenin ihlâlini oluşturacağı kabul olunmaktadır.

Diğer taraftan belli suçlarla mücadelede Sözleşme’nin 15. maddesine göre yapılan bildirim veya sapma beyanı⁵⁹ gözaltı süresini

⁵⁶ AİHM, Schiesser / İsviçre, 4.12.1979; Assenov ve Diğerleri / Bulgaristan, 28.10.1998.

⁵⁷ ŞAHBAZ, s. 181.

⁵⁸ AİHM, Dikme / Türkiye, 11.7.2000.

⁵⁹ “Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma (AİHS m. 15)

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar

otomatik olarak uzatmamakta olup bu şekilde gözaltı süresinin uzatımı, AİHM denetimine açıktır.⁶⁰

Hâkim sayısının yetersiz olması, kişinin mahkeme önüne çıkarılmaması için mazeret olarak ileri sürülemeyeceği gibi; resmi tatillerde alıkonulan kişilerin, mahkemelerin kapalı olması gerekçesine sığınarak mahkemeye çıkarılmaması da kabul edilemez. Aynı durum mahkemelerin normal mesai bitiminden sonra alıkonan kişilerin mahkemeye çıkarılması için de geçerlidir.⁶¹

Sözleşme’ nin 5/3. maddesi, hâkim önüne çıkarılıp tutuklanan şüphelinin, tutukluluk halinin devamı halinde, makul sürede yargılanmasını gerektirmektedir. Buradaki “makul süre” sanığın yakalandığı tarihte başlar ve ceza muhakemesince hüküm verilmesine kadar devam eder. Bir başka deyişle dava mahkemesinin esas hakkında

tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.

⁶⁰ “Mahkeme, geçmişte çeşitli vesilelerle, terör suçlarına ilişkin soruşturmaların yetkili merciler açısından kesinlikle özel bazı sorunlar arz ettiğini kabul etmiştir (Brogan ve Diğerleri davası kararı; Murray-Birleşik Krallık davası kararı; Dikme-Türkiye davası kararı). Ancak bu durum, yetkili mercilerin, terör suçu olduğunu düşündükleri her durumda, 5. madde çerçevesinde şüphelileri yakalamak ve ulusal mahkemelerin denetimine ve son düzeyde de Sözleşme’nin denetim kurumlarına tabi olmaksızın gözaltında tutmak konusunda ellerinde açık kart bulunduğu anlamına gelmez.

Mahkeme ayrıca, Sözleşme sisteminde 5. maddenin önemine de işaret eder: bu madde, temel bir insan hakkına, yani bireyin özgürlük hakkına Devlet’in keyfi bir şekilde müdahale etmesine karşı bireyin korunmasına ilişkin hükümler ihtiva etmektedir. İdarenin bu hakka müdahalesinin yargı denetimine tabi olması, keyfi muamele riskini asgari seviyeye çekmek ve “Sözleşme’nin Dibace bölümünde açıkça belirtilen temel demokratik ilkelerden biri olan hukukun üstünlüğünü temin etmeye yönelik olarak 5. madde 3. fıkrada getirilmiş olan güvencenin en temel özelliğidir. Ayrıca, yargı denetiminin yalnızca derhal gerçekleştirilmesi halinde, alıkonulan kişilerin özellikle itirafta bulunmaları için maruz kalabilecekleri kötü muamele tehlikesi önlenabilir veya böyle bir muamelenin uygulanıp uygulanmadığı tespit edilebilir” (AİHM, Altay / Türkiye, 22.5.2001).

⁶¹ MACOVEI, Monica; Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, AİHS’ nin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, TBB Yayınları, Strasbourg, 2008, s. 62.

karar verdiği tarihe kadar veya dava mahkemesi önünde dava sürerken sanık salıverilmiş ise salıverilme tarihine kadar, sanığın fiilen özgürlüğünden yoksun bırakıldığı süre, tutukluluk süresidir.⁶² Söz konusu süre ilk derece mahkemesindeki yargılama ile ilgili aşama bakımındandır; istinaf ve temyizde geçecek olan süre, makul süreye dâhil değildir. AİHM vermiş olduğu kararlarla, kişinin özgürlüğünden yoksun kılınması hususunda verilen mahkûmiyet kararının verildiği tarih ile bu kararın temyize götürüldüğü ve davanın tekrar incelenmesinin talep edildiği tarih arasında geçen sürenin, tutukluluk süresi olarak dikkate alınacak sürenin dışında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.⁶³

Ancak ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet hükmünden sonra da tutukluluk durumu devam ediyorsa, AİHM bu durumda 5/3 değil 5/1.a hükmünü uygulamaktadır. AİHM, dava mahkemesinin kararından sonra kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam etmesinin, (a) bendindeki “yetkili mahkemenin mahkûmiyet kararına dayandığını belirtmektedir. Tutukluluk döneminin AİHM tarafından bu şekilde tespit edilmesinin; istinaf ve temyiz yargılaması sırasında geçen süreyi tutukluluk olarak nitelendiren ve hüküm kesinleştikten sonra hükümlülüğün başlamasını öngören hukuk sistemleri bakımından anlaşılması zordur.⁶⁴

⁶² DOĞRU, s. 270.

Eğer bir sanık ceza muhakemesi sırasında birkaç defa serbest bırakılmış ve tekrar tutuklanmışsa, ilk tutuklama tarihi esas alınır ve ceza davası ile ilgili olan bütün tutukluluk sürelerinin toplamı makul süre açısından birlikte değerlendirilir.

Diğer taraftan yargılama sırasında sanığın cezai sorumluluğunun tespiti amacıyla bir hastaneye gönderilmesi söz konusu olmuşsa, hastane veya benzeri psikiyatri kurumunda geçen süre, tutukluluk süresine dâhil değildir; çünkü bu halde Sözleşme'nin 5/1.e bendine giren bir özgürlük kısıtlaması söz konusu olmaktadır. TURHAN, Faruk; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 3-4, 2001, s. 80-81.

⁶³ DUTERTRE, s. 115.

⁶⁴ “Sözleşme'nin 5/1.c bendinin amacı bakımdan bir tutukluluğun haklılığı, ‘suç isnadının karara bağlandığı gün’ sona erer ve bu nedenle beraat kararından sonra tutma, bu madde kapsamına girmez; ancak tutulan bir kimsenin salıverilmesi ile ilgili bir kararın icra edilmesinde biraz gecikme

Tutukluluk süresinin makul olup olmadığı her olayın kendi özelliklerine göre değerlendirilmek zorundadır. Bu değerlendirme iki konuda yapılmakta olup, bunlar; sanığın tutulmasının devamında kamu yararı bulunup bulunmadığı ve tutuklu hakkındaki soruşturma veya yargılamanın makul olarak beklenenden daha az hızla gerçekleştirilmiş olup olmadığıdır.⁶⁵ Bu iki durumdan birinin varlığı halinde AİHM tutukluluğun makul sürede salıverilme hakkının ihlal edildiğini tespit eder.⁶⁶

olması genellikle kaçınılmazdır; ama bu gecikme asgari düzeyde kalmalıdır.

Bununla birlikte Mahkeme, mevcut olayda başvurunun salıverilmesindeki gecikmenin sadece kısmen idari formaliteleri yerine getirme gereğine atfedilebileceğini gözlemlemektedir. Başvurucunun gece 12.25'ten 13 Kasım 1993 sabahına kadar salıverilmesindeki gecikmeye memurun yerinde bulunmaması sebep olmuştur. Bu memurun gelmesinden sonra başvurunun tutuklu kalması için başka bir sebep bulunup bulunmadığına bakmak ve salıverme için diğer idari formaliteleri yoluna koymak mümkün olmuştur.

Bu koşullarda başvurunun Termini İmerese Cezaevine geri getirildikten sonra tutulmasının devam etmesi, kendisinin salıverilmesine dair kararın icrası için bir işlem olmayıp, Sözleşme'nin 5/1.c fıkrasına girmemektedir.

Buna göre Sözleşme'nin 5/1.c fıkrası ihlal edilmiştir" (AİHM, Labita / İtalya, 6.4.2000).

⁶⁵ Tutukluluk süresinin makul olup olmadığının tespitinde Mahkeme ayrıca şu hususları da göz önünde bulundurmaktadır:

1. İç hukukta tutukluluğunun, yargılama sonunda verilecek cezadan mahsup edilip edilemediği,
2. Tutuklu kişinin maddi, ahlaki ve diğer açılardan durumu,
3. Sanığın soruşturma ve yargılamanın gecikmesine veya hızına katkıda bulunup bulunmadığı,
4. Sanığın kefaletle salıverilme talebi veya duruşmadan varestede tutulmak için başka teminatlar önerip önermediği,
5. Olayın soruşturulmasında yaşanan güçlükler, vakıaların karmaşıklığı, tanıkların veya şeriklerin sayısı, yurt dışından delil elde etme ihtiyacı,
6. Yargısal makamların, sanığın salıverilme taleplerini incelerken ve yargılamayı tamamlarken gösterdikleri tavırlar. Kazancı, 93-94.

⁶⁶ ÇALIŞKAN, Bilal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama, http://www.yayin.adalet.gov.tr/adalet_dergisi/sayi37/01%20%20B%C4%B0LAL%20%C3%87ALI%C5%9EKAN.pdf , 2020.

Tüm bu söylenenlere ilaveten, Sözleşme m. 5/3 son cümlesinde “Salıverme ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir” denilmek suretiyle tutuklu sanık için bir güvence daha getirilmiştir. Sözleşme teminat karşılığı salıverme konusunda ulusal mahkemelere geniş bir takdir yetkisi tanımakla birlikte, eğer tutuklama nedeni sadece kaçma tehlikesine dayanıyorsa, artık bu konuda mahkemelerin takdir yetkisi bulunmamaktadır. AİHM, gösterilen teminatın sanığın kaçma tehlikesini ortadan kaldırmaya yeterli olması halinde, sanığın serbest bırakılması gerektiğine, bu açıdan ulusal mahkemelerin tutukluluk süresinin uzatılması yönünde bir takdir yetkisinin bulunmadığına karar vermiştir.⁶⁷

c. Özgürlüğü Kısıtlanan Kişinin Mahkemeye Başvurma Hakkı (AİHS m. 5/4)

Sözleşme m. 5/4, suç veya başka her hangi bir sebeple tutulma nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kimseye, tutulmasının hukukiliği hakkında süratle karar verebilecek ve tutulması hukuki değilse salıverilmesine hükmedebilecek bir mahkemeye başvurma hakkı tanımaktadır. Sözleşme m. 5/4’ de düzenlenen ve “Habeas Corpus İlkesi” olarak adlandırılan bu denetim, m. 5/3’ de öngörülen denetimden bağımsızdır. 3. fıkra söz konusu olan denetim yalnızca m. 5/1.c için geçerli iken, m. 5/4’ de yer alan denetimse bütün özgürlük kısıtlamaları için koruma öngörmektedir.

Sözleşme’ nin 5/4. maddesi dört unsur içermektedir. Bunlar: Tutulmaya ilişkin denetimin hukukilik konusunda yapılması; bu denetimin bir mahkeme tarafından yapılması; yine bu denetimin makul aralıklarla yapılması ve söz konusu denetimin süratle gerçekleştirilmesidir.⁶⁸

d. Tazminat İsteme Hakkı (AİHS m. 5/5)

Sözleşme’ nin 5/5. maddesine göre, 5. madde hükümlerine aykırı olarak yapılan özgürlük kısıtlamalarının mağduru olan herkesin tazminat isteme hakkı vardır. Bu fıkra, Sözleşme’ nin 5. maddesinin 1, 2, 3 ve 4.

⁶⁷ AİHM, Letellier / Fransa, 26.6.1991.

⁶⁸ DOĞRU, s. 283.

fıkralarındaki herhangi bir hükmün, bir diğer deyişle “keyfi özgürlükten yoksun bırakma yasası”, “özgürlükten yoksun bırakma şartları” ve “özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin hakları” ile ilgili herhangi bir hükmün iç hukukta ihlal edilmesi halinde, kişiye yine iç hukukta tazminat alma hakkı tanımaktadır. Buradaki tazminat, 5. maddenin diğer fıkralarının ihlalden kaynaklanan bir tazminat olup, Sözleşme’nin genel hüküm niteliğindeki 41. maddesinden tamamen bağımsızdır. Bununla birlikte, koşulların varlığı halinde, bu konuda 41. maddenin uygulanması da mümkündür.⁶⁹

Yakalama, gözaltı, tutuklama gibi hak ihlallerine ilişkin olarak AIHM’ e tazminat talebiyle yapılacak başvurularda, sürenin başlangıcı olarak ihlalin sona erdiği tarih dikkate alınarak başvuru gerçekleştirilmelidir, yani yargılamanın sona ermesi beklenmemelidir.

IV. ÖZGÜRLÜK ve GÜVENLİK HAKKINA YÖNELİK MÜDAHALELERİN DİĞER BAŞLICA HAKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

A. İfade Özgürlüğü Hakkı Üzerindeki Etkisi

Özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali, ifade özgürlüğü⁷⁰ üzerinde de etki gösterilebilir ki bu etki özellikle “kuvvetli suç şüphesi” olarak

⁶⁹ “Adil tazmin (AIHS m.41)

Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder”.

⁷⁰ “İfade Özgürlüğü (AIHS m. 10)

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının

görülen delillerin tamamının birtakım ifadelerden oluştuğu hallerde gündeme gelir. Bu bakımdan AYM'nin Can Dündar ve Erdem Gül kararı⁷¹ iyi bir örnektir. Söz konusu kararda AYM, başvurucuların kişi özgürlüğüne yönelik tutuklama kararı şeklindeki müdahalenin kanuniliğini incelerken olayda “kuvvetli şüphe” bulunup bulunmadığına odaklanmıştır. Bu bağlamda yaptığı incelemede tutuklamaya dayanak olan tek delilin bir haber olduğu tespit edilmiştir. AYM, bu olayda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiğini tespit ettikten sonra, kaçınılmaz olarak, sadece habercilik faaliyetinden ötürü tutuklanan başvurucuların basın özgürlüğünün de ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁷²

Benzer şekilde AYM, 11.01.2018 tarihinde, tutuklu gazeteciler Şahin Alpay ve Mehmet Hasan Altan'ın bireysel başvurularını karara bağlamış ve Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan “kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı” ile 26. ve 28. maddelerinde güvence altına alınan “ifade ve basın özgürlükleri” nin ihlal edildiğine oyçokluğu ile karar vermiştir. AYM Alpay ve Altan başvurularında⁷³, “kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı” ve bununla bağlantılı olarak “ifade özgürlüğü” nün bir ceza muhakemesi tedbiri olan “tutuklama” ile ihlal edilip edilmediğini inceleyerek Alpay ve Altan için uygulanan tutuklama tedbirinin hukuka aykırı olduğuna ve dolayısıyla Anayasa'da ve AİHS' de güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı ile ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini karara bağlamıştır. Görüldüğü üzere AYM söz konusu başvuruya yönelik olarak; hukuka aykırı tutuklamanın öncelikle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal ettiğini tespit etmiş ancak bununla da

önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir”.

⁷¹ AYM, Can Dündar ve Erdem Gül Başvurusu, 2015/18567, 25.2.2016.

⁷² ŞİRİN, Tolga; Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1, Avrupa Konseyi Yayınları, Strasbourg, 2018, s. 276.

⁷³ AYM, Şahin Alpay Başvurusu, 2016/16092, 11/1/2018; Mehmet Hasan Altan Başvurusu, 2016/23672, 11/1/2018.

yetinmeyerek, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkıyla bağlantılı olarak ifade özgürlüğünün de ihlal edildiğine karar vermiştir.⁷⁴

Özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edilmesinin ifade özgürlüğü üzerinde gösterdiği etkiye AIHM kararlarından da pekçok örnek bulunabilir ki yakın tarihli bir karar olması nedeniyle Ahmet Şık kararı⁷⁵ burada zikrolunabilir.

Söz konusu kararında AIHM, Şık'ın yaptığı haberler ve Twitter paylaşımlarının analiz ve eleştiri içerdiğini, ele aldığı konuların halihazırda kamuoyunda tartışılan konular olduğunu ve Şık'ın bu haberlerle şiddeti teşvik etmediğini, ifade özgürlüğü sınırlarında kaldığını, toplumun mevcut gerilim ve çatışmalarda diğer tarafın görüşlerini bilmeye hakkı olduğunu aktarmıştır. AIHM, Ahmet Şık'ın suçlandığı konuların bir araştırmacı gazetecinin meşru aktiviteleri olduğunu ve bunların hem yerel yasalar hem de AIHS tarafından güvence altına alınan ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü kapsamında olduğunu vurgulamıştır.⁷⁶

Bu tür iddialar, başkaca bağlamlarda da gündeme gelebilir. Bu bakımdan özellikle toplanma hakkına yönelik müdahalelere binaen uygulanan gözaltılarda bu olasıdır. Bu gibi hallerde gözaltı koşulları olmadan gerçekleşen bir müdahale, bir yandan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale oluşturacak, fakat aynı zamanda toplanma

⁷⁴ GÖNENÇ, Levent; Anayasa Mahkemesi'nin Son Kararları Aslında Ne Anlama Geliyor? 10 Soruda "Alpay" ve "Altan" Kararları, TEPAV Yayınları, Ankara, 2018, s. 1-3.

⁷⁵ AIHM, Ahmet Şık / Türkiye, 24.11.2020.

⁷⁶ "AIHM, Ahmet Şık'ın yaptığı haberler, röportajlar ve attığı tweetler nedeniyle 2016 yılında ikinci kez tutuklanmasının özgürlük ve güvenlik hakkı ile ifade ve basın özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, Anayasa Mahkemesi'nin başvuru hakkındaki süratle karar vermediği ve Sözleşme'nin 5/4 maddesinin ihlal edildiği iddiasında Anayasa Mahkemesi'nin OHAL sonrası artan istinai iş yükünü ve başvurunun niteliğini dikkate alarak ihlal bulmamıştır. Başvurucunun siyasi sebeplerle, muhalif haberleri nedeniyle kendisini susturmak, cezalandırmak ve kamuoyunun gerçek bilgiye ulaşmasını engellemek amacıyla tutuklandığı, bunun da Sözleşme'nin 18. maddesini ihlal ettiği iddiası reddedilmiş ve 18. maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir". Anayasa Gündemi, <https://anayasagundemi.com/2020/11/30/kasim-2020-iham-kararlari-bulteni/>, 30.11.2020.

özgürlüğünün de ihlaline yol açabilecektir. AİHM kararlarına bakıldığında Lütfiye Zengin / Türkiye kararı⁷⁷ buna örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, Fatma Akaltun Fırat / Türkiye kararında⁷⁸ da sendika bildirisi dağıtan başvurunun, kanunsuz tutulması her iki hak yönünden de ihlal olarak görülmüştür.⁷⁹

B. Amaçta Saptırma Yasası

Tutuklama tedbiri, kişi özgürlüğüne yapılan bir müdahale olup istisnai hallerde gündeme gelmesi gerekirken; özellikle antidemokratik sistemlerde bu tedbir, suçla mücadele adı altında siyasal muhalefetin bastırılması ve baskıcı iktidarın pekiştirilmesi amacıyla kullanılabilir. Bu tür uygulamalarda, yargı yoluyla meşru siyasal faaliyetler ve eleştirel basın cezalandırılmaktadır. Tutukluluğun hukuksal amacı, siyasal nedenlerle saptırılmaktadır. İnsan hakları hukukunda buna yönelik olarak getirilen en önemli düzenleme ise AİHS' in "Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması" başlıklı 18. maddesi olup⁸⁰, buna göre "Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz".⁸¹

Sözleşme'nin 18. maddesinin konusu ve amacı, yetkinin suistimal edilmesini yasaklamaktır. Bu madde, Sözleşme'nin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin, devlet tarafından tanınmaması durumunda kişiyi korumakta ve dolayısıyla devletin bu hak ve özgürlüklerin kullanımını, kendi sınırları içerisinde düzenleme bahanesiyle, ulusal mevzuat veya ilkeyi korumak adına, aslında bu hak ve özgürlüklere ilişkin hakkın kullanımını zorlaştırma amacı taşıyan detaylı tedbirler olarak bu hakkı ortadan kaldırmamasını sağlama amacı taşımaktadır. 18. madde, bağımsız olarak var olamayıp sadece Sözleşme veya Ek Protokolleri'nin

⁷⁷ AİHM, Lütfiye Zengin / Türkiye, 14.4.2015 (Bu olayda başvuru sahiplerinin bir yolu kapatılarak gerçekleştirdikleri gösteriye yapılan müdahale, bir yandan haksız gözaltı ve tutukluluk olarak görülmüş, diğer yandan da toplanma ve örgütlenme hakkının ihlali olarak görülmüştür).

⁷⁸ AİHM, Fatma Akaltun Fırat / Türkiye, 10.9.2013.

⁷⁹ ŞİRİN, s. 276-277.

⁸⁰ Gemalmaz bunu "amaca bağlılık ya da uygunluk ölçütü" olarak ifade etmektedir. GEMALMAZ, M. Semih; İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s. 757-758.

⁸¹ ŞİRİN, s. 279.

sözleşmeci tarafların yetki alanlarına giren kişilere tanıdığı hak ve özgürlüklerden birini öngören veya bu hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği koşulları tanımlayan bir maddesiyle birlikte uygulanabilmektedir.⁸²

Özgürlükten yoksun bırakmanın özellikle gizli bir amaç içerdiğini gösteren açık bir uygunsuzluğun bulunması durumunda, AİHM, özgürlükten yoksun bırakmanın meşru bir amaca yönelik olmadığına ve Sözleşme'nin 5/1. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.^{83 84}

AİHM, Sözleşme'nin 18. maddesi alanında kendisine sunulan bir iddiayı incelerken, şu hususları değerlendirmektedir:

“1. Başvuranın hakkına ya da özgürlüğüne getirilen kısıtlamanın gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı;

2. Kısıtlamanın hem Sözleşme tarafından öngörülen bir amaç hem de Sözleşme'ye uygun olmayan gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı, yani amaçların birden çok olup olmadığı;

*3. Amaçların birden çok olması durumunda, baskın olan amacın hangisi olduğu”.*⁸⁵

AİHM' in şimdiye kadarki pratiğine bakıldığında; bu konunun, tutukluların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı yönünden tartışıldığı görülmektedir.

⁸² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. Madde Rehberi, Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması, Avrupa Konseyi Yayınları, 2018, s. 6.

⁸³ “Başvuranlar, belirsiz ya da kanıtlardan yoksun suçlamalara dayanılarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılmışlar veya gösteri toplantılarına katılmalarını engellemek ya da onları bu toplantılara katılmakla suçlamak amacıyla özgürlükten yoksun bırakmanın süresi, uzatılmıştır” (AİHM, Shimovolos / Rusya, 21.6.2011; Hakobyan ve Diğerleri / Ermenistan, 10.4.2012; Gafgaz Mammadov / Azerbaycan, 15.10.2015; Kasparov / Rusya, 11.10.2016).

⁸⁴ “Yetkili makamlar, iç hukuk tarafından dayatılan özgürlükten yoksun bırakma veya gizli bir iade işlemi gerçekleştirmek için adli bir izin alma yükümlülüğünü yerine getirme süresini geciktirmek için süreci kötüye kullanmışlardır” (AİHM, Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin / Ukrayna, 24.6.2010; Azimov / Rusya, 18.4.2013).

⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. Madde Rehberi, s. 9.

Mahkeme, kişi özgürlüğünün m. 18 yönünden ihlal edildiğini ilk kez 2004 yılında verdiği *Goussinski / Rusya* kararında⁸⁶ tespit etmiştir. Bu karardan üç yıl sonra 2007 yılında verilen *Cebotari / Moldova* kararında⁸⁷ bir enerji dağıtım şirketi sahibi olan başvurucu, Maliye Bakanlığı ile düştüğü ihtilaftan dolayı yüksek miktarda tazminata hak kazanmıştır. Fakat bu ücret, hiçbir zaman tam olarak ödenmediği gibi, bu davadan bir süre sonra başvurucu hakkında bir takım yolsuzluk iddialarına dayanılarak ceza soruşturması başlatılmıştır. Başvurucu, bu konuyla ilgili AİHM' e yaptığı başvurudan hemen sonra tutuklanmıştır. Mahkeme bu vakada, başvurunun tutuklanmasının AİHM'e yaptığı başvuru ile yakından ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Bu iki kararda tutukluluklar, büyük ölçüde ticarî amaçlar taşımaktadır. Kuşkusuz bunların siyasi iktidarın iktisadi gündemi ile yakından ilişkisi vardır. Fakat sırasıyla 2012 ve 2013 yıllarında verilen *Lutsenko / Ukrayna*⁸⁸ ve *Tymoshenko / Ukrayna*⁸⁹ kararlarında Mahkeme, ilk kez içtihadını ticarî nitelikte

⁸⁶ AİHM, *Goussinski / Rusya*, 19.5.2004.

⁸⁷ AİHM, *Cebotari / Moldova*, 13.11.2007.

⁸⁸ “Başvuran, yani siyasi bir değişimin etkisiyle muhalif bir partinin liderine dönüşen içişleri eski bakanı, görevini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. İlgilinin kendisine yöneltilen suçlamaları yalanladığı bir röportajın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, tutuklanmasına karar verilmiştir. Bu tutukluluk, Sözleşme ile öngörülen amaçlardan hiçbirini içermemiştir. Mahkeme, yetkili makamlar tarafından ileri sürülen gerekçelerden hiçbirisinin Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gereklerine uygun olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın özgürlükten yoksun bırakılmasının, açıkça ilgilinin medya organlarıyla iletişim kurmasıyla gerekçelendirildiği hususunun, makamların ilgiliyi, kendisine karşı yöneltilen suçlamaları kamuya açık olarak reddettiği gerekçesiyle suçlamak istediklerini açıkça kanıtladığı ve bu durumun, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesine aykırı bir gizli amaç teşkil ettiği kanaatine varmıştır” (AİHM, *Lutsenko / Ukrayna*, 3.7.2012).

⁸⁹ “Siyasi bir değişimin ardından bir muhalefet partisi liderine, yani somut olayda eski Başbakanı karşı açılan bir ceza davasıyla ilgilidir. İlgili, yetki ve görevlerini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. Mahkeme, bu davada da yine, başvuranın tutuklu yargılanmasının, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası tarafından öngörülen amaçlardan hiçbirini taşımadığı gerekçesiyle, tek başına Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Üstelik ulusal makamlar tarafından ileri sürülen olgusal bağlam ve gerekçeler, başvuranın tutuklanmasının esas sebebinin, aslında başvuranın davanın görülmesini engellediği ve mahkemeye saygı

olmayan ve doğrudan politik amaç taşıyabilecek tutuklamalara uygulamıştır.⁹⁰ AİHM bu kararlarından bir yıl sonra, 2014 yılında verdiği Ilgar Mammadov / Azerbaycan kararında, bu konudaki içtihadını daha da derinleştirmiştir:

“Hükümeti eleştiren muhalif bir siyasetçi olan başvuran, kendisine ait İnternet bloğunda, olay yerine geldiği anda kendiliğinden ortaya çıkan yerel bir isyana ilişkin video kaydını yayınlamıştır. Basın tarafından anında ele geçirilen bu video kaydı, olayların Hükümetin ileri sürdüğünün aksine yaşandığını göstermiş ve iddia edildiğine göre, Hükümetin gizli tutmaya çalıştığı açık kaynaklı bilgiler içermiştir. Ertesi gün, Başsavcılık ve İçişleri Bakanlığı, başvurunu, ülkedeki durumu kötüleştirmek amacıyla yasa dışı davranmakla suçlayarak ortak bir basın açıklaması yayınlamışlardır. Birkaç gün sonra, sorgusu tamamlanan başvuran, isyan düzenlemekle suçlanmış ve ilgilinin tutuklu yargılanmasına karar verilmiştir. Bu davada Mahkeme, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Ne ulusal mahkemeler ne de başka bir merci önünde başvuranın suçlanması için “makul sebepler” gösteren herhangi bir nesnel unsur ortaya koyan suçlamanın bulunmaması sebebiyle, Mahkeme, başvuranın bloğundan yayınladığı gönderiler sebebiyle özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve dolayısıyla bu tedbirin sadece Hükümet’i eleştirdiği ve makamların saklamaya çalıştığı bilgileri yayınlamaya çalıştığı için başvurunu susturma ve cezalandırma gizli amacını taşıdığı sonucuna varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın ayrıca, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlaline sebep olduğu kanaatine varmıştır.”⁹¹

Bu kararla birlikte AİHM, politik amaçlı tutuklamalara yönelik çok daha net tespitler yapabilmıştır. Mahkeme’nin bu kararı, politik amaçlı tutuklama iddiaları incelemesinde, yandaş medyanın

göstermediği algısı olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın sadece gizli bir amaç, yani başvurunu söz konusu yargılama sürecindeki tutumu sebebiyle cezalandırma taşıdığına ve bu sebeple, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir” (AİHM, Tymoshenko / Ukrayna, 30.4.2013).

⁹⁰ ŞİRİN, s. 280-281.

⁹¹ AİHM, Ilgar Mammadov / Azerbaycan, 22.5.2014.

söylemlerinin, hükümet yetkililerinin açıklamalarının ve ülkedeki genel tutuklama pratiklerinin de ispat hukukunda dikkate alınacağıının en net örneğidir.⁹²

AİHM Büyük Daire'nin Merabishvili kararıyla⁹³ m. 18' e ilişkin ilkeler sistemli hale getirilmiştir. Buna göre, bir hak veya özgürlüğe getirilen sınırlamanın hem meşru hem de meşru olmayan bir amaç gütmeye durumunda meşru olmayan amacın baskın gelip gelmediğine bakılacak ve baskın gelmesi halinde m. 18' in ihlal edildiğine karar verilecektir. Bu ilke ilk defa Selahattin Demirtaş kararında⁹⁴ uygulanmış ve başvuruçunun tutuklanması ilk aşamada Sözleşme' ye uygun bulunmuş ancak tutukluluk halinin devamında siyasi amaçların baskın geldiğine kanaat getirilerek yetki saptırması yasağının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.⁹⁵

AİHM' in bu konuda verdiği çok yakın tarihli bir karar da yine Selahattin Demirtaş'a yönelik bir karardır.⁹⁶ Karar, hem özgürlük ve güvenlik hakkının, hem ifade özgürlüğünün hem de amaçta saptırma yasağının ihlal edildiğine yönelik olması açısından özellikle incelenmeye değerdir.

AİHM Büyük Dairesi 22 Aralık 2020 tarihinde vermiş olduğu kararda; daha önce AİHM 2. Dairesi tarafından verilen kararda ihlal edildiği ifade olunan üç maddeye (tutukluluk halinin devamı / AİHS m. 5/3, seçme ve seçilme hakkı / AİHS 1 No'lu Protokol m. 3, hükümet tarafından AİHS' te öngörülme amaçlarla hak ve özgürlüklere sınırlama getirilmesi / AİHS m. 18) ilave olarak iki maddenin daha ihlal edildiği sonucuna varmıştır ki, bunlar; ifade özgürlüğü (AİHS m.10) ve tutuklamanın hukuka aykırılığıdır (AİHS m. 5/1).

AİHM, Ankara 19. Ağır Ceza Mahkemesi Demirtaş'ın tahliyesine karar verdikten sonra, hakkında yeni bir soruşturma başlatılarak tutukluluğunun sürdürülmesi üzerinde durmakta ve ilgili

⁹² ŞİRİN, s. 284.

⁹³ AİHM, Merabishvili / Gürcistan, 28.11.2017.

⁹⁴ AİHM, Selahattin Demirtaş / Türkiye, 20.11.2018.

⁹⁵ DUYMAZ, Erkan; Özgürlük ve Güvenlik İhlalleri Serisinde Yeni Perde: AİHM' nin Kavala / Türkiye Kararı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 8, S. 16, 2019, s. 487.

⁹⁶ AİHM, Selahattin Demirtaş / Türkiye, 22.12.2020.

makamların asıl amacının, Demirtaş'ı özgürlüğünden yoksun kılmak olduğunu belirtmekte; son tutuklamanın, başvuru konusu olan önceki tutuklamayla aynı olgulara dayandığını, tutuklamanın sürdürülmesinin hak ihlalinin devamına yol açacağını, bu nedenle Demirtaş'ın derhal serbest bırakılması gerektiğini vurgulamaktadır.

AİHM, bu kararında ilk kez ifade özgürlüğü (AİHS m. 10) ile seçme ve seçilme hakkı (AİHS 1 No'lu Protokol m. 3) arasında bir bağlantı kurmaktadır. AİHM' e göre, milletvekillerinin ve özellikle muhalefet milletvekillerinin ifade özgürlüğüne sahip olmaları öylesine önemlidir ki, milletvekilinin tutuklanması 10. maddeye aykırı ise, bu 1. Protokol 3. maddenin de ihlaline yol açacaktır.⁹⁷

Hükümet, Demirtaş' ın AİHM' de dava açtığı tarihte AYM önünde de aynı konuda bireysel başvurusunun bulunduğunu, dolayısıyla AİHM' in bu başvuruyu kabul edilemez bularak AYM' nin kararını beklemesi gerektiğini ileri sürmüştü de AİHM bu talebi reddetmiştir. Her ne kadar AİHM' in yerleşmiş içtihadına göre, ilke olarak başvuru yapıldığı tarihte iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekse de, iç hukuk yolu, AİHM' e başvuru yapıldıktan sonra fakat kabul edilebilirlik kararından önce tüketilmişse, AİHM bunu kabul edilebilir bulmaktadır. Demirtaş başvurusunda da AİHM' e yapılan başvurunun tarihi 20 Şubat 2017 olup; AYM, 21 Aralık 2017'de başvuruyu kabul edilemez bulmakta ve böylece iç hukuk yolu tüketilmiş olmaktadır. AİHM' in kabul edilebilirlik kararı bu tarihten sonra olduğu için AİHM başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.⁹⁸

AİHM; Demirtaş'ın hükümetin politikalarını eleştiren siyasal söylemleriyle ya da yasal bir kuruluş olan Demokratik Toplum Kongresi'nde yer almasıyla silahlı örgüte üye olması arasında yeterli bir illiyet bağı bulunmadığı, TCK' nın ilgili maddelerinin böylesine geniş yorumlanmasının kabul edilemeyeceğini belirterek ifade özgürlüğüne getirilen sınırlandırmaların yasal dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle 10. maddenin ihlaline karar vermiştir.

⁹⁷ TÜRMEEN, Rıza; AİHM, Selahattin Demirtaş Kararında Ne Diyor?, <https://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/aihm-selahattin-demirtas-kararinda-ne-diyor.29188>, 24.12.2020.

⁹⁸ TÜRMEEN, Selahattin Demirtaş.

AİHM söz konusu kararında, ulusal yargı organlarının milletvekilinin ifade özgürlüğü ile ilgili incelemeyi yapmamış olmasına değinmekte ve bu organların değişik çıkarlar arasında denge kuran bir inceleme yapması, bunu yaparken de milletvekilinin siyasal görüşlerini açıklama özgürlüğünün korunmasına özen göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Oysa ki Demirtaş ile ilgili olarak böyle bir inceleme yapılmadığını, parlamentodaki görevinin yüksek derecede koruma gerektirdiğinin de dikkate alınmadığını ifade etmek suretiyle AİHS 1 No’lu Protokol’ün 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

Aynı kararda AİHM, Demirtaş’ ın tutukluluğunun siyasal nedenlerden kaynaklandığı ve bu nedenle de 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. AİHM bu sonuca ulaşırken de şu gerekçeleri ileri sürmüştür:

*“Tutuklamanın çözüm sürecinin sona ermesinden sonra gerçekleşmesi, Cumhurbaşkanı’nın beyanları, sadece HDP ve CHP’li milletvekillerinin tutuklanması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri’nin gözlemleri, Venedik Komisyonu’nun Türk yargısına ilişkin raporu, tutuklama sonucu Demirtaş’ın 2017 referandumu ve 2018 cumhurbaşkanlığı seçiminde kampanya yapamaması, Demirtaş’ın ve HDP’li milletvekillerinin tutuklanması yanında Belediye Başkanlarının görevden alınması ve tutuklanması ki tüm bunlar; demokrasinin temeli olan çoğulculuğu ve özgür tartışmayı bastırmak gibi saklı bir nedene dayanıldığını ortaya koymaktadır”.*⁹⁹

AİHM içtihatlarına bakıldığında yetki saptırması yasağının ihlalinin saptandığı tüm vakaların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin olduğu görülmektedir. Bunların önemli bir kısmında başvuru makul suç şüphesi bulunmaksızın tutuklanmış ve belirli bir süre tutuklu kalmışlardır. Ancak makul şüphenin bulunmayışı otomatik olarak m. 18’ in ihlaline yol açmamakta, devlet organlarının Sözleşme ile bağdaşmayan bir amaç gütmüş olduklarının da ayrıca ortaya konulmuş olması gerekmektedir. Kavala başvurusu, bu ilkelerin anımsatıldığı ve AİHM içtihadı ile uyumlu bir şekilde uygulandığı bir karara vücut vermiştir. Osman Kavala’ nın tutukluluğunun makul suç şüphesi olmaksızın gerçekleştiğine ve devam ettiğine vurgu yapan AİHM, bu tutukluluğun arkasında gizli bir amacın olup olmadığını birtakım somut bilgiler,

⁹⁹ TÜRMEEN, Selahattin Demirtaş.

bağlamsal veriler ve olayların kronolojisi ışığında açığa çıkarmaya girişmiştir.¹⁰⁰ Bu noktada en kuvvetli veri, Gezi Eylemlerinin elebaşısı olmakla suçlanan başvurucunun bu olayların üzerinden 4 yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra tutuklanmış olması ve Cumhurbaşkanı'nın doğrudan başvurucuyu hedef alan suçlamalarıdır ki bu suçlamalar, sonrasında hazırlanan iddianame ile resmi suçlamalara dönüşmüştür. Tüm bunların sonucunda AİHM, Osman Kavala' nın tutukluluğunun arkasında bu kişiyi susturma amacı bulunduğu kanaat getirmiştir. Bir diğer söyleyişle başvurucu suç işlediğinden şüphe duyulduğu için değil bir sivil toplum çalışanı ve insan hakları savunucusu olduğu için özgürlüğünden yoksun kılınmıştır.¹⁰¹

AİHM bu kararıyla; Türkiye' de demokratik düzenin işleyişine hak ve özgürlükleri kısıtlama yetkisinin istismar edilmesi suretiyle müdahale edildiğini, temel hak ve özgürlükleri korumakla yükümlü olan yargı mercilerinin bağımsız olmadığı ve siyasi saiklerle karar verdiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu karar ile özgürlük ve güvenlik hakkı bakımından AİHM ve AYM arasındaki standart farkı da daha belirgin hale gelmiştir. AİHM kısa aralıklarla verdiği üç karar ile (Selahattin Demirtaş, Alparslan Altan ve Osman Kavala kararları), AYM' nin ihlal bulmadığı üç önemli tutukluluk vakasında Türkiye' yi mahkum etmiştir ki bu durum uzun vadede AYM' ye bireysel başvuru yolunun güvenilirlik ve etkinliğine yönelik şüphenin artacağına da göstergesi niteliğindedir.

V. SONUÇ

İnsanın, insan gibi yaşamasının temel alındığı hakların başında gelen özgürlük ve güvenlik hakkı, tüm özgürlüklerin temeli olup; uluslararası ve ulusal tüm metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerin başında gelen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin 5. maddesi, özgürlük ve güvenlik hakkı bakımından önemli güvenceler getirmektedir. Türkiye de bu maddeye paralel olarak Anayasasının 19. maddesinde bu hakkı düzenlemiştir.

¹⁰⁰ DUYMAZ, s. 487-488.

¹⁰¹ DUYMAZ, s. 488-489.

Sözleşme’de yer alan kavramların anlam ve içeriğinin belirlenmesi yetkisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ ne ait olup; Mahkeme 5. maddeye ilişkin olarak pek çok kararında özgürlük ve güvenlik hakkını nasıl yorumladığını ortaya koymak suretiyle üye devletlere yol gösterici olmuştur. Sözleşmeye üye devletler kendi iç hukuklarında Sözleşme’ de yer alan kavramlara farklı anlamlar yüklese de, bunların Sözleşme’ye uygun olup olmadığı hususundaki asıl yetki AİHM’indir. Bu itibarla üye devletlerin söz konusu kavramları anlamlandırmada esas alacakları rehber AİHM olmalıdır.

Diğer taraftan; Sözleşme’ nin 10. maddesinde ifade olunan ifade özgürlüğü de özgürlük ve güvenlik hakkı ile birlikte ihlal edilmekte, ifade özgürlüğü kapsamı dahilindeki hak ve özgürlükler, özgürlük ve güvenlik hakkının kısıtlanmasında malzeme yapılmaktadır. Bunun yanında özellikle son dönemlerde AİHM, yönetimlerin siyasal muhalefetin bastırılması ve baskıcı iktidar uygulamalarını pekiştirmek amacıyla; siyasal amaçları, tutuklamanın hukuksal amacı altına gizlemek suretiyle uygulamalar yaptıklarına ilişkin ihlal kararları da vermekte olup bu kararlarda AİHS’in 18. maddesiyle getirilen “amaçta saptırma yasağı” nın ihlal edildiği ortaya konmaktadır.

Türkiye’ nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin diğer maddelerinde olduğu gibi gerek 5. maddesi gerekse de 10. maddesi açısından AİHM yargılamalarındaki karnesi oldukça kötüdür. Daha da kötüsü son dönemlerde üstüste verilen 18. madde ihlalleri de insan hakları ihlallerinin azalmadığı gibi AİHS’ in farklı maddelerinin ihlali suretiyle daha da arttığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan; özgürlüklerin korunmasında kale görevini üstlenmesi gereken Anayasa Mahkemesi’nin verdiği kararlarla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları arasında oluşan düşünce farklılıkları 5, 10 ve 18. maddeye yönelik ihlallerde belirginleşmiş olup; bu durum, gün geçtikçe Anayasa Mahkemesi’ nin vereceği bireysel başvuru kararlarının güvenilirliği yönünde bir düşüncenin de oluşmasına ya da artmasına sebebiyet verebilecektir.

KAYNAKÇA

AKKAN, Bahattin: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve Yerine Getirilmesi, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/36.sayı/bahattinakkan.pdf>.

ALTIPARMAK, Cüneyd: Ülkemizdeki Kolluk Düzenlemeleri Açısından Hukuk Devletinde Özgürlük ve Güvenlik İkilemi, <http://www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/CüneydAltiparmak.pdf>.

Anayasa Gündemi: <https://anayasagundemi.com/2020/11/30/kasim-2020-iham-kararlari-bulteni/>.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi Yayınları, 2020.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. Madde Rehberi, Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması, Avrupa Konseyi Yayınları, 2018.

ÇALIŞKAN, Bilal: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama, http://www.yayin.adalet.gov.tr/adalet_dergisi/sayı37/01%20%20B%C4%B0LAL%20%C3%87ALI%C5%9EKAN.pdf.

ÇULHA, Rifat / DEMİRCİ, Turgay / YENİSEY, Feridun: Soruşturma Evresinde Görev Yapan Müdafî İçin CMK Cep Kitabı, 2. Baskı, TBB Yayınları, Ankara, 2012.

DEMİRBAŞ, Timur: Kişi Güvenliği, İÜHF Mecmuası, C. 43, S. 1-4, 149-172, 1977.

DOĞRU, Osman: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, Sempozyum 26-27 Eylül 2003, TBB Yayınları 72, Ankara, 2004.

DOĞRU, Osman / NALBANT, Atilla: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, 1. Cilt, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Yargıtay Başkanlığı, Ankara, 2012.

DUTERTRE, Gilles: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Almanya, 2003.

- DUYMAZ, Erkan: Özgürlük ve Güvenlik İhlalleri Serisinde Yeni Perde: AİHM’ nin Kavala / Türkiye Kararı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 8, S. 16, 479-490, 2019.
- GEMALMAZ, M. Semih: İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref Gözübüyük: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
- GÖNENÇ, Levent: Anayasa Mahkemesi’nin Son Kararları Aslında Ne Anlama Geliyor? 10 Soruda “Alpay” ve “Altan” Kararları, TEPAV Yayınları, Ankara, 2018.
- GÜZELOĞLU, Turan: AİHM Kararlarının Ceza Yargılaması Yasasına Yansımaları, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/aihmkararlari.pdf> , 2020.
- KABAN, Mater: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, Sempozyum 26-27 Eylül 2003, TBB Yayınları 72, Ankara, 2004.
- KALABALIK, Halil: İnsan Hakları Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- KAZANCI, Behiye Eker: AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması, TBB Dergisi, S. 98, 75-104, 2012.
- MACOVEI, Monica: Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, AİHS’ nin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, TBB Yayınları, Strasbourg, 2008.
- ŞAHBAZ, İbrahim: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği, TBB Dergisi, S. 58, 163-188, 2005.
- ŞENTUNA, Mustafa Tarık: İnsan Hakları Hukuku’nda “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”nın Gelişimi, TBB Dergisi, S. 2001/3, 983-995, 2001.
- ŞİRİN, Tolga: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1, Avrupa Konseyi Yayınları, Strasbourg, 2018.

AIHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AIHS m. 5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AIHS m. 10) ile Amaçta Saptırma Yasağı (AIHS m. 18) Açısından İrdelenmesi

TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / SANCAKDAR, Oğuz / ÖNOK, Rifat Murat: İnsan Hakları El Kitabı, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

TURHAN, Faruk: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 3-4, 77-109, 2001.

TÜRMEEN, Rıza: Hukuksal İşlemler, <http://www.milliyet.com.tr/-hukuksal-islemler-/riza-turmen/siyaset/yazardetay/11.03.2011/1362690/default.htm>, 2014.

TÜRMEEN, Rıza: AIHM, Selahattin Demirtaş Kararında Ne Diyor?, <https://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/aihm-selahattin-demirtas-kararinda-ne-diyor.29188>, 2020.

HUMAN RIGHTS IN EAST TURKESTAN: CURRENT VIOLATIONS AND FUTURE PROSPECTS

Osman ERCAN*

Hakan KOLÇAK**

ABSTRACT

This article examines many oppressive assimilation policies enforced by the communist Chinese regime in East Turkestan. According to the article, these repressive policies violate various negative rights that are recognised and set out by international, regional and domestic legal documents, such as the right to a fair trial, the freedom of religion, the freedom of expression, the freedom of peaceful assembly and the freedom of movement. It is asserted that numerous restrictions imposed by these policies render some positive rights almost impossible to exercise, e.g. the right to education, the right to protect and promote ethno-cultural identities and several economic rights. The article maintains that Turkey would play a key role in softening and, if possible,

* Öğr. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Mail: oercan@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2186-8963.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, E-Mail: hakan.kolcak@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1185-4055.

Makalenin Gönderim Tarihi : 13.11.2020.

Makalenin Kabul Tarihi : 26.05.2021.

nullifying these policies. It suggests that Turkey would establish a Turkish consulate general in Urumqi, the capital of East Turkestan, enabling Turkey to identify and comprehend all human rights abuses locally. The article stands up for the establishment of representative offices by the cultural diplomacy agencies of Turkey in the Turkic-dominated cities of East Turkestan, e.g. Kashgar and Turpan. These offices would contribute to the diplomatic struggle for softening the assimilationist East Turkestan policy. All materials collected by these diplomatic entities would be utilised by the Human Rights and Equality Institution of Turkey in the preparation of analytic and systematic reports on human rights breaches in East Turkestan. Such reports would then be brought forward to international platforms by Turkish diplomats. It would also be possible for these reports to be added to the agenda of bilateral discussions pursued with China. The communist regime, which wants to improve its global reputation, would not turn its back on all these reports and it would take the essential steps to soften the East Turkestan policy.

Keywords: Human rights, Uighurs, Turkic communities, East Turkestan, China.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA İNSAN HAKLARI: GÜNCEL İHLALLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ

ÖZ

Bu çalışma, komünist Çin rejiminin Doğu Türkistan dahilinde uygulamayı sürdürdüğü baskıcı asimilasyon politikalarını incelemektedir. Söz konusu politikalar; adil yargılanma hakkı, din hürriyeti, ifade hürriyeti, barışçıl toplanma hürriyeti ve seyahat hürriyeti gibi uluslararası, bölgesel ve yerel hukuki kaynaklar tarafından tanınıp düzenlenen pek çok negatif hakkı ihlal etmektedir. Mevzu bahis politikaların ürünü olarak ortaya çıkan sayısız ölçüsüz sınırlandırma, pozitif haklar kapsamında sıralayabileceğimiz eğitim hakkı, etno-kültürel kimlikleri koruma ve geliştirme hakkı ile çeşitli ekonomik hakların kullanımını da neredeyse imkansız hale getirmektedir. Baskıcı politikaların yumuşatılması ve eğer mümkünse tamamen yürürlükten kaldırılması sürecinde Türkiye'nin etkin bir rol oynayabileceğini iddia eden çalışmamız, hak ihlallerini yerinde kavramak ve daha net anlamlandırabilmek için Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de bir Türk başkonsolosluğu açılmasını önermektedir. Çalışmamıza göre; Türkiye'nin kültürel diplomasi kurumları aracılığıyla Kaşgar ve Turfan gibi Türk kimliğini yansıtan Doğu Türkistan şehirlerinde açılacak olan temsilcilikler, bahsi geçen hak ihlallerine karşı yürütülen diplomatik mücadele sürecine katkı sunabilir. Diplomatik kurumlar marifetiyle elde edilen bilgilerin

analitik ve sistematik raporlandırılmasının Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından tamamlanabileceğini ifade eden çalışmamız, söz konusu raporların Türk diplomatlar tarafından uluslararası platformlarda gündeme taşınabileceğini savunmaktadır. Çalışmamız, Çin ile yürütülen ikili görüşmelerde de dillendirilebilecek bu raporlara, küresel saygınlığını artırmak isteyen komünist rejimin duyarsız kalmayacağını ve Doğu Türkistan politikasının yumuşatılması için gerekli adımları atacağını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, Uygurlar, Türk toplulukları, Doğu Türkistan, Çin.

I. INTRODUCTION

East Turkestan is demographically dominated by the Muslim Uighurs and some other minority Turkic communities, including the Kazakhs, Kyrgyz, Uzbeks and Tartars. The Turks of East Turkestan established two independent sovereign states in the first half of the twentieth century. These two states were destroyed by the Chinese just after their establishment. East Turkestan was taken under the control of the People's Republic of China (PRC) following the communist revolution in 1949.¹ This Turkic-majority region is recognised by the

¹ For a comprehensive demographic and strategic analysis of East Turkestan, see: KUL, Ömer: *100 Soruda Doğu Türkistan*, Rumuz Yayınevi, İstanbul 2017; BAKIR, Abdullah: "Doğu Türkistan Tarihinin Türk Kültür Tarihi Açısından Önemi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Volume: 8, No: 1, Year: 2008, pp. 35-39; GROSE, Timothy: "The Xinjiang Class: Education, Integration, and the Uyghurs", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 30, No: 1, Year: 2010, pp. 97-109; GROSE, Timothy: "(Re)Embracing Islam in Neidi: the 'Xinjiang Class' and the Dynamics of Uyghur Ethno-national Identity", *Journal of Contemporary China*, Volume: 24, No: 91, Year: 2015, pp. 101-118; HAN, Enze: "From Domestic to International: The Politics of Ethnic Identity in Xinjiang and Inner Mongolia", *Nationalities Papers*, Volume: 39, No: 6, Year: 2011, pp. 941-962; HAN, Enze: "External Cultural Ties and the Politics of Language in China", *Ethnopolitics*, Volume: 12, No: 1, Year: 2013, pp. 30-49; HAO, Yufan and LIU, Weihua: "Xinjiang: Increasing Pain in the Heart of China's Borderland", *Journal of Contemporary China*, Volume: 21, No: 74, Year: 2012, pp. 205-225; JONIAK-LÜTHİ, Agnieszka: "Xinjiang's Geographies in Motion", *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 4, Year: 2015, pp. 428-445; JONIAK-LÜTHİ, Agnieszka: "Blurring Boundaries and Negotiating

Chinese constitutional documents as the Xinjiang Uighur Autonomous Region. The region is the largest province of the PRC, which shares borders with not only Afghanistan, India, Mongolia and Pakistan but also two Central Asian Turkic Republics – Kazakhstan and Kyrgyzstan. The Chinese Constitution acknowledges East Turkestan as a self-governing region, but the region encounters numerous difficulties in exercising its self-ruling constitutional powers.² Various administrative restrictions are imposed by the central communist administration upon East Turkestan, rendering the so-called autonomous region unable to enjoy its self-government rights.

This article examines systematic human rights violations committed by the communist Chinese administration in East Turkestan. The article draws on various reports published by some prestigious human rights protection organisations, e.g. Amnesty International (AI) and Human Rights Watch (HRC), in understanding human rights abuses in the region. The article benefits from many other documents prepared by Uighur-specific right-advocating civil society organisations, such as the Uighurs Human Rights Project (UHRP) and World Uighur Congress (WUC), in comprehending human rights issues in East Turkestan. In addition, a significant number of legal materials, including international/regional covenants, conventions and charters as well as domestic constitutional and statutory materials, are taken into account in interpreting how the communist administration violates basic human rights and freedoms in the Turkic-occupied region. Furthermore, ordinary written sources, e.g. books, journal articles and electronic documents

Subjectivities – The Uyghurized Han of Southern Xinjiang, China”, *Ethnic and Racial Studies*, Volume: 39, No: 12, Year: 2016, pp. 2187-2204; LI, Mingjiang: “From Look-West to Act-West: Xinjiang’s Role in China – Central Asian Relations”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 25, No: 100, Year: 2016, pp. 515-528; PANNELL, Clifton and SCHMIDT, Philipp: “Structural Change and Regional Disparities in Xinjiang, China”, *Eurasian Geography and Economics*, Volume: 47, No: 3, Year: 2006, pp. 329-352.

² Self-government rights bestowed upon East Turkestan are set out by Article 4/2 of the Chinese Constitution. Further details on these rights are provided in the section entitled “*Self-ruling Organs of National Autonomous Areas*” (arts. 112-122).

produced by Uighur-specific media outlets, are considered in the interpretation of the violations.

According to this article, the assimilationist East Turkestan policy of the communist Chinese regime violates several negative rights recognised by international and regional legal materials, e.g. the right to a fair trial, the freedom of religion, the freedom of expression, the freedom of peaceful assembly and the freedom of movement.³ All these negative rights are acknowledged and set out by the Chinese Constitution, which secures some important positive rights, including the right to education, the right to protect and promote ethno-cultural characteristics and economic rights. The *de jure* recognition and protection of these rights would be regarded as a positive step, but numerous restrictions imposed by the communist regime render the exercise of these rights almost impossible.

The article maintains that Turkey should increase the number of its diplomatic initiatives aimed at softening, or if possible, nullifying the

³ There are various methods that would be utilised in managing ethno-cultural diversity. Assimilation is one of these methods that is recognised as an undemocratic way in the contemporary era. This method tries to manage ethno-cultural diversity through exterminating ethnic, cultural, linguistic or religious differences. States are likely to use this method via two different approaches, namely acculturation and fusion. Acculturation eradicates ethno-cultural cleavages by merging two or more identities into one *already-established* identity ($X + Y = X$). Fusion exterminates ethno-cultural differences by merging two or more identities into a *new* identity ($X + Y = Z$). Both approaches aim to standardise, homogenise and monopolise the entire public. For more details, see: KOLÇAK, Hakan: “Consociationalism under Examination: Is Consociationalism the Optimal Multiculturalist Approach for Turkey?”, *Digest of Middle East Studies*, Volume: 29, No: 1, Year: 2020, pp. 26-52; KOLÇAK, Hakan: “Multiculturalism for True Equality: A Normative Argument for Multicultural Turkey”, *International Journal of Human Rights and Constitutional Studies*, Volume: 7, No: 1, Year: 2020, pp. 107-125; MCGARRY, John and O’LEARY, Brendan: “The Political Regulation of National and Ethnic Minorities”, *Parliamentary Affairs*, Volume: 47, No: 1, Year: 1994, pp. 94-115; O’LEARY, Brendan: “The Elements of Right-sizing and Right-peopling the State”, *Right-sizing the State: The Politics of Moving Borders*, (Ed.) O’LEARY, Brendan, LUSTICK, Ian and CALLAGHY, Thomas, Oxford University Press, Oxford 2001, pp. 16-73.

oppressive East Turkestan policy of the communist regime. The article believes that the communist regime is unlikely to turn its back on Turkish diplomatic attempts as it does not want its global reputation to be affected negatively. According to the article, comprehensive human rights reports on East Turkestan prepared by the Human Rights and Equality Institution of Turkey (*Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, TİHEK) would contribute to Turkish diplomatic attempts seeking to persuade the communist regime to soften its East Turkestan policy.⁴ It is also argued that establishing a Turkish consulate general in Urumqi would be instrumental in detecting and analysing all human rights abuses promptly. Institutional efforts by Turkish cultural diplomacy organisations, such as Yunus Emre Institute (*Yunus Emre Enstitüsü*, YEE), the Turkish Cooperation and Coordination Agency (*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*, TİKA) and the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (*Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*, YTB), would contribute to the detection process of such abuses.⁵ These organisations would establish cultural centres, representative offices or coordination agencies in the metropolitan Turkic cities of East Turkestan, Urumqi, Kashgar and Turpan. Such centres, offices and agencies would provide the Turks of East Turkestan with institutional opportunities to protect and promote their ethno-cultural identities. They would also create an arena where the Uighur people and other minority Turkic communities would express their grievances,

⁴ TİHEK seeks to identify and resolve human rights issues while protecting human dignity in compliance with international covenants, conventions and other legal documents. For more details, see: <https://www.tihék.gov.tr/>, accessed on 07.11.2020.

⁵ YEE, TİKA and YTB are among the cultural diplomacy institutions of Turkey. YEE, founded in 2007, operates across different regions. It has 58 cultural centres in countries with which Turkey shares ethno-cultural bonds. For more details on YEE, see: <https://www.yee.org.tr/>, accessed on 07.11.2020. TİKA, founded in 1992, provides socio-economic and cultural projects. It has 62 coordination offices in 60 countries. TİKA conducts projects and other activities in 150 different countries. For more information about TİKA, see: <https://www.tika.gov.tr/>, accessed on 07.11.2020. YTB, founded in 2010, aims to develop institutional and social ties between Turkey and other states, especially those Turkic- or Muslim-majority countries. For more details on YTB, see: <https://www.ytb.gov.tr/>, accessed on 07.11.2020.

enabling Turkey and other sovereign states to realise which certain strides should be made in softening the East Turkestan policy of the communist regime.

This article is an interdisciplinary study that draws on the methods of constitutional law, political science and international relations. The article is organised in the following order. It starts with a brief note on the history of East Turkestan. The article then turns its attention to the restrictive policies of the communist regime that violate several negative rights of the Uighur people and other minority Turkic communities in East Turkestan. Subsequently, the article examines the oppressive policies of the regime that violate many positive rights of the Turks of East Turkestan. Finally, the article answers how Turkey would play an effective role in convincing the communist regime to soften its East Turkestan policy.

II. A BRIEF HISTORY OF THE UIGHURS IN EAST TURKESTAN

The presence of the Uighurs in East Turkestan extends back to the pre-Christian period. The history of the Uighur struggle against the Chinese dates back to the Han Dynasty of China, which reigned in Central Asia from 206 B.C. to 220 A.D. The Uighurs established their sovereign entity, the Uighur Khanate, in Central Asia after the collapse of the Gokturk Khanate in 744. The Uighur Khanate continued to exist until 840.⁶ The Khanate was under the direct control of the Chinese T'ang Dynasty for almost a century. The Dynasty sought to use the Khanate as a base for its expansionist efforts in Central Asia. The expansionist T'ang policy was reversed by the Battle of Talas in 751, when the Chinese and Arabs clashed in today's Kyrgyz territories.⁷ The Dynasty was faced with the ire of the Abbasid Caliphate in the Battle, leading to the defeat of the Dynasty with the help of the Turkic Karluks. The Dynasty never again

⁶ CLARKE, Michael: *Xinjiang and China's Rise in Central Asia – A History*, Routledge, London 2011, p. 16; BOVINGDON, Gardner: "The History of the History of Xinjiang", *Twentieth-Century China*, Volume: 26, No: 2, Year: 2001, pp. 95-105.

⁷ TAŞAĞIL, Mehmet: *Bozkırın Kağanlıkları: Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uyğurlar*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, p. 209.

attempted to venture in military adventures in Central Asia following the defeat.⁸

Most Uighurs were committed to traditional Asian religions, including Animism, Buddhism, Shamanism and Tengrism, during the early Khanate period. Bögü Khagan, who ruled the Uighur Khanate from 759 to 779, recognised Manichaeism as the official religion of the Khanate. This recognition rendered Manichaeism the popular religion among the Uighurs.⁹ The Manichaeist Khanate was dissolved in 840 due to a series of internal disturbances and Kyrgyz attacks.¹⁰

The Uighurs regained their political prestige around the mid-10th century. They became an influential political group in the Kara-Khanid Khanate. Most Manichaeist Uighurs converted to Islam after Satuq Bughra Khan, the ruler of the Khanate, declared Islam as the official religion in 960.¹¹ Intellectual Muslim Uighurs were tasked with significant governmental duties during the Khanate period. Another Uighur elite became effective in the administration of the Mongol Empire. A different Uighur bureaucratic group was influential in the Mongol Yuan Dynasty, which ruled China almost a century.¹² The Dynasty lost its grip on China in 1368, when territorial and trade-oriented conflicts between the Chinese and Uighurs began once again. These conflicts led East Turkestan to be invaded by the Chinese several times.¹³

⁸ CLARKE, *Xinjiang*, p. 16.

⁹ GOLDEN, Peter: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1992, p. 174.

¹⁰ The Uighurs of Gansu are called “Yellow Uighurs”. For more details, see: DILLON, Michael: *Xinjiang – China’s Muslim Far East*, Routledge Curzon, London 2005, p. 10.

¹¹ DILLON, Michael: *Contemporary China – An Introduction*, Routledge, Abingdon 2009, p. 11; BAŞKAYA, Muzaffer: “Arşiv Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Doğu Türkistan’ın Genel Durumu ve Türkiye ile Kültürel Münasebetler”, *Bilig*, Volume: 89, Year: 2019, p. 216.

¹² POPE, Hugh: *Sons of the Conquerors: The Rise of the Turkic World*, Overlook Duckworth, New York 2005, p. 160.

¹³ The first Manchu invasion took place in 1759, when the Manchus of the Qing Dynasty took advantage of internal disputes among the Uighurs. The Turks of East Turkestan rebelled against the Manchus under the leadership of Muhammad Yaqup Beg in 1863, resulting in the establishment of the

East Turkestan was renamed as *Xin-jiang* (New Frontier) after the second Manchu invasion, which took place on 18 November 1884.¹⁴ Since then, this term has been used not only as a geographic notion but also as a legal concept used by constitutional, statutory and regulatory materials.¹⁵

During the second Manchu invasion, General Zuo Zong-tang – the imperial commissioner for military relations in East Turkestan – argued that the Qing (Manchu) Dynasty would encounter security difficulties without ruling East Turkestan. This argument shaped the Chinese policy of national security in the following years.¹⁶ According to this policy, it was likely for the Dynasty to eliminate expansionist Russian threats via building security units across East Turkestan.¹⁷

The Uighur identity, which was repressed by the Chinese security policies, was brought back into the international agenda by the Soviet policy of nationalities after the First World War. The usage of the words ‘Uighur’ and ‘Uighur identity’ entered into a period of revival after the Turkic-Muslim Conference held in Tashkent in 1921. Uighur rebellions started to emerge as an extension of the national Uighur revival, paving the way for the proclamation of the Republic of East Turkestan in 1933. Not long after its establishment, the Republic was forced to fight against the regional warlord Ma Zhong-ying and pro-Soviet warlord Sheng Shicai. The Republic failed to safeguard its sovereign statehood after Ma

Kingdom of Kashgaria. This Uighur state was taken under the control of the Chinese administration after the death of Yaqub Beg. For more details, see: BAŞKAYA, *op. cit.*, p. 216; UYGUR, Feyzullah: “Mançuların İlk Doğu Türkistan İstilası”, *Tarih Dergisi*, No: 63, Year: 2016, pp. 27-40; SHARE, Michael: “The Great Game Revisited: Three Empires Collide in Chinese Turkestan (Xinjiang)”, *Europe-Asia Studies*, Volume: 67, No: 7, Year: 2015, pp. 1102-1129.

¹⁴ POPE, *op. cit.*, p. 142; CLARKE, *Xinjiang*, p. 26.

¹⁵ KUL, Ömer: “1948 Sonrası Hariçte Doğu Türkistan Davası ve Tayvan Yönetiminin Tutumu”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Volume: 16, No: 24, Year: 2018, p. 31.

¹⁶ CLARKE, *Xinjiang*, p. 26.

¹⁷ CLARKE, Michael: “China and Shanghai Cooperation Organization: The Dynamics of ‘New Regionalism’, ‘Vassalization’, and Geopolitics in Central Asia”, *The New Central Asia: The Regional Impact of International Actors*, (Ed.) KAVALSKI, Emilian, World Scientific Publishing, Singapore 2010, p. 119.

captured Kashgar in 1934, resulting in the dismantlement of the Republic.¹⁸

Wu Chung-hsin, who was the governor-general of East Turkestan from 1944 to 1946, exacerbated the Chinese pressure on the Uighur people.¹⁹ Wu was among the hawkish members of the nationalist Chinese administration. He embraced the assimilationist “*Great Chinese Nation Thesis*”, which was propounded by Professor Li Dung-fang, in administering East Turkestan.²⁰ Wu put the thesis into practice and introduced his repressive policies. He rejected to recognise the Uighur people as a distinct ethno-cultural community. Rather, Wu maintained that the Uighurs were part of the Chinese nation. He asserted that the linguistic difference between Mandarin and the Uighur language was due to the long-term separation between these two ensembles. Wu claimed that social and cultural ties between these two communities would be revived and flourished via teaching the Chinese language to the Turks of East Turkestan. According to him, an additional tool for the revival of the ties was to improve familial relations by marrying Turkic women and Chinese men. Another element was acknowledged by him as an official policy encouraging Chinese migrants to settle in East Turkestan. All these assimilationist policies were confronted by the Turks of East Turkestan, leading to another Turkic uprising in the province of Gulca in 1944.²¹ This rebellion resulted in the establishment of the second Republic of East Turkestan in October-November 1944. The Republic tried to preserve its existence under the shadow of the nationalist Chinese government until the communist revolution of 1949.²²

¹⁸ CLARKE, *Xinjiang*, p. 32.

¹⁹ The centuries-long dynastic period in China ended in 1911, when the Qing Dynasty was removed from power. In 1912, the Nationalist Party (*Kuomintang*) took over the power in China. Disputes between the nationalists and communists intensified in the 1920s, leading to a civil war. For more details, see: CLARKE, *Xinjiang*, pp. 40-120.

²⁰ KUL, “1948 Sonrası”, p. 31.

²¹ BENSON, Linda: *The Ili Rebellion: The Moslem Challenge to Chinese Authority in Xinjiang, 1944-1949*, M. E. Sharpe Inc, New York 1990, pp. 67-176; KUL, “1948 Sonrası”, pp. 33-34.

²² A political competition began between the nationalists and communists after the nationalists took up the reins of government in 1912. The competition turned into a violent conflict following the Northern

The PRC was established under the leadership of Mao Ze-dong following the communist revolution. The communist regime did not change the long-standing East Turkestan policy.²³ The regime regarded all Uighur demands for sovereign statehood or independence as threats to the national security of China. This was the main reason for the rejection of the proposal aimed at establishing a Soviet-style autonomous republic of Uighuristan in March 1951.²⁴ The communist administration adopted another autonomy arrangement for East Turkestan that was inspired by the Soviet nationalities policy. This arrangement recognised not only the Uighurs but also other 13 ethnic groups as the indigenous communities of East Turkestan. The Xinjiang Uighur Autonomous Region was established in October 1955 as an institutional reflection of this recognition.²⁵

The communist regime did not alter its assimilationist East Turkestan policy after the establishment of the self-ruling region. Administrative appointments in East Turkestan were filled with Han Chinese.²⁶ The regime stimulated hundreds of thousands of Han Chinese to migrate from Shanghai to East Turkestan, paving the way for changing

Expedition in 1927. The nationalists succeeded in safeguarding Taiwan, the Penghu Islands and other minor islands, but they failed to protect mainland China. The Chinese civil war ended on 1 October 1949, when the communist leader Mao Ze-dong proclaimed the establishment of the PRC. For more details, see: CLARKE, *Xinjiang*, pp. 37-71; DILLON, *Contemporary China*, pp. 12-18; BELLÉR-HANN, Ildikó: “Feudal Villains or Just Rulers? The Contestation of Historical Narratives in Eastern Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 31, No: 3, Year: 2012, pp. 311-325.

²³ KUL, “1948 Sonrası”, p. 35.

²⁴ MILLWARD, James: *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, Columbia University Press, New York 2007, pp. 242-244.

²⁵ STEELE, Liza and KUO, Raymond: “Terrorism in Xinjiang?”, *Ethnopolitics*, Volume: 6, No: 1, Year: 2007, p. 3; MILLWARD, *op. cit.*, p. 244.

²⁶ CHUNLI, Xia: “From Discourse Politics to Rule of Law: A Constructivist Framework for Understanding Regional Ethnic Autonomy in China”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 14, No: 4, Year: 2007, p. 412; MILLWARD, *op. cit.*, pp. 237-240.

the Turkic-dominated demographic structure of the region.²⁷ The regime intensified its assimilation policies with the Great Leap Forward Initiative, which was launched by Mao in the late 1950s. Such policies were preserved after the Great Proletariat Cultural Revolution, which was introduced by the communist administration in 1966. An armed conflict occurred in East Turkestan during this revolutionary movement that ended in 1976. The communist administration won the conflict, enabling it to introduce additional oppressive policies in East Turkestan, e.g. statutory and regulatory restrictions on holding religious and cultural ceremonies.²⁸

Deng Xiao-ping took over the power after Mao died in 1976. China witnessed crucial changes during the Deng era.²⁹ He was the first

²⁷ CLARKE, Michael: “The Problematic Progress of ‘Integration’ in the Chinese State’s Approach to Xinjiang, 1759 – 2005”, *Asian Ethnicity*, Volume: 8, No: 3, Year: 2007, p. 268; CLARKE, Michael: “China’s ‘War on Terror’ in Xinjiang: Human Security and the Causes of Violent Uighur Separatism”, *Terrorism and Political Violence*, Volume: 20, No: 2, Year: 2008, p. 278; MILLWARD, *op. cit.*, p. 252; CÔTÉ, Isabelle: “Political Mobilization of a Regional Minority: Han Chinese Settlers in Xinjiang”, *Ethnic and Racial Studies*, Volume: 34, No: 11, Year: 2011, p. 1858; CÔTÉ, Isabelle: “The Enemies within: Targeting Han Chinese and Hui Minorities in Xinjiang”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, pp. 137-140; ZANG, Xiaowei: “Uyghur Islamic Piety in Ürümchi, Xinjiang”, *Chinese Sociological Review*, Volume: 44, No: 4, Year: 2012, p. 88; PRIMIANO, Christopher: “Participatory Democracy and Competitive Elections as the Way Forward in Xinjiang”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 32, No: 4, Year: 2012, p. 545.

²⁸ CHOU, Bill: “The Change of China’s Rule in Xinjiang since the Early 1980s”, *Chinese Law & Government*, Volume: 45, No: 3, Year: 2012, pp. 3-5; MILLWARD, *op. cit.*, pp. 255-275.

²⁹ BARABANTSEVA, Elena: “The Politics of Everyday Ethnicity in China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 12, No: 3, Year: 2011, p. 359; BARTER, Shane: “‘Second-order’ Ethnic Minorities in Asian Secessionist Conflicts: Problems and Prospects”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, p. 124; BEAUD, Sylvie: “Being Han in a Multi-ethnic Region of the People’s Republic of China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 4, Year: 2014, p. 538; KUO, Kendrick: “Revisiting the Salafi-jihadist Threat in Xinjiang”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 32, No: 4, Year: 2012, pp. 529-530; QARLUQ, Abdureşit and MCMILLEN, Donald: “Towards a ‘Harmonious Society’? A Brief Case Study of the Post-

Chinese leader visiting the United States of America in 1979.³⁰ The Deng government loosened several restrictions on religious freedoms. The government re-introduced some important constitutional minority rights that had been removed from the Chinese Constitution during the Cultural Revolution, such as the right to education in minority languages, the right to protect and promote minority identities, the right to political and fiscal autonomy, etc.³¹

The PRC was expected to collapse after the dissolution of the Soviet Union in 1991. This expectation was not met, but the PRC established a hybrid model of economic governance after the Cold War that was built on socialist and capitalist cornerstones. However, the communist regime did not soften its East Turkestan policy.³² Instead, the

-
- liberation Settlement in Beijing of Uyghur Intellectuals and Their Relations with the Majority Society”, *Asian Ethnicity*, Volume: 12, No: 1, Year: 2011, p. 4.
- ³⁰ DAVIS, Elizabeth: “Uyghur Muslim Ethnic Separatism in Xinjiang, China”, *Asian Affairs: An American Review*, Volume: 35, No: 1, Year: 2008, p. 19; DORIAN, James, WIGDORTZ, Brett and GLADNEY, Dru: “Central Asia and Xinjiang, China: Emerging Energy, Economic and Ethnic Relations”, *Central Asian Survey*, Volume: 16, No: 4, Year: 1997, p. 467; FINLEY, Johanne: “Chinese Oppression in Xinjiang, Middle Eastern Conflicts and Global Islamic Solidarities among the Uyghurs”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 16, No: 53, Year: 2007, p. 642; SAUTMAN, Barry: “Preferential Policies for Ethnic Minorities in China: The Case of Xinjiang”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume: 4, No: 1-2, Year: 1998, p. 106.
- ³¹ CHOU, Bill: “Implementation Measures of China’s Xinjiang Policies”, *Chinese Law & Government*, Volume: 45, No: 4, Year: 2012, pp. 3-5; MILLWARD, *op. cit.*, pp. 266-277; CLARKE, Michael: “Xinjiang and China’s Relations with Central Asia, 1991-2001: Across the ‘Domestic-Foreign Frontier?’”, *Asian Ethnicity*, Volume: 4, No: 2, Year: 2003, p. 210; LUNDBERG, Maria and ZHOU, Yong: “Regional National Autonomy under Challenge: Law, Practice and Recommendations”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 293-294; HIERMAN, Brent: “The Pacification of Xinjiang: Uighur Protest and the Chinese State, 1988-2002”, *Problems of Post-Communism*, Volume: 54, No: 3, Year: 2007, p. 51.
- ³² KUZU, Burhan: “Doğu Türkistan Raporu ve İnsan Hakları İhlalleri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 6, No: 1-2, Year: 1998, pp. 46-48; Millward, *op. cit.*, pp. 331-334; BLANK, Stephen:

regime sustained and, more importantly, hardened its assimilation policies after the transfer of Hong Kong to the PRC in 1997 and China's accession to the World Trade Organisation in 2001. The communist regime tried to prevent Taiwan from exercising its sovereign statehood while seeking to eliminate all separatist movements in East Turkestan, Hong Kong and Tibet in accordance with its one-China policy.³³

The East Turkestan policy was not softened after Chinese President Xi Jin-ping embarked on the Belt and Road Initiative in 2013.³⁴

“Xinjiang and China's Security”, *Global Economic Review*, Volume: 32, No: 4, Year: 2003, pp. 121-125; MACKERRAS, Colin: “Xinjiang in 2013: Problems and Prospects”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 2, Year: 2014, pp. 247-248.

³³ This study only examines the East Turkestan policy of the PRC. The Chinese policies towards Taiwan, Tibet and Hong Kong are excluded from the scope of this article. These regions share cultural, linguistic or historical ties with mainland China. Similar ties are not in place between China and East Turkestan. For all important details on the Taiwan, Tibet and Hong Kong policies of the PRC, see: ZHOU, Yong: “Legal Predicament of Combining ‘Regional’ and ‘National’ Autonomy: A Group Rights Perspective”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 329-348; DILLON, *Contemporary China*, pp. 168-198; LUNDBERG, Maria: “Regional National Autonomy and Minority Language Rights in the PRC”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 399-422; WANG, Shuping: “The People's Republic of China's Policy on Minorities and International Approaches to Ethnic Groups: A Comparative Study”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 11, No: 1-2, Year: 2004, pp. 159-185; KUO, Lily and YU, Verna: “China Passes Controversial Hong Kong National Security Law”, *The Guardian*, 30 June 2020, accessed at <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/30/china-passes-controversial-hong-kong-national-security-law>, accessed on 07.11.2020.

³⁴ During Deng's *de facto* leadership period, the Presidency of the PRC was taken by Ye Jian-ying (1978-1983), Li Xian-nian (1983-1988) and Yang Shang-kun (1988-1993). The Presidency was then turned into an active position and represented by Jiang Ze-min (1993-2003) and Hu Jin-tao (2003-2013). Xi Jin-ping, who became president in 2013, is the current leader of the PRC. For more details, see: SAUTMAN, Barry: “Self-representation and Ethnic Minority Rights in China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 2, Year: 2014, pp. 174-196; RYONO, Angel and

This initiative intends to engender a new trade route enabling the transportation of Chinese goods to European and other regional/international markets. Urumqi, the regional capital of East Turkestan, is acknowledged as one of the most significant cities by the new trade route, increasing the geostrategic importance of East Turkestan.³⁵ The geostrategic significance of East Turkestan is realised by the communist regime, which increases the number of its repressive policies towards the Uighur people and other Turkic minority communities to maintain its authority over the region.³⁶ All these policies violate many basic human rights and freedoms recognised and set out not only by regional and international legal documents but also by domestic constitutional articles or provisions. The following section examines all systematic violations in depth.

III. HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN EAST TURKESTAN

Various studies have classified human rights into different categories since the 1700s.³⁷ Georg Jellinek proposes one of such

GALWAY, Matthew: "Xinjiang under China: Reflections on the Multiple Dimensions of the 2009 Urumqi Uprising", *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, pp. 235-255.

³⁵ MARSHALL, Tim: *Prisoners of Geography: Ten Maps that Tell You Everything about the World*, Simon and Schuster, New York 2015, p. 52.

³⁶ FAROOQ, Umar: "Chinese Uighurs Defy Ramadan Ban", *Al Jazeera*, 5 July 2014, accessed at <https://www.aljazeera.com/in-depth/features/2014/07/chinese-uyghurs-defy-ramadan-ban201474711251-07552-.html>, accessed on 07.11.2020.

³⁷ It is possible to classify human rights by taking into consideration their main subjects. This classification generates three main categories, physical freedoms, conceptual freedoms and collective freedoms. Human rights would be classified into two categories by considering who is able to exercise them, namely individual rights and collective rights. Another doctrinal approach classifies human rights into four categories by taking into account historical developments, (i) first generation rights, (ii) second generation rights, (iii) third generation rights and (iv) fourth generation rights. For more details on the classification models of human rights, see: UYGUN, Oktay: *Devlet Teorisi*, 6. Ed., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019, p. 497; GEMALMAZ, Semih: *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun*

categories that is recognised and widely supported by numerous scholars. Jellinek classifies human rights into three main categories, namely negative status rights (*status negativus*), positive status rights (*status passivus*) and active status rights (*status activus*).³⁸ Negative status rights are those that are not subjected to any actions of individuals, groups or sovereign states. These rights impose a negative duty on others that is a duty to do nothing or not interfere.³⁹ Some examples of negative status rights would be listed as follows: the freedom of thought and expression, the freedom of speech, the freedom of movement and the freedom of peaceful assembly.⁴⁰ Positive status rights are those that oblige others to provide benefits.⁴¹ These rights place a positive duty on others that is a duty to offer something or act in a certain way.⁴² The right to free schooling, the right to free healthcare, the right to social security and the right to work are some examples of positive status rights.⁴³ Active status rights are those enabling individuals to take part in the administration of main state organs, including legislative and executive bodies.⁴⁴ The right

Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, İstanbul 2007, pp. 1437-1453; GÖZLER, Kemal: *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa 2017, pp. 151-164; UYGUN, Oktay: “İnsan Hakları Açısından Yeni Anayasa Çalışmaları”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 2, No: 1, Year: 2008, pp. 323-335.

³⁸ GÜNGÖREN-BULGAN, Birden: *Georg Jellinek'in Hak ve Devlet Kuramı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, pp. 44-100.

³⁹ ALEXY, Robert: *A Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, Oxford 2002, pp. 163-173; VINCENT, Andrew: *The Politics of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2010, pp. 132-134.

⁴⁰ ANAYURT, Ömer: *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, Kazancı Yayınları, İstanbul 1998, p. 69; KAPANİ, Münci: *Kamu Hürriyetleri*, 5. Ed., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, p. 6; GÖZÜBÜYÜK, Şeref: *Anayasa Hukuku*, 6. Ed., Turhan Yayınları, Ankara 1998, p. 166.

⁴¹ GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 10. Ed., Ekin Yayınları, Bursa 2018, p. 411.

⁴² BULUT, Nihat: *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2009, pp. 8-33; TANÖR, Bülent: *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, May Yayınları, İstanbul 1978, pp. 5-24.

⁴³ ALGAN, Bülent: *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, pp. 10-70; GÖZLER, Kemal: *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 24. Ed., Ekin Yayınları, Bursa 2019, p. 112.

⁴⁴ GÖZÜBÜYÜK, *op. cit.*, p. 151.

to stand for elections, the right to vote and the right to found political parties are just some examples of active status rights.⁴⁵

The PRC is a socialist state run by a single party, the Communist Party of China (*Zhōngguó Gōngchǎndǎng*, CPC). The authoritarian CPC imposes numerous restrictions on the use of democratic rights of political participation not only in East Turkestan but also in all Chinese provinces. Free and fair elections are not held for legislative seats. Similarly, direct or competitive elections are not held for national executive leaders. The CPC dominates all state organs while it is impossible for other political circles or groups to hold public offices. This anti-democratic Chinese attitude is expressed by various prestigious civil society organisations. According to a recent report prepared by Freedom House, China is not a free country where free and fair elections would take place. It is a country where individuals do not have the right to organise in different political parties or alliances. The one-party system rigorously suppresses the establishment and development of any organised political opposition.⁴⁶

Another recent report prepared by the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) reaches a similar conclusion. According to the report, China is one of the most anti-democratic countries in the world. The report underlines that free and fair elections are among the main cornerstones of contemporary democracies. However, it is unlikely to hold such elections in today's China. The report urges the CPC to construct a multi-party constitutional system that would ultimately create a democratic China.⁴⁷ Identical opinions are expressed by the Economist Intelligence Unit (EIU). A recent EIU report recognises China as an authoritarian country. It is at the 153rd rank out of the 165 sovereign states surveyed, close to the bottom of the EIU global democracy rankings.⁴⁸

⁴⁵ KAPANİ, *op. cit.*, p. 6.

⁴⁶ FREEDOM HOUSE: *Freedom in the World 2020: A Leaderless Struggle for Democracy*, Freedom House Publication Office, Washington 2020, pp. 2-20.

⁴⁷ IDEA: *The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise*, IDEA Publication Office, Stockholm 2019, pp. 2-3.

⁴⁸ EIU: *Democracy Index 2019*, Economist Publication Office, London 2019, pp. 6-7.

All these reports demonstrate that the communist Chinese administration is an authoritarian regime imposing several restrictions on the exercise of active status rights across all fronts in China. This study pays attention to the violations of negative and positive status rights that have been committed only in East Turkestan rather than analysing the infringements of active status rights in all Chinese provinces.

A. Violations of Negative Rights in East Turkestan

Fair trials are the way to preclude miscarriages of justice. They are a fundamental part of a just society. Individuals who are accused of crimes are expected to have their innocence or guilt determined by an effective and fair legal process. Such a process would safeguard defendants and suspects. It would also make societies stronger and safer. Victims are unlikely to have confidence that justice would be done in the absence of fair trials. In order to ensure fair trials, sovereign states provide their citizens who are charged with crimes or who are involved in other legal disputes with the right to a fair trial. This right guarantees a fair and public hearing by an independent and impartial court within a reasonable time. The right to a fair trial is recognised by Article 6 of the European Convention on Human Rights (ECHR), Article 47 of the European Union Charter of Fundamental Rights and many other domestic, regional and international legal documents.⁴⁹

⁴⁹ For those domestic constitutions recognising the right to a fair trial, see: <https://www.legislation-line.org/topics/topic/8>, accessed on 07.11.2020. For those official documents of the United Nations (UN) that include several provisions on the right to a fair trial, see: <https://www.legislationline.org/internationalstandards/section/international-standards/topic/8/-organisation/2>, accessed on 07.11.2020. For those official texts of the Council of Europe (CoE) that involve some articles or provisions on the right to a fair trial, see: <https://www.legislationline.org/internationalstandards/section/international-standards/topic/8/organisation/4>, accessed on 07.11.2020. For those official sources of the Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) that include some provisions on the right to a fair trial, see: <https://www.legislationline.org/internationalstandards/section/international-standards/topic/8/organisation/3>, accessed on 07.11.2020.

The Turkic communities of East Turkestan cannot exercise the internationally-recognised right to a fair trial. This right is abused by the communist Chinese administration, leading to devastating social consequences. Numerous Turks living in East Turkestan have been detained and imprisoned on the grounds of religious extremism or secessionism in recent years.⁵⁰ The detentions and arrests are carried out in the absence of certain evidence. The detainees or arrestees are not allowed to get legal advice or to exercise their right to legal representation. It is almost impossible for them and their families to find out certain reasons for detentions or arrests.⁵¹

The Turks who are suspected or accused of the crime of “*leaking state secrets*” or “*endangering state security*” are rejected to receive legal advice or aid when they are investigated, prosecuted and tried in courts.⁵² According to Article 37 of the Chinese Criminal Procedure Act (CCPL), “*where a defense lawyer files a request during the period of criminal investigation for a meeting with a criminal suspect in custody who is suspected of compromising national security, terrorist activities, or extraordinarily significant bribery, the meeting shall be subject to the permission of the criminal investigation authority.*” This provision empowers investigative authorities to prevent lawyers from accessing to their clients who are accused of extremism, separatism and terrorism.⁵³ Another provision damaging the right to a fair trial is set out in Article 69 CCPL, under which it is possible to hold detainees up to 30 days until the approval or disapproval of arrests by the Chinese People’s Procuratorate. The approved arrests that come after long detention periods are followed by official investigations taking months, and even years, for public authorities to conduct and conclude. Similar long periods are recorded during trial processes that would sometimes take seven years.⁵⁴ Some recent WUC reports provide concrete evidence demonstrating that the

⁵⁰ HRW: *Eradicating Ideological Viruses: China’s Campaign of Repression Against Xinjiang’s Muslims*, HRW Publication Office, London 2018, pp. 27-47.

⁵¹ WUC: *2016 Report on Human Rights Violations in East Turkestan*, WUC Publication Office, Munich 2016, p. 10.

⁵² HRW, *op. cit.*, pp. 28-30.

⁵³ WUC, *Parallel Submission*, p. 1.

⁵⁴ HRW, *op. cit.*, pp. 31-34.

investigations of alleged crimes committed by the Turks have taken more than three years.⁵⁵

Amending the CCPL is a requirement for eliminating torture-related human rights abuses. The CCPL is not consistent with the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (UNCAT). The CCPL does not prevent law enforcement agencies and judicial authorities from persecuting detainees and arrestees. These agencies and authorities are entitled to preclude lawyers from accessing to suspects charged with extremism, separatism and terrorism. This circumstance enables the agencies and authorities to use cruel methods, including torture and other inhuman treatments, in collecting evidence. It is possible for the agencies and authorities to use forced confessions at trial.⁵⁶ According to some reports examining human rights abuses in East Turkestan, many prominent Turks have been sentenced to life or long imprisonment on the grounds of forced confessions, including Abdukiram Abduweli, İlham Tohti, Shohret Tursun, Mirzahid Amanullah Shahyari and Noor-ul-Islam Sherbaz.⁵⁷

⁵⁵ WUC, *Parallel Submission*, p. 1.

⁵⁶ DENYER, Simon: “Former Inmates of China’s Muslim ‘Re-education’ Camps Tell of Brainwashing, Torture”, *The Washington Post*, 17 May 2018, accessed at https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/former-inmates-of-chinas-muslim-re-education-camps-tell-ofbrainwashing-torture/2018/05/16/32b330e8-5850-11e8-8-b9245fdd7aaef3c_story.html, accessed on 07.10.2020; DOU, Eva, PAGE, Jeremy and CHIN, Josh: “China’s Uighur Camps Swell as Beijing Widens the Dragnet”, *The Wall Street Journal*, 17 August 2018, accessed at <https://www.wsj.com/articles/chinas-uighur-camps-swell-as-beijingwidens-the-dragnet-153453489-4>, accessed on 07.11.2020; HUANG, Keira: “Detained Uighur Economist İlham Tohti Denied Food for Ten Days, Lawyer Says”, *South China Morning Post*, 27 June 2014, accessed at <https://www.scmp.com/news/china/article/154133-5/detained-uygureconomistilham-tohti-denied-food-10-days-custody-lawyer>, accessed on 07.11.2020.

⁵⁷ AI: *China: Where are They? / Time for Answers about Mass Detentions in the Xinjiang Uighur Autonomous Region*, AI Publication Office, London 2018, pp. 14-19; HRW, *op. cit.*, pp. 30-35.

The Chinese Counter-Terrorism Law (CCTL) is another act causing numerous human rights abuses in East Turkestan.⁵⁸ Article 3 CCTL defines “terrorism” and “terrorist activities” broadly, leading to curbs on the freedom of religion.⁵⁹ This freedom is a fundamental right protecting the conscience of individuals. It permits all individuals to think, express and act upon their own religious beliefs.⁶⁰ The freedom of religion is recognised by several treaties and other international legal documents.⁶¹ It is also secured and set out by Article 36 of the Chinese Constitution. However, many policies of the communist Chinese regime enforced in East Turkestan are not compatible with this constitutional provision.⁶²

⁵⁸ CLARKE, Michael: “Widening the Net: China’s Anti-terror Laws and Human Rights in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region”, *The International Journal of Human Rights*, Volume: 14, No: 4, Year: 2010, pp. 542-558; FENG, Emily: “Uighur Children Fall Victim to China Anti-Terror Drive”, *Financial Times*, 10 July 2018, accessed at <https://www.ft.com/content/f0d3223a-7f4d-11e8-bc55-50daf11b720d>, accessed on 07.11.2020.

⁵⁹ AI, *China: Where*, p. 20; HRW, *op. cit.*, pp. 20-24; WUC: *2016 Human Rights Situation in East Turkestan: Annual Report*, WUC Publication Office, Munich 2017, pp. 10-11.

⁶⁰ ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 15. Ed., Yetkin Yayıncılık, Ankara 2014, p. 80.

⁶¹ For some provisions on the international recognition of this freedom, see: Article 9 ECHR, Article 18 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), Article 18 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Article 14/2 of the UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC), Article 13/3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), Article 5/d-vii of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD), Article 12/4 of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CPMW) and Paragraphs 4-5 of the UN Human Rights Committee (HRC) General Comment No. 22.

⁶² It is possible to restrict the exercise of basic rights and freedoms in accordance with the principle of proportionality. This principle would allow state organs to restrict the exercise of fundamental rights and freedoms if the restriction concerned were feasible, necessary and rational. For more details on the principle, see: YÜKSEL, Metin: *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara

The communist administration of East Turkestan introduced a regulation aimed at implementing CCTL articles in the autonomous region on 29 July 2016. Many religious practices are considered terrorist activities under Article 7 of this regulation, resulting in a massive crackdown on the freedom of religion.⁶³ Another regulation seeking to prevent religious extremism was adopted in 2017.⁶⁴ This regulation prohibits several religious practices in the name of combating religious extremism.⁶⁵ According to the regulation, the following acts would render Muslims religious extremists: (i) wearing face veils; (ii) growing beards; (iii) bearing symbols of extremification, such as crescent moon necklaces; (iv) disseminating information with extremist content, e.g. text messages including Islamic verses or hadiths; and (v) visiting Muslim-majority countries, such as Indonesia, Malaysia, Pakistan, Saudi Arabia and Turkey.⁶⁶ It is also banned under the regulation to give newborns 29 Islamic names, e.g. Arafat, Hajj, Islam, Jihad, Medina and Muhammad.⁶⁷

2002; Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

⁶³ WUC, *Parallel Submission*, p. 2.

⁶⁴ HRW, *op. cit.*, pp. 71-74.

⁶⁵ WUC, *2016 Human Rights Situation*, pp. 11-12.

⁶⁶ GREER, Tanner: “48 Ways to Get Sent to a Chinese Concentration Camp”, *Foreign Policy*, 13 September 2018, accessed at <https://foreignpolicy.com/2018/09/13/48-ways-to-get-sent-to-a-chineseconcentration-camp/>, accessed on 07.11.2020.

⁶⁷ FERNANDEZ, Javier: “China Bans ‘Muhammad’ and ‘Jihad’ as Baby Names in Heavily Muslim Region”, *The New York Times*, 25 April 2017, accessed at <https://www.nytimes.com/2017/04/25/world/asia/chinaxinjiang-ban-muslim-names-muhammad-jihad.html>, accessed on 07.11.2020;

JOHNSON, Ian: “How the State Co-opting Religion in China”, *Foreign Affairs*, 7 October 2016, accessed at <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/-2019-01-07/how-state-co-opting-religion-china>,

accessed on 07.11.2020; SHEPHERD, Christian: “China Tightens Regulation of Religion to ‘Block Extremism’”, *Reuters*, 7 September 2017, accessed at <https://www.reuters.com/article/-us-china-religion/china-tightens-regulation-of-religion-to-block-extremism-idUSKCN1BI1IH>,

accessed on 07.11.2020; UHRP: *Ideological Transformation: Records of Mass Detention from Qaraqash, Hotan*, UHRP Publication Office, Washington 2020, pp. 9-11.

The communist Chinese administration operates “*political indoctrination camps*”, called “*re-education centres*”, for those who have contravened the aforementioned regulations. Numerous Turks have been detained in these camps since 2014.⁶⁸ They are detained indefinitely in

⁶⁸ Political indoctrination camps, which are defined as “re-education centres” by the Chinese administration, were first constructed in 2014. The number of camps dramatically increased after Chen Quan-guo was appointed as the CPC Secretary-General of East Turkestan. After his appointment, Quan-guo introduced many repressive assimilation policies akin to those the Secretary-General implemented during his previous Tibet mission. Quan-guo regarded the Buddhist Tibetians as potential terrorists threatening the territorial integrity of China, stimulating him to introduce oppressive policies, including the closure of many Buddhist monestaries and the arrest of many Buddhist monks. Quan-guo embraces a similar standpoint in East Turkestan, where he considers Islamic and Turkic identities as threats to the national security of the PRC. The Secretary-General adopts repressive policies aimed at extinguishing Islamic and Turkic characteristics. All these policies are endorsed by Xi Jin-ping, who supports the existence of the political indoctrination camps. There is no certain information about the number of detainees in the camps. According to the UN, there are more than one million Muslims in the camps. Some civil society organisations, such as Amnesty International and Human Rights Watch, believe that the number of detainees in the camps is much higher than that declared by the UN. For more details, see: HODDIE, Matthew: “Tibet and the Segment-state Hypothesis”, *Ethnopolitics*, Volume: 13, No: 1, Year: 2014, pp. 67-85; ODGAARD, Liselotte and NIELSEN, Thomas: “China’s Counterinsurgency Strategy in Tibet and Xinjiang”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 23, No: 87, Year: 2014, pp. 535-555; WELLENS, Koen: “Negotiable Rights? China’s Ethnic Minorities and the Right to Freedom of Religion”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 433-454; MAIZLAND, Lindsay: “China’s Repression of Uighurs in Xinjiang”, *Council on Foreign Relations*, 30 June 2020, accessed at <https://www.cfr.org/background/chinas-repression-uighurs-xinjiang>, accessed on 07.11.2020; WANG, Maya: “More Evidence of China’s Horrific Abuses in Xinjiang”, *HRW*, 20 February 2020, accessed at <https://www.hrw.org/news/2020/02/20/more-evidence-chinas-horrific-abuses-xinjiang>, accessed on 07.11.2020; WEN, Philip and AUYEZOV, Olzhas: “Tracking China’s Muslim Gulag”, *Reuters*, 29 November 2018, accessed at <https://www.reuters.com/investigat-es/special-report/muslims-campschina/>, accessed on 07.11.2020; ZENZ, Adrian: “Xinjiang’s Re-education and Securitization Campaign:

the camps without charge.⁶⁹ Detentions are indeed extra-legal, with no legal representation permitted throughout the incarceration process.⁷⁰ Detainees are forced to undergo indoctrination classes. It is impossible for them to criticise the communist administration.⁷¹ Rather, they are obliged to memorise all CPC slogans and to chant them for hours every day.⁷² No sufficient food is provided to the detainees who are housed in extra small rooms with many other Muslim inmates.⁷³ The use of Uighur or other Turkic dialects is banned in the camps, where all detainees are forced to learn the Chinese (Mandarin) language, Chinese culture and history.⁷⁴ It is forbidden for the Turks to practice their Islamic faiths in

Evidence from Domestic Security Budgets”, *The JamesTown Foundation*, 5 November 2018, accessed at <https://jamestown.org/program/xinjiangs-re-education-and-securitization-campaign-evidence-from-domestic-security-budgets/>, accessed on 07.11.2020; WONG, Chun: “China’s Hard Edge: The Leader of Beijing’s Muslim Crackdown Gains Influence”, *The Wall Street Journal*, 7 April 2019, accessed at <https://www.wsj.com/articles/-chinas-hard-edge-the-leader-of-beijings-muslim-crackdown-gains-influence-115-54655886>, accessed on 01.08.2020.

⁶⁹ For the reports concerned, see: AI, *China: Where*; HRW, *op. cit.* For those Uighur-specific reports examining human rights abuses in East Turkestan, see: WUC, *2016 Report*; WUC, *2016 Human Rights Situation*; WUC: *Internment Camps*, WUC Publication Office, Munich 2020.

⁷⁰ WUC, *Parallel Submission*, p. 7.

⁷¹ HRW, *op. cit.*, pp. 37-38.

⁷² BEQUELIN, Nicholas: “Mesut Ozil’s Free Speech on China must be Preserved, Even if Arsenal Stay Silent”, *Inews*, 17 December 2019, accessed at <https://inews.co.uk/opinion/mesut-ozils-free-speech-on-china-must-be-preserved-even-if-arsenal-stay-silent-376087>, accessed on 07.11.2020; HRW, *op. cit.*, pp. 35-42.

⁷³ BUCKLEY, Chris: “China is Detaining Muslims in Vast Numbers. The Goal: ‘Transformation.’”, *The New York Times*, 8 September 2018, accessed at <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/asia/china-uighur-muslim-detention-camp.html>, accessed on 07.11.2020; SHIH, Gerry: “China’s Mass Indoctrination Camps Evoke Cultural Revolution”, *AP News*, 18 May 2018, accessed at <https://apnews.com/6e1512-96fb194f85ba69a8babd9-72e4b/China%E2%80%99smassindoctrinationcampsevoke-Cultural-Revolution>, accessed on 07.11.2020.

⁷⁴ AI, *China: Where*, pp. 13-17; BEQUELIN, Nicholas: “Mesut Ozil’s Uyghur Post: 10 Things You Need to Know about China’s Xinjiang Crisis”, *AI*, 18 December 2019, accessed at

the camps, where they are obliged to pledge allegiance to the Chinese President, Xi Jin-ping.⁷⁵ Those who disobey the rules of the camps are subjected to torture and other inhuman treatments, e.g. placing in handcuffs or ankle cuffs for long periods and waterboarding.⁷⁶ Besides, the number of deaths in the camps increases. Muhammad Salih Hajim, a prominent religious figure in East Turkestan, died in custody in January 2018 at the age of 82.⁷⁷ Ayhan Memet, the mother of WUC President Dolkun Isa, died in a camp in May 2018 at the age of 78.⁷⁸ According to a report prepared in June 2018, 26 detainees died in a camp in the prefecture of Hotan.⁷⁹

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/-2019/12/ozils-uyghur-post10thin-gs-you-need-to-know-about-chinas-xinjiang-crisis/>, accessed on 07.11.2020.

⁷⁵ HRW, *op. cit.*, pp. 37-38.

⁷⁶ DOOLEY, Ben: “‘Eradicate the Tumors’: Chinese Civilians Drive Xinjiang Crackdown on Separatism”, *Japan Times Online*, 26 April 2018, accessed at <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/04/26/asia-pacific/eradicate-tumors-chinese-civilians-drive-xinji-ang-crack-down-separatism>, accessed on 07.11.2020; GRIFFITHS, James: “Report: China Still Harvesting Organs from Prisoners on a Massive Scale”, *CNN*, 25 June 2016, accessed at <https://edition.cnn.com/2016/06/23/asia/china-organharvesting/index.html>, accessed on 07.11.2020; THUM, Rian: “What Really Happens in China’s ‘Re-education’ Camps”, *The New York Times*, 7 August 2018, accessed at <https://www.nytimes.com/2018/05/15/opinion/china-re-educationcamps.html>, accessed on 07.11.2020.

⁷⁷ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Muslim Scholar Dies in Chinese Police Custody”, *Radio Free Asia*, 1 January 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/scholar-death-01292018180427-.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, pp. 7-8.

⁷⁸ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Exile Group Leader’s Mother Died in Xinjiang Detention Center”, *Radio Free Asia*, 2 July 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/mother-07022018164214.html>, accessed on 07.11.2020.

⁷⁹ HOSHUR, Shohret: “More than Two Dozen Uyghurs from One Xinjiang County Perished in Re-education Camps”, *Radio Free Asia*, 27 June 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/deaths062720181416-05.html>, accessed on 07.11.2020.

Many other policies restricting the freedom of religion are pursued in East Turkestan.⁸⁰ Numerous Turkestan mosques have been destroyed on security grounds since 2016.⁸¹ The communist administration has not allowed those Turks under the age of 18 to enter mosques or to participate in religious activities since 2017.⁸² Those above the age of 18 are permitted to practice their faiths only in the places of worship authorised by the communist regime.⁸³ Imams of these authorised places are selected by the regime and heavily scrutinised.⁸⁴ The rules to be obeyed in these places are set by the regime, which regularly monitors the places.⁸⁵ The regime brings prosecutions against

⁸⁰ CHARBONNEAU, Louis: “China Again in UN Hotseat Over Xinjiang Abuses”, *HRW*, 6 March 2020, accessed at <https://www.hrw.org/news/2020/03/06/china-again-un-hotseat-overxinjiang-ngabuses>, accessed on 07.11.2020.

⁸¹ For a detailed analysis of the demolition process, see SINTASH, Bahram: *Demolishing Faith: The Destruction and Desecration of Uyghur Mosques and Shrines*, UHRP Publication Office, Washington 2019; HOSHUR, Shohret “Under the Guise of Public Safety, China Demolishes Thousands of Mosques”, *Radio Free Asia*, 19 December 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/under-the-guise-of-public-safety1-2192016140127.html>, accessed on 07.11.2020.

⁸² HIATT, Fred: “In China, Every Day is Kristallnacht”, *The Washington Post*, 3 November 2019, accessed at <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/11/03/china-every-day-is-kristallnacht/>, accessed on 07.11.2020; WUC, *2016 Human Rights Situation*, pp. 5-7.

⁸³ BOLIEK, Brooks: “Chinese Government Sends Religious Monitors to Xinjiang’s Hotan”, *Radio Free Asia*, 24 October 2016, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/the-chinese-government-sends-1024201614-2604.html>, accessed on 07.11.2020; HRW, *op. cit.*, pp. 71-74; LONG, Qiao: “China Clamps Down on ‘Underage Religion’ among Muslim Uyghurs”, *Radio Free Asia*, 30 October 2014, accessed at <https://www.rfa.org/eng-lish/news/uyghur/underage-10302014120731.html>, accessed on 07.11.2020.

⁸⁴ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Imam, Farmers Sentenced for Illegally Practicing Religion in China’s Xinjiang”, *Radio Free Asia*, 16 March 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/uyghur-imam-farmers-sentenced-for-illegally-practicing-religion-in-chinas-xinjiang03162016112-010.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 3.

⁸⁵ JOHNSON, Ian: “China Seeks Tighter Grip in Wake of a Religious Revival”, *The New York Times*, 7 October 2016, accessed at

those who do not obey the rules.⁸⁶ Albukiram Abduveli, Eli Yasin, Qamber Amber, Horigul Nais, Memet Sidiq, Memet Réhim and Abdusemet Qarihazi are among those Turks convicted and imprisoned by the regime for their religious practices inconsistent with the rules.⁸⁷

The communist regime imposes heavy restrictions upon the Turks in the holy month of Ramadan. The regime monitors all religious sites and ceremonies throughout the month.⁸⁸ It distributes several brochures and pamphlets that demonstrate the religious practice of fasting as an unhealthy practice. Fasting is almost impossible for those civil servants working in East Turkestan and those ordinary citizens under the age of 18 because they are regularly questioned by the communist authorities about their religious habits.⁸⁹ Law enforcement agencies have detained numerous prominent Turks to prevent them from criticising the Ramadan policy of the regime in recent years, e.g. Tursunjan Hezim, Tursunjan Muhemmet Marshal, Memet Turghun Abdulla, Ekbar Eset and Memetjan Abdulla. These Turks have been sentenced to imprisonment for their critical expressions over the policy.⁹⁰

<https://www.nytimes.com/2019/12/21/opinion/sunday/chinasreligionxi.html> accessed on 07.11.2020; SULAIMAN, Eset: “Controls on Uyghur Villages, Mosques Continue into New Year”, *Radio Free Asia*, 6 January 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/control01062016-160604.html>, accessed on 07.11.2020.

⁸⁶ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Woman Handed 10-Year Prison Term over Headscarf Claim”, *Radio Free Asia*, 19 September 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/headscarf-09192017174307.html>, accessed on 07.11.2020.

⁸⁷ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Given 7-Year Prison Term for Viewing Muslim Film”, *Radio Free Asia*, 9 May 2016, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/film-05092016151441.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 3.

⁸⁸ WUC, *2016 Human Rights Situation*, p. 9.

⁸⁹ HOJA, Gulchehra: “Chinese Authorities Question Students in Xinjiang about Religious Habits”, *Radio Free Asia*, 15 August 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/chinese-authoritiesquestionstudents08152016161405.html>, accessed on 07.11. 2020; HRW, *op. cit.*, p. 72.

⁹⁰ WUC, *Parallel Submission*, p. 4.

The freedom of expression is another negative right violated by the Chinese administration in East Turkestan.⁹¹ This freedom allows individuals to hold opinions and express them freely without interference by public authorities.⁹² It is recognised and set out by Article 41 of the Chinese Constitution. However, some policies pursued by the communist regime in East Turkestan have led to numerous violations concerning this constitutionally-recognised right in recent years.

Minority communities are entitled to protect and promote their ethno-cultural characteristics in accordance with Articles 4/3, 119, 121 and 122 of the Chinese Constitution. However, it is almost impossible to exercise these minority rights in East Turkestan. Many websites aimed at protecting and promoting ethno-cultural Turkic features have been shut down by the communist regime. The administrators of these websites have been imprisoned on charges of “*endangering state security*” or “*harming ethnic unity*”.⁹³

Ilham Tohti, a well-known Uighur professor of economics, founded the website “*Uighurbiz.net*” to develop conciliation between the Chinese people and Turkic communities. This foundation was the main reason for the arbitrary deprivation of his liberty in January 2014, when he was arrested by the communist regime. Tohti was tried in September

⁹¹ This negative right is recognised and set out by a significant number of international and regional documents, including Article 19 UDHR, Article 19 ICCPR, Article 5/d-viii ICERD, Article 10 ECHR, Article 9 of the African Charter on Human and Peoples’ Rights (ACHPR), Article 13 of the American Convention on Human Rights (ACHR) and HRC General Comment No. 10.

⁹² KARAN, Ulaş: *İfade Özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi 2*, MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara 2018, p. 6; YAYLA, Atilla: “İfade Hürriyeti Nedir, Ne Değildir”, *Liberal Düşünce*, Volume: 19, No: 73-74, Year: 2014, p. 139.

⁹³ LONG, Qiao: “China Shuttters Uyghur Websites for ‘Harming Ethnic Unity’”, *Radio Free Asia*, 27 January 2016, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/china/china-uyghur01272016122318.html>, accessed on 07.11.2020; RAJAGOPALAN, Megha: “This is What a 21st-Century Police State Really Looks Like”, *BuzzFeed*, 17 October 2017, accessed at <https://www.buzzfeed-news.com/article/meghara/the-police-state-of-the-future-is-already-here>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 4.

2014 and convicted of “*inciting separatism*”. He was sentenced to life in prison. It was unlikely for Tohti’s lawyers to meet him during his first six-month detention period. The prosecutor of the *Tohti* case did not provide the defence team with complete evidence. The requested witnesses of the team were not permitted to testify, violating Tohti’s right to a fair trial.⁹⁴

Gheyret Niyaz, a prestigious Uighur journalist, was arrested in 2010 after criticising the assimilationist policies of the communist regime towards the Turks of East Turkestan. He was sentenced to 15 years in prison on the grounds of “*endangering state security*”.⁹⁵ Nijat Azar, Dilshat Perhat and Nureli Obul published similar articles on the websites “*Selkin*” and “*Diyarim*”. They were given ten-, five- and three-year prison sentences respectively for “*threatening national security*”.⁹⁶

Abdurehim Heyit is a prominent Uighur folk poet, who composes songs aimed at protecting and promoting ethno-cultural Uighur characteristics. The communist authorities detained Heyit in April 2017 in connection with his song “*Forefathers*”, which was regarded by the authorities as a song inciting separatism. This song was indeed approved to be performed by the communist regime before the detention. Nevertheless, Heyit was sentenced to 8 years in prison for separatism in 2018.⁹⁷ It was reported by several media outlets in February 2019 that Heyit had died in custody. Not long after, the Turkish Ministry of Foreign Affairs made a written statement calling on the PRC to answer whether Heyit passed away or not. The PRC was also asked by the statement to end its assimilationist policies towards the Uighurs and other Turkic communities.⁹⁸ The communist regime responded to the Turkish

⁹⁴ AI, *China: Where*, p. 11; WUC, *2016 Human Rights Situation*, pp. 14-15.

⁹⁵ WUC, *Parallel Submission*, p. 4.

⁹⁶ WUC, *2016 Human Rights Situation*, p. 4.

⁹⁷ KÜBRA, Hatice: “Uygur Türkleri Yalnız Değil Mi?”, *İnternet Haber*, 13 February 2019, accessed at <https://www.internethaber.com-uygur-turkleri-yalniz-degil-mi-2000605y.html>, accessed on 07.11.2020.

⁹⁸ ERGAN, Uğur: “Çin’e Ozan Heyit Tepkisi”, *Hürriyet*, 12 February 2019, accessed at <https://www.hurri-yet.com.tr/dunya/cine-ozan-heyit-tepkisi-41113794>, accessed on 07.11.2020.

statement and released a video justifying that Heyit was alive. It was subsequently reported that Heyit was released and under home arrest.⁹⁹

The communist security forces violently suppress those peaceful protests criticising the assimilationist Chinese policies in East Turkestan.¹⁰⁰ The security forces have opened fire on ordinary Turks trying to exercise their freedom of peaceful assembly in recent years, leading to civilian casualties in Uighur-majority cities (e.g. Awat, Bugur and Kucha).¹⁰¹ The freedom of peaceful assembly is recognised not only by democratic constitutions, this negative right is also set out by various international and regional legal texts.¹⁰² It is unlikely for the Turks of East Turkestan to enjoy this internationally-recognised right.¹⁰³ The Chinese Penal Code (CPEC) includes some provisions allowing judicial organs to punish the organisers of peaceful demonstrations. In accordance

⁹⁹ BAĞ, Mustafa: “Çin’den Türkiye’nin Doğu Türkistan Açıklamasına Tepki: Umarız Yanlış ile Doğruyu Ayırabilirler”, *Euronews*, 12 February 2019, accessed at <https://tr.euronews.com/2019/02/11/cin-den-turkiye-nin-uygur-ile-ilgili-aciklamasina-tepki-geldi>, accessed on 07.11.2020.

¹⁰⁰ AI, *China: Where*, p. 18; HOSHUR, Shohret: “‘At Least 2,000 Uyghurs Killed’ in Yarkand Violence: Exile Leader”, *Radio Free Asia*, 5 August 2014, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/yarkand-08052014150547.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 5.

¹⁰¹ HOSHUR, Shohret: “Innocent Bystander Shot by Police in Xinjiang’s Bugur Violence”, *Radio Free Asia*, 3 October 2014, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/civilian-10032014170450.html>, accessed on 07.11.2020; SULAIMAN, Eset: “Xinjiang Police Open Fire at Protest Against Clampdown on Islamic Dress”, *Radio Free Asia*, 20 May 2014, accessed on <https://www.rfa.org/english/-news/uyghur/dress05202014202-002.html>, accessed on 07.11.2020.

¹⁰² The freedom of peaceful assembly is recognised and set out by numerous international documents, e.g. Article 20/1 UDHR, Articles 21-22 ICCPR, Article 8 ICESCR, Article 5/d-ix ICERD, Article 15 UNCRC, Article 26 CPMW, Article 11 ECHR, Articles 10-11 ACHPR, Articles 15-16 ACHR, Article 29 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), Article 7/d of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and HRC General Comment No. 25.

¹⁰³ WUC, *Parallel Submission*, p. 5.

with Article 291 CPEC, such organisers would be sentenced to 5 years in prison on the grounds of “*disturbing order in a public place*”.¹⁰⁴

Article 291 CPEC has been frequently enforced by the communist regime in recent years. Abdulbasit Ablimit, a Turkic student living in the prefecture of Aksu, was shot dead after driving through a security checkpoint in April 2014. Around 400 Turks marched to the Aksu Governorate to protest Ablimit’s death. 70 protesters were arrested by the communist regime on the grounds of “*disturbing order in a public place*”. 17 of these arrestees were then given between six-month and seven-year prison sentences on unclear charges.¹⁰⁵

In July 2014, the communist police forces killed eleven Turks in a dispute during a house-to-house search in the township of Bashkent. Many Turks organised a peaceful protest in the township of Elishku on 28 July 2014 in reaction to these extra-judicial killings. The security forces opened fire on the protesters. At least 96 civilians were killed and hundreds wounded as a consequence of this violent act.¹⁰⁶ Another protest was organised in Elishku on the same day in reaction to the detention of a dozen Turks for praying overnight at local mosques. The communist police forces fired on the Turkic protesters with live ammunition, leading to almost 2,000 civilian casualties. A retired veterinarian removing a bullet from the leg of an injured Turk was arrested on 30 July 2014. He was then sentenced to eight years in prison on the grounds of providing medical assistance to the separatist Uighur.¹⁰⁷

The freedom of movement is another negative right heavily restricted by the communist Chinese regime. This negative right allows

¹⁰⁴ WUC, *2016 Human Rights Situation*, p. 5.

¹⁰⁵ WEE, Sui-Lee: “Chinese Police Shoot Man Dead at Checkpoint in Xinjiang”, *Reuters*, 17 April 2014, accessed at <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang/chinese-police-shoot-man-dead-at-checkpoint-in-xinjiang-idUSBREA3G0BC20-140417>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 5.

¹⁰⁶ WUC, *Parallel Submission*, p. 5.

¹⁰⁷ HOSHUR, Shohret: “Uyghur Veterinarian Jailed for Treating Suspect Wounded in Xinjiang Violence”, *Radio Free Asia*, 17 August 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/veterinarian081-72017140951-.html>, accessed on 07.11.2020.

citizens to freely leave and return to their own states. It also enables them to move freely within the boundaries of their own states. Foreigners are entitled to exercise this right, permitting them to move within state borders and facilitate cross-frontier movements.¹⁰⁸ It is hard for ethnic Turks to enjoy the freedom of movement in East Turkestan. The communist regime imposes many restrictions on the exercise of this negative right.

On 19 October 2016, the Shihezi Public Security Bureau announced that all Uighurs living in East Turkestan must hand in their passports to the police for annual supervision until 28 February 2017. Those not handing in their passports were warned by the announcement that they would risk punishment.¹⁰⁹ This measure restricting the right to travel has been applied to all Uighurs living in China since 2017.¹¹⁰ Similar restrictive policies are imposed upon those Uighurs living abroad. They always encounter difficulties in renewing their passports at Chinese embassies. Many of them are obliged by the embassies to return to China.¹¹¹ In the period between April and May 2017, the communist

¹⁰⁸ The freedom of movement is recognised and set out by many international or regional legal texts, e.g. Article 13 UDHR, Articles 12-13 ICCPR, Article 10 UNCRC, Article 18 CRPD, Article 5 ICERD, Article 15 CEDAW, Article 8 CPMW, Article 12 ACHPR, Article 22 ACHR, Article 2 of the Protocol No. 4 to the ECHR and HRC General Comment No. 27. For more details on the freedom of movement, see: GÖREN, Zafer: “Seyahat ve Yerleşme Özgürlüğü”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 15, No: 1-2, Year: 2016, pp. 337-347; WELLMAN, Christopher: “Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit”, *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*, (Ed.) FINE, Sarah and YPI, Lea, Oxford University Press, Oxford 2016, pp. 80-104.

¹⁰⁹ WUC, *2016 Human Rights Situation*, p. 19.

¹¹⁰ UHRP: *Weaponized Passports: The Crisis of Uyghur Statelessness*, UHRP Publication Office, Washington 2020, pp. 6-9.

¹¹¹ AI: *Nowhere Feels Safe*, AI Publication Office, London 2020, pp. 1-20; DOU, Eva: “China’s Muslim Crackdown Extends to Those Living Abroad”, *The Wall Street Journal*, 31 August 2018, accessed at <https://www.wsj.com/articles/chinas-muslim-crackdown-extends-to-those-livingabroad-1535718957>, accessed on 07.11.2020; SEZER, Murad: “Without Papers, Uighurs Fear for Their Future in Turkey”, *Reuters*, 27 March 2019, accessed at <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang->

Chinese administration ordered all Uighur students pursuing their academic degrees abroad to return.¹¹² Many students voluntarily returning to China from Afghanistan, Bulgaria, Cambodia, India, Egypt, Malaysia, Thailand and the United Arab Emirates were detained on the grounds of extremism, separatism or terrorism on their arrival.¹¹³ It is reported by several media outlets that five of detainees were killed in custody.¹¹⁴

Another Chinese policy restricting both the freedom of movement and the freedom of residence is enforced in the Chinese mainland.¹¹⁵ It is unlikely for the Turks of East Turkestan to stay in many hotels in the mainland. The Turks are put on a security blacklist for hotels in the mainland, preventing them from staying at hotels in major Chinese cities.¹¹⁶ According to a recent WUC report, a hotel in Beijing is fined by

[turkey-widerimage/with-out-papers-uyghurs-fear-fortheir-future-in-turkey-idUSKCN1R81ED](#), accessed on 07.11.2020; WUC: *Seeking a Place to Breathe Freely: Current Challenges Faced by Uyghur Refugees & Asylum Seekers*, WUC Publication Office, Munich 2017, pp. 3-18.

¹¹² HRW, *op. cit.*, p. 14.

¹¹³ AI, *China: Where*, p. 8.

¹¹⁴ HOSHUR, Shohret: “Two Uyghur Students Die in China’s Custody Following Voluntary Return from Egypt”, *Radio Free Asia*, 21 December 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/students-1221201714-1002>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 6.

¹¹⁵ The Chinese mainland is a geopolitical term that refers to the geographical area under the direct Chinese jurisdiction. The autonomous regions of Hong Kong and Macau are not incorporated into the mainland. For more details, see: ALBERT, Eleanor and MAIZLAND, Lindsay: “Democracy in Hong Kong”, *Council on Foreign Relations*, 30 June 2020, accessed at <https://www.cfr.org/backgroundunder/democracy-hong-kong>, accessed on 07.11.2020; BAJPAI, Prableen: “Hong Kong vs. China: What’s the Difference?”, *Investopedia*, 2 June 2020, accessed at <https://www.investopedia.com/articles/investing/121814/hong-kong-vs-china-understand-differen-ces.asp>, accessed on 07.11.2020; WILLIAMS, Sophie: “Macau: China’s Other ‘One Country, Two Systems’ Region”, *BBC*, 20 December 2019, accessed at <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-50832919>, accessed on 07.11.2020.

¹¹⁶ LONG, Qiao: “Tibetans, Uyghurs ‘Blacklisted’ at Hotels in Chinese Cities”, *Radio Free Asia*, 14 May 2015, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/china/china-minorities0514201514390-7.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 6.

the communist administration 15,000 yuan for accepting a Uighur guest.¹¹⁷

This section has examined several violations of negative rights in East Turkestan, including those concerning the right to a fair trial, the freedom of religion, the freedom of expression, the freedom of peaceful assembly and the freedom of movement. The next section focusses on the violations of positive rights in East Turkestan.

B. Violations of Positive Rights in East Turkestan

The right to education is a fundamental positive right set out by several international and regional human rights documents.¹¹⁸ This right encompasses entitlements and freedoms, including (i) the right to free and compulsory primary education; (ii) the right to available and accessible secondary education; (iii) the right to equal access to higher education; (iv) the right to fundamental education for illiterates and those who have not completed primary education; (v) the right to quality education in public and private schools; (vi) the freedom of parents to choose schools for their children in conformity with their moral and religious convictions; (vii) the freedom of individuals to establish educational institutions that fulfil the criteria determined by the state; (viii) the academic freedom of students and teachers; and (ix) the freedom of minority communities to receive education in conformity with their ethno-cultural characteristics. States are tasked by many international

¹¹⁷ HEFFRON, Claire: "Hotel in China is Fined £1,700 for Accepting Muslim Guests after Authorities Banned the Ethnic Minority from Staying in the Area ahead of Communist Party Congress", *Daily Mail*, 10 October 2017, accessed at <https://www.dailymail.co.uk/-news/china/article496548-8/Chinese-hotel-fined-1-700-accepting-Muslim-guests.html>, accessed on 07.11.2020.

¹¹⁸ Some of these documents can be listed as follows: Article 26 UDHR, Article 18 ICCPR, Articles 13-14 ICESCR, Articles 28-29 UNCRC, Article 10 CEDAW, Articles 5-7 ICERD, Article 24 CRPD, Articles 12/4, 30, 43 and 45 CPMW, Article 14 of the Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (DNM), Articles 14-15, 17 and 21 of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP), General Comment No. 13 of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights.

legal documents with the duty of ensuring the right to education for their citizens and inhabitants without any discrimination. They have the obligation to respect, maintain and fulfil the right to education in accordance with various UN documents. It is possible under these documents to hold states accountable for deprivations or breaches of the right to education.¹¹⁹

The right to education is set out by Article 19 of the Chinese Constitution. This constitutional article and some other provisions, including those set out by Articles 4/3, 119, 121 and 122, allow minority communities (1) to use their native tongues as the languages of instruction, (2) to prepare educational curricula reflecting and teaching their ethno-cultural identities and (3) to use their native tongues as regional official languages. It is worth noting that this constitutional recognition does not create a safe space where the Turks of East Turkestan would freely enjoy their minority rights.¹²⁰ Several policies pursued by the communist regime inhibit the Turks from exercising such rights.¹²¹ The Turkic curricula aimed at teaching domestic languages spoken in East Turkestan are generally ignored by the regime.¹²² The

¹¹⁹ For a detailed analysis of the right to education, see KALANTRY, Sital, GETGEN, Jocelyn and KOH, Steven: “Enhancing Enforcement of Economic, Social, and Cultural Rights Using Indicators: A Focus on the Right to Education in the ICESCR”, *Human Rights Quarterly*, Volume: 32, No: 2, Year: 2010, pp. 253-310; LEE, Jootaek: “The Human Rights Education: Definition, Research and Annotated Bibliography”, *Emory International Law Review*, Volume: 34, No: 3, Year: 2020, pp. 757-823; MCCOWAN, Tristan: “Reframing the Universal Right to Education”, *Comparative Education*, Volume: 46, No: 4, Year: 2010, pp. 509-525.

¹²⁰ ANAYTULLA, Guljennet: “Present State and Prospects of Bilingual Education in Xinjiang: An Ethnographic Perspective”, *Chinese Education & Society*, Volume: 41, No: 6, Year: 2008, pp. 37-45; GUPTA, Sonika and RAMACHANDRAN, Veena: “Bilingual Education in Xinjiang in the Post-2009 Period”, *China Report*, Volume: 52, No: 4, Year: 2016, pp. 306-323.

¹²¹ UHRP: *Uyghur Voices on Education: Chinese Assimilative ‘Bilingual Education’ Policy in East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2015, pp. 1-2.

¹²² SCHLUESSEL, Eric: “‘Bilingual’ Education and Discontent in Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 26, No: 2, Year: 2007, pp. 251-277; SCHLUESSEL, Eric: “History, Identity, and Mother-tongue Education in

communist administration has implemented a system of bilingual (Uighur/Mandarin) education since the mid-1980s in East Turkestan that intends to erode the use of Uighur in schools.¹²³ The system seeks to teach all Turks the Mandarin language and urge them not to use Uighur in public life.¹²⁴ Numerous Uighur language teachers have been dismissed by the administration, which has increased the number of Han Chinese teachers in recent years.¹²⁵ The assimilationist attitude of the administration towards Turkic features is reflected by many other policies. For example, the Education Department of Hotan Prefecture issued a directive in June 2017 that outlawed the usage of the Uighur language in all primary and secondary schools. It is unlikely to legitimise this prohibition as the directive is inconsistent with Articles 4/3, 119, 121 and 122 of the Chinese Constitution. Nevertheless, the Department continues to enforce its unconstitutional directive in the region.¹²⁶

The communist regime implements some other policies aimed at extinguishing Turkic ethno-cultural characteristics and traditions in East Turkestan. Various UN documents, such as the DNM and UNDRIP, and several regional texts – the Framework Convention for the Protection of National Minorities and the European Charter for Regional or Minority Languages – involve numerous articles and provisions on the protection and promotion of minority cultures. These documents and texts are in harmony with the Chinese Constitution. Minority communities in China are entitled to secure and develop their cultures in accordance with Articles 4/3, 119, 121 and 122 of the Constitution. Nonetheless, it is almost impossible to exercise this constitutional right in practice. The communist regime has demolished almost 85 per cent of the old city of

Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 28, No: 4, Year: 2009, pp. 383-402.

¹²³ GROSE, Timothy: “Uyghur Language Textbooks: Competing Images of a Multi-Ethnic China”, *Asian Studies Review*, Volume: 36, No: 3, Year: 2012, pp. 369-389.

¹²⁴ AI, *China: Where*, p. 10; HRW, *op. cit.*, p. 10; WUC, *2016 Human Rights Situation*, pp. 23-24.

¹²⁵ WUC, *Parallel Submission*, p. 9.

¹²⁶ SULAIMAN, Eset: “China Bans Uyghur Language in Schools in Key Xinjiang Prefecture”, *Radio Free Asia*, 28 July 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/language-07282017143037.html>, accessed on 07.11.2020.

Kashgar in recent years.¹²⁷ It has displaced hundreds of thousands of Turkic residents without consultation.¹²⁸ Another dramatic corollary of the demolitions is the loss of traditional physical structures, e.g. religious sites, shops and homes reflecting the patterns of traditional Turkic life.¹²⁹

Uighur dance and music, which are listed among the cornerstones of Uighur culture, can be promoted via media channels.¹³⁰ Nevertheless, the Turks of East Turkestan are not allowed to develop many other fundamental tenets of Turkic identity, including their languages and religious traditions. Various stereotypes are used by the communist regime in portraying ethnic Uighurs to the international community as potential extremists or terrorists.¹³¹ This negative attitude is also reflected in some Chinese social media outlets, e.g. *Qzone*, *WeChat*, *Weibo* and

¹²⁷ BÜRGE, Clément and CHIN, Josh: “After Mass Detentions, China Razes Muslim Communities to Build a Loyal City”, *The Wall Street Journal*, 21 March 2019, accessed at <https://www.wsj.com/articles/after-mass-detentions-china-razes-muslim-communities-to-build-a-loyal-city-11553133870>, accessed on 07.11.2020; WINES, Michael: “To Protect an Ancient City, China Moves to Raze It”, *The New York Times*, 28 May 2009, accessed at <https://www.nytimes.com/2009/05/28/world/asia/28kashgar.html>, accessed on 07.11.2020.

¹²⁸ SAINSBURY, Michael: “Uighur Tension Persist as Old City Demolished”, *The Australian*, 6 January 2010, accessed at <https://www.theaustralian.com.au/news/world/uighur-tensions-persist-askashgars-old-citydemolish-ed/news-story/724e1652965d0f8ecd0e57515d59e6d2>, accessed on 07.11.2020.

¹²⁹ For a comprehensive examination of the demolitions in Kashgar, see: SHEPHERD, Christian: “Fear and Oppression in Xinjiang: China’s War on Uighur Culture”, *Financial Times*, 12 September 2019, accessed at <https://www.ft.com/content/48508182-d426-11e9-8367-807ebd53ab77>, accessed on 07.11.2020; UHRP: *Kashgar Coerced: Forced Reconstruction, Exploitation, and Surveillance in the Cradle of Uyghur Culture*, UHRP Publication Office, Washington 2020.

¹³⁰ WUC, *Parallel Submission*, p. 10.

¹³¹ LUQIU, Rose and YANG, Fan: “Anti-Muslim Sentiment is on the Rise in China. We Found that the Internet Fuels – and Fights – this”, *The Washington Post*, 12 May 2017, accessed at https://www.washingtonpost.com/-news/monkey-cage/wp/2017/05/12/anti-muslim-sentiment-is-on-the-rise-in-china-we-found-that-the-internet-fuels-and-fights-this/?utm_term=.a0fa4d2dce85, accessed on 07.11.2020.

Youku Tudou, where ethnic hatred, racism and Islamophobia towards the Turks of East Turkestan are very common.¹³²

Economic rights are other positive rights violated by the communist regime. International and regional legal documents recognise many economic rights, such as the right to work, the right to rest, the right to housing and the right to social security.¹³³ Most of such internationally- or regionally-recognised economic rights are set out and protected by Articles 42-45 of the Chinese Constitution in a socialist setting. However, this does not mean that the Turks of East Turkestan are free to exercise their constitutionally-recognised economic rights. The communist regime implements many restrictive policies debarring the Turks from enjoying their right to work.¹³⁴ The government positions and some rapidly-developing industries, e.g. resource extraction, construction and energy industry, are occupied by the Han Chinese in East Turkestan. The Turks are largely excluded from employment opportunities on account of the language or ethno-national identity.¹³⁵ The Turks make up only seven per cent of the workforce of the Xinjiang Production and Construction Corps (*Bīngtuán*), a state-controlled organisation.¹³⁶

¹³² VERGANI, Matteo: “Neojihadist Visual Politics: Comparing YouTube Videos of North Caucasus and Uyghur Militants”, *Asian Studies Review*, Volume: 39, No: 1, Year: 2015, pp. 1-22; CULPEPPER, Rucker: “Nationalist Competition on the Internet: Uyghur Diaspora versus the Chinese State Media”, *Asian Ethnicity*, Volume: 13, No: 2, Year: 2012, pp. 187-203; EVANS, Eliot “Where Does Chinese Islamophobia Come from?”, *Sup China*, 16 June 2017, accessed at <https://supchina.com/-2017/06/16/where-does-chinese-islamophobia-come-from/>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 10; CLOTHEY, Rebecca and KOKU, Emmanuel: “Oppositional Consciousness, Cultural Preservation, and Everyday Resistance on the Uyghur Internet”, *Asian Ethnicity*, Volume: 18, No: 3, Year: 2017, pp. 351-370.

¹³³ Some of the materials concerned would be listed as follows: Articles 6-12 ICESCR, Articles 24-27, 31-32 UNCRC, Articles 11-13 CEDAW, Article 5/e-v ICERD, Articles 25-28 CRPD, Articles 25-28 CPMW.

¹³⁴ UHRP: *The Bingtuan: China’s Paramilitary Colonizing Force in East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2018, pp. 1-3.

¹³⁵ UHRP: *End of the Road: One Belt, One Road and the Cumulative Economic Marginalization of the Uyghurs*, UHRP Publication Office, Washington 2016, p. 1.

¹³⁶ WUC, *Parallel Submission*, p. 8.

Ethnic Turks reside in the southern and rural parts of East Turkestan while the Han Chinese live in the more-populated northern areas of the region.¹³⁷ The rates of unemployment and poverty have dramatically increased in the Turkic-dominated cities in recent years, compelling many Turks to move to the Chinese-majority northern cities where they are employed in labour-intensive and low-paying jobs.¹³⁸

Some reports examining whether the Turks of East Turkestan are able to exercise their economic rights argue that numerous Turks have been forcibly transferred out of East Turkestan to work in other Chinese regions.¹³⁹ According to a recent report published by the Australian Strategic Policy Institute (ASPI), 82 companies have benefited from the use of tens of thousands of Turkic workers outside East Turkestan through abusive labour transfer programs since 2017. These workers are obliged to (a) live in segregated dormitories, (b) attend Mandarin lectures outside working hours and (c) undergo ideological training outside working hours. Constant surveillance is imposed upon the workers, who are not allowed to participate in religious observances.¹⁴⁰

Another policy violating the right to work is enforced across East Turkestan. Turkic business owners are subject to intense surveillance during the holy month of Ramadan when they are forced to sell pork, cigarettes and alcohol. The communist regime imposes some harsh sanctions upon those business owners refusing to remain open during Ramadan or to sell the aforementioned goods, including the temporary closure of shops and the revocation of business licenses.¹⁴¹

¹³⁷ UHRP: *Discrimination, Mistreatment and Coercion: Severe Labor Rights Abuses Faced by Uyghurs in China and East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2017, p. 5.

¹³⁸ HOWELL, Anthony and FAN, Cindy: "Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi", *Eurasian Geography and Economics*, Volume: 52, No: 1, Year: 2011, pp. 110-139; WUC, *Parallel Submission*, p. 8.

¹³⁹ WUC: *Forced Labour in East Turkestan: State-sanctioned Hashar System*, WUC Publication Office, Munich 2016, pp. 1-2.

¹⁴⁰ For the full text of the report, see: XU, Vicky *et. al.*: *Uyghurs for Sale: Re-education, Forced Labour and Surveillance beyond Xinjiang*, ASPI Publication Office, Barton 2020.

¹⁴¹ HOJA, Gulchehra: "Restaurants Ordered to Remain Open in Xinjiang Amid Ramadan Fast", *Radio Free Asia*, 26 May 2017, accessed at

IV. RECOMMENDATIONS FOR TURKEY

The ongoing human rights abuses in East Turkestan are sometimes taken into account by sovereign states. A recent report published by the Estonian Foreign Intelligence Service (*Välisluureamet*) criticises all human rights violations committed by the communist regime.¹⁴² In its institutional report published in December 2019, the Federal Foreign Office of Germany (*Auswärtiges Amt*) condemns the radical attitude of the regime towards East Turkestan. The report calls on the Federal Office for Migration and Refugees (*Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*) to decrease the number of asylum criteria for the Turks of East Turkestan.¹⁴³

The communist regime regards the East Turkestan issue as its domestic problem, stimulating the regime to react against any criticism on the issue. The regime perceives any criticism or condemnation as interference in the internal affairs of the PRC, urging it to leave the questions of sovereign states on the East Turkestan policy unanswered. However, the recent Heyit incident demonstrates that the communist regime would be likely to soften its East Turkestan policy in the presence of consistent and strong international pressure on the policy. The realisation of this possibility depends on Turkey's close engagement in the ongoing human rights infringements in East Turkestan.

Turkey holds a consulate general in Kazan, the capital of the Republic of Tatarstan, a self-ruling component of the Russian Federation. This consulate general enables Turkey to better comprehend the matters and demands of Tartar Turks.¹⁴⁴ A similar diplomatic mission would be opened in Urumqi, empowering Turkey to monitor the ongoing human

<https://www.rfa.org/english/news/uyghur/ramadan-05262017080553.html>, accessed on 07.11.2020; WUC, *Parallel Submission*, p. 9.

¹⁴² VÄLISLUUREAMET, *International Security and Estonia*, Välisluureamet Publication Office, Tallinn 2020, pp. 70-78.

¹⁴³ CONRAD, Naomi: "German Report Spells out China Human Rights Abuses against Uighur Muslims", *Deutsche Welle*, 31 January 2020, accessed at <https://www.dw.com/en/german-report-spells-out-china-human-rights-abuses-against-uighur-muslims/a-52216644>, accessed on 07.11.2020.

¹⁴⁴ The official website of the consulate general can be accessed at <http://kazan.bk.mfa.gov.tr/Mission>, accessed on 07.11.2020.

rights violations locally and help the Turks of East Turkestan to combat the violations. This consulate general would not be the first diplomatic Turkish mission in China. Turkey holds three consulates general in Guanco, Shanghai and Hong Kong and one embassy in Beijing.¹⁴⁵ Moreover, the consulate general would not be the first diplomatic mission in East Turkestan, where Kazakhstan and Kyrgyzstan hold their diplomatic representative offices.¹⁴⁶

Cultural centres opened by YEE in Urumqi, Kashgar and Turpan would help the aforementioned consulate general to keep the channels of communication and interaction with East Turkestan open. A significant number of YEE centres are effective in many countries with which Turkey shares common cultural, linguistic and/or historical bonds, such as Sarajevo (Bosnia and Herzegovina), Baku (Azerbaijan), Nur Sultan (Kazakhstan), İpek (Kosova), Skopje (Macedonia) and Kazan (Tatarstan/Russia).¹⁴⁷

TİKA is another Turkish institution carrying out cultural diplomacy activities. It holds a large number of agencies in countries with which Turkey shares common values, e.g. Sarajevo (Bosnia and Herzegovina), Baku (Azerbaijan), Nur Sultan (Kazakhstan), Bishkek (Kyrgyzstan), Tashkent (Uzbekistan) and Ashgabat (Turkmenistan). It is likely for TİKA to open a similar agency in Urumqi that would foster cultural and social cooperation between Turkey and East Turkestan.¹⁴⁸ A similar contribution would be made by YTB, which seeks to strengthen social and cultural ties between Turkey and its kin communities.¹⁴⁹ YTB

¹⁴⁵ For more details on these diplomatic missions, see: <http://pekin.be.mfa.gov.tr/Mission/About>, accessed on 07.11.2020.

¹⁴⁶ For more information about the Kazakh mission, see: <https://www.embassypages.com/kazakh-stan-representa-tiveoffice-urumqi-china>, accessed on 07.11.2020. For more details on the Kyrgyz mission, see: <https://www.em-bassypages.com/kyrgyzstan-representativeoffice-urumqi-china>, accessed on 07.11.2020.

¹⁴⁷ For more details on YEE cultural centres, see: <https://www.yee.org.tr/tr/-kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, accessed on 07.11.2020.

¹⁴⁸ For the list of TİKA coordination offices, see: <https://www.tika.gov.tr/tr/-koordinatorklukler>, accessed on 07.11.2020.

¹⁴⁹ For more information about YTB representative offices, see: <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2>, accessed on 07.11.2020.

would establish some representative offices in the Turkic-majority cities of East Turkestan, e.g. Urumqi, Kashgar and Turpan.

All the information collected or obtained by the aforementioned institutions would be reported by TİHEK. The *raison d'être* of TİHEK is to identify, investigate and report human rights abuses. It would prepare reports on the ongoing human rights breaches in East Turkestan. These reports would play a key role in disseminating awareness about the breaches. They would be expressed by the Turkish diplomats who are tasked with representing Turkey in prestigious international organisations or platforms. The reports would also be added to the agenda of bilateral discussions pursued with China.

All these diplomatic Turkish attempts would ultimately urge the communist regime to soften its East Turkestan policy. The PRC does not have a closed economic or social institutional structure. Instead, its economy relies on international trade and socialist market economy. The communist regime conducts major projects in almost all continents. It has an active foreign policy agenda touching on all crucial matters from Central Asia to Africa and South America. The regime should secure and, if possible, improve its global reputation to pursue its pro-active foreign policy. It is important to note that only the Belt and Road Initiative has key destinations in 70 different countries, including Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey and Uzbekistan. It is unlikely for the regime to bring into action the Initiative without having cordial and dynamic relationships with these states, stimulating it to take into account Turkish and other opinions on its East Turkestan policy.

V. CONCLUSION

This article has analysed the oppressive East Turkestan policy of the PRC. According to the article, the policy violates many negative rights that are recognised not only by many international/regional hard or soft laws but also by the Chinese Constitution, e.g. the right to a fair trial, the freedom of movement, the freedom of religion, the freedom of peaceful assembly and the freedom of expression. The Constitution bestows some important internationally- or regionally-recognised positive rights upon Chinese citizens, such as the right to education, the right to secure and advance ethno-cultural features and economic rights.

However, various restrictions imposed by the repressive policy render the exercise of these constitutionally-acknowledged rights almost impossible.

The article encourages Turkey to embark on new diplomatic initiatives seeking to soften and, if possible, to abrogate the assimilationist East Turkestan policy. It calls on Turkey to open a consulate general in Urumqi that would allow Turkey to monitor the continuing human rights abuses locally. Moreover, the cultural diplomacy organs of Turkey – YEE, TİKA and YTB – are asked to open cultural centres, representative offices and coordination agencies in the Turkic-populated cities of East Turkestan. These institutional organs would contribute to the development of cultural and social ties between Turkey and East Turkestan. TİHEK would produce comprehensive reports on the right-violating East Turkestan policy by benefiting from the sources and facilities of these diplomatic institutions. Such TİHEK reports would shape any potential Turkish diplomatic initiative aimed at convincing the communist regime to soften its East Turkestan policy. The article believes that the regime is unlikely to ignore these reports not only because it attaches great importance to its global reputation in the contemporary era, but also because it is required to have cordial and dynamic relationships with many countries in delivering its major projects.

This article contributes to the field of human rights by (i) doing an up-to-date review of many human rights violations committed by the communist Chinese regime in East Turkestan and (ii) sparking a new debate over which steps Turkey would take in softening the right-violating East Turkestan policy. However, there are some weak muscles of the article. It does not examine all potential Chinese reactions to the establishment of diplomatic Turkish institutions in East Turkestan. Future research projects would scrutinise such reactions in depth. They would also analyse which legal and political difficulties Turkey would encounter in establishing these institutions.

BIBLIOGRAPHY

- AI: *China: Where are They? / Time for Answers about Mass Detentions in the Xinjiang Uighur Autonomous Region*, AI Publication Office, London 2018.
- AI: *Nowhere Feels Safe*, AI Publication Office, London 2020.
- ALBERT, Eleanor and MAIZLAND, Lindsay: “Democracy in Hong Kong”, *Council on Foreign Relations*, 30 June 2020, accessed at <https://www.cfr.org/backgroundunder/democracy-hong-kong>, accessed on 07.11.2020.
- ALEXY, Robert: *A Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- ALGAN, Bülent: *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.
- ANAYTULLA, Guljennet: “Present State and Prospects of Bilingual Education in Xinjiang: An Ethnographic Perspective”, *Chinese Education & Society*, Volume: 41, No: 6, Year: 2008, pp. 37-49.
- ANAYURT, Ömer: *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, Kazancı Yayınları, İstanbul 1998.
- BAĞ, Mustafa: “Çin’den Türkiye’nin Doğu Türkistan Açıklamasına Tepki: Umarız Yanlış ile Doğruyu Ayırabilirler”, *Euronews*, 12 February 2019, accessed at <https://tr.euronews.com/2019/02/11/cinden-turkiye-nin-uygur-ile-igili-aciklamasina-tepki-geldi>, accessed on 07.11.2020.
- BAJPAI, Prableen: “Hong Kong vs. China: What’s the Difference?”, *Investopedia*, 2 June 2020, accessed at <https://www.investopedia.com/articles/investing/121814/hong-kong-vs-china-understand-differences.asp>, accessed on 07.11.2020.
- BAKIR, Abdullah: “Doğu Türkistan Tarihinin Türk Tarihi Açısından Önemi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Volume: 8, No: 1, Year: 2008, pp. 35-39.

- BARABANTSEVA, Elena: “The Politics of Everyday Ethnicity in China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 12, No: 3, Year: 2011, pp. 355-361.
- BARTER, Shane: “‘Second-order’ Ethnic Minorities in Asian Secessionist Conflicts: Problems and Prospects”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, pp. 123-135.
- BAŞKAYA, Muzaffer: “Arşiv Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Doğu Türkistan’ın Genel Durumu ve Türkiye ile Kültürel Münasebetler”, *Bilig*, Volume: 89, Year: 2019, pp. 215-236.
- BEAUD, Sylvie: “Being Han in a Multi-ethnic Region of the People’s Republic of China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 4, Year: 2014, pp. 535-551.
- BELLÉR-HANN, Ildikó: “Feudal Villains or Just Rulers? The Contestation of Historical Narratives in Eastern Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 31, No: 3, Year: 2012, pp. 311-325.
- BENSON, Linda: *The Ili Rebellion: The Moslem Challenge to Chinese Authority in Xinjiang, 1944-1949*, M. E. Sharpe, New York 1990.
- BEQUELIN, Nicholas: “Mesut Ozil’s Free Speech on China must be Preserved, Even if Arsenal Stay Silent”, *Inews*, 17 December 2019, accessed at <https://inews.co.uk/opinion/mesut-ozils-free-speech-on-china-must-be-preserved-even-if-arsenal-stay-silent-376087>, accessed on 07.11.2020.
- BEQUELIN, Nicholas: “Mesut Ozil’s Uyghur Post: 10 Things You Need to Know about China’s Xinjiang Crisis”, *AI*, 18 December 2019, accessed at <https://www.amnesty.org/en/latest/news/-2019/12/ozils-uyghur-post-10-things-you-need-to-know-about-chinas-xinjiang-crisis/>, accessed on 07.11.2020.
- BLANK, Stephen: “Xinjiang and China’s Security”, *Global Economic Review*, Volume: 32, No: 4, Year: 2003, pp. 121-148.
- BOLIEK, Brooks: “Chinese Government Sends Religious Monitors to Xinjiang’s Hotan”, *Radio Free Asia*, 24 October 2016, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/the-chinese-government-sends-10242016142604.html>, accessed on 07.11.2020.

- BOVINGDON, Gardner: “The History of the History of Xinjiang”, *Twentieth-Century China*, Volume: 26, No: 2, Year: 2001, pp. 95-139.
- BUCKLEY, Chris: “China is Detaining Muslims in Vast Numbers. The Goal: ‘Transformation.’”, *The New York Times*, 8 September 2018, accessed at <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/asia/china-uighur-muslim-detention-camp.html>, accessed on 07.11.2020.
- BULUT, Nihat: *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2009.
- BÜRGE, Clément ve CHIN, Josh: “After Mass Detentions, China Razes Muslim Communities to Build a Loyal City”, *The Wall Street Journal*, 21 March 2019, accessed at <https://www.wsj.com/articles/after-mass-detentions-china-razes-muslim-communities-to-build-a-loyal-city-115531338-70>, accessed on 07.11.2020.
- CHARBONNEAU, Louis: “China Again in UN Hotseat Over Xinjiang Abuses”, *HRW*, 6 March 2020, accessed at <https://www.hrw.org/news/2020/03/06/china-again-un-hotseat-over-xinjiang-abuses>, accessed on 07.11.2020.
- CHOU, Bill: “The Change of China’s Rule in Xinjiang since the Early 1980s”, *Chinese Law & Government*, Volume: 45, No: 3, Year: 2012, pp. 3-10.
- CHOU, Bill: “Implementation Measures of China’s Xinjiang Policies”, *Chinese Law & Government*, Volume: 45, No: 4, Year: 2012, pp. 3-8.
- CHUNLI, Xia: “From Discourse Politics to Rule of Law: A Constructivist Framework for Understanding Regional Ethnic Autonomy in China”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 14, No: 4, Year: 2007, pp. 399-424.
- CLARKE, Michael: “Xinjiang and China’s Relations with Central Asia, 1991-2001: Across the ‘Domestic-Foreign Frontier?’”, *Asian Ethnicity*, Volume: 4, No: 2, Year: 2003, pp. 207-224.
- CLARKE, Michael: “The Problematic Progress of ‘Integration’ in the Chinese State’s Approach to Xinjiang, 1759 – 2005”, *Asian Ethnicity*, Volume: 8, No: 3, Year: 2007, pp. 261-289.

- CLARKE, Michael: “China’s ‘War on Terror’ in Xinjiang: Human Security and the Causes of Violent Uighur Separatism”, *Terrorism and Political Violence*, Volume: 20, No: 2, Year: 2008, pp. 271-301.
- CLARKE, Michael: “China and Shanghai Cooperation Organization: The Dynamics of ‘New Regionalism’, ‘Vassalization’, and Geopolitics in Central Asia”, *The New Central Asia: The Regional Impact of International Actors*, (Ed.) KAVALSKI, Emilian, World Scientific Publishing, Singapore 2010, pp. 117-147.
- CLARKE, Michael: “Widening the Net: China’s Anti-terror Laws and Human Rights in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region”, *The International Journal of Human Rights*, Volume: 14, No: 4, Year: 2010, pp. 542-558.
- CLARKE, Michael: *Xinjiang and China’s Rise in Central Asia – A History*, Routledge, London 2011.
- CLOTHEY, Rebecca and KOKU, Emmanuel: “Oppositional Consciousness, Cultural Preservation, and Everyday Resistance on the Uyghur Internet”, *Asian Ethnicity*, Volume: 18, No: 3, Year: 2017, pp. 351-370.
- CONRAD, Naomi: “German Report Spells out China Human Rights Abuses against Uighur Muslims”, *Deutsche Welle*, 31 January 2020, accessed at <https://www.dw.com/en/german-report-spells-out-china-human-rights-abuses-against-uighur-muslims/a-5221664-4>, accessed on 07.11.2020.
- CÔTÉ, Isabelle: “Political Mobilization of a Regional Minority: Han Chinese Settlers in Xinjiang”, *Ethnic and Racial Studies*, Volume: 34, No: 11, Year: 2011, pp. 1855-1873.
- CÔTÉ, Isabelle: “The Enemies within: Targeting Han Chinese and Hui Minorities in Xinjiang”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, pp. 136-151.
- CULPEPPER, Rucker: “Nationalist Competition on the Internet: Uyghur Diaspora versus the Chinese State Media”, *Asian Ethnicity*, Volume: 13, No: 2, Year: 2012, pp. 187-203.

- DAVIS, Elizabeth: “Uyghur Muslim Ethnic Separatism in Xinjiang, China”, *Asian Affairs: An American Review*, Volume: 35, No: 1, Year: 2008, pp. 15-30.
- DENYER, Simon: “Former Inmates of China’s Muslim ‘Re-education’ Camps Tell of Brainwashing, Torture”, *The Washington Post*, 17 May 2018, accessed at https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/former-inmates-of-chinas-muslim-reeducation-camps-tell-of-brainwashing-torture/2018/05/16/32b330e8-5850-11e8-8b92-45fdd7aaef3c_story.html, accessed on 07.11.2020.
- DILLON, Michael: *Xinjiang – China’s Muslim Far East*, Routledge Curzon, London 2005.
- DILLON, Michael: *Contemporary China – An Introduction*, Routledge, Abingdon 2009.
- DOOLEY, Ben: “‘Eradicate the Tumors’: Chinese Civilians Drive Xinjiang Crackdown on Separatism”, *Japan Times Online*, 26 April 2018, accessed at <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/04/26/asia-pacific/eradicate-tumors-chinese-civilians-drive-xinjiang-crack-down-separatism>, accessed on 07.11.2020.
- DORIAN, James, WIGDORTZ, Brett and GLADNEY, Dru: “Central Asia and Xinjiang, China: Emerging Energy, Economic and Ethnic Relations”, *Central Asian Survey*, Volume: 16, No: 4, Year: 1997, pp. 461-486.
- DOU, Eva: “China’s Muslim Crackdown Extends to Those Living Abroad”, *The Wall Street Journal*, 31 August 2018, accessed at <https://www.wsj.com/articles/chinas-muslim-crackdown-extends-to-those-livingabroad-1535718957>, accessed on 07.11.2020.
- DOU, Eva, PAGE, Jeremy and CHIN, Josh: “China’s Uighur Camps Swell as Beijing Widens the Dagnet”, *The Wall Street Journal*, 17 August 2018, accessed at <https://www.wsj.com/articles/chinas-ughur-camps-swell-asbeijing-widens-the-dagnet-1534534894>, accessed on 07.11.2020.
- EIU: *Democracy Index 2019*, Economist Publication Office, London 2019.
- ERGAN, Uğur: “Çin’e Ozan Heyit Tepkisi”, *Hürriyet*, 12 February 2019, accessed at <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cine-ozan-heyit-tepkisi-41113794>, accessed on 07.11.2020.

- EVANS, Eliot: “Where Does Chinese Islamophobia Come from?”, *Sup China*, 16 June 2017, accessed at <https://supchina.com/-2017/06/16/where-does-chinese-islamophobia-come-from/>, accessed on 07.11.2020.
- FAROOQ, Umar: “Chinese Uighurs Defy Ramadan Ban”, *Al Jazeera*, 5 July 2014, accessed at <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/07/chinese-uyghurs-defy-ramadan-ban-201-47471125107552.html>, accessed on 07.11.2020.
- FENG, Emily: “Uighur Children Fall Victim to China Anti-Terror Drive”, *Financial Times*, 10 July 2018, accessed at <https://www.ft.com/content/f0d3223a-7f4d-11e8-bc55-50daf11b720d>, accessed on 07.11.2020.
- FERNANDEZ, Javier: “China Bans ‘Muhammad’ and ‘Jihad’ as Baby Names in Heavily Muslim Region”, *The New York Times*, 25 April 2017, accessed at <https://www.nytimes.com/2017/04/25/world/asia/china-xinjiang-ban-muslim-names-muhammad-jihad.html>, accessed on 07.11.2020.
- FINLEY, Johanne: “Chinese Oppression in Xinjiang, Middle Eastern Conflicts and Global Islamic Solidarities among the Uyghurs”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 16, No: 53, Year: 2007, pp. 627-654.
- FREEDOM HOUSE: *Freedom in the World 2020: A Leaderless Struggle for Democracy*, Freedom House Publication Office, Washington 2020.
- GEMALMAZ, Semih: *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2007.
- GOLDEN, Peter: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1992.
- GÖREN, Zafer: “Seyahat ve Yerleşme Özgürlüğü”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 15, No: 1-2, Year: 2016, pp. 337-347.
- GÖZLER, Kemal: *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa 2017.

- GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 10. Ed., Ekin Yayınları, Bursa 2018.
- GÖZLER, Kemal: *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 24. Ed., Ekin Yayınları, Bursa 2019.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref: *Anayasa Hukuku*, 6. Ed., Turhan Yayınları, Ankara 1998.
- GREER, Tanner: “48 Ways to Get Sent to a Chinese Concentration Camp”, *Foreign Policy*, 13 September 2018, accessed at <https://foreignpolicy.com/2018/09/13/48-ways-to-get-sent-to-a-chinese-concentration-camp/>, accessed on 07.11.2020.
- GRIFFITHS, James: “Report: China Still Harvesting Organs from Prisoners on a Massive Scale”, *CNN*, 25 June 2016, accessed at <https://edition.cnn.com/2016/06/23/asia/china-organ-harvesting/index.html>, accessed on 07.11.2020.
- GROSE, Timothy: “The Xinjiang Class: Education, Integration, and the Uyghurs”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 30, No: 1, Year: 2010, pp. 97-109.
- GROSE, Timothy: “Uyghur Language Textbooks: Competing Images of a Multi-Ethnic China”, *Asian Studies Review*, Volume: 36, No: 3, Year: 2012, pp. 369-389.
- GROSE, Timothy: “(Re)Embracing Islam in Neidi: the ‘Xinjiang Class’ and the Dynamics of Uyghur Ethno-national Identity”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 24, No: 91, Year: 2015, pp. 101-118.
- GUPTA, Sonika and RAMACHANDRAN, Veena: “Bilingual Education in Xinjiang in the Post-2009 Period”, *China Report*, Volume: 52, No: 4, Year: 2016, pp. 306-323.
- GÜNGÖREN-BULGAN, Birden: *Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı*, On İki LevhaYayıncılık, İstanbul 2017.
- HAN, Enze: “From Domestic to International: The Politics of Ethnic Identity in Xinjiang and Inner Mongolia”, *Nationalities Papers*, Volume: 39, No: 6, Year: 2011, pp. 941-962.
- HAN, Enze: “External Cultural Ties and the Politics of Language in China”, *Ethnopolitics*, Volume: 12, No: 1, Year: 2013, pp. 30-49.

HAO, Yufan and LIU, Weihua: “Xinjiang: Increasing Pain in the Heart of China’s Borderland”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 21, No: 74, Year: 2012, pp. 205-225.

HEFFRON, Claire: “Hotel in China is Fined £1,700 for Accepting Muslim Guests after Authorities Banned the Ethnic Minority from Staying in the Area ahead of Communist Party Congress”, *Daily Mail*, 10 October 2017, accessed at <https://www.dailymail.co.uk/news-/china/article4965488/China-se-hotel-fined-1-700-accepting-Muslim-guests.html>, accessed on 07.11.2020.

HIATT, Fred: “In China, Every Day is Kristallnacht”, *The Washington Post*, 3 November 2019, accessed at <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/11/03/china-every-day-is-krist-allnacht/>, accessed on 07.11.2020.

HIERMAN, Brent: “The Pacification of Xinjiang: Uighur Protest and the Chinese State, 1988-2002”, *Problems of Post-Communism*, Volume: 54, No: 3, Year: 2007, pp. 48-62.

HODDIE, Matthew: “Tibet and the Segment-state Hypothesis”, *Ethnopolitics*, Volume: 13, No: 1, Year: 2014, pp. 67-85.

HOJA, Gulchehra: “Chinese Authorities Question Students in Xinjiang about Religious Habits”, *Radio Free Asia*, 15 August 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/chinese-authorities-question-students-08152016161405.html>, accessed on 07.11.2020.

HOJA, Gulchehra: “Restaurants Ordered to Remain Open in Xinjiang Amid Ramadan Fast”, *Radio Free Asia*, 26 May 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/ramadan05262017080553.html>, accessed on 07.11.2020.

HOSHUR, Shohret: “‘At Least 2,000 Uyghurs Killed’ in Yarkand Violence: Exile Leader”, *Radio Free Asia*, 5 August 2014, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/yarkand-08052014150547.html>, accessed on 07.11.2020.

HOSHUR, Shohret: “Innocent Bystander Shot by Police in Xinjiang’s Bugur Violence”, *Radio Free Asia*, 3 October 2014, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/civilian10032014170450.html>, accessed on 07.11.2020.

- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Imam, Farmers Sentenced for Illegally Practicing Religion in China’s Xinjiang”, *Radio Free Asia*, 16 March 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/uyghur-imam-farmers-sentenced-for-illegally-practicing-religion-in-chinas-xinjiang-031-62016112010.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Given 7-Year Prison Term for Viewing Muslim Film”, *Radio Free Asia*, 9 May 2016, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/film-0509201615144-1.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Under the Guise of Public Safety, China Demolishes Thousands of Mosques”, *Radio Free Asia*, 19 December 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/-under-the-guise-of-public-safety-12192016140127.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Veterinarian Jailed for Treating Suspect Wounded in Xinjiang Violence”, *Radio Free Asia*, 17 August 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/veterinarian-08172017140951.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Woman Handed 10-Year Prison Term over Headscarf Claim”, *Radio Free Asia*, 19 September 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/headscarf-09192017174307.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Two Uyghur Students Die in China’s Custody Following Voluntary Return from Egypt”, *Radio Free Asia*, 21 December 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/-uyghur/students-12212017141002>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Muslim Scholar Dies in Chinese Police Custody”, *Radio Free Asia*, 1 January 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/scholar-death0129201-81-804-27.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOSHUR, Shohret: “More than Two Dozen Uyghurs from One Xinjiang County Perished in Re-education Camps”, *Radio Free Asia*, 27 June 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/deaths-06272018141605.html>, accessed on 07.11.2020.

- HOSHUR, Shohret: “Uyghur Exile Group Leader’s Mother Died in Xinjiang Detention Center”, *Radio Free Asia*, 2 July 2018, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/mother-07022018164214.html>, accessed on 07.11.2020.
- HOWELL, Anthony and FAN, Cindy: “Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi”, *Eurasian Geography and Economics*, Volume: 52, No: 1, Year: 2011, pp. 110-139.
- HRW: *Eradicating Ideological Viruses: China’s Campaign of Repression Against Xinjiang’s Muslims*, HRW Publication Office, London 2018.
- HUANG, Keira: “Detained Uighur Economist Ilham Tohti Denied Food for Ten Days, Lawyer Says”, *South China Morning Post*, 27 June 2014, accessed at <https://www.scmp.com/news/china/-article/15-41335/detained-uygur-economist-ilham-tohti-denied-food-10-days-custody-lawyer>, accessed on 07.11.2020.
- IDEA: *The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise*, IDEA Publication Office, Stockholm 2019.
- JOHNSON, Ian: “China Seeks Tighter Grip in Wake of a Religious Revival”, *The New York Times*, 7 October 2016, accessed at <https://www.nytimes.com/2019/12/21/opinion/sunday/chinas-religion-xi.html>, accessed on 07.11.2020.
- JOHNSON, Ian: “How the State Co-opting Religion in China”, *Foreign Affairs*, 7 October 2016, accessed at <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2019-01-07/how-state-co-opting-religion-china>, accessed on 07.11.2020.
- JONIAK-LÜTHI, Agnieszka: “Xinjiang’s Geographies in Motion”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 4, Year: 2015, pp. 428-445.
- JONIAK-LÜTHI, Agnieszka: “Blurring Boundaries and Negotiating Subjectivities – The Uyghurized Han of Southern Xinjiang, China”, *Ethnic and Racial Studies*, Volume: 39, No: 12, Year: 2016, pp. 2187-2204.
- KALANTRY, Sital, GETGEN, Jocelyn and KOH, Steven: “Enhancing Enforcement of Economic, Social, and Cultural Rights Using Indicators: A Focus on the Right to Education in the ICESCR”,

Human Rights Quarterly, Volume: 32, No: 2, Year: 2010, pp. 253-310.

KAPANİ, Münci: *Kamu Hürriyetleri*, 5. Ed., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

KARAN, Ulaş: *İfade Özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi 2*, MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara 2018.

KOLÇAK, Hakan: “Consociationalism under Examination: Is Consociationalism the Optimal Multiculturalist Approach for Turkey?”, *Digest of Middle East Studies*, Volume: 29, No: 1, Year: 2020, pp. 26-52.

KOLÇAK, Hakan: “Multiculturalism for True Equality: A Normative Argument for Multicultural Turkey”, *International Journal of Human Rights and Constitutional Studies*, Volume: 7, No: 2, Year: 2020, pp. 107-125.

KUL, Ömer: *100 Soruda Doğu Türkistan*, Rumuz Yayınevi, İstanbul 2017.

KUL, Ömer: “1948 Sonrası Hariçte Doğu Türkistan Davası ve Tayvan Yönetiminin Tutumu”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Volume: 16, No: 24, Year: 2018, pp. 29-62.

KUO, Kendrick: “Revisiting the Salafi-jihadist Threat in Xinjiang”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 32, No: 4, Year: 2012, pp. 528-544.

KUO, Lily and YU, Verna: “China Passes Controversial Hong Kong National Security Law”, *The Guardian*, 30 June 2020, accessed at <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/30/china-passes-controversial-hong-kong-national-security-law>, accessed on 07.11.2020.

KUZU, Burhan: “Doğu Türkistan Raporu ve İnsan Hakları İhlalleri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 6, No: 1-2, Year: 1998, pp. 45-97.

KÜBRA, Hatice: “Uygur Türkleri Yalnız Değil Mi?”, *İnternet Haber*, 13 February 2019, accessed at <https://www.internethaber.com/uygur-turkleri-yalniz-degil-mi-2000605y.html>, accessed on 07.11.2020.

- LEE, Jootaek: “The Human Rights Education: Definition, Research and Annotated Bibliography”, *Emory International Law Review*, Volume: 34, No: 3, Year: 2020, pp. 757-823.
- LI, Mingjiang: “From Look-West to Act-West: Xinjiang’s Role in China – Central Asian Relations”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 25, No: 100, Year: 2016, pp. 515-528.
- LONG, Qiao: “China Clamps Down on ‘Underage Religion’ among Muslim Uyghurs”, *Radio Free Asia*, 30 October 2014, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/underage-10302014120731.html>, accessed on 07.11.2020.
- LONG, Qiao: “Tibetans, Uyghurs ‘Blacklisted’ at Hotels in Chinese Cities”, *Radio Free Asia*, 14 May 2015, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/china/china-minorities-051420151439-07.html>, accessed on 07.11.2020.
- LONG, Qiao: “China Shuttters Uyghur Websites for ‘Harming Ethnic Unity’”, *Radio Free Asia*, 27 January 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/china/china-uyghur-01272016122-318.html>, accessed on 07.11.2020.
- LUNDBERG, Maria: “Regional National Autonomy and Minority Language Rights in the PRC”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 399-422.
- LUNDBERG, Maria and ZHOU, Yong: “Regional National Autonomy under Challenge: Law, Practice and Recommendations”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 269-327.
- LUQIU, Rose and YANG, Fan, “Anti-Muslim Sentiment is on the Rise in China. We Found that the Internet Fuels – and Fights – this”, *The Washington Post*, 12 May 2017, accessed at https://www.washingtonpost.com/news/monkeycage/wp/2017/05/12/antimuslim-sentiment-is-on-the-rise-in-china-we-found-that-the-internet-fuels-and-fights-this/?utm_term=.a0fa4d2d-ce85, accessed on 07.11.2020.
- MACKERRAS, Colin: “Xinjiang in 2013: Problems and Prospects”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 2, Year: 2014, pp. 247-250.
- MAIZLAND, Lindsay: “China’s Repression of Uighurs in Xinjiang”, *Council on Foreign Relations*, 30 June 2020, accessed at *DÜHFD, Cilt: 26, Sayı: 44, Yıl: 2021, s. 75-136*

<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-repression-ughurs-xinjiang>, accessed on 07.11.2020.

- MARSHALL, Tim: *Prisoners of Geography: Ten Maps that Tells You Everything about the World*, Simon and Schuster, New York 2015.
- MCCOWAN, Tristan: “Reframing the Universal Right to Education”, *Comparative Education*, Volume: 46, No: 4, Year: 2010, pp. 509-525.
- MCGARRY, John and O’LEARY, Brendan: “The Political Regulation of National and Ethnic Minorities”, *Parliamentary Affairs*, Volume: 47, No: 1, Year: 1994, pp. 94-115.
- MILLWARD, James: *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, Columbia University Press, New York 2007.
- ODGAARD, Liselotte and NIELSEN, Thomas: “China’s Counterinsurgency Strategy in Tibet and Xinjiang”, *Journal of Contemporary China*, Volume: 23, No: 87, Year: 2014, pp. 535-555.
- O’LEARY, Brendan: “The Elements of Right-sizing and Right-peopling the State”, *Right-sizing the State: The Politics of Moving Borders*, (Ed.) O’LEARY, Brendan, LUSTICK, Ian and CALLAGHY, Thomas, Oxford University Press, Oxford 2001, pp. 16-73.
- ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 15. Ed., Yetkin Yayıncılık, Ankara 2014.
- PANNELL, Clifton and SCHMIDT, Philipp: “Structural Change and Regional Disparities in Xinjiang, China”, *Eurasian Geography and Economics*, Volume: 47, No: 3, Year: 2006, pp. 329-352.
- POPE, Hugh: *Sons of the Conquerors: The Rise of the Turkic World*, Overlook Duckworth, New York 2005.
- PRIMIANO, Christopher: “Participatory Democracy and Competitive Elections as the Way Forward in Xinjiang”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume: 32, No: 4, Year: 2012, pp. 545-556.
- QARLUQ, Abdureşit and MCMILLEN, Donald: “Towards a ‘Harmonious Society’? A Brief Case Study of the Post-liberation Settlement in Beijing of Uyghur Intellectuals and Their Relations

with the Majority Society”, *Asian Ethnicity*, Volume: 12, No: 1, Year: 2011, pp. 1-31.

RAJAGOPALAN, Megha: “This is What a 21st-Century Police State Really Looks Like”, *BuzzFeed*, 17 October 2017, accessed at <https://www.buzzfeednews.com/article/meghara/the-police-state-of-the-future-is-already-here>, accessed on 07.11.2020.

RYONO, Angel and GALWAY, Matthew: “Xinjiang under China: Reflections on the Multiple Dimensions of the 2009 Urumqi Uprising”, *Asian Ethnicity*, Volume: 16, No: 2, Year: 2015, pp. 235-255.

SAĞLAM, Fazıl: *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

SAINSBURY, Michael: “Uighur Tension Persist as Old City Demolished”, *The Australian*, 6 January 2010, accessed at <https://www.theaustralian.com.au/news/world/uighur-tensions-persist-as-kashgars-old-city-demolished/newsstory/724e1652-965d0f8ecd0e57515d59e6d2>, accessed on 07.11.2020.

SAUTMAN, Barry: “Preferential Policies for Ethnic Minorities in China: The Case of Xinjiang”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume: 4, No: 1-2, Year: 1998, pp. 86-118.

SAUTMAN, Barry: “Self-representation and Ethnic Minority Rights in China”, *Asian Ethnicity*, Volume: 15, No: 2, Year: 2014, pp. 174-196.

SCHLUESSEL, Eric: “‘Bilingual’ Education and Discontent in Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 26, No: 2, Year: 2007, pp. 251-277.

SCHLUESSEL, Eric: “History, Identity, and Mother-tongue Education in Xinjiang”, *Central Asian Survey*, Volume: 28, No: 4, Year: 2009, pp. 383-402.

SEZER, Murad: “Without Papers, Uighurs Fear for Their Future in Turkey”, *Reuters*, 27 March 2019, accessed at <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-turkey-wider-image/without-papers-uighurs-fear-for-their-future-in-turkey-idUSKCN1R81ED>, accessed on 07.11.2020.

SHARE, Michael: “The Great Game Revisited: Three Empires Collide in Chinese Turkestan (Xinjiang)”, *Europe-Asia Studies*, Volume: 67, No: 7, Year: 2015, pp. 1102-1129.

SHEPHERD, Christian: “China Tightens Regulation of Religion to ‘Block Extremism’”, *Reuters*, 7 September 2017, accessed at <https://www.reuters.com/article/us-china-religion/china-tightens-regulation-of-religion-to-block-extremism-idUSKCN1BI1IH>, accessed on 07.11.2020.

SHEPHERD, Christian: “Fear and Oppression in Xinjiang: China’s War on Uighur Culture”, *Financial Times*, 12 September 2019, accessed at <https://www.ft.com/content/48508182-d426-11e9-8367-807ebd53ab77>, accessed on 07.11.2020.

SHIH, Gerry: “China’s Mass Indoctrination Camps Evoke Cultural Revolution”, *AP News*, 18 May 2018, accessed at <https://apnews.com/6e151296fb194f85ba69a8babd972e4b/China%E2%80-%99s-massindoctrinationcamps-evoke-Cultural-Revolution>, accessed on 07.11.2020.

SINTASH, Bahram: *Demolishing Faith: The Destruction and Desecration of Uyghur Mosques and Shrines*, UHRP Publication Office, Washington 2019.

STEELE, Liza and KUO, Raymond: “Terrorism in Xinjiang?”, *Ethnopolitics*, Volume: 6, No: 1, Year: 2007, pp. 1-19.

SULAIMAN, Eset: “Xinjiang Police Open Fire at Protest Against Clampdown on Islamic Dress”, *Radio Free Asia*, 20 May 2014, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/dress-05202014202002.html>, accessed on 07.11.2020.

SULAIMAN, Eset: “Controls on Uyghur Villages, Mosques Continue into New Year”, *Radio Free Asia*, 6 January 2016, accessed at <http://www.rfa.org/english/news/uyghur/control01062016160604.html>, accessed on 07.11.2020.

SULAIMAN, Eset: “China Bans Uyghur Language in Schools in Key Xinjiang Prefecture”, *Radio Free Asia*, 28 July 2017, accessed at <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/language07282017143037.html>, accessed on 07.11.2020.

TANÖR, Bülent: *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, May Yayınları, İstanbul 1978.

- TAŞAĞIL, Mehmet: *Bozkırın Kağanlıkları: Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.
- THUM, Rian: “What Really Happens in China’s ‘Re-education’ Camps”, *The New York Times*, 7 August 2018, accessed at www.nytimes.com/2018/05/15/opinion/china-re-educationcamps.html, accessed on 07.11.2020.
- UHRP: *Uyghur Voices on Education: Chinese Assimilative ‘Bilingual Education’ Policy in East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2015.
- UHRP: *End of the Road: One Belt, One Road and the Cumulative Economic Marginalization of the Uyghurs*, UHRP Publication Office, Washington 2016.
- UHRP: *Discrimination, Mistreatment and Coercion: Severe Labor Rights Abuses Faced by Uyghurs in China and East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2017.
- UHRP: *The Bingtuan: China’s Paramilitary Colonizing Force in East Turkestan*, UHRP Publication Office, Washington 2018.
- UHRP: *Ideological Transformation: Records of Mass Detention from Qaraqash, Hotan*, UHRP Publication Office, Washington 2020.
- UHRP: *Kashgar Coerced: Forced Reconstruction, Exploitation, and Surveillance in the Cradle of Uyghur Culture*, UHRP Publication Office, Washington 2020.
- UHRP: *Weaponized Passports: The Crisis of Uyghur Statelessness*, UHRP Publication Office, Washington 2020.
- UYGUN, Oktay: “İnsan Hakları Açısından Yeni Anayasa Çalışmaları”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 2, No: 1, Year: 2008, pp. 323-335.
- UYGUN, Oktay: *Devlet Teorisi*, 6. Ed., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019.
- UYGUR, Feyzullah: “Mançuların İlk Doğu Türkistan İstilasası”, *Tarih Dergisi*, No: 63, Year: 2016, pp. 27-40.
- VÄLISLUUREAMET: *International Security and Estonia*, Välisluureamet Publication Office, Tallinn 2020.

- VERGANI, Matteo: “Neojihadist Visual Politics: Comparing YouTube Videos of North Caucasus and Uyghur Militants”, *Asian Studies Review*, Volume: 39, No: 1, Year: 2015, pp. 1-22.
- VINCENT, Andrew: *The Politics of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2010.
- WANG, Maya: “More Evidence of China’s Horrific Abuses in Xinjiang”, *HRW*, 20 February 2020, accessed at <https://www.hrw.org/news/2020/02/20/more-evidence-chinas-horrific-abuses-xinjiang>, accessed on 07.11.2020.
- WANG, Shuping: “The People’s Republic of China’s Policy on Minorities and International Approaches to Ethnic Groups: A Comparative Study”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 11, No: 1-2, Year: 2004, pp. 159-185.
- WEE, Sui-Lee: “Chinese Police Shoot Man Dead at Checkpoint in Xinjiang”, *Reuters*, 17 April 2014, accessed at <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang/chinese-police-shoot-man-dead-at-checkpoint-in-xinjiang-idUSBREA3G0BC20140417>, accessed on 07.11.2020.
- WELLENS, Koen: “Negotiable Rights? China’s Ethnic Minorities and the Right to Freedom of Religion”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 433-454.
- WELLMAN, Christopher: “Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit”, *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*, (Ed.) FINE, Sarah and YPI, Lea, Oxford University Press, Oxford 2016, pp. 80-104.
- WEN, Philip and AUYEZOV, Olzhas: “Tracking China’s Muslim Gulag”, *Reuters*, 29 November 2018, accessed at <https://www.reuters.com/investigates/special-report/muslims-camps-china/>, accessed on 07.11.2020.
- WILLIAMS, Sophie: “Macau: China’s Other ‘One Country, Two Systems’ Region”, *BBC*, 20 December 2019, accessed at <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-50832919>, accessed on 07.11.2020.
- WINES, Michael: “To Protect an Ancient City, China Moves to Raze It”, *The New York Times*, 28 May 2009, accessed at <https://www.nytimes.com/2009/05/28/world/asia/28china.html>, accessed on 07.11.2020.

<https://www.nytimes.com/2009/05/28/world/asia/28kashgar.html>,
accessed on 07.11.2020.

WONG, Chun: “China’s Hard Edge: The Leader of Beijing’s Muslim Crackdown Gains Influence”, *The Wall Street Journal*, 7 April 2019, accessed at <https://www.wsj.com/articles/chinas-hard-edge-the-leader-of-beijings-muslim-crackdown-gains-influence-11554655886>, accessed on 07.11.2020.

WUC: *2016 Report on Human Rights Violations in East Turkestan*, WUC Publication Office, Munich 2016.

WUC: *Forced Labour in East Turkestan: State-sanctioned Hashar System*, WUC Publication Office, Munich 2016.

WUC: *2016 Human Rights Situation in East Turkestan: Annual Report*, WUC Publication Office, Munich 2017.

WUC: *Seeking a Place to Breathe Freely: Current Challenges Faced by Uyghur Refugees & Asylum Seekers*, WUC Publication Office, Munich 2017.

WUC: *Parallel Submission to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) for the People’s Republic of China (PRC)*, WUC Publication Office, Munich 2018.

WUC: *Internment Camps*, WUC Publication Office, Munich 2020.

XU, Vicky *et. al.*: *Uyghur for Sale: Re-education, Forced Labour and Surveillance beyond Xinjiang*, ASPI Publication Office, Barton 2020.

YAYLA, Atilla: “İfade Hürriyeti Nedir, Ne Değildir”, *Liberal Düşünce*, Volume: 19, No: 73-74, Year: 2014, pp. 139-150.

YÜKSEL, Metin: *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002.

ZANG, Xiaowei: “Uyghur Islamic Piety in Ürümchi, Xinjiang”, *Chinese Sociological Review*, Volume: 44, No: 4, Year: 2012, pp. 82-100.

ZENZ, Adrian: “Xinjiang’s Re-education and Securitization Campaign: Evidence from Domestic Security Budgets”, *The Jamestown Foundation*, 5 November 2018, accessed at <https://jamestown.org/program/xinjiangs-re-education-and->

[securitization-campaign-evidence-from-domestic-security-budgets/](#), accessed on 07.11.2020.

ZHOU, Yong: “Legal Predicament of Combining ‘Regional’ and ‘National’ Autonomy: A Group Rights Perspective”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume: 16, No: 3, Year: 2009, pp. 329-348.

LİBERALİZM-CEMAATÇİLİK TARTIŞMASINDA HAKKIN İYİYE ÖNCELİĞİ MESELESİ

Musrafa KOÇAK*

ÖZ

Bu makalede, John Rawls'un 1971'de yayınlanan eseri 'A Theory of Justice' ile başlayan liberal ve cemaatçi adalet anlayışlarının temel tartışma konularından birisi olan hakkın iyiye önceliği meselesine ilişkin karşılıklı tezler incelenecektir. Hakkın iyiye önceliği liberal yazarların ileri sürdüğü bir tezdır. Bu iddia, büyük ölçüde amaçlarına öncel olan seçim kapasitesine sahip serbest bir benlik anlayışında temellendirilir. Bu tez ayrıca hakkın iyiden bağımsız kriterlerinin var olduğu ve bu kriterlerin herhangi bir iyi anlayışından üstün ilkeler içerdiği için farklı iyi anlayışlarına, iyi anlayışlarını uzlaştırabilmek adına, gerektiğinde kısıtlamalar getirebileceği düşüncesine dayanır.

Liberallerin hakkın iyiye önceliği tezine karşı en büyük eleştiriler 1980'lerde cemaatçi olarak adlandırılan düşünürler grubundan gelmiştir. Cemaatçiler farklı noktalardan hareketle liberal benlik vizyonuna ve hakkın iyiye önceliği iddiasına karşı argümanlar geliştirmişlerdir. Eleştiriler, liberalizmin kökeninde bilgi konusundaki şüphecilik bulunduğu, amaçlarına öncel bir benlik

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, E-Mail: mkocak2@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0645-9299.

Makalenin Gönderim Tarihi : 27.03.2021.

Makalenin Kabul Tarihi : 28.05.2021.

anlayışının gerçek deneyimlerimizle bağdaşmadığı için hatalı olduğu, liberal hak ve adalet anlayışlarında metafizik unsurların yer aldığı, adalet duygusunun ve hakların belirlenmesi ve yorumlanmasının bir toplumsal bağlam gerektirdiği, toplumsal iyilerden soyut bir hak anlayışının mümkün olmadığı, dolayısı ile sayılan bu eleştirilerin bir sonucu olarak hakkın iyive önceliği tezinin doğru olmadığı noktalarında toplanmaktadır.

Hakkın iyive önceliği en kapsamlı ve güncel ifadesini Rawls'un eserinde bulduğu için çalışmanın ölçeğinin izin verdiği kadarı ile Rawls'un görüşlerine diğer düşürlerle kıyaslandığında daha fazla yer verilmiştir. Ancak tartışma daha geniş bağlamda liberaller ve cemaatçiler arasında geçtiği için incelemenin ağırlık noktası söz konusu yazarlar yelpazesinin görüşlerine ayrılmıştır. Ayrıca liberal hak anlayışlarına kaynaklık eden deontolojik etik teoriye ve cemaatçi iyi ve hak anlayışına kaynaklık eden teleolojik etik teorilere de incelemenin gerektirdiği ölçüde değinilmiştir.

Makalenin sonuç kısmında seçim kapasitesine sahip liberal bir benlik ve hak anlayışının sonucu olan hakkın iyive üstünlüğü lehine bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, cemaatçilik, adalet teorileri, teoloji, deontoloji, hakkın iyive önceliği.

THE ISSUE OF PRIORITY OF THE RIGHT OVER THE GOOD IN THE LIBERALISM-COMMUNITARIANISM DEBATE

ABSTRACT

In this article, the mutual theses on the issue on the priority of right to good, which is one of the main discussion topics of the liberal and communitarian perception of justice, and which began with John Rawls' work named "A Theory of Justice" published in 1971, will be reviewed. The priority of the right to good is a thesis brought forward by liberal writers. This claim is mainly based on a free self-understanding with the capacity to determine which precedes its objects. This thesis is also based on the idea that the right has independent criteria of the good and since these criteria involve principles superior to any good perception, they can impose restrictions when needed to reconcile their divergent perception of the good.

The most considerable criticism of the liberals' priority of right to good thesis developed by the group of thinkers called communitarians in the 1980s. Communitarians have developed arguments against the liberal vision of the self and against the claim that the right has priority over the good, starting from varying points. They have criticized that liberalism is rooted in skepticism about knowledge, that a sense of self that preceded its goals is erroneous since it is incompatible with our actual experiences, that there are metaphysical elements in liberal conceptions of rights and justice, that the sense of justice and determination and interpretation of rights require a social context, and an understanding of rights that is abstract from social good is possible. Consequently, as a result of these criticisms, they defended that the thesis of right over good is not correct.

Since the most comprehensive and up-to-date expression of the priority of the right is addressed in Rawls' work, Rawls' views have been given wide coverage than other thinkers to the extent permitted by the scale of the study. However, as the debate is broadly between liberals and communitarians, the emphasis of the study is on the views of this spectrum of authors.

In the conclusion section of the article, an assessment in favor of the right over the good, which results from a liberal understanding.

Keywords: Liberalism, communitarianism, theories of justice, theology, deontology, priority of the right over the good.

I. GİRİŞ: TARTIŞMANIN ARKA PLANI

Bu makalede çağdaş siyaset felsefesindeki¹ önemli tartışmalardan birisi olan 'hakkın iyiye önceliği' meselesinin ana hatlarını çiziyor ve konunun siyaset ve hukuk felsefesi açısından önemini ele alıyorum. Konu, çağdaş liberalizm ve cemaatçilik (communitarianism) arasındaki tartışma ekseninde ele alınmıştır. Bu tartışmanın arka planını, 'birey'lerin ve bireylerin içinde yaşadıkları ve parçası oldukları 'çeşitli topluluklar'ın

¹ John Gray'in belirttiği gibi, F.A.Hayek, John Rawls, Robert Nozik ve Ronald Dworkin gibi düşünürler açısından siyaset felsefesi, hukuk felsefesinin –adalet ve temel haklarla ilgilenen bir dalıdır. Siyaset felsefesinin temel amacı, ilkesel olarak evrensel olarak uygulanabilir, temel özgürlükleri ve insan haklarını tanımlayan ideal bir anayasadır. Bu çerçeve, farklı yaşam biçimlerinin, kültürlerin, inançların, dillerin birlikte var olabileceği koşulları saptar. Bkz. John Gray, Liberalizmin İki Yüzü, Koray Değirmenci (çev.), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 19.

özel bir öneme sahip olduğu fikirleri belirlemektedir. Çağdaş liberal politik düşünce, faydacılık, pozitivizm ve davranışçılığın, normatif analizin entelektüel olarak imkansız ve politik olarak gereksiz olduğuna ilişkin uzun süren tezlerinin etkisinin azalmasından sonra, normatif politik felsefenin yeniden canlanmasında ana akım olarak ortaya çıktı. Genel olarak siyaset felsefesinin yeniden canlanmasına işaret ettiği kabul edilen liberal metin, John Rawls'un 1971 tarihli 'A Theory of Justice' (Bir Adalet Teorisi) eseridir.² Rawls, 'Bir Adalet Teorisi'nde, liberal sosyal sözleşmecî gelenekten hareketle, uzun süredir Anglo-Sakson siyaset felsefesine hakim olan faydacılık kuramına sistemli ve kabul edilebilir bir alternatif oluşturacak bir adalet teorisi sunmaktadır.³

Rawls'çu liberalizme yönelmiş en büyük meydan okuma ve eleştirel tepki cemaatçilikten gelmektedir. Bu iki düşünce okulu arasındaki tartışma, Anglo-Amerikan akademisinin üst kesimlerinde başlamıştır. Cemaatçilik, her ne kadar bu sıfatla ve cemaatçi hareketle anılmayı reddetseler de başlangıçta, Rawls'çu liberalizmi eleştiren bir grup felsefi eleştirmeni- Michael Sandel, Michael Walzer, Charles Taylor, Alasdair MacIntyre ve Richard Rorty - bir araya getirmek için bir kolaylık başlığı olarak kullanılmıştır. Cemaatçi etiket bu yazarlara genellikle eleştirmenleri tarafından yapııştırılmıştır.⁴

Diğer yandan cemaatçi düşünce ile ilgili incelemeler sunan makaleler veya metinler, cemaatin/toplumun bir anlamda önemli olduğunu vurgulamak dışında ortak yanları az olan çalışmalardır. Gerçekten de, cemaatçiliğin bir dizi farklı iddiayı benimsediğine sık sık - ve bazen cemaatçilerin kendileri tarafından - vurgulanmıştır. Bazıları, sürdürülebilir bir liberal düzenin, - neredeyse kendi temel ilkelerini dışlayan veya imkansız kılan- bir topluluk duygusuna ihtiyaç duyduğu iddiasıyla; bazıları, hepimizin doğduğumuz toplulukların üyesi ve onlardan oluştuğumuzu reddeden liberal siyaset felsefesinin bireyciliğiyle

² David Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and Its Significance for International Relations", *Review of International Studies*, Apr., 2000, Vol. 26, No. 2 (Apr., 2000), s. 233-234.

³ John Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, İkinci Baskı, Vedat Ahsen Çoşar (Çev.), Ankara, Phoenix Yayınevi, 2018, s. 14.

⁴ Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 234; David Archard, "British Communitarianism", *Res Publica* 6, 2000, s. 227.

ilgilidir; ve bazıları değerlerimizin yalnızca ait olduğumuz belirli topluluğun değerleri olabileceği fikriyle ilgilidir.⁵ Ayrıca bu çalışmanın konusu olan ‘hakkın iyiye önceliği’ özellikle M. Sandel’in eleştirilerinin yöneldiği temel liberal iddia konumundadır.

Bu liberal teori eleştirilenleri, liberalizme sistematik bir alternatif olarak kapsamlı bir cemaatçi teori önermemişlerdir. Öncelikle Aristoteles ve Hegel’in görüşlerinden yararlanarak, temelde Rawls’un, hükümetin temel görevinin, bireylerin özgürce seçilmiş hayatlar için ihtiyaç duyduğu özgürlükleri ve ekonomik kaynakları güvence altına almak ve adil bir şekilde dağıtmak olduğu varsayımına ve Rawls’un bu teoriyi desteklemek için kullandığı bazı argümanlara itiraz ettiler. Bununla birlikte, liberalizmin toplumu değersizleştiren tezleri ile ilgili bazı eleştirel temel argümanlar, yukarıda adı geçen teorisyenlerin çalışmalarında tekrarlanır.⁶

Söz konusu tartışma, çağdaş siyaset felsefesinde canlı bir şekilde devam etse de, ikinci dalga cemaatçilerden olan Amitai Etzioni’nin belirttiği gibi tartışmanın yeniliğinden şüphe etmek ve terimlerini sorgulamak için iyi nedenler vardır. ‘Cemaatçi’ terimi yalnızca on dokuzuncu yüzyılın ortalarında icat edilmiş olmasına rağmen, doğası gereği cemaatçi olan fikirler, Konfüçyüsçülük’te, Eski ve Yeni Ahit’te, Katolik teolojisinde (örneğin, kilisenin topluluk olarak vurgulanması), İslami Şûra kavramında, Fabian ve sosyalist doktrinde (örneğin, erken komün ve işçi dayanışması hakkındaki yazılarda) ve Edmund Burke’ün yazılarında bulunabilir.⁷

⁵ Archard, “British Communitarianism”, s. 227.

⁶ Daniel Bell, “Communitarianism”, Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Thu Oct 4, 2001; substantive revision Mon Mar 21, 2016.

⁷ Amitai Etzioni, “Communitarianism revisited”, Journal of Political Ideologies, Vol. 19, No. 3, September 2014, s. 241. Edmund Burke’ün şu ifadeleri -bu makalede görüleceği üzere- liberallere yöneltilen cemaatçi eleştirilerin mantığını özetlemektedir:

“... Ama metafizik soyutlamanın olanca çıplaklığı ve yalnızlığı içinde nesnenin her türlü ilişkiden soyutlanmış basit görünüşüne dayanarak insan ilişkilerine ve beşeri kaygılara ilişkin hiçbir şeyi savunamam, alkışlayamam veya itham edemem. Esasen her siyasi ilkeye farklılaştırıcı rengini ve ayırt edici etkisini veren şey (bazıları bunun hiç farkında olmasa da) *mevcut koşullardır*. Her sivil veya siyasi projeyi insanlık için yararlı ya da zararlı kılan şey yine içinde bulunulan mevcut koşullardır. Soyut bir ifade ile devlet ve de özgürlük iyidir; ama sağduyuyu elden bırakmadan.” Edmund

Modern siyasal düşünce tarihinde de liberalizme yönelik bir dizi cemaatçi eleştiri açıktır. Bunlar arasında Hegel'in liberal bireycilik ve özellikle sosyal sözleşme teorisi eleştirisi; Marx'ın liberalizm ve özellikle liberal insan hakları teorisi eleştirisi; ve T.H. Green ve Leonard Hobhouse gibi teorisyenlerin, faydacılık ve 'bırakınız yapınlar bireyciliği' gibi liberal doktrinlerin eleştirisi sayılabilir. Dolayısıyla liberalizm ve cemaatçilik arasındaki çağdaş tartışma tamamen yeni ve emsali olmayan bir tartışma değildir.⁸

Bu çalışma kapsamında incelenecek olan 1980'lerin eleştirileri de 1960'lardaki toplumsal hareketler gibi öncelikle liberalizmi telafi edilemeyecek şekilde bireyci olmakla suçlamaktadır. Ancak yeni eleştiri dalgası, yalnızca eskisinin tekrarı değildir. 1960'lı yılların eleştirmenleri Marx'tan esinlenirken, son eleştirmenler Aristoteles ve Hegel'den esinlenmiştir. Adaletin, 'birincil bağı, hem birey, hem de toplum tarafından paylaşılan ortak bir iyi anlayışının olduğu bir toplulukta' kök saldığı yönündeki Aristotelesçi fikir, A. MacIntyre'in, J. Rawls ve R. Nozick'i hak edişi/liyakati ihmal ettikleri eleştirisine; ve C. Taylor'ın, bireyin önceliğini ve toplum üzerindeki haklarını savunmaya çalışan 'atomcu' liberallere yönelik eleştirisine kaynaklık etmektedir. Hegel'in tarihsel olarak koşullanmış bir varlık olarak insan anlayışı, M. Sandel'in, liberalizmin özgür ve rasyonel bir varlık olarak insan görüşünü reddetmesinin nedenidir. 1960'lı yılların eleştirmenleri iyi toplumun amacını, kolektif mülkiyet sahipliği ve eşit siyasi iktidarda görünken, yeni eleştirmenler, iyi toplumunun amacını yerleşik gelenekler ve yerleşik kimliklerin keşfedilmesi ve korunmasında görmektedir.⁹

Burke, Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler, Okan Arslan (Çev.), Ankara, Kadim Yayınları, 2016, s. 26.

⁸ Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 234.

⁹ Amy Gutman, "Communitarian Critics of Liberalism", *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 14, No. 3 (Summer, 1985), s. 308-309. Yeni cemaatçi eleştirilerin siyasal sonuçlarının daha muhafazakar olduğuna işaret edilmiştir. Eski eleştirmenlerin çoğu için, kadınların aile içindeki rolü, onların sosyal ve ekonomik baskı altında olduğunun belirtisiydi; Ancak Sandel için aile, bir topluluk modeli ve adaletten daha büyük bir iyiliğin/erdemın kanıtı olarak hizmet etmektedir. Eski eleştirmenler için vatanseverlik, dünya barışının önünde duran mantıksız bir duyguydu; MacIntyre için vatanseverliğin tikel talepleri, adaletin evrenselci

Bununla birlikte çağdaş tartışmanın koşulları dikkatle ele alınmalıdır. Taraflar genellikle ‘liberaller’ ve ‘cemaatçiler’ olarak tanımlanır. Daha detaylı bir araştırma cemaatçi eleştirinin ana hedefinin bütün liberaller değil, daha kesin olarak ‘deontolojik liberaller’ ve ‘atomcu veya bireyci liberaller’ olduğunu gösterir. Diğer yandan cemaatçilerin bazıları bir tür liberal olarak nitelendirilebilir ve çoğu, belki de hepsi, kendilerine atfedilen anti-liberal pozisyonu kabul etmemektedir.¹⁰ Öyleki, R. Dworkin’in ve ağırlıklı olarak Rawls’un ‘neo-Kantçı’ liberalizminin bireyciliğine itiraz eden yazarların kendileri de bu politik ve ideolojik konumdan çok uzakta değildirler. Bazen belki biraz daha solda, bazen belki biraz daha sağda (M. Sandel gibi). Bununla birlikte, cemaatçi yazarlar genel olarak, yasanın, bireysel özgürlüklerin özel alanına daha az müdahale etmesini ve devletin aktif (veya her halükarda, ‘asgariden daha fazla’) yoksulluk ve ayrımcılık gibi sosyal sorunların ele alınmasındaki rolünü olumlayan Amerikan liberalizminin iki temel ilkesini paylaşırlar.¹¹ Dahası, çağdaş liberal siyaset felsefecilerinin hepsi cemaatçiliğe karşı değildir. Özellikle Rawls’un, ‘Bir Adalet Teorisi’nin yayınlanmasından sonraki eserlerinde cemaatçi eleştirilerin etkisi ile cemaatçi iddiaların bir kısmını kabul etme noktasına geldiği söylenebilir.¹² Ancak bu makalenin konusu büyük ölçüde tartışmanın ilk aşamaları ile sınırlandırılmıştır.

Liberalizm ve cemaatçilik arasındaki tartışmanın konuları interdisipliner karakterdedir ve bize zengin bir içerik sunmaktadır. Tüketici olduğunu iddia etmeden, tarihsel süreç ve alt tartışma alanlarının varlığını da dikkate alarak belli başlı konuların şunlar olduğu söylenebilir:

taleplerinden daha az rasyonel değildir. Eski eleştirmenler, tahakkümsüzlük adına çoğunlukçu ahlaktan sapmaları savunma eğilimindeydiler; yeni eleştirmenler, yerel çoğunlukların, toplulukların ‘hayat tarzını ve onu sürdüren değerlerini’ korumak adına saldırgan buldukları faaliyetleri yasaklama çabalarını savunma eğilimindedir. Gutman, “Communitarian Critics of Liberalism”, s. 309.

¹⁰ Morrice, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy”, s. 234.

¹¹ Wojciech Sadurski, “When Ideals Clash”: Smith, Calabresi, and the Priority of the Right over the Good”, *Law and Philosophy*, Aug., 1987, Vol. 6, No. 2 (Aug., 1987), s. 260-261.

¹² Morrice, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy”, s. 234.

'Benliğin/Selfin Yapısı Üzerine Tartışma', 'Bireyin Onurunu, Otonomisini ve Haklarını Koruma', 'Kültürel Üyeliğin Önemi ve Kültürel Kimlik', 'Azınlık Kültürlerine Eşit Muamele', 'Topluluğun Değeri ve Kolektif Haklar' 'Evrenselcilik ve Partikularizm', daha geniş bir bağlamda 'Batı Değerleri ve Asya Değerleri', 'Demokratik Toplum Siyaseti', 'Modern Demokrasilerde Dinin Yeri', 'Siyasi İlkelerin Gerekçelendirilmesi', 'Adaletin Diğer Erdemlerle İlişkisi', 'Teleolojik ve Deontolojik Etik Teoriler' ve nihayet 'Hakkın İyiye Önceliği'.

Bu makalenin konusu olan 'Hakkın İyiye Önceliği' iddiası, hakkın iyiden bağımsız bir tanımının yapılabileceği görüşüne dayanmaktadır. Ve bu iddia büyük ölçüde 'benliğin amaçlarından önce geldiği' yönündeki ikinci bir iddia ile bağlantı halindedir. Hakkın önceliği, kendi amaçlarına ön gelen 'verili bir özne' kavramında temellenir. Eğer, hakkın iyiye önceliği iddiası doğrulanmak isteniyorsa, bu, ancak hedeflerinden bağımsız ve bu hedeflerden önce gelen, teşhis edilebilir bir öznenin var olduğunun başarılı bir biçimde ortaya konulmasına bağlıdır.¹³

Dolayısı ile bu çalışma, söz konusu iki iddia ile yani hakkın iyiye önceliği ve benliğin amaçlarından önce geldiği ile ilgilidir. Liberaller ve cemaatçiler arasındaki yukarıda sayılan ilişkili diğer tartışmalı meselelere ise sadece ana tartışmanın gerektirdiği ve konunun anlaşılmasına katkı sağlayacakları düşünülen yerlerde, aynı şekilde, Daniel Bell'in belirttiği gibi tartışmanın çağdaş çıkış noktasını oluşturan Rawls'un devasa eseri (Bir Adalet Teorisi) ve külliyatına da bu çalışmanın konusunun gerektirdiği ölçüde değinilecektir.

II. BENLİK ÜZERİNE TARTIŞMA

A. MacIntyre, (MacIntyre, After Virtue 1981), M. Sandel (Sandel, Liberalism and the Limits of Justice, 1982), ve C. Taylor, Rawls ve Nozick gibi çağdaş siyaset felsefecilerinin varsayıtları liberal benlik (self) kavrayışına karşı güçlü eleştiriler içeren eserler verdiler. Will Kymlicka'nın sözleri ile "Cemaatçi literatürün egemen teması, bir cemaate veya kültüre mensubiyetimizin erdemleri ve önemi konusunda

¹³ Michael Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, A. Emre Zeybekoğlu (Çev.), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 26, 29.

liberalizmin duyarsızlığıdır.” Kymlicka devamla, eleştiriler, liberalizmin “bireyin onuru ve otonomisini koruma ve desteklemede yanlış bir yolda olduğu ve insani gelişimi sağlayan birlikleri ve cemaatleri zayıflattığı hissi etrafında dönmektedir” der.¹⁴ Cemaatçi yazarların bu içgörüsü, siyasetin ve hukukun sadece bireylerin özerk seçim güçlerini kullanmaları için gerekli koşulları sağlamakla ve onlara haklar tanımakla ilgilenmemesi gerektiği görüşüne yol açtı, cemaatçi siyaset felsefesine göre aynı zamanda refah ve saygı duygumuz için çok önemli olan sosyal bağlılıkları sürdürmemiz ve teşvik etmemiz gerekmektedir. Ancak bu yorumlar, bizi farklı siyasi sonuçlara götüren ve hakların gerekçelendirilmesindeki öncülleri belirliyen benlik üzerine ontolojik veya metafiziksel tartışma ile bağlantılıdır.¹⁵

Liberal ve cemaatçi benlik anlayışlarının farklı versiyonları vardır ve her yaklaşım için birer genelleştirilmiş benlik anlayışı taslağınının hareketle tartışmayı yürütmek mümkündür. Tartışmanın çağdaş başlangıç noktasını oluşturan ‘A Theory of Justice’ın yazarı Rawls’un benlik anlayışı yaygın önemli etkisi nedeniyle liberal yaklaşım için, Rawls’çu benlik anlayışının doğrudan bir eleştirisi sonucunda ortaya konduğu dikkate alınırsa, Sandel’ci cemaatçi benlik anlayışı da cemaatçi yaklaşım için birer benlik teorisi resmetmek için yeterince örneklendirici olabilir.¹⁶ Ancak Sandel, liberal benlik anlayışını eleştirirken ‘aşkın özne’ olarak nitelediği Kantçı benlik anlayışını da liberal benlik anlayışı eleştirisinin kapsamına aldığı için Kant’ın özne/benlik anlayışı ile konuya başlamak doğru olacaktır. Konu bağlamında yukarıda adı geçen diğer düşünürlerin görüşlerine de yeri geldikçe başvurulacaktır.

A. Liberal Benlik Anlayışı

Kant, öne sürdüğü özne/benlik kavramını savunmak için biri epistemolojik, biri pratik olmak üzere iki aşkın argüman sunar. Epistemolojik argüman, kendini tanımaya (self-knowledge) yönelmiştir.

¹⁴ Will Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture*, Oxford University Press, 1989, s.1, 9; Horacio Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, *Analyse & Kritik* 17 (1995), s. 67-68.

¹⁵ Bell, “Communitarianism”.

¹⁶ Nafiz Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 92, dpn. 2.

Bu argüman, kişinin iç-gözlem yaparak kendi hakkında bilinebilecek her şeyi bilemeyeceği düşüncesinden hareket eder. Zira kendi düşünce ve duygularını incelediğinde öznenin görebildiği yalnızca duyu verileridir ve bu tür bir kendini tanıma sınırlı olmaya mahkumdur. Zira tezahürlerin akışı içinde insan kendisinin nasıl biri olduğunu bildiğini ileri süremez. İç gözlem, bu tezahürlerin altında yatan şeyin bilgisini bize sunamaz, çünkü bu tür bir bilgiye temel olabilecek veri başka bir tezahür içinde çözünüp dağılacaktır. Kant, bu durumda bir adım ilerleyerek şu varsayımına dayanmak zorunda kalacağımızı belirtir: “Kişi, olduğu şekliyle salt tezahürlerden yaratılmış bir özne olarak kendi karakterinin ötesinde, kendi temelini oluşturan başka bir şeyin olduğunu-yani kendi başına oluşmuş olması mümkün bir Ego’sunun olduğunu- varsaymak zorundadır.” Zira hiçbir sabit benlik, sözü edilen içsel tezahürler akışı ile oluşamaz.¹⁷

Kant’a göre ampirik olarak bilemeyeceğimiz, ancak başka bir şeyi bilmenin koşulu olarak varsaymak zorunda olduğumuz bu daha ötedeki şey, benlik/öznedir. Özne, çeşitli algılarımızı birleştiren ve bunları tek bilinçlilikte bir araya getiren deneyime öncel ‘arka planda kalan’ şeydir. Özne, birlik ilkesini sağlar ki bu ilke olmasaydı kendimize ilişkin algılarımız, kimseye ait olmayan algıların, birbiri ile bağlantısı olmayan ve sürekli değişime uğrayan temsillerin rastlantısal akışından daha fazla bir şey olamazdı. Kendimizi tanıma olgusunu ve benliliğin sürekliliğini anlamlı kılacaksak, tüm deneyimleri aşan ve deneyimi kendi içinde mümkün kılan söz konusu birlik ilkesinin geçerli olduğunu varsaymak zorundayız. Aksi takdirde, idrak edilen temsiller kadar çok renkli ve çeşitli bir benliğe sahip olmamız gerekirdi.¹⁸

Kantçı benlik anlayışı, Kant’ın, felsefesinin bir unsuru olarak ortaya çıkan ‘insan nedir’ sorusuna verdiği cevapla bağlantılıdır. Buna göre, insan deneysel evrenin bir parçası olarak bu evrenin fiziksel dış koşulları ile bağlıdır. Fakat insan aynı zamanda ussal karakterli düşünülür dünyanın da bir parçasıdır ve bu yönü daha belirleyicidir. Genişletilmiş bir ifade ile insan bedensel dürtüleri, eğilimleri, psikik güdülerini ile ‘olgular dünyası’na (Mundus Sensibilis); insani değerleri, ahlak yasalarını bilme yetisi ile kendinden şeyler (numenler), zorunluluk ve

¹⁷ Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, s. 27.

¹⁸ Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, s. 27, 32.

tümeller alanı olan 'ideler dünyası'na (Mundus Intelligibilis) aittir.¹⁹ Kişinin kendisini hem bir özne hem de deneyim nesnesi olarak anlamak zorunda olduğunu keşfetmesi, eylemlerini yöneten yasaların iki farklı şekilde tasavvur edilebileceğini gösterir. Bu keşif, eylemleri doğa yasaları ve sebep-sonuç ilişkisinin determinizmi tarafından belirlendiği için kişinin deneyimin nesnesi aracılığı ile duyulur (sensible) dünyaya ait olduğunu; buna karşılık, deneyimin öznesi aracılığı ile idrak edilebilir ya da duyular-üstü (super-sensible) bir dünyaya ait olduğunu ve bu idrakin sonucu olarak da kişinin doğa yasalarından bağımsız olarak özerk olabileceğini, kendi koyduğu yasa uyarınca eylemde bulunabileceğini kavramasını sağlar. Böylelikle bu keşif, epistemolojik bir argümanın ötesine geçerek, bizi benliğin önceliğini vurgulayan pratik bir argümana götürür. Kişi yalnızca bu ikinci açıklama gereğince kendini özgür addedebilir, zira baştan başa ampirik bir varlık olsaydı özgürlüğe muktedir olamazdı, çünkü böyle bir durumda her eylemi herhangi bir amaca yönelik arzunun koşullamasıyla gerçekleşecekti. O halde, deontolojik etiğin gerektirdiği deneyime öncel ve ondan bağımsız bir benlik kavramı, kendini tanımanın ve özgürlüğün yalnızca olası değil, aynı zamanda zorunlu ve vazgeçilmez bir ön koşuludur.²⁰

Kant'ın bu çözümlemesini açık veya zımnî olarak izleyen liberaller, bireyin toplumdan önce ve toplumdan bağımsız bir kimliği ve değeri olduğunu varsayma veya iddia etme eğilimindedir. Sandel bu türden bir liberalizmi deontolojik liberalizm olarak adlandırır²¹ ve kurucusu olarak Kant'ı görür. Kant'çı benlik imajı özgür ve bağımsızdır. Özgür moral özneler, seçmedikleri tarih, gelenek veya miras alınan statülerle bağlı değildirler. Bireyler, seçimlerine takaddüm eden herhangi bir ahlaki bağla sınırlanmış değildirler. Bireyler, özgür, bağımsız, egemen benliklerdir. Bireyler kendilerini sınırlayan yükümlülüklerin tek seçicileridir. Özgür ve bağımsız benlik amaçlarını seçebilirken, özgürlük de otonom olarak eyleyebilme kapasitesidir.²²

¹⁹ Yasemin Işıktaç, *Hukuk Felsefesi*, Beşinci Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 183-186.

²⁰ Sandel, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, s. 28.

²¹ Sandel, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, s. 19.

²² Michael Sandel, *Liberalism and Communitarian Theories of Government*, 16 Mart 2018 youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=GpCleLlCfL4>. Erişim tarihi 13 Şubat 2021.

Kant'ın izleyicisi olan Rawls, kişinin yaşam planlarını şekillendirme, takip etme ve gözden geçirme konusunda, yani otonom varlıklar olarak seçim yapabilmede büyük bir menfaatleri olduğunu iddia ederek amaçlarını seçebilen ve otonom olarak eyleyebilen benlik kavrayışının yeni bir versiyonunu sunar.²³ Bu benlik kavrayışına göre Rawls kişileri özgür ve eşit ahlaki failler olarak kabul eder. Bu eşitliğin kökeninde kişilerin sahip olduğu iki özellik vardır: Kişiler, bir 'iyi anlayışı kapasitesi'ne ve bir 'adalet duygusu kapasitesi'ne sahiptir. İyi anlayışı kapasitesi, hayatı iyi kılanın ne olduğu dair bir anlayışa sahip olma, bunu değiştirme ve rasyonel şekilde sürdürme kapasitedir. Adalet duygusu kapasitesi ise diğer insanların meşru -kendi çıkarlarına kısmen benzer- çıkarlarıyla betimlenmiş sınırları gözlemleyen ve bu sınırları farkedenden bir insanın kendi davranışlarını -adil olana göre- yönetme kapasitesidir.²⁴

Kişiyi oluşturan özerk bir fail olması ve akıl sahibi olmasıdır. Amaçlar, hedefler, tasarımlar ve bağlılıklar benliğin kurucusu değildir. Kişi ile amaç ve hedefleri arasında bir mesafe vardır. Amaç ve bağlılıklar benliğin kurucu unsuru olmadığı için, kişi onlara belli bir mesafede durup, onlar üzerine düşünmeye, onları gözden geçirip, gerekirse yeniden tanımlamaya ve yenilerini seçmeye daima muktedirdir. Kişiyi tanımlayan seçtiği amaç ve bağlılıklar değil, fakat bu seçimleri yapma kapasitesidir. Bu nedenle, liberal bireyci Neo-Kantçı benlik görüşü, kişi kavramını ortak insanlığımızda, akıl sahibi olmamızda temellendirir.²⁵

Liberal benlik görüşü, kişinin amaçlarına öncel olduğu bir formülasyona sahiptir. Liberal bireyci anlayış benliği, amaçlarından önce ve bağımsız olarak görür. Benlik değerlerle ilişkisinde serbest bir öznedir, öyle ki cemaat tarafından kabul edilen amaçlar, bağlılıklar ve değerler ile arasına bir mesafe koyarak kendi amaçlarını seçebilecek kapasiteye sahiptir. Sandel'in adlandırması ile bu liberal, bireyci, 'yükümsüzdür ben'dir ve bununla Sandel, benlik'in kimliğinin herhangi bir zamandaki amaçlar ve çıkarlara bağlı olmadığını ifade etmek ister. Gerçekten de yükümsüz ben için herşeyin üstünde önemli olan, kişiliği için en esaslı olan şey izlediği amaçlar değildir, zira amaçları seçen, seçme kapasitesine

²³ Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, s. 26.

²⁴ Harry Brighouse, Adalet, Raşit Çelik (Çev.), Ankara, Epos Yayınları, 2014, s. 50.

²⁵ Tok, Kültür, Kimlik ve Siyaset, s. 93.

sahip otonom benliktir.²⁶ Liberal bireyci yaklaşımda benlik, cemaatsel değerlerden mahrum olduğu için, pratik aklın rolü, amaçlar, değerler ve hayat planlarını seçmektir. Teorik olarak liberalizmin öngördüğü benlik, amaçlarını ve değerlerini, paylaşılan komünal değerlerden tam bir izolasyon ile seçebilir ve bir özne olarak cemaati ayakta tutan/canlandıran değerlerden tamamen bağımsız olabilir ve onlara ihtiyaç duymaz.²⁷

Yükümsüz liberal benlik, öncelikle kişinin sahip olduğu, istediği veya aradığı şeylerle sürdürdüğü ilişkiyi tarif eder. Bu, kişinin sahip olduğu değerler ile olduğu kişi arasında her zaman bir ayırım olduğu anlamına gelir. Herhangi bir özelliği, *benim* amaçlarım, tutkularım, arzularım vb. olarak tanımlamak, her zaman belirli bir mesafede tüm bunların arkasında duran bir özneyi ima etmektir ve ‘benin’ *bu* şeklinin, izlediği amaçlar veya taşıdığı niteliklerin herhangi birinden önce belirlenmiş olması gerekir. Bu mesafenin bir sonucu, benliğin kendisini deneyiminin ulaşamayacağı bir yere koyması, kimliğini bir defada ve kesin olarak güvence altına almasıdır. Bu mesafe, benliğin kurucu amaçları olarak adlandırabilecek şeyin olasılığını ortadan kaldırır. *Üstlendiğim* rollerimin ya da bağlılıklarımın hiçbiri beni, ona gönderme yapmadan kendimi anlayamayacak kadar tamamen tanımlayamaz. Hiçbir proje, ondan uzaklaştığımda, kim olduğumu sorgulayacak kadar önemli olamaz.²⁸

B. Cemaatçi Benlik Anlayışı

1980’lerde A. MacIntyre M. Sandel ve C. Taylor gibi cemaatçi düşünürler, Rawlsçu liberalizmin aşırı derecede bireysel ve soyut bir benlik anlayışına dayandığını savundu. Cemaatçiler Rawls’un benliklerimizin aile, gelenek, ulus veya bir din gibi ancak çok büyük bedellerle bir kenara bırakılabilecek toplumsal bağlarla tanımlanma veya oluşturulma eğiliminde olduğu gerçeğini ihmal ettiğini vurgularlar. Sandel’e göre normalde kendimizi, “bu ailenin, topluluğun veya milletin

²⁶ Tok, Kültür, Kimlik ve Siyaset, s. 93; Michael Sandel, “The Procedural Republic and The Unencumbered Self”, Political Theory, Feb., 1984, Vol. 12, No. 1 (Feb., 1984), s. 86.

²⁷ Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, s. 69.

²⁸ Michael Sandel, “The Procedural Republic and The Unencumbered Self”, s. 86.

üyeleri olarak, bu tarihin taşıyıcıları, bu devrimin oğulları veya kızları olarak, bu cumhuriyetin vatandaşları olarak düşünürüz.”²⁹ Kişinin yetiştirilme süreci sırasında çoğu kez iradesi olmadan oluşan sosyal bağlarda rasyonel seçim hiçbir rol oynamamıştır. Kişi, birçok sosyal bağlılığa karşı özel hisler beslemeyi seçmemiştir ve liberallerin kişinin neden bu bağlılıkları seçtiğini düşündüklerini anlamak zordur.³⁰

Benliğin cemaatçi kavranışı, liberal (bireyci) yaklaşımdan radikal biçimde ayrışır, cemaatçiler için benlik, cemaat içindeki anlamlarla donatılmış belirli amaçlar ile inşa edilmiştir. Başka bir ifade ile parçası olduğu cemaat kültürü tarafından önceden belirlenmiştir. Cemaatçiliğin öngördüğü benlik, amaçları ve değerleri seçmez, fakat cemaatin değerleri ve amaçları onun kimliğini tanımlar. Bu nedenle cemaatçilerin pratik akıl yürütmesi, benliğin yaptığı keşifle bir seçim yapabileceği fikrine yer vermez. Temel soru, ‘hangi amaçları seçmeliyim?’ değil, ‘ben kimim?’ sorusudur.³¹ Cemaatçi benlik, değer yüklü bir varlıktır; varlığı, derinlemesine ve çözülmeyen bir biçimde cemaatin varlığına bağlıdır.³² Cemaatçi görüş, amaç ve bağlılıklarından ayrı olan ve sadece pratik akla sahip olmasının oluşturduğu liberal benlik fikrini reddetmekte, kişinin amaç ve bağlılıklarına önceliği fikrini yanlış bulmakta ve aksine hedef, amaç ve bağlılıkları kişinin kurucu unsurları olarak görmektedir. Özneler arası ilişkilerin ve cemaatsel bağların benliğin oluşumundaki önemine dikkate alarak, belli özellikleri ya da kurucu amaç ve bağlılıkları olan ve belli bir sosyo-kültürel çevre içerisinde yer alan ‘kesif/muhkem’ bir kişi fikrini benimsemektedir.³³

Liberal varsayımlara ve argümanlara karşı çıkan cemaatçiler, bireylerin içinde yaşadıkları topluluk tarafından oluşturulduğunu ve bireylerin davranışlarını etkileyen değerlerin, hayatlarına bir mana veren tasavvurların topluluklarından türediğini savunurlar. Cemaatçiler, bireylerin kendi toplumlarına gömülü olduklarını ve topluluk bağlarının

²⁹ Sandel, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, s. 211.

³⁰ Bell, “Communitarianism”.

³¹ Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture*, s. 53; Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, s. 69.

³² Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, s. 69.

³³ Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, s. 93.

yükünü taşıdıklarını iddia ederler.³⁴ A. MacIntyre'in çokça atf yapılan argümanı şöyledir: ... hepimiz kendi koşullarımıza belirli bir sosyal kimliğin taşıyıcıları olarak yaklaşırız. Ben birinin oğlu veya kızım, başka birinin kuzeni veya amcasıyım; Ben şu ya da bu şehrin vatandaşıyım, şu ya da bu lonca ya da mesleğin bir üyesiyim; Ben bu klana, o kabileye, bu millete aitim. Dolayısıyla benim için iyi olan, bu rolleri üstlenen biri için iyi olmak zorundadır. Bu haliyle ailemin, şehrimin, kabilemin, milletimin, çeşitli borçların, mirasların, haklı beklenti ve yükümlülüklerin geçmişini miras alıyorum. Bunlar hayatımın verili biçimini, ahlaki başlangıç noktamı oluşturur.³⁵

C. Taylor, 'Atomizm' başlıklı denemesinde, 'insanların toplumun dışında kendi kendine yeterli olduğu' şeklindeki liberal görüşe itiraz eder ve bunun yerine, Aristotelesçi görüşü savunarak şunu söyler: "İnsan sosyal bir hayvandır, aslında politik bir hayvandır, çünkü o tek başına...ve... polis dışında kendi kendine yeterli değildir". Dahası, bu atomik benlik anlayışı, liberal topluma zarar verebilir. Çünkü bu türden bir anlayış, liberalizmin kendisinin, bireylerin özgürlük ve bireysel çeşitlilik gibi belirli değerleri destekleyen bir topluma üye olduğu ve bağlı olduğu bir bağlamı ne ölçüde varsaydığını kavrayamaz.³⁶ Taylor'ın analizinden çıkan sonuç özetle, liberal bir toplumun olasılığını dikkate almadan, bireysel tercih özgürlüğü, farklılığa saygı ve hoşgörü gibi bazı liberal değerlerin varlığını sürebileceği bir geleceği tasavvur edemeyiz. Bireysel liberal değerler, liberal bir toplumda var olabilir. Dolayısı ile liberalizmin bireysel değerleri kadar liberal toplum bağlamına da önem verilmelidir.

Taylor'ın çözümlemesinden hareketle yanıtlanması gereken bir başka soru karşımıza çıkmaktadır. Acaba liberal düşünürler, benliğin herhangi bir sosyal bağlamın dışında, ex-nihilo yaratıldığı ve insanların tüm sosyal bağlamlardan bağımsız olarak var olabileceği (ve gelişebileceği) fikrini gerçekten savunuyorlar mı? Aslında, Taylor'ın

³⁴ Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 235.

³⁵ Alasdair MacIntyre, Erdem Peşinde, Muttalip Özcan (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 324.

³⁶ Charles Taylor, "Atomism", Philosophical Papers: Volume 1, Human Agency and Language (Philosophical Papers) içinde (187-210), Cambridge University Press, 1985, s. 190'dan aktaran Bell, "Communitarianism".

makalesi liberteryen düşünür Robert Nozick'e yöneliktir. Bell'in yorumuna göre, atomik benliğin cemaatçi eleştirisi Rawls'çu liberalizmi için geçerli değildir: Zira Bir Adalet Teorisi'nin III. Bölümünde Rawls, adalete adanmış liberal benliklerin oluşumunu kolaylaştıran psikolojik ve sosyal koşullara çok dikkat etmektedir. Ancak çok az okuyucu, Rawls'un devasa kitabının III. Bölümüne ulaşmıştır ve bu eksik okuma nedeni ile cemaatçiler, liberal atomizm eleştirilerinde epey bir mesafe kat etmişlerdir.³⁷

Benliğin yapısı veya oluşumu ile ilgili tartışma şimdiye kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, benliğin özgür seçimlerde bulunabilme kapasitesine sahip olup olamayacağı ile ilgilidir. Bu nedenle şimdi bu meseleyi daha detaylı incelemeliyiz.

C. Benliğin Seçim Yapabilme Kapasitesi

Benliğin seçim yapabilme kapasitesi liberal ve cemaatçi düşünürler arasındaki tartışmanın kritik konularından birisidir. Tartışma birbirini takip eden tez ve karşı tezlerle ilerlemektedir.

Liberal benlik anlayışı, kişinin seçim kapasitesine sahip olduğu önermesinin bir sonucudur. Bireyin dünyaya yönelen iradesi var olmalıdır ve bu değerlidir. Buna karşılık, cemaatçiler, liberal görüşün, bireylerin dünyada *somutlaşan* failer olma derecesini ihmal ettiğini savunmaktadır. Özerk olarak hedeflenmiş bir yaşam planını gerçekleştirmek için tasarlanmış şekillerde hareket etmek bir yana, hayatımızın geniş alanları aslında arka planda yatan seçilmemiş rutinler ve alışkanlıklar tarafından yönetilir. Çoğu zaman, herhangi bir hedef belirlemeden ya da seçim yapmadan sosyal geçmişimiz tarafından belirlenen şekillerde hareket ederiz. Sadece işler normal, gündelik, seçilmemiş varoluş biçiminden ayrıldığında, kendimizi dış dünyayla ilgilenen özneler olarak hedeflerimizi gerçekleştirmenin çeşitli yollarını formüle etme kapasite ve deneyimine sahip olduğumuzu, bu yollardan birini seçip, eylemlerimizin sonuçlarına ilişkin sorumluluğu kabul ettiğimizi düşünürüz. Bu (yanılgı) neden(iy)le filozoflar, eylemlerimizin çoğunun düşünme süreçlerinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Liberaller, özerk olarak ulaşılan bir yaşam planını gerçekleştirmeye çalışan bir özne fikrini öne sürerek bu

³⁷ Bell, "Communitarianism".

yanlış varsayımı benimsediler. Oysa, liberaller, eleştirel düşüncenin, bir kişinin amaçlarına ulaşması için olaylarla sıradan başa çıkma yollarının işleri halletmek için yetersiz kaldığında, kriz anlarında ortaya çıkan *ihtimallerden bir tanesi* olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır.³⁸

Bazı liberaller bu eleştiriye, hayatımızın geniş alanlarının seçilmemiş alışkanlıklar ve rutinler tarafından yönetildiğini, bilinçli, çabalı, özne modunu seçmenin kuraldan ziyade istisna olabileceğini kabul ederek yanıt vermektedir. Bununla birlikte, liberaller, -liberal benliği korumak için- liberal toplumun temel yapısına hakim olması istenen *liberal bir siyasetin temel gerekçesinin*, bireylerin özerk yaşam sürmeleri için koşulların güvence altına alınması olduğunu, normatif kendi kaderini tayin olasılığına ve arzu edilebilirliğine, yani hayatla ve değer verdiğimiz şeylerle ilgili seçimler yapmanın önemine dayandığını vurgulamaya devam ettiler. Belirli toplumsal uygulamaların çoğu zaman arka planda davranışımıza rehberlik ettiği doğru olsa da, bu uygulamaların, her koşulda ve özellikle de varoluşun olağan olmayan anlarında da değerli olması veya doğrudan onaylanması gerektiği anlamına gelmez. Nihayetinde liberallerin ilgilendiği şey, bireylerin kendi iyi yaşam anlayışlarını geliştirmek ve uygulamak için ihtiyaç duydukları hakların, güçlerin ve fırsatların sağlanmasıdır. Hükümet bir şekilde bu uygulamaları teşvik etmelidir.³⁹

Liberal benliğin bu detaylandırılmış açıklaması, ahlaki bakış açılarının bireysel seçimin ürünü olduğunu veya olması gerektiğini ima ederek kendi başlangıç pozisyonunu korumaya devam etmektedir. Ancak, cemaatçiler bu imaya, kişinin sosyal dünyasının, kişiye sofrada ve telaffuz normları gibi ahlaki olmayan görgüye ait günlük hayatın benimsenmesine ilişkin sosyal uygulamalardan fazlasını sağladığı ve bu sosyal çevrenin/çatının aynı zamanda kişiye ahlaki alanda bir tür yönelim verdiği cevabını verebilir. Kişi kendisini bu verili ahlaki alana, *buyurgan ahlaki ufuklara yerleştirmedikçe*, deneyiminin ahlaki boyutunu anlamlandıramaz. C.Taylor'ın 'daha yüksek, güçlü bir şekilde dikkate alınan iyiler' dediği, bağlı hissetmemiz gereken, gerçek tercihlerimize bakılmaksızın üzerimizde ahlaki yükümlülükler doğuran iyiler, bireyler tarafından icat edilmiş değil, daha çok kişinin sosyal dünyasınca belirlenmiştir. Bu nedenle, kendi ahlaki bakış açısını özgürce oluşturan

³⁸ Bell, "Communitarianism".

³⁹ Bell, "Communitarianism".

liberal bir benlik ideali ya da ‘özel/bireysel’ iyilik anlayışı, gerçek ahlaki deneyimimizi yansıtmaz.⁴⁰ Taylor, özetle insanların sosyal varlıklar olduğuna ve bireylerin rasyonel ve ahlaki kapasitelerini yalnızca toplum bağlamında geliştirebileceklerine dair toplulukçu bir argüman ileri sürmektedir.⁴¹

Taylor’la çelişmeyen ancak hala liberal paradigmaya bağlı kalabilen bir görüş olarak W. Kymlicka’nın görüşleri meseleye başka bir boyut katar. Buna göre, liberalizmin sosyal dünyamızın bir çerçeve sağladığı varsayımını inkar etmesine gerek yoktur. Bu durumda dahi bireyin kendi ahlaki bakış açısını özgürce belirlemiş olduğu kabul edilebilir. Kymlicka, şeylerin, kültürümüz tarafından önem verildiği sürece, iyi bir yaşam sürmenin yolu olarak belirli bir yaşam biçimini paylaşanlar tarafından kabul edilen bir etkinlik modeline uydukları ölçüde bizim için değerli olduğunu açıkça kabul eder.⁴² Kişinin sosyal dünyasının yapmaya, başarmaya veya var olmaya değer bir dizi şey sağlaması, bu set içinde bile bireysel seçimlerin yapılabilmesine imkan veren hâlâ önemli bir alan olduğu için yine de özerklik üzerindeki liberal vurguyu zayıflatmaz. En iyi yaşam hâlâ bireyin yapmaya, başarmaya veya olmaya değer olanı seçtiği yerdir, ancak bu seçimin kendisinin de seçilmemiş olan belirli bir çerçeve içinde yapılması gerekebilir.⁴³

Ancak Kymlicka’nın kişinin sosyal ve kültürel çevresini bir seçim bağlamı olarak ele alması cemaatçileri pek ikna etmiş değildir. Cemaatçilere göre, belirli bir ahlaki ilkenin veya kültürel cemaatsel bağlılığın, alternatifler arasından bireysel bir özne tarafından tartışıldıktan sonra seçildiği için daha değerli olduğu görüşüne şüphe ile yaklaşılmalıdır. Merkezi projelerimizi ve yaşam planlarımızı seçme konusunda en üst düzeyde ilğimiz bir şekilde ortaya çıkmışsa, ne seçilirse seçilsin, bu durum, seçilmemiş bağlılıklarda ve projelerde temelde yanlış

⁴⁰ Bell, “Communitarianism”; Detaylı inceleme ve tartışma için bkz. Charles Taylor, Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası, Selma Aygül Baş ve Bilal Baş (Çev.), İkinci Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2018, s. 19-91.

⁴¹ Morrice, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy”, s. 236.

⁴² Kymlicka, Liberalism, Community and Culture, s. 162-166.

⁴³ Will Kymlicka, Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 137, 139-141.

bir şeyler olduğunu ima eder ve bu görüş, Sandel gibi cemaatçilere göre gerçek öz anlayışımızı ihlal etmektedir.⁴⁴

Tartışmanın ulaştığı aşama kritik bir noktaya geldiğimiz göstermektedir. Çünkü liberaller burada artık tartışmanın temelindeki sorunu dışa yansıtan şu tezi ileri sürerler; gerçek sorun, seçimin fiili arzu edilirliliği değil, seçim *olasılığıdır*. Cemaatçilerin belirttiği gibi, eleştirel olarak düşünülmesi ve onaylanması gerekmeyen bazı seçilmemiş bağlar olabilir. Ancak *bazı amaçlarımız için bazı bağlılıklarımız/ilişkilerimiz sorunlu olabilir* ve bu yüzden onları sorgulama ve gözden geçirme konusunda temel bir menfaatimiz vardır. En önemli sorun, kendi yaşam planlarımızı seçmemektir; kendi kaderini tayin etme değerine dayanan liberalizm, gerektiğinde amaçlarımızı eleştirel bir şekilde değerlendirebilmemizi gerektirir, bu nedenle ‘hiçbir son veya hedef, olası yeniden incelemeden muaf değildir’. Örneğin ezilen bir kadının, iyi bir eş ve anne olmanın ne anlama geldiğine dair geleneksel anlayışları eleştirel bir şekilde düşünebilme konusunda temel bir çıkarı vardır ve planlarını radikal bir şekilde gözden geçirme özgürlüğünü kısıtlamak veya bu kapasiteye sahip olmadığını iddia etmek haksızlık olur.⁴⁵

Bu yanıt bile cemaatçiler için seçimin liberal temellerine derin bir meydan okuma olasılığını hala açık bırakmaktadır; belki bazı bağları yeniden inceleyebiliriz, ancak kimliğimiz için bir kenara bırakılamayacak kadar temel olan başkaları varsa ve bunu yapmaya yönelik herhangi bir girişim ciddi ve belki de onarılamaz psikolojik hasara yol açacaksa liberal seçim sorunu ortaya çıkar. Aslında, liberalizme karşı bu meydan okuma, cemaatçilerin revize edilemeyecek ve reddedilemeyecek kadar kişinin kimliğini oluşturan kapalı veya komünal bağlılığı belirleyebilmelerini gerektirecektir. Bir antropolog, alan gözlemlerine dayanarak, Kanada’nın kuzeyinden bir Inuitin aniden bir Eskimo olmayı bırakmaya karar vermesinin imkansız olduğunu ve tek mantıklı cevabın, kimliğinin bu kurucu özelliğini tanımak ve kabul etmek olduğunu iddia edebilir. Veya bir gey aktivist, eşcinsellerin biyolojik olarak verilmiş cinsel kimliklerini bastırmasının hem imkansız hem de istenmeyen bir şey olduğunu iddia edebilir. Bu argümanlar mantıksız değildir ve hiçbir özel sonun veya

⁴⁴ Bell, “Communitarianism”.; Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, s. 211.

⁴⁵ Bell, “Communitarianism”.

taahhüdün eleştirel düşüncenin ötesinde ve revizyona açık olmaması gerektiği şeklindeki liberal görüşe meydan okur gibi görünmektedir.⁴⁶

Bu son argüman, MacIntyre'in bağlamsal Aristotelesçi erdemi savunmasıyla paraleldir: Aristotelesçi her insan, hayatının sosyal olarak belirlenmiş bir telosa sahip olduğu fikrini destekler. Bu yaklaşımda, her bir kişi, kimliğini tam olarak tanımlayan "iyi tanımlanmış ve kesin olarak belirlenmiş bir roller ve statüler sistemi içinde belirli bir rol ve statüye" sahiptir: "Verilen konumundan kendisini çekmeye çalışan bir insan ... kendini yok etmeye deneme girişimi ile meşgul olacaktır."⁴⁷ Sandel'e göre kurucu bağlılıklara sahip olmayan bir kişiyi hayal etmek, ideal olarak özgür ve rasyonel bir faili düşünmek değil, tamamen karakersiz, ahlaki derinliği olmayan bir kişiyi hayal etmektir. Çünkü karakter sahibi olmak, kişinin çağırmadığı, hükmetmediği, bununla birlikte seçimleri ve davranışları üzerinde sonuçları olan bir tarihte yaşadığını bilmesidir.⁴⁸

Cemaatçilik son tahlilde şunu idda eder gibidir; İnsanın sosyal doğasının incelenmesinde tartışılan şey, sadece insanın fiziksel olarak tek başına hayatta kalamayacağı değil, aynı zamanda bir toplum içinde karakteristik insani kapasitelerini geliştirmeleridir. Cemaatçi iddiaya göre, bir anlamda bireyin rasyonelitesinin gelişmesi veya terimin tam anlamıyla ahlaki bir fail olmasının veya sorumlu özerk bir varlık olmasının gerekli bir koşulu onun toplumda yaşamasıdır.⁴⁹ Birey bu nitelikleri/karakteri toplum dışında kazanamaz. Kendi kendini yorumlayan bir benlik, kendi tarihi -ve bu anlamda kendisi- ile mesafeli olmayı düşünebilir, -ancak mümkün olsa bile- mesafe her zaman güvencesiz, geçicidir ve *bir düşüncenin dayanacağı bir nokta tarihin dışında asla güvence altına alınamaz*. Liberal etik, benliği deneyiminin ulaşamayacağı bir yere, müzakere ve düşünmenin ötesine koyar. Ortak bir yaşamı şekillendirebilecek kapsayıcı öz-anlayışları rededen liberal benlik, bireyi, bir yandan ilgisizlik, diğer yandan geçici ilişkiler arasında sendelenmeye bırakır. Sandel'in deyiimi ile bu, yükümsüz benliğin kaderi

⁴⁶ Bell, "Communitarianism".

⁴⁷ Gutman, "Communitarian Critics of Liberalism", s. 315.

⁴⁸ Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 90.

⁴⁹ Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 236.

ve özgürleştirici vaadidir, ancak böylesine ahlaki derinliği olmayan soyut bir insan önemli bir ahlaki tercih yapamaz.⁵⁰

Ancak Gutman'ın belirttiği gibi özellikle liberal toplumlar mantıksal olarak şunu takip etmiyor: “Ben birinin oğlu veya kızı, başka birinin kuzeni veya amcasıyım; Ben şu ya da bu şehrin vatandaşıyım, şu ya da bu lonca ya da mesleğin bir üyesiyim; Ben bu klana aitim, bu kabile, bu ulus, dolayısıyla benim için iyi olan, bu rolleri üstlenen biri için iyi olmalıdır.” Liberal toplumların bunu takip etmemesinin bir nedeni, bu rollerin hiçbirisinin kendisi ile birlikte sosyal olarak verilen *tek bir iyi rolünü* taşımamasıdır. Rollerin toplumsal anlamını araştırarak iyiyi keşfetmeyi amaçlayan Aristotelesçi yöntemin, çoğu rolün tek bir iyiye bağlı olmadığı modern toplumlarda pek faydası yoktur. Bazı sosyal rollere bağlı tek bir iyilik olsa bile, rollerimizi, genellikle onlara bağlı olan iyilik nedeniyle seçtiğimizi eklemeyen, rollerimizin iyilerimizi belirlediğini tam olarak söyleyemeyiz.⁵¹

Öyle görünüyor ki, meselenin çözümü, Bell'in “Neyse ki, liberal toplumlardaki çoğu insan kendilerini gerçekten atomik benlikler olarak görmüyor”⁵² cümlesinde gizlidir.

D. Kymlicka'nın Uzlaşıcılığı

Bu alanda yapılan katkılardan biri Kymlicka'nın liberal-cemaatçi düalizmini çözmeye yönelik teşebbüsüdür. Kymlicka öncelikle, liberaller benliğin amaçlarından önce geldiğini ileri sürdükleri zaman, benliğin amaçlarından tamamen bağımsız olarak düşünülebileceğini kastetmediklerini, fakat *hali hazırdaki* amaçlarından bağımsız olarak düşünülebileceğini kastettiklerini iddia eder. Bu, hiçbir amaç, sonuç veya hedefin yeniden gözden geçirilmekten muaf olamayacağı anlamında, benliğin amaçlarından önce geldiğini ifade eder.⁵³ Bu nedenle liberaller, tamamen yükümsüz bir benlik olabileceği şeklindeki makul olmayan - metafizik- bir tezi kabul etmiş değillerdir. Liberal vizyonda benlik bir tabula rasa değildir, fakat katı değiştirilemez amaçları olan bir varlık da

⁵⁰ Sandel, “The Procedural Republic and The Unencumbered Self”, s. 91.

⁵¹ Gutman, “Communitarian Critics of Liberalism”, s. 316.

⁵² Bell, “Communitarianism”.

⁵³ Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture*, s. 52; Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, s. 70.

değildir. Görüldüğü gibi, liberalizm cemaatçi benlik anlayışı ile zorunlu olarak bağdaşmaz değildir. İkinci olarak, Kymlicka, pratik düşünme deneyiminin sonucu olarak, benliğin amaçları tarafından yapılandırıldığını savunan Sandel gibi cemaatçilerin benliğin yeniden inşa edilebileceği veya değişebileceğini kabul ettiklerini ortaya koyar. Ahlaki kanaatleri veya dini inançları değiştirme, yeniden yapılandırmanın örnekleridir. Dolayısı ile şu tespit gerçeğe daha yakın durmaktadır; yaşamı boyunca kişi, kimliğini yeniden yapılandırmaktan çok, amaçlarını değiştirmeye meyillidir.⁵⁴

Rawls gibi liberaller, benliğin, benimseyebileceği amaçlardan bağımsız olarak sabitlendiğini savunmaktadır. Rawls için, benliğin amaçları olumsuzdur/değişkendir, ancak benliğin sınırları sabittir ve benliğin yeniden kurulması mümkün değildir. Sandel için, benliğin amaçları kurucu niteliktedir, ancak benliğin sınırları -amaçlarındaki değişime paralel olarak- akışkandır, yani benlik bir değişikliğe uğrayabilir veya 'yeniden kurulabilir'; Kymlicka'ya göre bu analizden sonra artık terminolojik farklılığın ötesinde, derin bir görüş farklılığı olduğu söylenemez. Rawls da Sandel de bir kişinin -benliğin sınırları nerede kurulursa kurulsun- amaçlarını belirleyebileceğini ve amaçlarını yeniden inceleyebileceğini kabul eder ve bu, kendi kendini keşfetme veya değerlendirici akıl yürütme olarak adlandırılan aktif pratik akıl yürütme fakültesince gerçekleştirilir.⁵⁵

Bir başka yoruma göre ise Kymlicka'nın cemaatçi ve liberal metafizik bakış açılarını uzlaştırma çabası aslında yanlış yönlendirilmelerden kaynaklandığı için yetersizdir. Çünkü Kymlicka'yı yönlendiren iki bakış açısı da kendi içinde yanlış olan pozisyonlara sahiptir. Hem metafizik cemaatçilik hem de metafizik bireycilik, belirli insan modelleri veya paradigmaları için yeterli tanımlamalar olabilir, ancak genel olarak insan doğasına uygulandıklarında oldukça yanıltıcı çıkarımlardır.⁵⁶

Gerçekte cemaatçilerin metafizik antropoloji tezlerinin kaynağı, çağdaş demokrasilerdeki 'dünya vatandaşı' gibi insan tiplerini öne çıkaran liberal yazılardaki köksüz ve kozmopolit birey imgesine karşı

⁵⁴ Spector, "Communitarianism and Collective Rights", s. 70.

⁵⁵ Spector, "Communitarianism and Collective Rights", s. 70.

⁵⁶ Spector, "Communitarianism and Collective Rights", s. 70.

duyulan tepkidir. Ancak bilgi teknolojisinin ‘bireyler, gruplar, bölgeler vb. arasındaki niteliksel farklılıkları tek tip, isimsiz ve tek biçimciliğe dönüştüren bir evrensellik yarattığı’ iddia edilen büyük mali ve endüstriyel başkentlerde bile, ne tamamen atomize insan varlığı, ne de geleneklere ve değerlere bağlı büyük insan grupları bulmak zordur. Dolayısı ile benliğinin ampirik olarak modernite içindeki yeterli bir tanımı, modern toplumlarda, çok farklı kişiliklere ve anlayışlara sahip insanların, az çok bütünleşmiş ve uyumlu topluluklara ait olarak yan yana yaşadıklarını dikkate almalıdır. Günümüz toplumlarında ortak değerlerle veya amaçlarla aynı derecede özdeşleşime sahip olmak mümkün görünmemektedir. Ayrıca, pek çok insan, siyasi, dini, profesyonel, ticari, sportif, sosyal, sanatsal, entelektüel vb. farklı türlerdeki ilgi alanlarına, sorunlara veya ideallere dayalı olarak iki veya daha fazla topluluğa veya gruba aittir⁵⁷ veya *aitmiş gibidir*.

III. HAKKIN İYİYE ÖNCELİĞİ

Kymlicka’nın belirttiği gibi çoğu çağdaş liberal teori ‘deontolojik’ tir, yani iyiyi haktan öncelikli gören ‘teleolojik’ olan faydacı seleflerinin aksine, iyiyeye göre hakka öncelik vermektedir. Çağdaş siyasi söylem dağarcığında bu ayrım Rawls’un ‘Bir Adalet Teorisi’ eseri ile öne çıktı. Rawls iyiyeye karşı hakka öncelik vermesinin teorisinin en büyük erdemlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Ancak eleştirmenler, bunun (deontolojik) liberalizmin temel kusuru olduğunu ileri sürmektedir. Eleştiriler yalnızca Rawls’un esas olarak karşı çıktığı eski tarz faydacılardan değil, aynı zamanda sosyalistler, muhafazakarlar, cemaatçiler ve feministlerden de gelmektedir. Karşı tezler, iyiyeye karşı hakka öncelik vermenin, insan çıkarları ve insan toplulukları hakkındaki çekici olmayan ve hatta tutarsız varsayımları yansıttığına dayanmaktadır. Hakkın mı yoksa iyinin mi öncelikli olduğu sorusu çağdaş siyaset felsefesi teorileri içinde merkezi bir bölünme noktası olarak görülmektedir.⁵⁸

⁵⁷ Spector, “Communitarianism and Collective Rights”, s. 70-71.

⁵⁸ Will Kymlicka, “Rawls on Teleology and Deontology”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 17, No. 3 (Summer, 1988), s. 173.

A. Hakkın İyiye Önceliğinin Gerekçelendirilmesi

Rawls'un teleoloji ve deontoloji arasında yaptığı ayrımla birlikte⁵⁹, hakkın iyiye önceliğini kabul eden bir yaklaşımın ahlaki düşünceye doğru yaklaşım olduğu iddiası çağdaş ahlak teorisinin temel tartışması haline gelmiştir.⁶⁰ Etik ile ilgili iki ana kavram, doğru/hak ve iyi kavramlardır: o halde, bir etik teorisinin yapısı büyük ölçüde, bu temel kavramları nasıl tanımladığı ve birbirine bağladığı ile belirlenir.⁶¹ İyinin amacı, neyin değerli ve peşinden gitmeye değer olduğunu - eylemin amaçlarını - tanımlamaktır, oysa hakkın amacı, eylemin diğer failere nasıl ve ne ölçüde haklı gösterilmesi gerektiğini - eylem üzerindeki kısıtlamaları - tanımlamaktır. Etiğin görevi bize yaşamda yönelim vermekse, iyi istikametimizin ve nihai hedefimizin ne olması gerektiği ile doğru/hak ise değerli olana ulaşmak için meşru seçeneklerin neler olduğu ve bu yolda saygı duymamız gereken izin ve yasakların neler olduğu ile ilgilidir.⁶² Çalışmanın bu bölümünde önce teleolojik ve deontolojik teorilerin hak ve iyi ilişkisini nasıl kurduklarına, sonra deontolojik bir liberal hak teorisi geliştiren Rawls'un hakkın önceliğini nasıl gerekçelendirdiğine ve son olarak da liberal benlik ve hak anlayışlarının nasıl birleştiklerine değinilecektir.

1. Teleolojik Teoriler

Teleolojik teoriler, bir rasyonel, muhtemelen doğal iyi olduğunu savunurlar ve tüm teleolojik teorilerin yapı olarak özdeş olduğu belirtilmelidir, ancak iyinin içeriğini nasıl tanımladıklarına göre (fayda,

⁵⁹ Ahlak teorileri, hakkı ve iyiyi nasıl tanımladıkları ve iki kavram arasındaki ilişkileri nasıl kavradıkları açısından temelde farklılık gösterir. Ahlaki teoriler için en genel ayırım noktası, teleolojik ve deontolojik yaklaşımlar arasındadır ve diğer tüm ayrımlar, bu ayrımı takip eder: Deontolojik, teleolojik ve sonuçsalcı teorilerden ve bunların alt kombinasyonlarından söz edilebilir. Ancak bu çalışmada, bu incelemenin sınırlı alanı içinde kalınarak çözümleme yapılacaktır.

⁶⁰ Miriam Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", *Ethical Theory and Moral Practice*, August 2010, Vol. 13, No. 4 (August 2010), s. 453.

⁶¹ Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, s. 53.

⁶² Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 456.

zevk, mutluluk, mükemmellik, güzellik vb.) özünde farklılık gösterebilir. Faydacılık, hedonizm, eudaimonizm ve mükemmeliyetçilik teleolojik teorilerdir.⁶³

Teleologlar, örneğin, mutluluğun iyi olduğu yargısının bağımsız bir statüye sahip olduğuna ve bu yargının ahlaki bir bakış açısıyla mutluluğun nasıl elde edildiği veya mutluluk hakkında özellikle ahlaki açıdan değerli olanın ne olduğuna ilişkin her türlü düşünceden sezgisel olarak ayırt edilebileceği görüşüne bağlıdırlar. Mutluluğun iyiliği ahlaki türde değildir - örneğin estetik ya da hazcı olabilir. Öyleyse, teleolojik teorilerde iyi olan haktan tamamen bağımsızdır ve hangi durumların değerli olduğunu değerlendirmek söz konusu olduğunda yalnızca iyiler hesaba katılır. Ancak bu, bir görüşü teleolojik olarak tanımlamak için yeterli değildir. İyinin haktan bağımsız olarak tanımlanması, teleolojik görüşlerin önemli bir özelliğidir, ancak onları diğer görüşlerden ayırt etmez. Teleolojik yaklaşımlar ayrıca, *neyin doğru/hak olduğunu değerlendirecek bağımsız bir araç olmadığı* görüşüne bağlıdır - yani, davranışımızın ne zaman ve hangi koşullar altında başkalarının haklı görülmesini sağlayacak bağımsız kriterler yoktur. Öyleyse sadece iyi, haktan tamamen bağımsız değildir; hakkın kendisi de, tamamen türev bir şekilde, iyiyi maksimize eden bir şey olarak tanımlanacak ve tamamen iyiye bağlı olacaktır. İyinin ilgili ahlaki failer arasında nasıl dağıtıldığı veya hangi gerekçelere dayandığı sorun değildir. Teleolojik teoriler için, doğru ile iyi arasındaki çatışmalar asla ortaya çıkmaz. Hakkın bağımsız bir tanımını mümkün kılan bir temel olmadığı için sonraki sorunlar mevcut değildir. Bu nedenle, teleolojik teoriler, iyiyi haktan tamamen bağımsız, sonra da hakkı, fayda, mutluluk, zevk, mükemmellik, uyum, dayanışma veya güzellik olarak iyiye bağımlı tanımlar.⁶⁴

Teleolojik teorilerde kabul edilebilir ve kabul edilemez amaçların ve özelliklerin ne olduğunu *önceden bilmenin* hiçbir yolu yoktur. Çeşitli dini gruplara veya ırksal azınlıklara karşı sömürü, zulüm, ayrımcılık ve baskı yapılmasının arzu edilip edilmeyeceği, tamamen o dönemde insanların arzularının içeriğine ve ağırlığına bağlı olan olgusal bir sorudur. Fayda ilkesinde görüleceği üzere teleolojik teorilerin asli

⁶³ Ronzoni, “Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions”, s. 470.

⁶⁴ Ronzoni, “Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions”, s. 456-457.

içeriğinde olan hiçbir şey, bireysel ve kolektif iyiliği oluşturan amaçları sınırlamaz. Daha sonra ortaya çıkan aşırılıklar üzerindeki kısıtlamalar ve geri çekilmeler yalnızca toplam faydayı maksimize etmek için ihtiyaç duyulan düzeltmelerdir. Faydacı hak ilkesi, en başından beri hiçbir izin verilemez amaç kavramı tanımlamamıştır.⁶⁵ Bunun nedeni, teleolojik teorilerin iyiyi bağımsız ve öncelikli bir kavram olarak ele almaları ve hakkı bu iyiyi maksimize eden ve dolayısıyla ona tabi olan olarak tanımlamalarıdır. Oysa deontolojik hak teorilerinin perspektifini yansıtan hakkın önceliği bu sıralamayı tersine çevirir: iyinin, ahlaklı kişilerin rasyonel amaçlarına ve hakların deontolojik ilkelerinin gereklerine tabi olduğunu söyler; ve daha sonra, bu öncül ahlaki ilkelere atıfta bulunarak ahlaki kişilerin rasyonel iyisini kısmen tanımlar.⁶⁶

2. Deontolojik Teorilerde Hakkın İyiye Önceliğinin Yeri

Çağdaş etik yaklaşımların çoğu pratik muhakemenin temelde arzularımız çıkarlarımız ve amaçlarımız üzerinde düşünmeyi, önceliklerini sıralamayı ve tutarlı hale getirmeyi ve ardından en rasyonel (etkili, muhtemel, kapsayıcı, zevkli) araçlarla karar vermeyi içerdiğini kabul eder. Buna ‘olağan tartışma’ denilebilir. Olağan tartışma esas itibariyle bireyin iç aleminde gerçekleşir. Diğer yandan hemen hemen her ahlaki anlayış kendisine içkin ahlaki ilkelerin ve sunduğu gerekçelerin diğer mülahazalara göre öncelikli olması gerektiğini savunur. Örneğin faydacılar, genel fayda nedenlerinin herhangi bir bireyin veya grubun arzuladığı amaçlarını gerçekleştirmek için yapabileceklerini geçersiz kıldığını savunurlar. Ancak deontolojik etikten türeyen hakkın önceliği, sadece hakkın iyiden üstünlüğüne ilişkin biçimsel bir iddia değildir; hakkın önceliği pratik bir müzakere kuralı olduğu için rolü çok daha temeldir. Hakkın önceliği, rasyonel seçim veya fayda maksimizasyonu ilkelerinin rehberliğindeki ‘olağan tartışma’nın tek başına ahlaki muhakemenin içeriğinde ve yapısında kavrayamacağı bir şeyin var olduğunu ima eder. Hakkın önceliği, *hakkın ilkelerine dahil olan*

⁶⁵ Samuel Freeman, “Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right”, *Philosophy & Public Affairs*, Autumn, 1994, Vol. 23, No. 4 (Autumn, 1994), s. 340.; Ayrıca bkz. Ahmet Gürbüz, *Hukuk Felsefesi Açısından Yararcılık Teorisinin Eleştirisi*, İkinci Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2012, s.169 vd.

⁶⁶ Freeman, “Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right”, s. 347.

içerikten kaynaklanan ve diğer mülahazaları kısıtlayan asli sınırlara atıfta bulunur.⁶⁷

Böylece, hakkın önceliği, bir hak ve adalet duygusuyla motive olan ahlaki faillerin pratik muhakemesinde hak ilkelerinin *yerini* tanımlar. Hakkın önceliği, ilk başta belirli bir içerikten kaynaklanan ilkelerin, ahlaki faillerin amaçlarını formüle ederken ve iyilikleri için rasyonel olarak ne yapmaları gerektiğine karar verirken, bireysel ve toplu olarak izleyecekleri arzuları ve çıkarları nasıl sınırladığına dair bir iddiadır. Bu iddiaya göre, ahlaki failler, rasyonel planlarını hazırlarken, adalet duygularını diğer arzu ve çıkarlarına göre dengelememeli, ona ve hakka özel veya ek bir ağırlık vermelidir. Pratik akıl yürütmenin -olağan tartışmayı aşan- tamamlayıcı bir aşamasında, çıkarlar, arayışlar ve iyiye ilişkin anlayışlar hak ve adalet ilkelerince kontrol edilir. Akıl yürütmenin bu aşamasında, bu ahlaki hak ilkeleri ile doğrudan çatışan belirli iyi anlayışları, örneğin ırkçı veya başkalarına hükmetme veya aşağılama arzusunu içeren vb. görüşleri, dışlanır veya hak ilkelerinin etkililiğini zayıflatacak örneğin, sınırsız servet, güç ve statü sahibi olma arzusu gibi diğer güdü, amaç ve talepleri ciddi şekilde sınırlanır. Bu türden iyi anlayışlarına, bunlar, ne kadar yoğun hissedilir veya önemi ne olursa olsun, ya hiçbir ahlaki değer verilmez veya etkinlikleri sınırlanır.⁶⁸

Hakkın önceliği, siyasi alandaki amaçlar için meşru bir şekilde takip edilebilecek arzular, menfaatler ve yaşam planları için kabul edilebilir iyilik anlayışları kavramını tanımlamaya da olanak tanır. Yalnızca iyinin kabul edilebilir anlayışları, siyasi prosedürlerdeki meşru iddialar için bir temel oluşturur. Bazı siyasi iddiaların meşru olduğu diğerlerinin ise olmadığı önceden belirlenmiş hak ve adalet ilkelerini varsayar. Çoğunluk kuralına getirilen anayasal kısıtlamalar hakkın önceliğini sergiler. Demokratik usullere dayanarak çoğunluklar örneğin Hristiyan dininin veya iyilik anlayışlarının herhangi bir yönünü teşvik ederek başkalarının temel haklarına ve fırsatlarına zarar verecek şekilde anayasal hakları ihlal edemez. Çoğunluğun arzu ve inançlarının katıksız

⁶⁷ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 335-336; Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 464-466.

⁶⁸ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 335, 337, 344.; Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 464-466.

yoğunluğunun bağımsız bir ahlaki ağırlığı yoktur; çoğunluk tercihleri ancak kendilerine öncel adalet ilkelerine uygunsuz meşru yasalar ve sosyal politikalar için bir temel oluştururlar. Bu arzular, hak ilkelerinin bireysel ve genel iyiye göre önceliği nedeniyle, ne kadar yoğun veya yaygın olursa olsun siyasi bağlamlarda sınırlandırılır.⁶⁹ Adil bir toplumda kazanılmış temel özgürlükler ve adalet tarafından korunan haklar siyasal pazarlıklara veya sosyal çıkar hesaplarına konu edilemez.⁷⁰

Deontolojik-hakkın önceliği, teleolojik-mükemmeliyetçilik ile karşılaştırılarak daha da netleştirilebilir. Rawls, hakkın önceliğini anti-mükemmeliyetçilik anlamında da kullanır.⁷¹ Bilgi, yaratıcılık ve estetik tefekkür gibi mükemmellik arayışları hak ilkelerinin kısıtlamalarına uygun olarak takip edildiği sürece bireyler için kabul edilebilir amaçlardır. Bu mükemmeliyetçi ilkelerin takip edilmesinin herkes için iyi olan içsel değerleri ifade ettiği varsayımında dahi mükemmeliyetçi ilkeler meşru siyasi iddialar ve beklentiler için bir temel sağlamazlar; siyasi bağlamlarda başkalarının özgürlüğünü sınırlandırmayı, kusursuz olduğuna inanılan bir iyiyi (örneğin bir dini inancı) baskın kılmayı, hatta gelir ve servetin zorla yeniden dağıtımını haklı göstermeleri için mükemmeliyetçi ilkelere başvurulamaz. Zira meşru yetkilerimiz/haklarımız iyi yaşamın herhangi bir özel görüşünün desteklenmesine bağlı değildir. Bunun nedeni, hakkın iyiye göre önceliğidir.⁷²

Mükemmeliyetçilik bağlamında hakkın önceliği Rawls'un deontoloji etik ile ilgili şu varsayımlarından türetilir: Birincisi, bireyler için takip edilmesi rasyonel olan çok sayıda içsel iyi ve yaşam tarzı vardır. İçsel iyilerin ve yaşam tarzlarının çeşitliliği göz önüne alındığında, *adalet, bir rasyonel iyiliği maksimize eden şeyle tanımlanamaz*. İkincisi, bir kişinin rasyonel iyiliği ne olursa olsun, iyiye dair bir kavrayışını müzakere etme, gözden geçirme ve takip etme *özgürlüğüne sahip olması, her bireyin iyiliğinin bir parçasıdır*; bunlar, iyi bir yaşam sürmesinin ön koşuludur. Üçüncü olarak, herhangi birinin rasyonel iyiliğini

⁶⁹ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 338-340.

⁷⁰ Rawls, Bir Adalet Teorisi, s. 57.

⁷¹ Kymlicka, Liberalism, Community and Culture, s. 35.

⁷² Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 338-340.

gerçekleştirmesi *amaçlarının ve arayışlarının adaletin kurumsal gereklilikleri ile tutarlı olmasına bağlıdır.*⁷³

Oysa Rawls'un tanımladığı şekliyle teleolojik mükemmeliyetçiliğe bağlı pratik muhakeme ne herhangi bir anlamda 'serbest hareketi' öngörür, ne de mükemmeliyetçi pratik muhakemenin hak ilkeleri, insanların içinde müzakere edecekleri ve iyiliklerinin peşinden gidecekleri 'sınırlar' sağlamak için tasarlanmıştır. Bunun nedeni, mükemmellik ilkesinin insanların nihai iyiliğini benzersiz bir şekilde tanımlaması ve her birey için neyin her zaman rasyonel, dolayısıyla yapılmasının doğru olduğunu tanımlamasıdır. Aristoteles'teki gibi tefekkür, Aquinas ve Loyola'daki Tanrı'nın Vizyonu veya her neyse mükemmel iyiliği maksimize etmek rasyoneldir, dolayısıyla doğrudur.⁷⁴

Mükemmeliyetçilik, hedeflerimizi ve ne yapmamız gerektiğini belirlemek için (daha sonra inceleyeceğimiz) önce rasyonel, sonra bu amaç ve hedeflerimizden beslenen iyi anlayışlarımızın diğerlerinin iyi anlayışları ile nasıl uzlaştırılacağını gösteren makul ilkelerin belirlendiği iki ayrı (rasyonel ve makul) müzakere boyutunu tasavvur etmek yerine, müzakere için tek bir kademe/standart olduğunu söyler: her bir kişi, kendi koşullarına göre rasyonel iyisini gerçekleştirmek için en etkili araçları seçecektir. Mükemmeliyetçiliğe göre, kişinin iyiliğini belirleyen rasyonel ilkeler ile *makul hak ilkeleri* bir ve aynıdır. Bu nedenle, mükemmellik ilkesi, tüm müzakere alanını tamamen kaplar. Sonuç olarak mükemmellik ilkesi katı yorumlandığında, pratik aklın özerkliğine, içsel iyilerin çokluğuna, amaçlarımız ve arayışlarımız hakkındaki özgürce müzakereye, rasyonel kararlarımızın makul hak ilkeleri ile düzenlenmesine ve izlenmesine yer vermez, tüm bunlar için yer kalmaz.⁷⁵

3. Rawls'un Deontolojik Teorisinde Hakkın İyiyeye Önceliği

Deontolojik liberalizm, evrensel uygulanabilirliğini sağlamak için siyasi ilkeler ve haklar için nesnel veya tarafsız bir temel arar. Kant'a göre koşullu çıkar ve amaçlarımızdan soyutlanmamız gerekir ve kategorik ahlak yasalarına göre eylemde bulunmalıyız. Rawls, Kant'ın

⁷³ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 342.

⁷⁴ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 341-342.

⁷⁵ Freeman, "Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right", s. 342.

izinden giderek ödevleri ve hakları tanımlayan adalet ilkelerinin çeşitli iyi yaşam anlayışlarından bağımsız olması gerektiği düşüncesine ulaşır. Rawls'a göre adalet üzerine düşünürken özel amaçlarımız, bağılıklarımız ve iyi anlayışımızdan sıyrılmalıyız.⁷⁶ Rawls, “Doğamızı ortaya çıkaran öncelikle amaçlarımız değil, daha ziyade bu hedeflerin oluşturulacağı arka plan koşullarını düzenlemek için kabul edeceğimiz ilkelerdir ... Bu nedenle, teleolojik doktrinlerin önerdiği iyilik ve hak arasındaki ilişkiyi tersine çevirmeliyiz ve hakkı üstün görmeliyiz” demektedir.⁷⁷ Rawls, her makul insanın iyi anlayışından bağımsız olarak kabul etmek zorunda olduğu ya da ne olursa olsun reddedemeyeceği adalet ilkelerini formüle etmeye çalışır. Sonuç, hakların ve adaletin diğer iyilerin tümünden daha öncelikli olduğu liberal bir hak felsefesidir.⁷⁸

Rawls'un teorisi olan 'hakkaniyet olarak adalet', hakkın iyiden tamamen bağımsız olduğu bir yaklaşıma sahiptir, Rawls, hakkı, iyiliği maksimize eden bir şey olarak tanımlamayı reddeder. Hakkaniyet olarak adalet, çoğulcu bir perspektifin, nihayetinde neyin değerli ve iyi olduğuna dair insani iyi kavrayışları arasında olabildiğince tarafsız bir konuma bağlılığının bir sonucu olarak hakka öncelik veren deontolojik bir teoridir.⁷⁹ Rawls, hakkaniyet olarak adaletin deontolojik doğası ve hakkın iyiye önceliğine ilişkin tezlerini Bir Adalet Teorisi'ndeki bazı alt teoriler ve varsayımlarla ispatlamaya çalışır.

a. Orijinal Konum

Rawls, Bir Adalet Teorisi'nde, bilgisizlik perdesinin gerisindeki orijinal konumdaki soyut bireyleri, tüm rasyonel bireyler tarafından kabul edilebilecek tarafsız adalet ilkelerinin rasyonel seçicileri olarak tanımlar.⁸⁰ Rawls bir iyi anlayışı kapasitesi ve adalet duygusu kapasitesine sahip olduklarını kabul ettiği eşit ve özgür ahlaki failleri kabul edilebilir iyi anlayışlarının ve uymayı taahhüt edebilecekleri adalet ilkelerinin neler

⁷⁶ Michael Sandel, *Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, Mehmet Kocaoğlu (Çev.), İkinci Baskı, İstanbul, Big Bang Yayınları, 2013. s. 278.

⁷⁷ Sandel, “The Procedural Republic and The Unencumbered Self”, s. 86.

⁷⁸ John Gray, *Liberalizmin İki Yüzü*, s. 124.

⁷⁹ Ronzoni, “Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions”, s. 453, 462-463.

⁸⁰ Morrice, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy”, s. 237.

olduğunu tespit edebilmeleri için bir başlangıç noktasında konumlandırır. Eşitliğin orijinal konumu sosyal sözleşmenin geleneksel teorisindeki tabii hale tekabül eder. Orijinal konum gerçek bir tarihsel olgu değildir. Kültürün ilkel şartlarının daha azı olarak kabul edilmelidir. Orijinal konum bizi belirli bir adalet (hakkaniyet olarak adalet) kavramına ulaştıracak olan farazi bir haldir.⁸¹

Orijinal konum tarafsızlığı sağlayacak olan bilgisizlik perdesinin gerisinde şu şekilde işlemektedir: Bizi zengin ya da fakir, güçlü ya da zayıf, şanslı ya da talihsiz kişiler olup olmadığımız, hatta çıkarlarımızı, hedeflerimizi veya iyiye dair düşüncelerimizi bile bilmeden önceki kişiler olarak toplumumuzu düzenleme ve yönetmede en başta seçeceğimiz ilkeleri hayal etmeye davet eder. Orijinal konumda seçeceğimiz ilkeler, adalet ilkeleridir. Dahası, bunlar belirli bir amacı önceden varsaymayan (tarafsız) ilkelerdir.⁸² Orijinal konumdaki kişiler, kapsamlı bir iyilik anlayışına sahip değildirler, ancak sağduyu sahibi ve adalet duygusuna sahip kişilerdir. Adalet dışındaki ahlaki olgular bu aşamada devre dışı bırakılmıştır. Rawls kişilerin orijinal konumda herhangi bir iyi bilgisine sahip olmamalarını, hakkın iyiye önceliğini ileri sürebilmek için kurgulamıştır. Orijinal konumdaki bireylerin spesifik bir iyi anlayışından yoksun bırakılmaları onları Rawls'un istediği liberal birey tasarımına uygun eşit ve özgür bireyler kılar. Bu eşitlik ve özgürlük, orijinal konumdan sonraki toplumsal yaşamlarında bireylerin otonomilerini sağlayan bir koşuldur.⁸³

Sandel'e göre orijinal konum, Kant'ın aşkın argümanının sağlayamayacağı şeyi sunmaya çalışır. Yani, hak için iyiden önce gelen, ancak hala dünyada yerleşik bir temel.⁸⁴ Rawls bireyi bu dünyada düşündüğünden orijinal konumdan çıkacak ilkeler Kantçı anlamda kategorik olmayacaktır.⁸⁵ Zira orijinal konumdaki kişiler aşağıda inceleyeceğimiz iyinin ince teorisinin ve birincil sosyal iyilerin bilgisine sahiptir.

⁸¹ Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, s. 40-41.

⁸² Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 87.

⁸³ Zeynep Özlem Üskül, *Bireyselliğe Tarihsel Bakış*, İstanbul, Buke Yayıncılık, 2002, s. 144-145.

⁸⁴ Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 86.

⁸⁵ Üskül, *Bireyselliğe Tarihsel Bakış*, s. 152-153.

b. İyinin İnce Teorisi ve Birincil/Temel Sosyal İyiler

Hakkaniyet olarak adalet, (orijinal konum gibi ayrıcalıklı bir seçim durumunda hangi ilkelerin seçileceğini sorarak) hakkın ilkelerini iyiden tamamen bağımsız bir şekilde savunduğu için deontolojik bir teoridir. Teori, bireylerin sahip olduğu temel yetkilerin ve sosyal işbirliğinin faydalarının ve yüklerinin doğru dağılımının ne olduğunu belirleyen adalet ilkelerini detaylandırır. Neyin yük ve fayda olarak sayılacağına ve orijinal konumdaki bireylerin sahip olması gereken temel yetkileri hangi temelde seçebileceklerine bir miktar içerik vermek için, hakkaniyet olarak adalet ‘iyinin ince teorisine’ dayanır.⁸⁶ İyinin ince teorisi, ‘bir kişinin rasyonel yaşam planı ne olursa olsun bir kullanım değerine sahip’ çok amaçlı anlamlar/araçlar olarak anlaşılan bir ‘birincil iyiler’ dizisi sunar.⁸⁷

Rawls’un ‘iyinin ince teorisine’ göre, kişinin iyiliği, ideal ‘müzakereci rasyonalite’ koşulları altında seçeceği rasyonel yaşam planına göre tanımlanır ve Rawls özgür ve eşit ahlaki kişilerin rasyonel planlarında *kısmi bir benzerlik* varsayar: iyi kavramları ne olursa olsun, hepsinin sosyal işbirliğine girmelerini sağlayan ahlaki güçleri geliştirmek ve uygulamak için ‘en üst düzeyde’ bir çıkarı, buna karşılık gelen arzuları ve sosyal işbirliğinin adil koşullarını anlama, uygulama ve rasyonel bir yaşam planını formüle etme, gözden geçirme ve takip etme kapasiteleri vardır. Rawls, kişilerin rasyonel planlarının gerekli bir bileşeni olarak ‘birincil sosyal iyileri’ savunur.⁸⁸

Birincil sosyal iyiler arasında özgürlükler, haklar, fırsatlar, gelir ve zenginlik ve öz saygının sosyal temelleri bulunur. İyinin ince teorisine

⁸⁶ Rawls, Bir Adalet Teorisi, s. 423-428.

⁸⁷ Rawls, Bir Adalet Teorisi, s. 91-92.; Birincil/temel iyiler üç kategoriye ayrılmaktadır:

a. Doğal temel iyileri (natural primary goods): Sağlık, zeka, yetenekler, uzuvlar, beş duyu özelliği vb. Rawls’a göre bunlar dağıtım (adalete) açık değildir.

b. Toplumsal temel iyiler (social primary goods): temel özgürlükler, fırsatlar, hareket özgürlüğü, güç ve imtiyazlar, gelir ve servet, öz saygının toplumsal temeli. Bunlar dağıtım açıktır.

c. Öz-saygı (self-respect): Dağıtım kısmen bağlıdır. Bkz. Brighouse, Adalet, s. 62-63.

⁸⁸ Freeman, “Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Rights”, s. 344.

göre, bu tür birincil iyiler, herhangi bir rasyonel yaşam planı açısından arzu edilir. İnsanlar başka neye değer verirse versin, bu iyilerin her birinden daha azına değil daha fazlasına sahip olmaya değer vermeye bağlıdırlar. Birincil iyilerin varsayılması yaklaşımı, insanların temel çıkarlarına ilişkin asgari bir yaklaşıma sahip olmak ve dolayısıyla *hak ilkelerine içerik vermek için gereklidir*. İyinin ince teorisi, rasyonel bir yaşam planı açısından bir kişinin iyiliğinin sınırlarının formel olarak tanımlandığı, ancak maddi /özel olarak tanımlanmadığı bir yaklaşım sunar. İnce teoride rasyonalite, maddi/özel olarak tanımlanmaz, daha çok, bir kişinin yaşam planını müzakereci rasyonalite şartları altında seçmesini ifade eder. Çok amaçlı araç olarak birincil iyilerin peşinde koşmak, herhangi bir rasyonel yaşam planının parçasıdır; bununla birlikte, ‘benimsemenin rasyonel olduğu planlar kişiden kişiye değişir’. İnce teori bize, iyinin öznel bir perspektiften hangi biçimsel yapıya sahip olması gerektiğini söyler, ancak bize teorinin ne esas/maddi içeriğinin ne olması gerektiğini ne de hangi nihai (ahlaki veya ahlaki olmayan) değerlerin teoriyi oluşturduğunu söylemez. Bununla birlikte, bu bir kez başarıldığında, hakkaniyet olarak adalet, diğer daha kapsamlı iyilik teorilerine göre (örneğin mükemmeliyetçiliğe göre) tarafsız kalma amacını gerçekleştirir.⁸⁹

Hakkaniyet olarak adaletin iddiası, belirli bir iyilik anlayışına bağlı kalmadan buyurgan bir ahlaki teoriyi kesin olarak sunmaktır. Bu nedenle, hakkaniyet olarak adalet hakkın bağımsız bir açıklamasına sahiptir ve *iyinin ince teorisi dışında iyiye dair hiçbir açıklaması yoktur* - ince teori kapsamındaki iyiye dair (kısa) birincil sosyal iyiler açıklaması, hakkın ilkelerine bir miktar içerik vermek için zaruridir.⁹⁰

c. İyinin İnce Teorisi ve Hak Alanı

Ancak eğer durum böyleyse, Ronzoni'nin belirttiği gibi her biri ince teoriyle uyumlu, ancak birbiriyle uyumlu olmak zorunda olmayan çeşitli olası iyi kavramlarıyla baş başa kalıyoruz. Aralarında nasıl hüküm vereceğiz? Hakkın önceliği, bir deus ex machina gibi (tepeden inme

⁸⁹ Ronzoni, “Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions”, s. 467.

⁹⁰ Ronzoni, “Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions”, s. 468.

şekilde) işlemediği ve çeşitli iyi anlayışlarının bir arada var olmasına izin verdiği için farklı amaçlara yönelmiş eylemlere rehberlik etme özelliğine sahiptir. Nihayetinde neyin değerli olduğu hakkında söylenecek son söz yoksa, farklı iyi anlayışlarını sınırlayan hak öncelikli olmalıdır. Nihai iyiye ilişkin anlaşmazlığın felsefi olarak kaçınılmaz olduğu kabul edilirse, normatif kuramsallaştırmanın kapsamının, iyi yaşamın ne olduğu ve insanların hangi temel değerleri desteklemesi gerektiği mülahazalarının bağımsız yapılabildiği hak alanıyla sınırlandırılması gerektiği fikrine bağlı kalınmalıdır.

Hak alanı, hedeflere (hangi değerleri amaçlamamız gerektiği) değil, kısıtlamalara (davranışımız başkalarına nasıl haklı gösterilebilir) odaklanan bir ahlak alanını tanımlar. Eylemlerin dış sınırlarını ilgilendiren ahlak alanıdır.⁹¹ Hakkaniyet olarak adalet, başlangıç durumundaki özneler arası gerekçelendirilebilirliğin yapılandırıcı aracı ve birincil iyilerin bir açıklaması yoluyla, bu tür kısıtlamaların sağlam bir açıklamasına sahip olmayı amaçlamaktadır. Eylemin dış sınırları hakkında emredici ilkeleri detaylandırabileceğimizi, fakat eylemin (kişiye daha yakın) amaçlarını detaylandıramayacağımızı kabul etmeliyiz. Her birimiz, davranışlarımızı birbirimize gerekçelendirebildiğimiz ölçüde değerli olduğuna inandığımız şeyleri bu tür sınırlamalar dahilinde takip edebiliriz. Hak önceliklidir çünkü hakkında kesin bir şekilde emredici ilkeleri detaylandırabileceğimiz tek (rasyonel) ahlaki alandır.⁹²

Bu durumda, hak ile uyumlu olan tüm iyilik kavrayışlarına izin verilebilir, fakat yalnızca bunlara izin verilir. Çünkü kişiler kendi iyilik anlayışlarını adalet ilkelerine uydurmayı veya en azından onları doğrudan ihlal eden iddiaları öne çıkarmamayı zımnen kabul ederler. Rawls'un deyimi ile "başkalarını *daha az özgür konumlarda* görmekten hoşlandığını fark eden bir kişi, bu zevkle ilgili hiçbir (*haklı*) iddiası olmadığını anlar. Başkalarının mahrumiyetlerinden aldığı zevk kendi başına yanlıştır: Başlangıç durumunda mutabık kaldığı bir ilkenin ihlal edilmesini gerektiren bir tatmindir."⁹³

⁹¹ Hakkın bu anlaşılışı Kant'ın temel adalet ilkesini yansıtan: "öyle hareket et ki, iradenin özgürce kullanılması, evrensel bir yasaya göre herkesin özgürlüğü ile uyumlu olsun" maksimini çağrıştırmaktadır.

⁹² Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 468.

⁹³ Rawls, Bir Adalet Teorisi, s. 60.

O halde hak iyiye üstündür, çünkü tam olarak neyin iyi olduğuna karar veremiyoruz. Hangi hedeflerin doğru veya en değerli olduğunu ya da herhangi bir gerçek nihai değer olup olmadığını söyleyemezsek, o zaman yapabileceğimiz tek şey, hak tarafından dayatılan kısıtlamalarla uyumlu oldukları sürece, çok sayıda iyi anlayışının bir arada var olmasına izin vermek ve insanların (ahlaki veya ahlaki olmayan) neyin peşinden gideceğini seçmekte özgür olduklarını kabul etmektir.⁹⁴

Tüm bu çözümlmeden çıkan sonuç, hakkın içeriğinin iyiye ilişkin farklı anlayışları uyumlaştırma gerekliliğini yansıtmıyolacaktır. Öyleyse dolaylı olarak, bir iyi anlayışının önemli ölçüde *farklı iyi anlayışları arayışıyla uyumu, onun izin verilebilirliğinin* değerlendirilmesinin bir parçası olacaktır. Kabul edilemez iyi anlayışları, diğer ahlaki ajanların kendi iyi anlayışlarını takip etmeleri için faillige, haysiyete, özgürlüğe ve araçlara sahip olmasına izin vermeyecek anlayışlar olacaktır. Çok sayıda olası ve muhtemelen değerli iyilik anlayışı olduğu ve aralarında kesin bir şekilde karar veremeyeceğimiz için, *odağımızı iyiden, mutlak yapılması ve yapılmaması gerekenlerin açıklamasına kaydırmalıyız* ki, herbirimiz kendi anlayışını takip ederken hakkın önceliğine saygı duyabilelim.⁹⁵ Görüldüğü gibi Rawls, siyaset felsefesi tarihinde yaygın bir yönelim olan hayatta iyi olanın ne olduğuna dair kapsamlı bir görüşün doğruluğunu varsaymak ve bu görüşün sosyal ve siyasi hayata dair çıkarımlarının nasıl olacağını tasarlama eğiliminde değildir. Ona göre kabul edilebilir bir hak anlayışı ve adalet teorisi, insanlar arasında geniş ölçüde ihtilafli olan ahlaki temellere dayanmamalıdır.⁹⁶

d. İki Kademeli Pratik Müzakere: Rasyonel İyi ve Makul Hak

Rawls, Bir Adalet Teorisi'nde rasyonel ve makul arasında bir ayırım yapar. Kişiler hem rasyonel hem de makul bireylerdir. Rasyonellik her bireyin kendi çıkar ve iyi anlayışını izlemesidir. Makul olan ise toplumsal işbirliğini sağlayan adil ilişkilerin kurulması ile ilgilidir ve bizi

⁹⁴ Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 468.

⁹⁵ Ronzoni, "Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions", s. 469.

⁹⁶ Brighouse, Adalet, s. 46.

adalet kavramına götürür. Rawls'a göre makul olan ile rasyonel olan bir aradadır ve birbirlerini tamamlar. Ancak makul olan rasyoneli ön koşul varsayar, çünkü kişileri harekete geçiren iyi anlayışları olmadan toplumsal işbirliğine, adalet ve hak kavramlarına yönelik bir arayış olmaz. Fakat makul olan rasyonel olandan türetilmez. Makul olan ise rasyoneli koşullandırır, çünkü ilkeleri aranabilecek nihai (rasyonel) amaçları sınırlandırır. Bu durumda adalet ilkelerinin seçimini sağlayan akli yeti makul olanla ilişkilidir. Bu iyi düzenlenmiş bir toplumda adalet ilkelerinin, temel özgürlüklerin ve hakkın iyi anlayışlarına öncel olmasını ifade eder.⁹⁷

Rawls, rasyonel olanı makul olandan ve ilk durumdaki otonomiye sözleşme sonrası ortaya çıkacak otonomiden ayrınca, bu ayrımların ahlaki kişinin birliğini ifade eden benlik üzerinde neden olabileceği dikotomi tehlikesini gidermek için, rasyonel olarak otonom olan ahlaki kişinin parçalı bir bütün olmadığını belirtmiştir. Böyle bir kişinin kendi iyisini gerçekleştirmek için oluşturduğu rasyonel yaşam planının aynı zamanda benliğin birliğini temsil ettiğini belirtmektedir. Rawls'a göre "Ahlaki kişi, iki kapasite ile karakterize edilir: bir iyi anlayışı kapasitesi, diğeri adalet duygusu kapasitesi. Yaşama geçirildiğinde, birincisi rasyonel bir yaşam planı ile, ikincisi belirli hak ilkelerine dayanarak eyleme ilişkin düzenleyici bir arzu ile ifade edilir. Böylece ahlaki kişi, seçmiş olduğu amaçlara sahip olan bir öznedir ve onun temel tercihi, koşulların izin verdiği ölçüde, özgür ve eşit bir rasyonel varlık olarak kendi doğasını tam anlamı ile ifade eden bir yaşam tarzını tasarlayabilmesini sağlayan - hakkaniyet olarak adaletin- koşullar(1) lehindedir. Şu halde kişinin birliği, onun planını tutarlılığında ortaya çıkar; bu birlik kişinin kendi hak ve adalet duygusu ile tutarlı olan bir biçimde, onun rasyonel seçim ilkelerini takip etmeye ilişkin olarak sahip olduğu daha yüksek düzeydeki bir arzuda temelini bulur."⁹⁸

e. Rawls'çu Liberal Benlik ve Hak Anlayışları Nasıl Birleşiyor

Rawls'un tarif ettiği liberal benlik ve hak anlayışlarının nasıl birleştiği konusunda en anlaşılır açıklamalardan birini M. Sandel yapmıştır, ben de burada onun açıklamalarını izleyeceğim.

⁹⁷ Üskül, Bireyselliğe Tarihsel Bakış, s. 146-147.

⁹⁸ Üskül, Bireyselliğe Tarihsel Bakış, s. 148.

Rawls'a göre adalet toplumsal kurumların ilk erdemidir. Bu iddiaya bağlı ilkeler nasıl bir kişi olmamız gerektiğinin belirli bir tasvirini önceden varsayar. Bu, benliğin, amaçlardan ve hedeflerden önce ve onlardan bağımsız olan benliğin tasviridir. Unutulmamalı ki benlik için, kişiliğimiz için her şeyden önce en önemli olan, seçtiğimiz amaçlar değil, fakat onları seçme kapasitemizdir.⁹⁹ Daha önce belirtildiği gibi benlik kendi amaçlarına öncel olduğu için, hak da iyiden önce gelir. Zira insani kişilik herhangi zamanda sahip olabileceği amaçlara ve ilgi alanlarına zorunlu olarak bağlı olmadığından, kişi özgür ve bağımsız, seçim yapabilen bir faildir. Benliğin bu niteliği, ahlaki olarak onun seçim yapabilme kapasitesini amaçlarına, dolayısı ile seçim yapabilme özgürlüğünü ve bu özgürlükten kaynaklanan haklarını herhangi bir iyi anlayışından üstün kılar.

Bu bağımsız ben anlayışı, olası bir topluluk türü konusunda birtakım sonuçlar doğurur. Serbest benlikler olarak anlaşıldığında, kişi başkalarıyla gönüllü birlikteliklere katılmakta elbette özgürdür ve bu yüzden işbirlikçi anlamda bir topluluk oluşturma yeteneğine sahiptir. Serbest benliğin reddettiği şey, seçiminden önce gelen ahlaki bağlar üzerine kurulmuş herhangi bir topluluğa üye olma olasılığıdır. Bu anlayışta benlik, kendisinin tehlikede olabileceği kuşatıcı herhangi bir topluluğa bağlı olmak istemez. İşbirliğine -ve rızaya- dayalı topluluktan farklı olarak böyle inşa edici bir topluluk üyelerinin çıkarlarının yanı sıra *kimliğini de hesaba katar* ve böylece onları serbest benliğin bilebileceğinden -ve kabul edebileceğinden daha kapsamlı bir üyeliğe dahil eder.¹⁰⁰

O halde, adaletin ve hakkın birincil olması için kişinin insan koşullarıyla belirli bir şekilde ilişkili belirli türden varlıklar olmalıdır. Kant versiyonunda aşkın bir özne olarak veya Rawls versiyonunda serbest benlikler olarak, kişi içinde bulunduğu duruma her zaman belirli bir mesafededir. Sadece bu yolla, kişiler kendilerini öznel ve yalnızca takip ettikleri amaçların araçları değil, failleri olarak görebilir.¹⁰¹

Serbest benlik ve ilham verdiği etik, birlikte ele alındığında, özgürleştirici bir vizyona sahiptir. Doğanın zorunluluklarından ve

⁹⁹ Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 86.

¹⁰⁰ Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 87.

¹⁰¹ Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 87.

toplumsal rollerin kısıtlamasından kurtulmuş olan insan öznesi, egemen olarak kurulur, ahlaki anlamın tek yazarı olarak belirir. Saf pratik aklın katılımcıları olarak veya orijinal konunun tarafları olarak, önceden verilmiş bir değer düzeniyle sınırlandırılmamış adalet ilkeleri inşa etmekte özgürdür. Ve mevcut, tekil benlikler olarak; bir değerler düzenine, gelenek veya miras alınan bir statüye bağlı olmaksızın amaçlarını ve hedeflerini seçmekte özgürdür. Adaletsiz olmadıkları sürece, iyiye ilişkin anlayışlar, her ne olursa olsun, sadece seçilmiş olmalar nedeniyle değer kazanırlar. Rawls'un ifadesiyle, "geçerli iddiaların bizatihi öz kaynaklarıyız." Sandel'e göre bu heyecan verici bir vaattir ve sunduğu liberalizm, Aydınlanma'nın kendi kendini tanımlayan özne arayışının belki de en eksiksiz ifadesidir.¹⁰²

B. LIBERAL HAK ANLAYIŞINA YÖNELİK CEMAATÇİ ELEŞTİRİ

Liberal hak anlayışına yönelik cemaatçi eleştiri, birkaç noktadan hareket eder. Bunlardan biri, epistemolojiden, diğeri Kant'ın ve özellikle Rawls'un evrensel hak iddialarının zayıflığından ve diğeri ise daha önce incelediğimiz liberal benliğin yapısı ve bütünlüğüne ilişkin iddiaların çürütülmesi teşebbüsünden kaynaklanır.

İlk türden eleştiri Henry Tam tarafından ileri sürülmüştür. H. Tam bireyciliği belirli bir epistemolojik konuma, yani iyiye dair şüphecilığe bağlamaktadır. Nitekim, bireyciliğin 'şüpheli köklere' sahip olduğunu ve şüpheciliğin 'bireyselliğin temelini oluşturduğunu' belirtir. Tam'ın argümanı kısaca şu şekildedir: Şüpheli, 'Nasıl yaşamalıyız?' sorusunun cevabını kimsenin haklı olarak bildiğini iddia edemeyeceğini ve kesin bir cevap veremeyeceğini düşünür. Bu nedenle, herkesin kendi -tesadüfi- iyilik anlayışını takip etmesine izin verilmelidir ve devletin, ortak yarara ilişkin olanların ötesinde bir iyiyi geliştirme yetkisi yoktur. Bireysellik, bireylerin kendi iyilik anlayışlarının peşinde koşmalarına (izin verilmesi) ile daha da derinleşir. Dolayısıyla, şüphecilik, iyi anlayışları karşısında tarafsızlık iddiasına, minimalist devlete, pazar bencilliğine ve 'anarşik güç dağılımına' yol açar.¹⁰³ Tam'ın eleştirisinden çıkan sonuç; liberalizmin, iyi kavrayışı hakkındaki bilgimizin şüpheli

¹⁰² Sandel, "The Procedural Republic and The Unencumbered Self", s. 87.

¹⁰³ Archard, "British Communitarianism", s. 231-232.

olması nedeniyle, kişilerin kendi iyi anlayışlarını takip edebilecekleri tercih özgürlüğüne dayalı hakları üstün ilkeler olarak kabul ettiğini ve bunun da minimalist bir kamu yönetimi anlayışını doğurmasıdır.

Cemaatçilerin ikinci itirazına konu olan liberal teorinin evrensel hak iddiaları ise birkaç yoldan geçersizleştirilmeye çalışılmıştır. Ana hedef, Rawls'un, özel erdemi, tüm sosyal ve zamansal bakış açılarından azade insanlık durumuna 'sonsuzluk perspektifinden bakmamıza izin veren' 'orijinal konumdur'. Rawls, adalet teorisini, kurgusunun sağladığını düşündüğü imkanlarla evrensel doğru olarak sunarken, cemaatçiler adalet standartlarının dolayısı ile hakların belirli toplumların yaşam biçimlerinde ve geleneklerinde bulunması gerektiğini ve bu nedenle bağlamdan bağlama değişebileceğini ileri sürmektedirler. A. MacIntyre ve C. Taylor, ahlaki ve politik, dolayısı ile hakka ilişkin değerlendirmenin, kişilerin dünyayı deneyimlediği yorumlayıcı çerçeveye bağlı olacağını belirtmektedirler. Dolayısıyla ahlaki ve siyasi uygulamalar ve kurumların değerlendirilmesi girişimine inançların yorumlayıcı boyutlarından soyutlanarak başlanmasının bir anlam ifade etmediğini savunmaktadırlar.¹⁰⁴

Cemaatçiler için siyaset felsefesinin görevi, var olmayan nesnel veya tarafsız evrensel ilkelerin geçerliliğini tesis etmek değil, topluluğun paylaşılan değerlerini ve anlamlarını açık hale getirmektir. Dolayısıyla siyaset felsefesi de *kanıttan çok yorumla ilgilenmelidir*. Michael Walzer, yorumdan yola çıkan bu cemaatçi siyaset felsefesi mefhumunu açıklar. Walzer'a göre -liberal yaklaşımları ima ederek- felsefi girişime başlamanın bir yolunun - belki de orijinal yolunun - mağaradan çıkmak, şehri terk etmek, dağa tırmanmak ve (sıradan erkekler ve kadınlar için asla şekillendirilemez olan) nesnel ve evrensel bir bakış açısı geliştirmek olduğunu ve daha sonra da, günlük yaşamın, toplumsal meselelerin ve çözüm olarak sunulan adalet ilkelerinin farklı bir şekle bürünmesi için uzaktan anlatılması olduğuna işaret eder. Ama Walzer, mağarada, şehirde, yerde durmak istediğini belirterek felsefe yapmanın bir başka yolunun olduğunu, bunun da, paylaştığımız anlamlar dünyasını kendi vatandaşlarımıza yorumlamak olduğunu dile getirir. Walzer pesimistçe adalet, eşitlik (ve evrensel haklar) felsefi kavramlar olarak düşünülebilir,

¹⁰⁴ Bell, "Communitarianism".

ancak adil veya eşitlikçi bir toplum olamaz der.¹⁰⁵ Walzer, etkili sosyal eleştirinin belirli zamanlarda ve yerlerde yaşayan gerçek insanların alışkanlıklarından ve geleneklerinden kaynaklanması ve bunlarla etkileşime girmesi gerektiğini belirtir. Walzer'a göre belirlenmiş insan iyileri ve değerleri kümesini elde etmeyi amaçlayan biçimsel bir evrenselleştirilebilirlik prosedürü hakkında sorunlu hiçbir şey olmasa bile, soyut terimlerle ifade edilmiş böyle bir prosedürel hak ve adalet anlayışının, belirli iyilerin/menfaatlerin dağılımı hakkında düşünmede çok az faydası olacaktır. Zira, örneğin hangi dağılımlar ve kimler için eşitlik talep edileceği gibi soruların cevabı bir bağlam ve yorumla anlam kazanabilir. Kısacası, sadece belirli sosyal bağlamlardan soyutlayarak neyin adil olduğunu soran ve insanları adil olanı yapmaya ikna etmek için tarih dışı evrenselci yöntemi benimseyen liberaller, felsefi tutarsızlığa ve siyasi ilgisizliğe mahkumdur.¹⁰⁶

Walzer'a benzer bir argüman ve Aristotelesçi 'telos' kavramından hareket eden Sandel, öncelikle adaletin teleolojik olduğunu belirtir ve hakları tanımlamanın ilgili olduğu sosyal pratiğin telosunu (amaç, hedef veya doğası) çözümlemizi gerektirdiğini belirtir. İkinci olarak bir eylemin telosu hakkındaki mukakeme veya müzakere, hangi değerlerin onurlandırılması gerektiği hakkında akıl yürütmek ve tartışmaktır. Modern liberal adalet teorileri adalet ve haklara ilişkin soruları onur, erdem ve hak edişten (uyum ve dayanışmadan) ayırmaya çalışır. Liberal adalet teorileri tercih özgürlüğünü adaletin ve tarafsızlığın bir şartı ve hakların kaynağı olarak gördüğü için onur, erdem ve hak ediş meselelerini dışarda bırakarak insanlara kendi amaçlarını seçme ve takip etme imkanı verir. Ancak Sandel'e göre Aristoteles'in belirttiği gibi adalet hakkındaki tartışmada, onur, erdem ve iyi hayatın doğası hakkındaki sorulardan kaçamayız.¹⁰⁷ Diğer yandan bu tartışmalar dil ile yapılır. Dil neyin adil ve adaletsiz olduğunu ifade etmek, doğruyu yanlıştan ayırt etmek içindir. Adalet ve adaletsizlik, iyi ve kötü, doğru ve yanlış ve iyi hayatın doğası hakkındaki bilgi ancak bir dille ve bir toplumsal bağlamda anlam kazanabilir. İzole, evrenselci bakış açısı dil ve ahlaki muhakeme

¹⁰⁵ Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 237.

¹⁰⁶ Bell, "Communitarianism".

¹⁰⁷ Sandel, *Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, s. 220-221.

için gerekli olan insani kapasitenin gelişimi ve kullanılması için yetersizdir.¹⁰⁸

Sandel mutluluğu amaçlayan ahlaki hayat, erdem etiği ve adalet arasındaki ilişkiyi ise şöyle kurar; Erdemli insan doğru şeylerde hazı ve acıyı kabullenen biridir. Bu anlamda mutluluk bir ruh hali değildir, bir var olma biçimidir, erdemle uyumlu bir ruhun eylemidir. Ve erdemli hayat bir siyasal toplumda yaşanılır ve öğrenilir, erdem bir alışkanlıklar ve pratikler getirir. Adil olmak bundan farklı değildir, adil olmak ilkelerin ve yasaların yorumunda bir adil olma alışkanlığını gerektirir. Bu sosyal deneyim olmadan tüm bunlar işlevsel olamaz. Zira pratik akıl tikelliklerin farkında olarak yeni durumlara adaptasyonu sağlar. Erdem ve adalet üzerine muhakeme bu nedenle şimdi ve buradaya aittir. Fakat basit hesaplamadan farklı ve fazla bir şeydir. Mevcut koşullar altında elde edilebilecek en yüksek iyiliği tanımlamaya çalışmak ile ilgilidir.¹⁰⁹ Sandel, özetle, ahlaki, dolayısı ile adaletle ilişkin doğru muhakemenin toplumsal bir bağlam, dile bağlı bir yorum ve pratik alışkanlık gerektirdiğini belirtir.

Cemaatçi yazarların paylaştığı daha genel düzeyde diğer eleştiri konuları da vardır. Bunların başında liberalizmin etiğe bir temel sağlamaması ve etik gelişmeye bir zemin hazırlamamasıdır. Liberalizm paternalist kaygılarla etiğin alanına girmemeye ve nötr bir tutum takınmaya çalışmaktadır. Oysa liberalizm, özgürlük, eşitlik, hoşgörü, gibi bir takım değerlere - dolayısı ile bir iyi anlayışına-yaslanmaktadır. Ayrıca, cemaatçilere göre, liberalizm kendini gerçekleştirilmeye gereğinden fazla gömülerek, bireyciliği ve ona bağlı olduğu ileri sürülen değerleri fazlaca öne çıkararak en temel sorunları gözden kaybetmiş veya olguların çarpık bir tasvirini yapmıştır. Cemaatçiler otonom tercih özgürlüğünün olanakları konusunda şüphecidir. Onlara göre, seçimlerimiz içinde yaşadığımız toplumdan bağımsız şekilde yapılamaz. Bu seçimleri, içinde yaşadığımız aile, topluluk, ulus ve her düzeydeki toplumsal bağlar belirler. Sonuç olarak iyi kavrayışları, tercihleri ve hakların içeriğini belirler. Paylaşılan iyi anlayışlarından bağımsız bir hak tanımlı mümkün olmadığından iyi anlayışları haklardan önce gelir¹¹⁰.

¹⁰⁸ Sandel, *Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, s. 230.

¹⁰⁹ Sandel, *Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, s. 231-233.

¹¹⁰ Üskül, *Bireyselleşme Tarihsel Bakış*, s. 228-229.

Rawls, daha sonra ana hatları yukarıda belirtilen eleştirileri dikkate alarak evrenselci varsayımları teorisinden çıkarmaya çalıştı.¹¹¹ Cemaatçiliğe verdiği tavizlerin açık olduğu ve adalet teorisinin kapsamlı değil, sınırlı bir siyasi anlayış olarak görülmesi gerektiğini belirttiği Siyasal Liberalizm’de (1993), tarafsız bir siyasi kişi anlayışı geliştirmiştir. Rawls kendi tasvir ettiği bir birey anlayışından hareketle kamusal alanın tesisinin güçlüğünü farketmiştir. Böylece Rawls orijinal konumdan siyasi duruma geçerken aynı zamanda ahlaki kişiden siyasi kişiye, yapay, apolitik, ahlaki bireyden siyasi bireye geçmektedir. Siyasal birey anlayışı ile Rawls kendi birey anlayışına son şeklini vermektedir. Rawls’un siyasi kişi kavramının çıkış noktası, orijinal konumun temelinde özel bir metafizik kişi anlayışının bulunması gerektiği yönündeki eleştirilerdir, ancak Rawls, bu eleştirinin bir hatayı içerdiğini belirtmektedir. Rawls’a göre iyi düzenlenmiş bir toplumdaki yurttaşların, kendilerini ve toplumun diğer üyelerini, bir iyi anlayışına sahip kişiler olarak görmeleri aslında özgürlüklerinin teminatıdır. Ancak bu, belli bir zamanda kabul ettikleri iyi anlayışı ile bağlı kalmaları sonucunu doğurmaz. Yurttaşlar, ve özgür insanlar olarak makul ve rasyonel argümanlara dayanarak görüşlerini değiştirme ve gözden geçirme olanağına sahiptirler. Ancak kişinin kamusal kimliği bu değişiklikten etkilenmemektedir. Örneğin din değiştiren bir kişi hala aynı kamusal yasalara tabidir. Diğer yandan kişilerin özel bir ahlaki kimlikleri de vardır, yaşamın kamusal olmayan alanında bazı değerleri taşırlar. Kişiler, kendi nihai amaçlarını çıkarlarını ve ilgilerini varolan siyasi anlayışın öngördüğünden daha farklı kavrayabilirler. Bu yüzden Rawls’a göre kişiler ahlaki kimliklerinin bu iki yönünü birbiri ile bağdaştırmak durumundadır. Ona göre kamusal alanla özel alanın sınırlarının iyi

¹¹¹ Brian Barry gibi liberal teorisyenler, liberal adalet ve haklar teorisinin kendisini evrensel olarak geçerli bir ideal olarak sunabileceğini ve sunması gerektiğini savunarak, cemaatçi düşüncelere tavizler verilmemesi gerektiği konusunda daha sert bir tutum izlemişlerdiler. Brian Barry, ‘Justice as Impartiality’ adlı kitabını, teorisinin evrenselliğini cesurca onaylayarak açar: ‘Liberal eşitlikçi ilkeler lehine evrensel olarak geçerli bir iddia ileri sürme olasılığına inanmaya devam ediyorum’ (Barry, Justice as Impartiality, 1995, s. 3). Barry, bir adalet teorisinin maddi ahlaki mülahazalara dayandırılması gerektiğini kabul etmekte, ancak normatif vizyonunu, liberal Batı toplumlarının değerleri ve uygulamalarıyla sınırlı görmektedir. Batılı olmayan siyasi geleneklerden değerli bir şey öğrenmeye açık bir şekilde ilgisizdir. Bell, “Communitarianism”.

çizilmesi gerekmektedir. Özel alanda sahip olunan iyiler, kamusal alana ancak adalet ilkelerine uygun oldukları takdirde girebilirler. Böylece, yurttaşların sahip olduğu iki kimlik herhangi bir gerilim yaratmaz. Özel ve kamusal alan arasındaki ilişki ise iyi bir demokrasinin sahip olması gereken bir uzlaşma biçimidir. Tarafsız vatandaş olarak kişiyi kavramasının liberal-demokratik siyasi kültürün en iyi açıklamasını sağladığını ve siyasi amacının yalnızca insanların fikir birliği sağlamaya istekli olduğu siyasi topluluklarda uzlaşma kurallarını ortaya koymak olduğunu ve kendi adalet anlayışının kapsamlı ahlaki ve dini doktrinler arasında tarafsız kaldığını savunmuştur. Bununla birlikte, Bell'in belirttiği gibi 'Bir Adalet Teorisi'nde ortaya konan liberal adalet ve haklar vizyonunun, mevcut siyasi alternatifler arasında seçim yapabilselerdi tüm rasyonel bireylerin isteyeceği olası en iyi siyasi ideal olduğu tezi Rawls'un düşüncesine hakimdir.¹¹².

IV. SONUÇ

Hakkın iyiye karşı önceliği liberal bir hak anlayışının ifadesi olarak J.Rawls'un Bir Adalet Teorisinde dile getirilen bir iddiadır. Bu iddia, bireylerin özerkliğini en üstün değer gören Kant'çı yaklaşımın bir güncellemesi niteliği taşımaktadır. Bireyin otonomisinin değeri Kant'ta aşkın öznedeki temellenirken, hakkın önceliği Rawls'ta 'serbest/özerk benlik'te temellenmektedir.

Liberal benlik kavrayışına göre, kişiyi oluşturan özerk bir fail olması ve akıl sahibi olmasıdır. Amaçlar, tasarılar ve bağlılıklar benliğin kurucusu değildir. Özgür moral özneler, seçmedikleri tarih, gelenek veya miras alınan statülerle bağlı değildirler. Bireyler, seçimlerine takaddüm eden herhangi bir ahlaki bağla sınırlanmış değildirler. Bireyler kendilerini

¹¹² Bell, "Communitarianism"; Morrice, "The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy", s. 237; Üskül, Bireyselliğe Tarihsel Bakış, s.149-150. Rawls, Halkların Yasasında (Rawls, 1999), liberal toplumların uluslararası alanda hoş görmek zorunda olduğu 'saygın, iyi düzenlenmiş bir toplum' vizyonunun taslağını çıkararak, liberalizmin her zaman ve her yerde ihraç edilemeye olasılığını kabul eder. Ancak böyle bir toplum demokratik olmak zorunda değilse de diğer topluluklara karşı saldırgan olmamalı, içeride 'ortak bir iyi adalet anlayışına' ve 'makul bir danışma hiyerarşisine' sahip olmalı ve temel insani haklara saygı göstermelidir.

sınırlayan yükümlülüklerin tek seçicileridir. Özgür ve bağımsız benlik amaçlarını seçebilirken, özgürlük de otonom olarak seçme ve eyleyebilme kapasitesidir. Liberal bireyci Neo-Kantçı benlik görüşü, kişi kavramını ortak insanlığımızda, akıl sahibi olmamızda temellendirir.

Liberal benlik ve seçim özgürlüğü, hak ve iyi arasındaki bağlantıyı da çözümlenmektedir. Buna göre iyinin amacı, neyin değerli ve peşinden gitmeye değer olduğunu tanımlamaktır, oysa hakkın amacı, eylemin diğer faillere nasıl ve ne ölçüde haklı gösterilmesi gerektiğini - eylem üzerindeki kısıtlamaları- tanımlamaktır. İyi istikametimizin ve nihai hedefimizin ne olması gerektiği ile hak ise değerli olana ulaşmak için meşru seçeneklerin neler olduğu ve bu yolda saygı duymamız gereken izin ve yasakların neler olduğu ile ilgilidir. İyi anlayışlarının kaçınılmaz çoğulluğu karşısında bu çeşitliliği uzlaştıracak makul alan hak alanı olarak belirlemektedir. Çünkü hakkında kesin bir şekilde emredici ilkeleri detaylandırabileceğimiz tek (rasyonel) ahlaki alan, hak alanıdır.¹¹³ Hak alanının rasyonelleştirilebilmeye uygun bu yapısı hakkı farklı iyi anlayışlarına öncel kılarak, çeşitli iyi anlayışlarının bir arada yaşamasına imkan verir. Detaylarını çalışmada gösterdiğimiz gibi Rawls hakkın önceliğini, benliğin sahip olduğu kapasiteler, orijinal konum, iyinin ince teorisi, birincil iyiler ve iki kademeli pratik müzakere ile göstermeye çalışır.

Söz konusu liberal benlik ve hak anlayışına yönelik eleştirel cemaatçi yaklaşımın tezlerine çalışmada detayları ile değinildi. Cemaatçi görüş, amaç ve bağlılıklarından ayrı olan ve sadece pratik akla sahipliğin oluşturduğu liberal benlik fikrini reddetmektedir. Cemaatçiler liberallerin benliklerimizin aile, gelenek, ulus veya bir din gibi toplumsal bağlarla tanımlanma veya oluşturulma eğiliminde olduğu gerçeğini ihmal ettiğini vurgularlar. Cemaatçi kavrayışta benlik, cemaat içindeki anlamlarla

¹¹³ Hobbes ve Descartes'tan Locke, Rousseau ve Kant'a dek Aydınlanma düşünürleri, aklın uygun bir eğitim tarafından yönetildiğinde belli hakikatleri (truth) keşfedebilecek olan insan zihninin doğal bir eğilimi olduğunu düşünmektedirler. Dahası, bu hakikatlerin açık seçik olmasının ve ayırt edilirliğinin ya da bunların duyularımız üzerinde yarattığı etkinin canlılığının, birbirine benzer düşünen rasyonel zihinler arasında öznel arası mutabakatı sağlama almaya yeterli olacağını varsaymaktadırlar. Şeyla Benhabib, Modernizm Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar, Mehmet Küçük (Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 20.

donatılmış belirli amaçlar ile inşa edilmiştir. Benlik, amaçları ve değerleri seçmez, fakat cemaatin değerleri ve amaçları onun kimliğini tanımlar. Cemaatçilik, özneler arası ilişkilerin ve cemaatsel bağların benliğin oluşumundaki önemine dikkate alarak, ‘muhkem’ bir kişi fikrini benimsemektedir. Cemaatçiliğin benimsediği bu muhkem veya gömülü kişi anlayışı cemaatçilerin liberal hak anlayışına yönelik detaylarını çalışmada gösterdiğimiz eleştirilerimizin de kaynağı olmaktadır.

Kısacası, liberaller, liberal hakları ve siyaseti meşrulaştırmak ve hakkın iyiye önceliği için bir özerk benlik felsefesine dayanmaları gerektiğini, cemaatçiler ise bu temellere meydan okumanın liberal haklar ve siyaseti geçersizleştirmek için yeterli olduğunu düşünmektedir.

Liberallerin ve cemaatçilerin konu hakkındaki görüşlerini kısaca hatırlattıktan sonra cemaatçiliğin olguya ilişkin haklı tespitlerine rağmen, normatif yetersizliğine ve barındırdığı risklere karşı liberal hak anlayışının ve hakkın iyiye önceliği lehine bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir:

1. Öncelikle, cemaatçiliğin liberal değerlerin varlıklarını etkili bir şekilde sürdürmelerinin liberal bir toplumsal kültür gerektirdiği şeklinde özetlenebilecek iddiasının haklılığı belirtilmelidir. Aynı şekilde dilin yorumlayıcı etkisi ve adaletin, erdem, pratikler ve alışkanlıklarla olan ilişkisinin vurgulanması da önemli ve dikkate alınması gereken uyarılardır. Ancak tüm bunlar, ilkelerin temellendirilmesinden çok ilkelerin etkinliğinin sağlanması ile ilgilidir.

2. Kant’çı ve Rawls’çu benlik anlayışları liberal düşünceye mesafeli olanları yeterince ikna edemeyebilir, ancak cemaatçi benlik anlayışı da yeterince ikna edici değildir. Bu noktada Kymlicka’nın belirttiği benlik anlayışı ve benliğin seçim kapasitesine sahip olduğu tezi deneyimlerimize ve iç-gözlemimize daha yakındır. Diğer yandan özellikle Sandel’in kavramsallaştırması ile yükümsüz ben cemaatçi benlik anlayışını yanlışlamaktadır. Cemaatçi perspektif yükümsüz benin çağdaş dünyada *nasıl ortaya çıkabildiğini ve cemaatçi değerlendirmeye göre nasıl olur da bir model olabildiğini* açıklayamamaktadır. Eğer liberal benlik vizyonu tutarsız ve ilgisizliğe mahkumsa cemaatçiliğin eleştirdiği yükümsüz ben ortaya çıkmamalıydı. Unutulmamalı ki cemaatçilik sadece liberal benlik ve hak anlayışlarının kuramsal köklerine değil, liberalizmin toplumda *yarattığı* aşırı bireycilik ve atomize bireyleri de eleştirmektedir. Kuramsal temellerinin zayıf olduğu ileri sürülen bir yaklaşımın bu denli etkinlik kazanmasından duyulan cemaatçi kaygı bizi şu sonuca

götürecektir; cemaatçilik liberal benlik anlayışından önce, kendi benlik anlayışını gözden geçirmelidir.

Aslında Walzer'in belirttiği gibi, liberal benlik, *presosyal* bir benlik değil, *postsosyal* bir benliktir. Doğal olarak, liberal benlik, toplumsal olarak belirli kimlikler, yaşam biçimleri ve gelenekler karşısında postsosyal değildir. Ama, tüm kimlikler, yaşam biçimleri ve özel gelenekler karşısında *refleksif bir mesafede durabilme anlamında postsosyaldır*.¹¹⁴

3. Bireysel seçim kapasitesi ve onun gerçekte nasıl kullanıldığı ile ilgili eleştirilere gelince, öncelikle, gerek cemaatçi tasavvurun gerekse de liberal vizyonun seçim için her zaman bir bağlam gerektirdiğini söylemek gerekir. Dolayısı ile liberalizmin özgürlük, eşitlik, farklılığa saygı ve hoşgörü gibi temel değerlerinin bu değerleri destekleyen bir toplumu gerektirdiği şeklindeki cemaatçi eleştirilerde haklılık payı vardır. Ancak ilkenin normatif temellendirilmesi ile ilkenin fiili uygulama sınırları arasındaki ayrım dikkate alınmalıdır. Liberal vizyon burada bir ilke belirlemektedir. Oysa fiili olarak seçimde bulunmak *mümkün* olasılıklar arasından yapılır. Kültürel olarak liberal değerlere meyilli bir toplumda bu seçeneklerin, -liberalizmin modernitenin de yardımı ile yarattığı homojenleştirici etkiye rağmen- var olduğu veya oluşturulabilme imkanlarının daha fazla olduğu kabul edilir, çünkü bunun mümkün olduğuna dair bir akli kabul vardır. Ancak özellikle Aristotelesçi erdem anlayışından beslenen cemaatçi modelde bireylerin bu türden seçenek arayışları pek mümkün görülmez. Dolayısı ile cemaatçi erdem anlayışı modern toplumlarda bile toplumsal statülerin sabitlenmesi riskini içinde barındırır. Bu da bireylerin özgür seçimlerde bulunabilmesi için liberal vizyonun gerektirdiğinden daha fazla çaba harcamaları anlamına gelir. Liberal benlik için bu bir çeşit tarihin (gerekli olmadığı halde) tekrarı anlamına gelir.

4. Cemaatçiliğin liberalizme yönelttiği aşırı bireycilik eleştirisine verilebilecek cevap benlik ve seçim kapasitesi üzerine yaptığım

¹¹⁴ Albrecht Wellmer, "Demokratik Bir Kültürün Koşulları. Liberallerle Cemaatçiler Arasındaki Tartışma Üzerine", Mehmet Zafer Üskül (Çev.), Bertin ve Diğerleri (Der.), Liberaller ve Cemaatçiler içinde (305-323), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 309.

yorumlarda örtük olarak verilmiştir. Yine de açmak gerekirse, liberal bir toplumda bile bireysel seçimlerin toplumsal ve nesnel sınırları vardır ve olmaya devam edecektir. Her zaman bir bağlamın varlığına rağmen iyihak arasındaki ilişkilerin analizinde evrensel akli bir yasa arayışı ne yanlıştır, ne de akli olmayan sonuçlara götürür.¹¹⁵ Cemaatçilik bu yolu baştan kapatma eğilimindedir. Bireylerin seçimlerinin sonuçlarında yanılma ihtimali küçümsenmeyecek bir olasılık olsa da bu, seçim kapasitesine sahip olmayı kendi öz anlayışının bir parçası olarak gören bireyler için ödenebilecek bir bedeldir. Liberalizm bahsettiğimiz türden sınırlar ile seçim özgürlüğü arasındaki uyumu sağlama görevini ve iradesini hangi dengeleri ne ölçüde gözeterek kullanacağını bireye bırakmaktadır.

Rawls'un teorisinde bireylerin sahip olduğu iki temel kapasitesinin iyi anlayışları ve adalet duygusu kapasiteleri olduğuna değinmiştik. Adalet duygusu, adaleti arayışını ortaya çıkaran koşullarla bağlantılıdır ve adalet erdemi mevcut koşullardan soyutlanarak bir ilkeyi oluşturmamıza imkan verir. Bir bağlam olsa bile soyutlama işlemi sırasında seçim özgürlüğüne öncelik vermek mümkün olduğu gibi yanlış da değildir. Bu bir toplumsal bağlamda bile rasyonel uzlaşmanın minimum standardı için gereklidir. Mevcut koşullar karşısında önce geri

¹¹⁵ Danchin'in belirttiği gibi Kant'ın felsefesi, iki devrimci özelliğe sahiptir: öncelikle, daha eski olan Katolik doğal hukuk teorisi geleneğine karşıdır, o doğal değildir: ahlaki yükümlülüğün temeli doğada, insan doğasında, (ruhani veya geleneksel) harici bir otoritede veya ahlaki failin herhangi somut koşullarında aranmamalıdır ve ikinci olarak, Tanrıyı ahlaki hukuk koyucu olarak gören Protestan teolojinin aksine yeni bir ahlaki yükümlülük kaynağı ilan etmektedir. Bu yükümlülük, sadece saf akla içsel olan a priori metafizik kavramlarda bulunabilir. Böylece, ahlaki yargı, failin, kategorik imperatifin akli disiplini altında otonom olarak dünyaya yüklemek üzere failin kendisine verilmektedir. İlk hareket, belirli bir rasyonalite ışığında aydınlanmayı, kişinin, kendisi için düşünmesi hakkı ve moral yükümlülük için heteronom kaynaklardan, özellikle dini kaynaklardan, özgür olmayı tanımlarken, ikinci hareket, özgürlüğü aklın dikte ettiği ödevleri kabul etme olarak tanımlar; bir kişi her daim evrensel bir yasa olmasını isteyebileceği şekilde hareket etmelidir. Bkz. Peter G. Danchin, "Religious Freedom in the Panopticon of Enlightenment Rationality", Edited by: Winnifred Fallers Sullivan, Elizabeth Shakman Hurd, Saba Mahmood, and Peter G. Danchin, *Politics of Religious Freedom* içinde (240-252), Chicago and London, The University of Chicago Press, 2015.

çekilerek -bilgisizlik perdesinde olduğu gibi- sonra makul müzakereye girişme, üzerinde anlaşılacak ilkelerin sahihliğine imkan vermesi açısından daha büyük bir potansiyeli barındırır.

Cemaatçiliğin özne için bu türden ucu açık bir seçim özgürlüğünün ve makul müzakerenin mümkün olmadığını ileri sürmesi ve kamu siyasetine ve hukuka engelleyici bir rol biçmesi seçim özgürlüğü ve liberal hakları ihlal etmesi potansiyeli taşıdığına işaret etmektedir.

Zira cemaatçiler hakkında ayırt edici olabilecek şey, cemaatçilerin bireylerin yerleşik komünal yaşamları sürdürme konusunda hayati bir çıkara sahip olduklarını iddia etmeye daha meyilli olmalarıdır. Bu eğilim, komünal bağlılıkları sürdürme ve teşvik etme ihtiyacının önemine dair siyasi imayı içermektedir. Bu tezin kendisi tek başına, cemaatçi zaviyeden bakıldığında, bazı toplumsal bağlarımızın sorunlu olabileceği ve değiştirilmesi gerekebileceği, dolayısıyla devletin kendi yaşam planlarımızı şekillendirmek, sürdürmek ve revize etmek için irademizi koruması gerektiğine dair liberal görüşe meydan okumak anlamına gelmeyebilir. Ancak toplumla ilgili çıkarlarımız, özgürce seçilmiş yaşamları sürdürme konusundaki diğer hayati çıkarlarımızla zaman zaman çatışabilir ve cemaatçi görüş, çatışma durumlarında ikincisinin otomatik olarak ilkinin geçersizleştirilmeyeceği yönündedir. Özgürlük ve topluluk arasındaki gerilimde, cemaatçiler çizgiyi ikinciye doğru daha fazla çekme eğilimindedir.¹¹⁶ Kuşku halinde, cemaatçiler, önceliği ortak yaşam biçimlerinin değerlerine ve bütünlüğüne vereceklerdir.¹¹⁷

5. Liberal yaklaşımların belirttiği gibi önemli olan, siyasi ve hukuksal düzenin öznenin seçim yapma olasılığını korumasıdır. Bu da kökenindeki ispat veya ikna sorunu ne olursa olsun liberal hak anlayışını meşru ve üstün kılar. Aksi yorum cemaatçilik lehine hangi garantiler verilirse verilirsin bireysel hakların tanınmaması ve ihlal edilmesini sonuçlayacaktır. Cemaatçilerin liberal hakların inkar edilmesinin asla gündemlerinin bir parçası olmadığını söylemeleri içinde bir iyimserliği barındırmaktadır.

¹¹⁶ Bell, "Communitarianism".

¹¹⁷ Wellmer, "Demokratik Bir Kültürün Koşulları. Liberallerle Cemaatçiler Arasındaki Tartışma Üzerine", s. 308.

Seçimin değerine dayanan aktüel liberal bir sosyal örgütlenme biçiminin imkanının zayıflığı açıklığa çıkmış olsa bile, cemaatçilerin de kabul edebileceği üzere -felsefi temellerinin gücü konusunda ikna olamasalar da- modern dünyada hakları önemsemek için hala birçok, görece pragmatik neden vardır; liberal haklar, bireysel özgürlüğün serpilmesine imkan vermesinin yanında genellikle güvenliğe, siyasi istikrara, hoşgörüyü ve ekonomik modernleşmeye katkıda bulunur.

6. Şüphencilik eleştirisine gelince, Rawls'çu liberallerin başlangıç noktası olarak varsaydığı şey, iyi hakkındaki çoğulculuk gerçeğidir, yoksa kişinin kendi iyi anlayışının doğruluğuna duyduğu inanca ilişkin şüphe etmesi gerektiği yönünde bir önerme değildir. Charles Larmore'un belirttiği gibi asıl isabetli soru, farklı iyi formları arasında bir kademelendirme kurup kuramayacağımız ve eğer kurabileceksek bunlardan hangisinin değişik formlarda makul anlaşmazlığa yol açabileceği sorunudur. Yoksa iyi yaşamın doğası konusunda bir makul anlaşmazlığın varlığını kabul etmek bir şüphencilik biçimi değildir.¹¹⁸ Liberaller ayrıca, başka bir gerçeğe, yani bu konularda herhangi bir fikir birliğinin ancak ahlaki açıdan kabul edilemez ve pratik olarak çok büyük bedeller ödetmedikçe etkisiz bir devlet zorlamasıyla sağlanabileceğine inanmaktadırlar. Yine de birlikte yaşamamız ve işbirliği yapmamız gerektiğine göre ve çok sayıda olası ve muhtemelen değerli iyilik anlayışı olduğu ve aralarında kesin bir şekilde karar veremeyeceğimiz için, odağımızı, Mill'ci zarar prensibine¹¹⁹ yakın bir görüş olan, iyiden, mutlak

¹¹⁸ Charles Larmore, "Siyasal Liberalizm Üzerine", Çağa Tanyar (Çev.), Berten ve Diğerleri (Der.), Liberaller ve Cemaatçiler içinde (121-144), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 122.

¹¹⁹ Zarar ilkesi, John S. Mill'in 'Özgürlük Üstüne'de ifade ettiği 'çok basit ilke'nin (çok basit ilke, herhangi birinin hareket serbestliğine müdahalede bulunmaya yetki veren biricik gayenin kişinin kendini koruması olduğunu ifade eder) negatif bileşenini oluşturur. Negatif öge, özgürlüğün ve hakların hangi hallerde sınırlanmasının meşru kabul edileceği ile ilgilidir. Zarar ilkesinin amacı, maksimum özgürlüğü ve özgürlük ve haklara minimum müdahaleyi/sınırlamaya sağlamaktır. Zarar ilkesi, kendisine dayanılarak müdahalenin meşru kılınabileceği açık ve herkes tarafından paylaşılabilir bir ilkedir. Kendisini içeren durumlar dışında, bireylerin eylemlerine müdahalede bulunulmasını imkansızlaştırmak istemektedir. Buna göre, başkalarına zarar vermedikçe, kişinin hayatını istediği gibi yaşama, onu dilediği gibi biçimlendirme özgürlüğüne müdahalede bulunulamaz. Melih Yürüşen, Liberal Bir Değer Olarak Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü, İstanbul,

yapılması ve yapılmaması gerekenlerin açıklamasına kaydırmalıyız ki, herbirimiz kendi anlayışını takip ederken hakkın önceliğine saygı duyabilelim. Ancak bu ne egoist bir insan doğası anlayışına ne epistemolojik şüpheciliğe, ne de anarşik eğilimlere dayanır. Daha çok iyi yaşamın ne olduğu konusundaki çelişik fikirler karşısında bir tarafsızlık arayışını ifade eder.

7. Son olarak tartışmanın temelini oluşturan hak ve iyi arasındaki ilişkide önceliğin saptanmasının, verili bir toplumsal erdem anlayışı ile bireysel seçim kapasitesi ve özgürlüğü arasındaki öncelik ilişkisinden kaynaklandığı belirtilmelidir. Liberaller önceliği özgürlüğe verirken, cemaatçiler önceliği verili bir toplumsal erdem anlayışına verirler. Normatif iddiaların bir ilk temeli olması gerekiyorsa özgürlüğün ilk temel olarak alınmasında bir tutarsızlık yoktur. Bu yaklaşım, iyi anlayışlarının çoğulculuğuna imkan verdiği gibi, değişimin, isterseniz ilerleme veya aydınlanma da diyebilirsiniz, tarihsel zeminini açıkladığı gibi kaçınılmaz olan değişimleri de kolaylaştırır.

Liberal özgürlükte temellenen hakkın önceliği vizyonu, başka bir incelemenin konusu olabilecek hakların sorumluluklarla olan ilişkisini ve liberalizmin kendi içindeki evrimini gözardı etmez. Negatif-pozitif özgürlük ve müdahalesizlik olarak özgürlük-tahakkümsüzlük olarak özgürlük gibi ayrımlar, özgürlüğün sürekli ve dinamik ve hakların da aktüel yorumuna imkan verir.

8. Hak ve iyi arasındaki tartışma bağlamında liberal bireycilikten kaynaklanan -aşırı bireycilik, köksüzlük, ailenin önemi, inanç gruplarının rolü, ortak kültürel değerler vb.- cemaatçi kaygıların giderilmesi yükümlülüğü ise büyük ölçüde sivil topluma bırakılmalı ve sivil toplum bunun *bir yolunu* bulmalıdır. Son tahlilde cemaatçi argümanlar, normatif ilkelerin temellendirilmesinde kullanılmaktan ziyade hukukla olan bağı zayıflatılmış bir politik söylem veya tavsiye olabilir.

Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 240-241.; Rawls'un Isaiah Berlin'in "İki Özgürlük Kavramı" denemesinde ortaya koyduğu liberal varsayımı devam ettirdiği belirtilmektedir: toplumsal yaşamın asgari gereklilikleri ile uyumlu azami bir karışım derecesi/ilkesinin gerekliliği. Bkz. Quentin Skinner, "Adalet, Kamu Yararı ve Özgürlüğün Önceliği Üzerine", Sedef Koç (Çev.), Bertin ve Diğerleri (Der.), Liberaller ve Cemaatçiler içinde (173-186), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s.186.

KAYNAKÇA

- ARCHARD, David: British Communitarianism, *Res Publica* 6: 200, s. 227–235.
- BELL, Daniel: Communitarianism, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, First published Thu Oct 4, 2001; substantive revision Mon Mar 21, 2016.
- BENHABIB Şeyla: *Modernizm Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkıları*, Mehmet Küçük (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- BRIGHOUSE, Harry: *Adalet*, Raşit Çelik (Çev.), Epos Yayınları, Ankara 2014.
- BURKE, Edmund: *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*, Okan Arslan (Çev.), Kadim Yayınları, Ankara 2016.
- DANCHIN Peter G.: "Religious Freedom in the Panopticon of Enlightenment Rationality", Edited by: Winnifred Fallers Sullivan, Elizabeth Shakman Hurd, Saba Mahmood, and Peter G. Danchin, *Politics of Religious Freedom*, Chicago and London, The University of Chicago Press, Chicago and London 2015, s. 240-252.
- ETZIONI, Amitai: "Communitarianism revisited", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 19, No. 3, September 2014, s. 241-260.
- FREEMAN, Samuel: Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right, *Philosophy & Public Affairs*, Autumn, 1994, Vol. 23, No. 4 (Autumn, 1994), s. 313-349.
- GRAY, John: *Liberalizmin İki Yüzü*, Koray Değirmenci (Çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.
- GUTMAN, Amy: *Communitarian Critics of Liberalism*, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 14, No. 3 (Summer, 1985), s. 308-322.
- GÜRBÜZ, Ahmet: *Hukuk Felsefesi Açısından Yararcılık Teorisinin Eleştirisi*, İkinci Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul 2012.
- İŞIKTAÇ, Yasemin: *Hukuk Felsefesi*, Beşinci Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2018.

- KYMLICKA, Will: Rawls on Teleology and Deontology, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 17, No. 3 (Summer, 1988), s. 173-190.
- KYMLICKA, Will: *Liberalism, Community and Culture*, Oxford University Press, 1989.
- KYMLICKA Will: *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Abdullah Yılmaz (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- LARMORE Charles: *Siyasal Liberalizm Üzerine*, Çağa Tanyar (Çev.), Berten ve Diğerleri (Der.), *Liberaller ve Cemaatçiler*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 121-144.
- MACINTYRE, Alasdair: *Erdem Peşinde*, Muttalip Özcan (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- MORRICE, David: *The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and Its Significance for International Relations*, *Review of International Studies*, Apr., 2000, Vol. 26, No. 2 (Apr., 2000), s. 233-251.
- RAWLS, John: *Bir Adalet Teorisi*, İkinci Baskı, Vedat Ahsen Çoşar (Çev.), Phoenix Yayınevi, Ankara 2018.
- RONZONI, Miriam: *Teleology, Deontology, and the Priority of the Right: On Some Unappreciated Distinctions*, *Ethical Theory and Moral Practice*, August 2010, Vol. 13, No. 4 (August 2010), s. 453-472.
- SANDEL, Michael: *The Procedural Republic and The Unencumbered Self*, *Political Theory*, Feb., 1984, Vol. 12, No. 1 (Feb., 1984), s. 81-96.
- SANDEL, Michael: *Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, Mehmet Kocaoğlu (Çev.), İkinci Baskı, Big Bang Yayınları, İstanbul 2013.
- SANDEL, Michael: *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, A. Emre Zeybekoğlu (Çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.
- SANDEL, Michael: *Liberalism and Communitarian Theories of Government*, 16 Mart 2018 youtube,

<https://www.youtube.com/watch?v=GpCleLtCfL4>. Erişim tarihi 13 Şubat 2021.

SADURSKI, Wojciech: “When Ideals Clash”: Smith, Calabresi, and the Priority of the Right over the Good, Law and Philosophy, Aug., 1987, Vol. 6, No. 2 (Aug., 1987), s. 259-280.

SKINNER Quentin: Adalet, Kamu Yararı ve Özgürlüğün Önceliği Üzerine, Sedef Koç (Çev.), Bertin ve Diğerleri (Der.), Liberaller ve Cemaatçiler, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 173-186.

SPECTOR, Horacio: Communitarianism and Collective Rights, Analyse & Kritik 17 (1995), s. 67-92.

TAYLOR, Charles: Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası, Selma Aygül Baş ve Bilal Baş (Çev.), İkinci Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2018.

TOK, Nafiz: Kültür, Kimlik ve Siyaset, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.

ÜSKÜL, Zeynep Özlem: Bireyselliğe Tarihsel Bakış, Büke Yayıncılık, İstanbul 2002.

WELLMER Albrecht: “Demokratik Bir Kültürün Koşulları. Liberallerle Cemaatçiler Arasındaki Tartışma Üzerine”, Mehmet Zafer Üskül (Çev.), Bertin ve Diğerleri (Der.), Liberaller ve Cemaatçiler, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, S.305-323.

YÜRÜŞEN Melih: Liberal Bir Değer Olarak Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.

SYRIA OPERATION OF RUSSIA IN CONTEXT OF INTERVENTION BY INVITATION

Yasin ÖZTÜRK*

ABSTRACT

Intervention by invitation refers to a request for military assistance from a second state in order to protect the legitimate power of a sovereign power. The most basic factor here is that this invitation is made in the context of a legitimate power. At the same time the existence of terrorist and insurgency activities for the mutilation of the will of the sovereign power is also an important factor. In this context, even if the strong intervention is explicitly prohibited both in the UN Charter and customary law the invitation intervention is accepted on a legitimate ground. At the invitation of the Assad administration of Russia, the air attacks against Syria are also legitimate ground within the invitation by intervention. However, there have been some major discussion areas within the intervention by invitation. Elements such as scope, limitations, duration and proportionality of the invitation are particularly expressed by the main discussion topics.

Keywords: Intervention by invitation, Russia, Syria, request, consent.

* Arş. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, E-Mail: yasin.ozturk@gop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4518-3862.

Makalenin Gönderim Tarihi : 14.01.2021.

Makalenin Kabul Tarihi : 25.06.2021.

DAVETLE MÜDAHALE BAĞLAMINDA RUSYA'NIN SURIYE OPERASYONU

ÖZ

Davetle müdahale konusu egemen bir iktidarın meşru bir şekilde devraldığı iktidarını korumak adına ikinci bir devletten askeri bir yardım talebini ifade eder. Burada ki en temel faktör meşru bir iktidarın talebi bağlamında bu davetin yapılmasıdır. Aynı zamanda egemen iktidarın iradesini sakatlamaya yönelik terörizm ve isyan faaliyetlerinin mevcut olması da önemli bir unsurdur. Bu bağlamda kuvvetle müdahale hem BM Şartında hem de örf, adet hukukunda açık bir şekilde yasaklanmış olsa da davetle yapılan müdahale meşru bir zeminde kabul edilmektedir. Rusya'nın Esad yönetiminin davetiyle Suriye'ye yönelik yapmış olduğu hava saldırıları da davetle müdahale kapsamında meşru bir zeminde oluşmaktadır. Ancak davetle müdahalenin kendi içerisinde de belli başlı tartışma alanları oluşmuştur. Özellikle davetin kapsamı, sınırlılıkları, süresi ve orantılılık gibi unsurlar temel tartışma konularının ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davetle müdahale, Rusya, Suriye, davet, rıza.

I. INTRODUCTION

Since the issue of use of force in international law is directly related to the issue of the sovereignty of states, it has been discussed extensively from the past to the present and important problems are encountered in theory and practice in this regard. According to both the United Nations Charter art. 2/4 and customary international law; the use of force against a sovereign state is explicitly prohibited by international lawmakers.¹ However, all of the discussions on the use of force are based on the exceptions of this action, not its ban.

In this context, discussions within the framework of exceptions to the use of force;

Firstly, in the context of the right of self-defense permitted by UN Charter art. 51 and customary law, It is a preventive and proactive

¹ ICJ Reports (1986), Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, p. 14, parag. 175.

legitimate defense practice that emerges with the use of force and its broad interpretation. Secondly, In accordance with Articles 41 and 42 of the UN Charter, the United Nations Security Council(UNSC) adopted Resolution 1973 for Libya and similar interventions are de facto situations. As the third; Humanitarian intervention that emerged in the 1990s and the type of intervention that evolved as a protection responsibility, finally; Treaties between states and practices such as intervention by invitation form the basis of discussions on the limits and legitimacy of the act of force.

The practice of intervention by invitation, which is the theme of this study, has been one of the most discussed topics in recent times in the context of Russia's intervention against Syria at the invitation of the Assad administration. At this point, in the context of the elements, limitations and objectives of the intervention by invitation, the question of legitimacy of international law was formed in Russia's intervention in Syria.²

The aim of this study is to examine the concept of intervention by invitation in the context of both international law regulations and customary law, to reveal the relationship of intervention by invitation with the prohibition of the use of force and to discuss the legitimacy of the application in international law. Secondly, in this study, an effort is made to seek an answer to the questions of the extent to which the conditions of the intervention by invitation in Russia's intervention in Syria are observed in international law and whether this intervention has legitimacy in international law.

In this context, firstly; by briefly mentioning the prohibition of using force and its exceptions in international law, the place of invited intervention in these exceptions will be revealed. In the second part, the concept of intervention by invited, its history, its place in international treaties and customary law, and the limitations of the concept will be discussed and in the last part; intervention discussions will be held with the intervention by invitation of Russia's in Syria.

² Samuel Mercier(2016), The Legality of Russian Airstrikes in Syria and 'Intervention by Invitation', E-International Relations, pp.1-5.

II. PROHIBITION OF THE USE OF FORCE AND EXCLUSIONS IN INTERNATIONAL LAW

The use of force in international law is explicitly prohibited both in UN Charter Article 2/4 and in international customary law. In this context, the prohibition of use of force is also a jus cogens rule. In this respect, breaking the ban imposes international legal responsibility on sovereign states. However, exceptions to the prohibition are based on legitimate grounds for the use of force under certain conditions. In this context, the exceptions to the prohibition of use of force; “self-defence doctrine, Using Force with UN Security Council Resolution, the doctrine of unwillingness and unable, humanitarian intervention and intervention by invitation³“. Although these exceptions exist; The application of these exceptions has also been subjected to many regulations. The doctrine of intervention by invitation is one of these exceptions. However, it is envisaged to be implemented within certain limits, not unlimitedly. In this respect, the principle of intervention by invitation is one of the exceptions to use of force, which should be considered with great importance.

III. THE CONCEPT OF INTERVENTION BY INVITATION AND ITS ELEMENTS

In general, the concept of intervention by invitation refers to the request of a second state for assistance if the sovereign state is incompetent or reluctant to suppress these acts in the event of an armed conflict or rebellion that is not of an international nature.⁴ in this context, interference with the territory of the state by invitation is accepted within the limits of international law. But, like all other exceptions, there are discussions and criticisms about intervention by invitation at the point of their limitations. In this aspect discussions of legitimacy and proportionality experienced by all other exceptions to the use of force are also held within the framework of the principle of intervention by invitation.

³ Yasin Öztürk(2019), “The International Law Legality Of Turkey’s Operations Euphrates Shield”, SSSJ, pp-Vol: 6, Issue: 54, pp. 160-161.

⁴ George Nolte, “Intervention by invitation”, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL>, 2010, (Access: 15 May 2017).

When looking at the background of invited intervention, it is seen that it is a concept that is mostly discussed after the Second World War. However, the first use of the concept was towards the end of the 19th century. According to Hall; Intervention by invitation is seen as legitimate and acceptable, but the discussion that emerges here is problematic, whether it is a simple friendship between the invited party and the invited party or a justification for justice. In addition, whether the actor making the invitation is the legal representative of the state or not represents a separate discussion.⁵ After the Second World War, the increasing internal armed conflicts, rebellions and independence struggles, especially in Africa and the Middle East, were seen as a threat by the rulers of the sovereign state, and in some cases, it was suppressed by a second state with military aid and support. After the establishment of Bangladesh in 1972, India sending troops to this country by invitation, In Liberia, President Doe wrote an open letter to the mediation committee in 1990 and ECOWAS started its operations in the country⁶, The leader Kabbah, who had a coup in Sierre Leone, invited Nigeria to the country are some examples of invited intervention⁷.

Intervention by invitation has historically been implemented and continues to be used today. At this point, the use of force by invitation is generally accepted as a legitimate act in international law. However, the intervention by invitation also has characteristic elements in itself, and it takes the intervention from an unlimited dimension.

IV. THE ELEMENT OF THE INTERVENTION BY INVITATION: “INVITATION OR CONSENT”

The concept of intervention by invitation must contain certain elements within itself. This situation is important for the legitimacy of the intervention by invitation. In this respect, the most important element of

⁵ William Edward Hall, *International Law*, Oxford Clarendon Press, 1880, pp. 249-250.

⁶ ECOWAS and the Subregional Peacekeeping in Liberia, <https://sites.tufts.edu/jha/archives/66>, 1995. (Access: 15 May 2017).

⁷ Julia Brower, Ryan Liss, Tina Thomas, & Jacob Victor, *Historical Examples of Unauthorized Humanitarian Intervention*, https://law.yale.edu/system/files/documents/pdf/cglc/GLC_historicalExamples.pdf, ss. 15 (Access: 20 May 2017).

an invitation-based intervention is invitation or consent. In this context, it can be said that consent or invitation also has 4 different elements in itself. These are the general invitation, invitation by treaty, the withdrawal of the invitation and the content of the request.⁸

General invitation; It can be done by the inviting state, as a priori, to make a general invitation to other states / states or organizations in different forms without any conflict, or by making such an arrangement in its domestic law, allowing for general intervention in a possible civil war⁹.

Invitation by treaty; It means that only that state can be invited with an agreement to be made with a state in case of internal conflict¹⁰.

Withdrawal of invitation; It refers to the right to request the withdrawal of invited military forces by the inviting state, if requested, which is also mentioned in the UN General Assembly resolution 3414.¹¹

The content of the invitation is; It refers only to the realization of legitimate demands and practices from both the inviting and the invited party.¹²

A. Conditions and Limitations of Intervention by Invitation

Another important issue regarding the intervention by invitation is the legitimacy of the actor making the invitation, the content and limitations of the invitation, the validity and duration of the invitation.¹³

The legitimacy of the actor making the invitation, The essence of this debate is the situation under international law of the invitation of the government or actor without democratic legitimacy. At this point, there is

⁸ Gerhard Hafner, Present Problems of the Use of Force in International Law, *Annuaire de l'Institut de droit international - Session de Naples - Volume 73 – 2009*, pp.325-330.

⁹ Christopher J. Le Mon, Unilateral Intervention By Invitation In Civil Wars: The Effective Control Test Tested, *International Law And Politics*, Vol. 35:741, pp. 741-742.

¹⁰ Hafner, *ibid*, pp. 325-330.

¹¹ *Ibid*, pp. 325-330.

¹² *Ibid*. pp. 325-330.

¹³ International Law Commission, Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001.

a conviction that the invitations of rulers who commit genocide and crimes against humanity are not legitimate. Even if the administration that made the invitation legitimately seized its power and lost its effective control over time due to anti-democratic factors, the invitation made is considered legitimate under international law¹⁴.

The content and limitations of the invitation, the rulers or actors who invite a second state or groups of states to their country, are not unlimited under international law. At this point, in 2001, in the study titled “State's Responsibility for Acts Against International Law of the International Law Commission”; “The behavior of a person or a group of persons, if this person or group is under the instructions, order or control of the state while doing this, is deemed to be de facto of the state according to international law”, the statement is the responsibility of the inviting state for the acts performed by the invited state has revealed the approach. At this point, the inviting state cannot expect the invited state to commit acts and behaviors against human rights.¹⁵

Validity and duration of the invitation; The conditions of the validity of the invitation can be evaluated within the framework of the contractual conditions in the general legal order. The presence of threats, blackmail, and misdirection to the invitee may invalidate the invitation. In addition, the duration issue can be regulated unlimitedly within the context of the agreement, but it is considered that a conflict, civil war or rebellion must exist in terms of content. For ordinary times, the validity of a military invitation is not seen in accordance with the ordinary course of life.

B. Self Determination and Right to Leave in Intervention by Invitation

One of the important debates about the intervention by invitation is the claim to have the right to self-determination and the nature and legitimacy of the invitation to the revolts made with this request. The right to self-determination has been classified among the purposes of the

¹⁴ Cecile Vandewoud e(2012), The Democratic Entitlement and Pro-Democratic Intervention: Twenty Years After Haiti, Anuario Mexicano de Derecho Internacional, Vol :XII, pp.782-784.

¹⁵ International Law Commission, Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001.

UN in Article 1/2 of the UN Charter and has been affirmed in the 1966 International Covenant on Personal and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and imposed binding on the parties. In this context, the nature of the intervention by invitation against groups with the right to self-determination has turned into a questionable situation.

However, although the principle of self-determination is a legitimate right in international law, it often conflicts with a fundamental right such as the territorial integrity of states. It is not possible to say that the self-determination principle is operated by a common application in general. In this context, the intervention by invitation made by the groups demanding the right to self-determination can be described as an intervention directly in the internal affairs of a state. In addition, in the context of the principle of non-interference in internal affairs, which can also be described as *Jus cogens*, it is clear that an external intervention against groups with the right to self-determination also will not be directly considered legitimate.

V. INTERVENTION BY INVITATION DISCUSSIONS IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S SYRIA INTERVENTION

Discussions are being held to base Russia's air strikes on Syria during the Arab Spring on a legitimate ground with the doctrine of intervention by invitation. These discussions emerged in November 2015 and according to the sources of Syrian state television; It started with the allegation that the Assad administration invited Russia to Syria. In this context, the Assad administration in the said letter;

- The US and coalition forces continue to operate mission flights over Syria in the context of their mission to combat ISIS,
- Russia is also invited to take a constructionist role in this mission¹⁶.

¹⁶ Russia Begins Airstrikes In Syria After Assad's Request, <http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2015/09/30/444679327/russia-begins-conducting-airstrikes-in-syria-at-assads-request> (Access: 25.05.2017).

Russia, on the other hand, responded to this invitation by expressing that they could only provide air support to the Syrian army and that they would not take part in the ground operation, with the statement of the spokesperson of the federation council Valentina Matviyenko.¹⁷ In this context, Russia's air operation against Syria was carried out both at the invitation of the legitimate government of Assad and under the name of an anti-terrorism mission. In this case, although the United States, France and Turkey lead to criticism of Russia though has not led readily to an international legal responsibility for Russia.¹⁸

However, this intervention of Russia brought with it certain discussions. These debates emerge on the basis of the basic elements of the intervention by invitation doctrine. At this stage, these discussions can be grouped under some headings. These are;

- Legal legitimacy of the Assad regime,
- Russia's aims in the intervention,
- The humanitarian legal dimension of the intervention

The first subject of discussion; The legitimacy of the Assad government, which made the invitation to intervene to Russia, is problematic. Since the Syrian crisis started in 2011, the issue of the legitimate government of the Assad administration is still being discussed. One of the criticisms brought at this point is that Assad ruled a small part of the Syrian territory, so he did not have a legitimacy ground to make the invitation. However, the main issue at this point; It is whether Assad came to power legitimately. On the legitimacy of the invitee, which is one of the discussions on the issue of intervention with the invitation; If the inviting government has come to office in a legitimate way, it can be accepted that other armed structures in the country are terrorist organizations. In addition, Assad's invitation, which is seen as a legitimate power both for Russia and for the world in general, can be expressed as a legitimate power act.¹⁹

¹⁷ Only aviation support will be provided to regular Syrian army - Russian lawmaker. More, <http://tass.com/politics/824875> (Access: 25.05.2017).

¹⁸ Samuel Charap, Elina Treyger, Edward Geist (2019), Understanding Russia's Intervention in Syria, Rand Corporation, pp. 10-15.

¹⁹ Gregory H. Fox, Intervention by Invitation, Wayne State University Law School Legal Studies Research Paper Series No. 2014-04, p. 3.

The second point of discussion is whether Russia's aims in the intervention are centered on the fight against ISIS. In this context, Russia's intervention to protect its strategic interests in Syria has also been a subject of criticism. Considering the Russian-Syrian relations in the historical process, Russia's significant influence on Syria and Assad administration, the presence of a Russian military base in Syria and Russia's access to the Mediterranean via Syria, in the context of Russia's theories of sovereignty in Syria, the dropping from to zero has raised the concern. In this context, Russia's refusal to experience political losses in Libya in Syria is accepted as the main reason for its intervention. However, this situation does not change the fact that Russia is also fighting against ISIS, in this context, Russia both fulfills an international responsibility by using its military presence in Syria and aims to maintain its current influence in the country and even increase it.

A third discussion topic is; It is the humanitarian legal dimension of air strikes by Russia. The most important aspect of the criticisms made against Russia is in the context of humanitarian law violation. In this context, although all of Russia's air strikes were made against ISIS; that civilian elements suffered significant damage from these attacks brought along criticisms of Russia. At least 59 civilians died in the first two air strikes in October 2015. Again, in the air strikes in 2016, it was stated that 2000 civilians were killed in the attacks targeting the buildings including hospitals, markets and schools. In response to this claim, Russia insisted that it carried out all its operations against terrorist organizations. Considering these data, the situation in which the international community reacted the most in Russia's Syria intervention was due to the occurrence of civilian deaths.

If a general evaluation is made regarding the invited intervention of Russia towards Syria; First of all, both the regain legitimate administration of the Assad government in the eyes of international actors and the acceptance of ISIS operating in Syria as an international threat ensured that Russia's air strikes against terrorist groups in Syria were accepted as legitimate. In this context, almost all of the criticisms made against Russia are directed not to the intervention itself but to the methods and results. In particular, the emergence of civilian deaths as a result of the intervention, targeting the areas where civilians are located such as schools, hospitals, and markets reveal the criticism that Russia does not comply with humanitarian law rules. The issue of violation of humanitarian law has led to the question of the legitimacy of Russia's actions in Syria.

VI. CONCLUSION

The subject of intervention by invitation means that a sovereign government receives military support from a second state in suppressing the terrorist and rebellion activities directed against its legitimate power. At this point, bilateral or multilateral agreements to which these two states are parties, with the consent and request of the inviting party, give the parties the right to intervene. However, the issue of intervention by invitation also contains certain elements within itself. Situations such as the legitimacy of the power making the invitation, the scope and limitations of the invitation, the invitation to cover an intervention against groups or civilians who demand the right to self-determination refer to the controversial issues of the intervention by invitation.

In the context of these discussions, when we examine Russia's Syria intervention in the context of intervention by invitation, as the first topic of discussion; The question arises whether the Assad government is a legitimate government, so that he cannot call for an intervention. However, it is accepted that Assad is a legitimate power both for Russia and for the majority of international actors. In this context, it can be accepted that Assad's invitation is legitimate. Yet another element is the issue of compliance of the content and limitations of the invitation with humanitarian law. In this respect, the limits and duration of Russia's air strikes are not clearly seen. At this point, the occurrence of civilian deaths, especially as a result of air strikes, reveals that Russia is acting against humanitarian law.

However, it can be said that Russia's intervention by invitation is generally secondary. Because, with the UNSC's decision numbered 2249, all member countries have both a duty and a responsibility towards ISIS. From this point of view, even if Russia's intervention in Syria is not within the scope of intervention by invitation, it is based on a legitimate ground. However, the intervention by invitation itself carries a symbolic meaning for Russia. At this point, Russia as an effective and dominant power in Syria has shown itself with this invitation. The Assad administration, by inviting Russia to the country, has clearly shown that it has the support of Russia and that it is a legitimate power.

BIBLIOGRAPHY

- BROWER, Julia, LISS, Ryan, THOMAS, Tina & VICTOR, Jacob
Historical Examples of Unauthorized Humanitarian Intervention,
https://law.yale.edu/system/files/documents/pdf/cglc/GLC_historicalExamples.pdf, (Access: 20 May 2017).
- CHARAP, Samuel, Treyger, Elina, Geist, Edward (2019), Understanding
Russia's Intervention in Syria, Rand Corporation.
- ECOWAS and the Subregional Peacekeeping in Liberia,
<https://sites.tufts.edu/jha/archives/66>, 1995. (Access: 15 May
2017).
- HAFNER, Gerhard, Present Problems of the Use of Force in International
Law, *Annuaire de l'Institut de droit international - Session de
Naples - Volume 73 - 2009*.
- HALL, William Edward, *International Law*, Oxford Clarendon Press,
1880.
- ICJ Reports (1986), Military and Paramilitary Activities in and Against
Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, p. 14,
paragraph. 175.
- International Law Commission, Draft articles on Responsibility of States
for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001.
- MON, Christopher J. Le Unilateral Intervention By Invitation In Civil
Wars: The Effective Control Test Tested, *International Law And
Politics*, Vol. 35:741.
- MERCIER, Samuel (2016), The Legality of Russian Airstrikes in Syria
and 'Intervention by Invitation', *E-International Relations*.
- NOLTE, George, "Intervention by invitation",
<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL>, 2010, (Access: 15 May
2017).
- Only aviation support will be provided to regular Syrian army — Russian
lawmaker. More, <http://tass.com/politics/824875> (Access:
25.05.2017).

Yasin ÖZTÜRK

ÖZTÜRK, Yasin (2019), “The International Law Legality Of Turkey’s Operations Euphrates Shield”, *SSSJ*, pp-Vol: 6, Issue: 54

Russia Begins Airstrikes In Syria After Assad's Request,

<http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2015/09/30/444679327/russia-begins-conducting-airstrikes-in-syria-at-assads-request> (Access: 25.05.2017).

VANDEWOUDE, Cecile (2012), The Democratic Entitlement and Pro-Democratic Intervention: Twenty Years After Haiti, *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*, Vol: XII.

